

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

**A Model of Participatory Community Based Ecotourism and Mangrove Forest
Conservation in Ban Huatang, Muang District, Satun Province**

ภัชกุล ตรีพันธ์

Patchakul Treephan

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor
of Philosophy in Environmental Management
Prince of Songkla University**

2562

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์   รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน
 โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

ผู้เขียน   นางสาวภัชกุล ศรีพันธ์

สาขาวิชา   การจัดการสิ่งแวดล้อม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมภาร)

.....ประธานกรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ชุสุข)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมภาร)

.....
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย)

.....กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดรชนิ เอ็มพันธ์)

.....กรรมการ
 (ดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยดำเนินการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำหรับ
 การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสิ่งแวดล้อม

.....
 (ศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ ฟ้ารุ่งสว่าง)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร)

อาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย)

อาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ลงชื่อ.....

(นางสาวกชกุล ตริพันธ์)

นักศึกษา

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน และ
ไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ.....

(นางสาวรัชกุล ศรีพันธ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
ผู้เขียน	นางสาวภัชกุล ศรีพันธ์
สาขาวิชา	การจัดการสิ่งแวดล้อม
ปีการศึกษา	2561

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล และนำเสนอรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่เหมาะสม โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทั้งเชิงคุณภาพรวมทั้งกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและเชิงปริมาณ เครื่องมือวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสำรวจพื้นที่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ร่วมกับความสัมพันธ์ของข้อมูลเพื่อสังเคราะห์รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน นอกจากนี้ยังใช้สถิติเชิงพรรณนาวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรวมทั้งสิ้น 252 คน ผลการศึกษา พบว่า สภาพสังคมของบ้านห้วยทางมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ใช้หลักศาสนาอิสลามในการดำเนินชีวิต มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนซึ่งได้มาจากการมีส่วนร่วมในการช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟู ที่นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งนี้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชายเลนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการสร้างเป้าหมายร่วมกัน และร่วมคิดหาวิธีการบริหารจัดการที่ร่วมปฏิบัติการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์จากการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยทางประกอบด้วย 1) การมีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน สร้างความภาคภูมิใจ สร้างการเรียนรู้ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ร่วมกันสร้างรายได้สู่ชุมชน 2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน 4 ด้าน คือ การบริหารจัดการ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การให้ความรู้ และการบริการการท่องเที่ยว 3) การประเมินผล 5 ขั้นตอนประกอบด้วย วางแผนการประเมิน กำหนดประเด็นการประเมิน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการประเมิน และนำกลับไปพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป และ 4) ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จซึ่งต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน โดยปัจจัยภายในประกอบด้วย ความสัมพันธ์ของคนใน

ชุมชน การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และศักยภาพ
ของชุมชน และการมีจิตสำนึกของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมวิถีชีวิต
ส่วนปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย นโยบายด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ การขยายตัวของตลาด
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสนใจของนักท่องเที่ยว และกระแสการท่องเที่ยวเพื่อความรับผิดชอบต่อ
สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรมและวิถี
ชีวิต ด้านเศรษฐกิจ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

Thesis Title	A Model of Participatory Community Based Ecotourism and Mangrove Forest Conservation in Ban Huatang, Mueng District, Satun Province
Author	Miss Patchakul Treephan
Major Program	Environmental Management
Academic Year	2018

ABSTRACT

This study aimed to 1) investigate the process of community participation in ecotourism management and mangrove forest conservation of Ban Huatang, Mueng District, Satun Province and 2) synthesize a model of ecotourism management and mangrove forest conservation with community participation. The qualitative and quantitative approaches were integrally carried out across the participatory action research. The research tools were the structured interview, filed survey, participant observation, and questionnaires. The obtained data were analyzed by analysis of content and relation of data for model synthesis by the participatory action research, while the analysis of the satisfaction questionnaires from 252 participants was employed by descriptive statistics.

The study revealed that the community of Ban Huatang is a system of relatives, using the Muslim scripture in a daily life with awareness of natural resources conservation and culture. The profusion of mangrove forest grew from the community participation in conservation and recovery that led into ecotourism management. The process of community participation in managing mangrove forest and ecotourism comprised mutual goal setting, brainstorming on participatory management, joining actions, gaining benefits, and making assessment to achieve the goals.

The model of ecotourism management and mangrove forest conservation with community participation consists of, 1) the mutual goal to conserve natural resources and cultural heritage by building community pride, learning process improvement and boosting community income 2) community-based tourism management by stakeholder administration e.g. structure, regulations, finance, evaluation, security, destination designation, host-tourist interaction and tourist services, and 3) evaluation by data collection, data analysis, making conclusion feedback to stakeholders, and 4) the key success factors rely on both internal and external supports such as the community cohesiveness, congruency of management strategy and community capitals,

especially the abundant of mangrove forest, cultural heritage, local fishery lifestyle, including Muslim culture and local community values on the natural conservation and culture. External factors include local government policy on promoting of community-based tourism, the expansion of ecotourism, and tourist trend on social and environmental responsibility.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนค่าธรรมเนียมการศึกษา จากสถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รวมทั้งได้รับการอำนวยความสะดวกในการทำงานวิจัยและคำแนะนำจากคณาจารย์ของสถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการทุกท่าน สำหรับการวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ต้องขอขอบคุณทีมวิจัยจากชุมชนบ้านหัวทาง ผู้นำชุมชน แกนนำในกลุ่มต่าง ๆ และสมาชิกในชุมชนบ้านหัวทางทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการทำงานวิจัยทั้งกระบวนการ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะ สถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลังสตูล) ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 สตูล ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสตูล และเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูลที่สนับสนุนการดำเนินการวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมาจาร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ กำลังใจ และความช่วยเหลือทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ และขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ชูสุข ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ดรชนันท์ เอ็มพันธ์ และดร.พีรพัฒน์ โกศลศักดิ์สกุล คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และกรุณาสละเวลาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.นพรัตน์ บำรุงรักษ์ รองศาสตราจารย์ ดร.อุมพร มุณีแนม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ป๋องศักดิ์ ทองเนื้อแข็ง ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ความอนุเคราะห์ในการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย รวมถึงให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยฉบับนี้

ผู้วิจัยหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงมีส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่จังหวัดสตูลและพื้นที่อื่น ๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และความสำเร็จในครั้งนี้เป็นผลจากการสนับสนุน ช่วยเหลือและให้กำลังใจจากครอบครัว คณาจารย์ทุกท่าน เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ที่มีส่วนร่วมในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ภัชกุล ตรีพันธ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
ABSTRACT	(7)
กิตติกรรมประกาศ	(9)
สารบัญ	(10)
สารบัญตาราง	(12)
สารบัญภาพ	(14)
บทที่ 1 บทนำ	1
วัตถุประสงค์ในการวิจัย	4
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	7
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน	20
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	31
บริบทพื้นที่	43
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	55
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	68
วัตถุประสงค์ข้อที่ 1	68
วัตถุประสงค์ข้อที่ 2	73
วัตถุประสงค์ข้อที่ 3	88
บทที่ 4 ผลการศึกษา	91
ผลศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และ	90
การจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล	
ผลการศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ	119
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน	
ผลการศึกษาการพัฒนารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ	168
การอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5	
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	176
สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลน ของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล	176
การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ การอนุรักษ์ ป่าชายเลน	178
การพัฒนารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม	181
อภิปรายผลการวิจัย	182
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	190
บรรณานุกรม	192
ภาคผนวก	201
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	202
ภาคผนวก ข รูปภาพการลงพื้นที่	224
ภาคผนวก ค รายนามผู้ให้สัมภาษณ์	235
ภาคผนวก ง รูปภาพการวางแผนเพื่อศึกษาโครงสร้างป่าชายเลน	238
ภาคผนวก จ ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านหัวทาง	245
ประวัติผู้วิจัย	264

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจนประสบความสำเร็จ	16
2.2	สรุปชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจนประสบความสำเร็จ	18
2.3	ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน	27
3.1	การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างผู้วิจัย นักพัฒนาและทีมวิจัยจากชุมชน	79
3.2	การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม	80
3.3	การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	83
3.4	การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม	84
4.1	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล	92
4.2	สภาพสังคมของชุมชนบ้านหัวทาง	94
4.3	สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวทาง	96
4.4	สภาพเศรษฐกิจ	97
4.5	แสดงผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำ	98
4.6	การเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลน จำนวน 3 แปลง	101
4.7	การวิเคราะห์ SWOT สภาพของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม การจัดการป่าชายเลนของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	115
4.8	กระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน	121
4.9	กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนพร้อมเป้าหมายและการดำเนินกิจกรรม	123
4.10	หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่	125
4.11	กระบวนการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม	127
4.12	สภาพปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลน	129
4.13	สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	130
4.14	หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ตามแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	132
4.15	ช่วงเวลาของแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 แผน จำนวน 17 กิจกรรมย่อย	133
4.16	กระบวนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	134

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
4.17	ผลการปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม	140
4.18	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม	160
4.19	ระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ทั้ง 4 ด้าน	161
4.20	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	162
4.21	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศโดยชุมชนด้านการบริการการท่องเที่ยว	163
4.22	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศโดยชุมชนด้านการบริหารจัดการ	164
4.23	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศโดยชุมชนด้านการให้ความรู้	166
4.24	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม	167

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
2.1	หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	9
2.2	องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	10
2.3	องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	12
2.4	หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม	19
2.5	แนวทางการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม	23
2.6	แสดงหลักการสำคัญของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	36
2.7	แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ก่อนและ หลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	38
2.8	แสดงภารกิจของนักวิชาการ/นักพัฒนากับของแกนนำและกลุ่มในกระบวนการ การวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	39
2.9	แสดงกระบวนการและเครื่องมือของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	42
2.10	การใช้ประโยชน์ที่ดินของบริเวณชุมชนบ้านหัวทาง	45
2.11	สถานที่สำคัญในชุมชนบ้านหัวทาง	51
2.12	กรอบแนวคิดในการศึกษา	67
3.1	ขั้นตอนการดำเนินงาน	88
4.1	การวิเคราะห์สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน	118
4.2	รูปแบบหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการ มีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมืองสตูล	157
4.3	รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชน มีส่วนร่วม	175

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าชายเลนถือเป็นหนึ่งในระบบนิเวศที่มีคุณค่ามหาศาลต่อการดำรงชีพของมวลมนุษยชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำในเชิงพาณิชย์ทั้งด้านประมงชายฝั่งและประมงเพาะเลี้ยง สิ่งสำคัญคือป่าชายเลนช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศชายฝั่ง ช่วยป้องกันการกัดเซาะพังทลายของชายฝั่ง เพิ่มแผ่นดินงอกใหม่ ช่วยกรองน้ำเสียจากบนบกลงสู่ทะเล ช่วยป้องกันและลดความรุนแรงของลมพายุ เป็นแหล่งฟอกอากาศและกักเก็บก๊าซคาร์บอน (สนิท อักษรแก้ว, 2542) โดยพื้นที่ป่าชายเลนทั่วโลกมีประมาณ 113.4 ล้านไร่ พบในแถบทวีปเอเชียมากที่สุดมีเนื้อที่ประมาณ 52.5 ล้านไร่ หรือร้อยละ 46.4 ของป่าชายเลนทั้งหมด ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีป่าชายเลนที่มีความหลากหลายมากที่สุดในโลก พบพืชป่าชายเลนจำนวน 268 ชนิด สำหรับประเทศที่มีป่าชายเลนมากที่สุด คือ อินโดนีเซีย รองลงมาคือ มาเลเซีย พม่า ปากีสถาน และไทย (Giesen et al. , 2006) แต่ปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนทั่วโลกได้ลดลงอย่างต่อเนื่องจากสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะการขยายตัวของประชากรที่ส่งผลให้มีการขยายตัวของแหล่งชุมชนเพิ่มมากขึ้น การประกอบอาชีพประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง และสาเหตุสำคัญ คือ การพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) และอุตสาหกรรมต่าง ๆ เช่น การสร้างท่าเทียบเรือ การสร้างถนนและสายส่งไฟฟ้า โรงงานอุตสาหกรรม การขุดลอกร่องน้ำ การทำนาเกลือ และการตัดไม้เกินกำลังการผลิตของป่า (พลุศรี วันธงไชย และคณะ, 2556)

สำหรับประเทศไทยมีป่าชายเลนอยู่ใน 24 จังหวัด ตั้งแต่ภาคตะวันออก ภาคกลาง ตอนล่าง และทั้งสองฝั่งในภาคใต้จนถึงภาคใต้ทั้งสองฝั่ง จากการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2504 พบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนรวมทั้งสิ้นจำนวน 2,299,375 ไร่ หรือร้อยละ 0.72 ของพื้นที่ และลดลงอย่างต่อเนื่องด้วยหลาย ๆ สาเหตุ ได้แก่ การให้สัมปทาน การเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ การขยายตัวของเมือง การทำการเกษตร โดยในปี พ.ศ.2539 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลือเพียงประมาณ 1,047,390 ไร่ รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายและเป้าหมายใน

การจัดการป่าชายเลนไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการปลูกป่าชายเลนถาวรเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาส 72 พรรษา ซึ่งกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้ดำเนินการในช่วงปี พ.ศ.2547 - 2551 ส่งผลให้ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ทั้งประเทศเพิ่มขึ้นประมาณ 100,000 ไร่ ดังนั้นจากการสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนในปี พ.ศ.2552 จึงพบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนทั้งหมดประมาณ 2,920,257.76 ไร่ โดยส่วนใหญ่อยู่ใน 6 จังหวัดชายฝั่งอันดามัน ประกอบด้วยจังหวัดพังงา จำนวน 331,242.51 ไร่ จังหวัดสตูล จำนวน 322,705.76 ไร่ จังหวัดกระบี่ จังหวัด 305,743.77 ไร่ จังหวัดระนอง จังหวัด 305,743.77 ไร่ จังหวัดตรัง จำนวน 294,481.61 ไร่ และจังหวัดภูเก็ต จำนวน 24,835.65 ไร่ (สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน, 2553)

จังหวัดสตูลมีพื้นที่ทั้งหมด 1,549,360 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 322,705.76 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 20.83 ของพื้นที่ทั้งหมด จำแนกตามการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ดังนี้ พื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 118,452.21 ไร่ นาทุ่ง จำนวน 4,989.02 ไร่ พื้นที่เกษตร จำนวน 27,737.28 ไร่ และอื่น ๆ อีกประมาณจำนวน 11,429.09 ไร่ ส่วนพื้นที่ป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เกิดจากการทำสัมปทานป่าชายเลนเพื่อตัดไม้ไปทำถ่านและนาทุ่ง หลังจากรัฐบาลได้ยุติการให้สัมปทานป่าชายเลน และมีนโยบายการฟื้นฟูป่าชายเลนจึงเกิดกิจกรรมด้านการฟื้นฟูป่าชายเลน ในพื้นที่อำเภอเมืองสตูลจึงได้มีการดำเนินการ คือ การปลูกป่าเต็มพื้นที่ จำนวน 5,546 ไร่ การปลูกป่าเสริม จำนวน 11,000 ไร่ การกำหนดเขตพิทักษ์ป่าชายเลน จำนวน 44,366 ไร่ ปักหลักเขตพิทักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน 10 ชุมชน (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2552)

บ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูลเป็น 1 ใน 10 ชุมชนที่ได้รับการปักหลักเขตพิทักษ์ป่าชายเลนร่วมกับชุมชนบ้านโคกพยอมและบ้านท่านายเนา ในพื้นที่ป่าชายเลน จำนวน 2,000 ไร่ โดยร่วมกันจัดทำแผนการฟื้นฟูป่าชายเลนด้วยการกำหนดเขตป่าชายเลนเป็น 3 เขต คือ เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าใช้สอย และเขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์ไม้ โดยมีการกำหนดข้อตกลงการใช้ประโยชน์และกฎระเบียบของสมาชิก ซึ่งผลของการจัดการป่าชายเลนในลักษณะที่กล่าวมาส่งผลให้ระบบนิเวศป่าชายเลนในพื้นที่บ้านห้วยทางฟื้นฟูขึ้น ความสมบูรณ์กลับคืนมาและจากความเข้มแข็งของการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านห้วยทาง ทำให้มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานการจัดการป่าชายเลน และเข้าร่วมกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนร่วมกับชุมชน จนนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนถือเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลที่ต้องการให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนต่าง ๆ โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวพร้อมการสร้างจิตสำนึกในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง จาก

การศึกษาของ เบญจมาศ โชติทอง และคณะ (2556) พบว่า การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนควบคู่กับการจัดการป่าชายเลนของชุมชนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการความสำเร็จที่ทำให้ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมให้มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์กลับคืนมา ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจนมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด เช่น ชุมชนบ้านลีเล็ด จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ได้ร่วมกันตั้งกลุ่มนำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์จนได้ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น จำนวน 3,000 ไร่และระบบนิเวศป่าชายเลนที่หลากหลาย ชุมชนบ้านสลักคอก จังหวัดตราดที่ได้จัดตั้งกลุ่มเพื่อให้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าชายเลนทำให้ป่าชายเลน จำนวน 670 ไร่มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น และชุมชนบ้านเปรี๊ตใน จังหวัดตราดที่ได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลน จนฟื้นฟูป่าชายเลนจำนวน 12,000 ไร่ และกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนระดับประเทศ ภายใต้โครงการธนาคารปูแสม"หยุดจับรื้อยคอยจับล้าน" (บริษัท ปตท. จำกัด มหาชน, 2555) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นกลไกประการหนึ่งในการพัฒนาชุมชนที่ควบคู่กับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้ผลในเชิงรูปธรรมอย่างชัดเจน (สถาบันวิจัยสังคม, 2559)

ชุมชนบ้านหัวทางเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่นำแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนควบคู่กับการจัดการป่าชายเลนของชุมชนมาปรับใช้ในชุมชน แต่ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ประสบความสำเร็จเพียงเรื่องอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน ในขณะที่ประสบปัญหาในการจัดการท่องเที่ยว กล่าวคือ ป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทางเปลี่ยนจากสภาพป่าที่เคยเสื่อมโทรมมาเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ขึ้นกว่า จำนวน 2,000 ไร่ ที่มีความหลากหลายทั้งพืชและสัตว์สูง มีพันธุ์ไม้ในป่าชายเลนจำนวน 22 ชนิด และสัตว์ที่อาศัยในป่าชายเลนกว่า 30 ชนิด (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2554) ส่วนการจัดการท่องเที่ยวไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการและการให้บริการ

ปัญหาด้านการบริหารจัดการและการให้บริการถือเป็นปัญหาสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพราะสิ่งสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่น คือ การพัฒนาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม การเป็นเจ้าของที่ดี และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรในชุมชน โดยต้องมีภาคส่วนต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา หรือองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ (จุลสารวิชาการท่องเที่ยว ททท, 2561) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ควบคู่กับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะช่วยให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนประสบความสำเร็จมากขึ้น (Zhang & Lei, 2012)

ดังนั้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านหัวทางให้ประสบความสำเร็จทั้ง การอนุรักษ์ป่าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน เกิดความเข้มแข็งในการจัดการชุมชนด้านต่าง ๆ และพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้เพิ่มเข้าสู่ชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของแกนนำใน ชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันในการพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน บ้านหัวทางควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยใช้ระบบนิเวศป่าชายเลนในชุมชนที่มีความ หลากหลายทั้งพืชและสัตว์เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยวด้วยการสร้างกิจกรรมเป็นสื่อ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็น เครื่องมือในการศึกษา มีคำถามการวิจัยว่า “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่อยู่บนฐานวิถี ชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนมุสลิมประมงพื้นบ้าน และมีการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่เข้มแข็ง โดยการมี ส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร”

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการ ป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

1.2.2 เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

1.2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม

1.3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.3.1 ทำให้ทราบถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และ การจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

1.3.2 ทำให้ทราบถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ การอนุรักษ์ป่าชายเลน

1.3.3 ทำให้ได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม

1.3.4 ทำให้ได้ต้นแบบในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

1) พื้นที่ป่าชายเลน จำนวน 585 ไร่ ในเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์สัตว์น้ำบ้านห้วยทาง ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

2) ชุมชนบ้านห้วยทาง หมู่ที่ 3 ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล จำนวน 114 ครัวเรือนมีประชากร จำนวนทั้งสิ้น 757 คน

1.4.2 ขอบเขตด้านชุมชนศึกษา ประกอบด้วยการศึกษาใน 3 ด้าน คือ

- 1) ด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยทาง
- 2) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านห้วยทาง
- 3) ด้านกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านห้วยทาง

1.4.3 ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

1) ประชากร

1.1) ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนบ้านห้วยทาง ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

1.2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยทาง ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ในด้านต่าง ๆ

1.3) นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนบ้านห้วยทาง ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

2) ผู้ให้ข้อมูลหลัก

2.1) ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยทาง จำนวน 94 ครัวเรือน

2.2) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่

2.2.1) ชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยทาง 103 คน

2.2.2) นักท่องเที่ยวหรือผู้เข้ามาศึกษาดูงาน จำนวน 119 คน

2.2.3) ผู้ประกอบการบริษัททัวร์ จำนวน 6 คน

2.2.4) ผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 24 คน

1.4.4 ขอบเขตด้านทีมวิจัย

1) ผู้วิจัยหลัก คือ นักศึกษาเจ้าของวิทยานิพนธ์

2) นักวิจัยจากชุมชน คัดเลือกจากตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ แกนนำชุมชน กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเพาะเลี้ยง กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มเยาวชน ผู้นำศาสนา และผู้นำท้องถิ่น จำนวน 18 คน

3) นักวิจัยจากส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้แทนจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) ประมงจังหวัดสตูล วิทยาลัยเทคนิคสตูล ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสตูล ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) เทศบาลเมืองสตูล และโรงเรียนเทศบาล 3 รวม หน่วยงานละ 1 คน รวม 7 คน

1.4.5 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่ เดือนมิถุนายน 2556 จนถึงเดือน พฤษภาคม 2560 รวมระยะเวลา 4 ปี

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทางเป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการท่องเที่ยว 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านการให้ความรู้ และด้านการบริการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน

การอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน โดยร่วมกันบริหารจัดการ วางแผนปฏิบัติการ ร่วมกันดำเนินงานตามแผน ร่วมกันรับผลประโยชน์ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา 2) ร่วมจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหา 3) ร่วมปฏิบัติกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ และ 4) ร่วมประเมินผลการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่เป้าหมายและรับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดย การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพ สังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ป่าชายเลน และ 3) พัฒนารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวน วรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา โดยแบ่งเนื้อหาในการทบทวนวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องออกเป็น ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
4. บริบทพื้นที่บ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco tourism) เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าสามารถทำให้เกิดการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เชื่อมโยงระหว่าง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน จากการ ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา ซึ่งจัดขึ้นที่นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศ บราซิล ในปี พ.ศ. 2535 ได้กำหนดแผนปฏิบัติการ 21 เป็นข้อมติระหว่างประเทศที่เข้าร่วมประชุม โดยกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า ควรเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและ วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และรับผิดชอบ ต่อสภาพแวดล้อม มีการกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการและร่วมรับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม โดยมีนักวิชาการ นักวิจัยและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

The International Ecotourism Society: TIES (1991) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบในพื้นที่ธรรมชาติ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น

Elizabeth (1992) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

Western (1993) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติและมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งการท่องเที่ยวนี้จะทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น

Hector Ceballos Lascurain (1998) ได้กล่าวว่า ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า โดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือสร้างความเสียหายแก่ธรรมชาติ

The Travel Industry Associations of America (2003) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อระบบนิเวศ สังคมและเศรษฐกิจ เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ

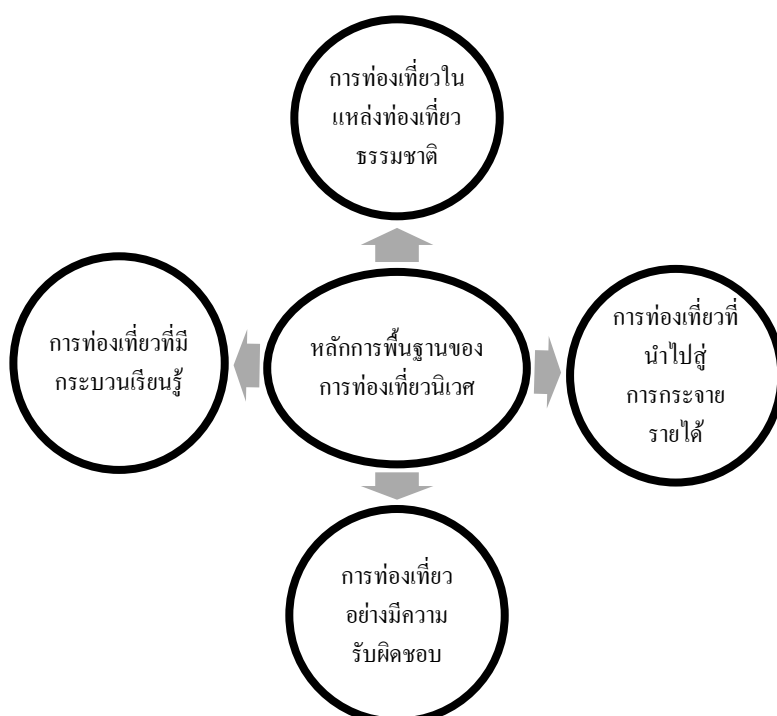
ราณี อธิชัยสกุล (2546) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศของแหล่งธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ประชิด สกุนะพัฒน์ และคณะ (2554) ได้ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของการท่องเที่ยวในแหล่งที่เป็นธรรมชาติ หรือในชุมชนที่มีวิถีชีวิตดั้งเดิม โดยผู้เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวไม่ดำเนินการใด ๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือทำลายแต่อย่างใดมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชมความงาม เพื่อความเพลิดเพลินและเพื่อศึกษาเรียนรู้ในธรรมชาติเหล่านั้น

สรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มุ่งเน้นความยั่งยืนของระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน มีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเกิดผลกระทบต่อแหล่งธรรมชาติและชุมชนน้อยที่สุด เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืน

1.1 หลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแสดงให้เห็นว่าวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปอย่างชัดเจน ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมุ่งเน้นการอนุรักษ์ ดูแลรักษาสีงแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากการศึกษางานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542; อธิพิล โกมิล, 2553; Chiutsi et al., 2011) สามารถสรุปหลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังภาพที่ 2.1 ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

ภาพที่ 2.1 หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2542; อธิพิล โกมิล, 2553; Chiutsi et al., 2011; และผู้วิจัย

1.1.1 การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับสัตว์ ทัศนียภาพ พืชพันธุ์และสัตว์

1.1.2 การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อ โดยมีการจัดการหรือส่งเสริมการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรอย่างยั่งยืน และไม่ทำให้สภาพแวดล้อมเกิดความเสื่อมโทรมหรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมค่อนข้างต่ำ การสร้างหรือการจัดการเพื่อพัฒนาพื้นที่ควร

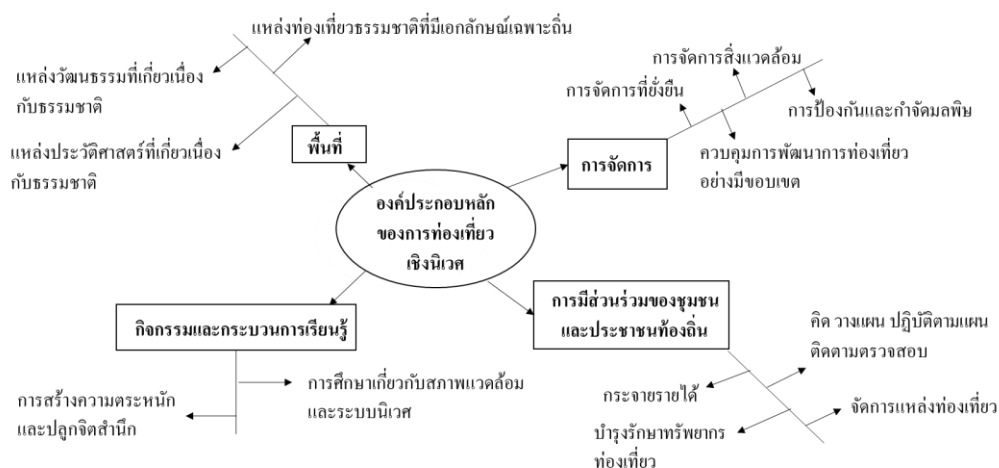
กลมกลืนกับธรรมชาติและระมัดระวังผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในส่วนของนักท่องเที่ยวควรมีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมและไม่เกินขีดความสามารถที่ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนจะรองรับได้

1.1.3 การท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา โดยให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวและชุมชน เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ทั้งนี้ควรสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนให้ช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติ

1.1.4 การท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกระจายรายได้ ควรให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนา การวางแผนตัดสินใจ ดำเนินการและการควบคุมแหล่งท่องเที่ยวและกระจายประโยชน์สู่ท้องถิ่นและมีความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นมากกว่าการท่องเที่ยวที่เคยส่งเสริมกันมาตั้งแต่อดีต

1.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) ได้ศึกษาองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับประเทศไทย โดยครอบคลุมลักษณะพื้นฐานหลัก 4 ด้าน ดังนี้

ภาพที่ 2.2 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540) และผู้วิจัย

เมื่อกล่าวถึง องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะให้ความสำคัญ พื้นที่ทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีการอนุรักษ์และสร้างการตระหนักให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดนำไปสู่การมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเพื่อการรักษาทรัพยากรในพื้นที่ ดังนั้นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรประกอบไปด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ กิจกรรมการเรียนรู้ การมี

ส่วนร่วมในการดำเนินการและพัฒนาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้คงความสวยงามและน่าท่องเที่ยว สร้างการมีส่วนร่วมชุมชนและการตระหนักร่วมกันในการพัฒนา นำไปสู่การกระจายรายได้ให้แก่คนในพื้นที่

1.3 การท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนโยบายด้านการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนของตนให้เกิดประโยชน์ จึงนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community - Based Tourism) ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญคือ การที่ชุมชนรวมตัวกันในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางด้านรายได้ สิ่งแวดล้อมและสังคมที่ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายต่างๆ ของภาครัฐที่ต้องการให้ชุมชนสามารถลุกขึ้นมาจัดการตนเองเพื่อพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ดังที่

สินธุ์ สโรบล (2546) ได้ให้ความหมาย การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้คนในชุมชนเป็นฐานในการบริหารจัดการ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตมาเป็นทุนในการจัดการท่องเที่ยว โดยมีการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการท่องเที่ยวตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การจัดการ การให้บริการ การประเมินผล และสรุปผล โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น และคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

พจนาน สนวนศรี (2546) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม และเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดทิศทาง จัดการ โดยคนในชุมชนมีบทบาทและมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (2559) ได้นิยาม การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวทางเลือกที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนอย่างสร้างสรรค์และได้มาตรฐานรวมทั้งสร้างการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี

Mcintosh and Goeldner (1986) ได้นำเสนอสิ่งที่จำเป็นสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย กรอบสำหรับการเพิ่มมาตรฐานความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นซึ่งเกิดจากผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว

Etsuko Okazaki (2008) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบวนการวางแผนการท่องเที่ยวได้รับการสนับสนุนว่าเป็นวิธีการที่นำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

Engström and Leffler (2012) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ชนบทและมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เยี่ยมชมและเจ้าบ้าน เป็นการจัดการโดยชุมชน มีชุมชนเป็นเจ้าของและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน

Mizal et al. (2014) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน ถือเป็นเครื่องมือที่นำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมที่ทำให้เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและระบบนิเวศเกิดขึ้นในชุมชน และนำเสนอเอกลักษณ์ของชุมชน โดยมีการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านในชุมชนกับนักท่องเที่ยว ภายใต้แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีวิถีของชุมชน จัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

1.3.1 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายด้านประกอบด้วยศักยภาพของคน ศักยภาพของพื้นที่ การจัดการ และการมีส่วนร่วม โดยองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสรุปได้ดังภาพที่ 2.3 และมีรายละเอียดดังนี้ (วิระพล ทองมา, 2550 และพจนานุกรม, 2554)

ภาพที่ 2.3 องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ที่มา : วีระพล ทองมา (2550); พจนา สวนศรี (2554) และผู้วิจัย

จากแผนภาพจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ความสำคัญทั้ง 4 ด้าน มีรายละเอียดดังนี้

1) ศักยภาพของคน เริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเอง โดยมีคนในชุมชนที่มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ ที่หลากหลายพร้อมที่จะถ่ายทอดข้อมูลเรื่องราวต่าง ๆ ให้แก่ผู้มาเยือน รวมทั้งคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้และพัฒนาในการทำงานร่วมกัน มีความสามัคคีกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน

2) ศักยภาพของพื้นที่ หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบต่อกันมา โดยคนในชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน และนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน โดยร่วมกันจัดการอย่างมีส่วนร่วมและพร้อมในการเรียนรู้ และทำความเข้าใจในเรื่องแนวคิดพื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการในพื้นที่

3) การบริหารจัดการ ชุมชนต้องร่วมกันกำหนดกฎกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และมีตั้งกลุ่มในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์เข้าสู่สมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

4) การเรียนรู้ ชุมชนจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างของชุมชน ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน โดยเน้นความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและใช้ทุนทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ รวมทั้งปลูกจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของคนในชุมชนและผู้มาเยือน

สรุปองค์ประกอบที่สำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ สักยภาพของคนในชุมชนที่มีความรู้เรื่องราวของชุมชน มีความสามัคคีและพร้อมที่จะเรียนรู้ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริหารจัดการทรัพยากรและจัดการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และด้านการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

1.3.2 เป้าหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากนโยบายของภาครัฐที่ต้องการให้ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาที่ยั่งยืนสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และชุมชนได้รับประโยชน์ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) ซึ่งสอดคล้องกับ ทิพย์สุดา พุฒเจอร์ (2556) พบว่าเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย

1. ด้านสังคม การท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งในด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มีกระบวนการในการจัดการความรู้ภายในชุมชน และสร้างความรู้ให้กับคนนอกที่เข้ามาเยือน มีการพัฒนาทักษะและสร้างความรู้ใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว และนำไปสู่ความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน สร้างการพึ่งตนเอง สร้างสวัสดิการสังคมสร้างสังคมแห่งการเอื้ออาทร และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

2. ด้านวัฒนธรรม การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือในการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชาวบ้านในการนำเสนอวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ให้คนภายนอกได้รับรู้ ทำให้เกิดการค้นหา รวบรวม และฟื้นฟูวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น และถ่ายทอดและสร้างการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน รวมทั้งมีการกำหนดแนวทางการปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้นักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่ผู้มาเยือน และเป็นการสืบทอดให้คนรุ่นหลังเห็นคุณค่าของชุมชนตนเองเป็นการปลูกฝังการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3. ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นเครื่องมือที่สร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนอย่างทั่วถึงและกระจายไปทุกภาคส่วน โดยที่ชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบเดิม แต่เพิ่มการจัดการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ เช่น อาหาร ที่พัก กิจกรรมการ

ท่องเที่ยว การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว เกิดการสร้างงานให้กับคนในชุมชน รวมถึงเกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่จำเป็นแก่ท้องถิ่น

4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวโดยชุมชนช่วยให้ชุมชนร่วมกันจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้อย่างยั่งยืน ทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างกิจกรรมให้ผู้มาเยือนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร นำรายได้จากการท่องเที่ยวมาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน นำไปสู่การสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนในชุมชนและผู้มาเยือน

1.3.3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในระบบนิเวศป่าชายเลน

การจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ป่าชายเลน สามารถดำเนินการได้หลายกิจกรรม ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ซึ่งมีความหลากหลายของระบบนิเวศป่าชายเลนที่แตกต่างกัน โดยยึดหลักตามองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ ด้านการจัดการด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการเรียนรู้ ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว โดยส่วนใหญ่แล้วกิจกรรมการท่องเที่ยวมักเกิดจากการที่ชุมชนได้ช่วยกันฟื้นฟูป่าชายเลนจากที่เคยเสื่อมโทรมแล้วกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง โดยการรวมตัวกันของชุมชนในการปลูกเพิ่ม และร่วมกันจัดการในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จึงก่อให้เกิดการท่องเที่ยวตามมาเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องและนักท่องเที่ยวได้เห็นความสำคัญของระบบนิเวศป่าชายเลนว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์อย่างไร รวมถึงเป็นการปลูกจิตสำนึกในการช่วยกันอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าชายเลน ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเรียนรู้จากป้ายสื่อความหมาย เส้นทางศึกษาธรรมชาติกลางแจ้งที่แสดงให้เห็นถึงสภาพของระบบนิเวศป่าชายเลน กิจกรรมนันทนาการ เช่น การพายเรือเที่ยวชมป่าชายเลน ศึกษาพันธุ์พืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่าชายเลน หรือร่วมกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน ซึ่งมีชุมชนที่ได้มีการจัดการท่องเที่ยวหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจนประสบความสำเร็จ ดังแสดงในตารางที่ 2.1 และ 2.2

ตารางที่ 2.1 ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจนประสบความสำเร็จ

ชุมชน	การจัดการ	ผลสำเร็จ	ที่มา / ผู้ศึกษา
1. ชุมชนบ้านลิเล็ด ด.ลิเล็ด อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี	-ก่อตั้งศูนย์นำเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ ใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากร -กำหนดกฎเกณฑ์ของชุมชนในการใช้ทรัพยากรป่าชายเลนและยกเลิก การทำประมงผิดกฎหมาย	-ได้ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น 3,000 ไร่ -ระบบนิเวศป่าชายเลนที่หลากหลาย	ชุมชนรางวัลโลกสีเขียว ปี 2553/ ปตท
2.ชุมชนบ้านสลักคอก ต.เกาะช้างใต้ อ.เกาะ ช้าง จ.ตราด	-จัดตั้งกลุ่มเพื่อให้บริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควบคู่กับการอนุรักษ์ -ใช้ระบบหุ้นเป็นกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน -ให้บริการการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อระบบนิเวศ ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อม และเป็นเอกลักษณ์ -มีการจัดการขยะในป่าชายเลน และรณรงค์การไม่ทิ้งขยะในลำคลอง -ทำจุลินทรีย์ขบอเพื่อบำบัดน้ำเสีย ทำปุ๋ยชีวภาพ รณรงค์ทำการเกษตร ปลอดสารเคมี -สำรวจพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมและปลูกป่าเพื่อฟื้นฟู -จับพิักัดพื้นที่ป่าให้ชัดเจนเพื่อป้องกันการบุกรุก และปลูกป่าเป็นแนว กันชน	-ป่าชายเลนพื้นที่ 670 ไร่ อุดมสมบูรณ์ขึ้น -ชุมชนเรียนรู้ใช้หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็น เกราะคุ้มกันการท่องเที่ยวเชิงสุขนิยมจาก ภายนอก และมีรายได้เสริมจากการให้บริการเรือ นำเที่ยว -ชุมชนเรียนรู้การวางระบบเศรษฐกิจชุมชนตาม หลักสหกรณ์หรือระบบหุ้น และนำรายได้มา แบ่งปันเพื่อกิจกรรมด้านการอนุรักษ์และ สาธารณประโยชน์	ชุมชนรางวัลโลกสีเขียว ปี 2553/ ปตท

ตารางที่ 2.1 ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจนประสบความสำเร็จ (ต่อ)

ชุมชน	การจัดการ	ผลสำเร็จ	ที่มา / ผู้ศึกษา
3. ชุมชนบ้านบางลา ต.ป่าคลอก อ.ถลาง จ.ภูเก็ต	<ul style="list-style-type: none"> -ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน พื้นที่ป่าชายเลน 1,200 ไร่ครอบคลุม 3 หมู่บ้าน คือ บ้านผักกาด บ้านขามู และบ้านบางลา -การออกกฎระเบียบการดูแลป่า และการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน -ปลูกป่าเสริม -แบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชน -แต่งตั้งคณะกรรมการ เพื่อดูแลรักษาและจัดเวรยามลาดตระเวนในพื้นที่ป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง -สืบทอดการดูแลผ่านกลุ่มเยาวชน และกลุ่มผู้หญิง -จัดทำกลุ่มออมทรัพย์ 	<ul style="list-style-type: none"> -ได้รับชมพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ในฐานะราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า (รสทป.) ปี 2543 -จุดประกายให้ชุมชนใกล้เคียงได้เรียนรู้และลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิชุมชน เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์การต่อสู้ -จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าชายเลนโดยชาวบ้านในชุมชน -เกิดแนวร่วมขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน ประกอบด้วย แกนนำผู้ชายกลุ่มผู้หญิง กลุ่มเยาวชน และในระดับตำบล 	ชุมชนรางวัลโลกสีเขียว ปี 2552/ ปตท

ตารางที่ 2.2 สรุปชุมชนที่จัดการท่องเที่ยวหลังจากที่ได้มีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนจนประสบความสำเร็จ

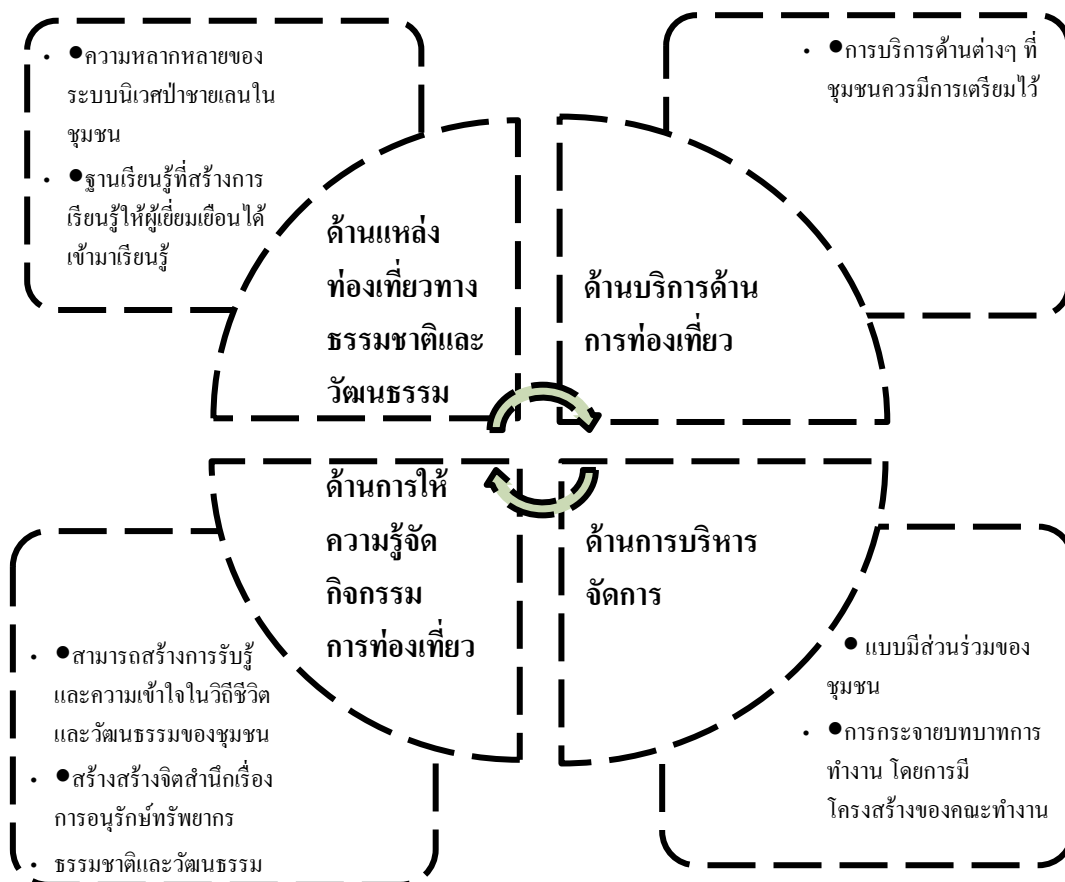
ชุมชน	การจัดการ								ผลสำเร็จ
	จัดกลุ่มเพื่อให้บริการ	กำหนดกฎเกณฑ์	การจัดจัดการขยะ	การบำบัดน้ำเสีย	ระบบหุ่นหรืออ้อมทรัพย์	ป้องกันการบุกรุก	ปลูกป่า	การสืบทอด	
บ้านลิเล็ด	✓	✓							-ได้ป่าชายเลนเพิ่มขึ้น 3,000 ไร่ -ระบบนิเวศป่าชายเลนที่หลากหลาย
บ้านสลักคอก	✓		✓	✓	✓	✓	✓		-ป่าชายเลนพื้นที่ 670 ไร่ อุดมสมบูรณ์ขึ้น -ชุมชนมีรายได้เสริมจากการให้บริการเรือนำเที่ยว -ชุมชนมีสหกรณ์หรือระบบหุ้น และนำรายได้มาแบ่งปันเพื่อกิจกรรมด้านการอนุรักษ์
บ้านบางลา	✓	✓			✓	✓	✓	✓	-พื้นที่ป่าชายเลน 1,200 ไร่ -เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์การต่อสู้ปกป้องสิทธิชุมชน -จัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ป่าชายเลน โดยชาวบ้านในชุมชน -เกิดแนวร่วมขับเคลื่อนงานสิ่งแวดล้อมในระดับชุมชน

จากการศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลนและนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนได้ สรุปแนวทางในการจัดการ ประกอบด้วย

1. จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน โดยมีคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ
2. ร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกัน เช่น กำหนดเขตการใช้ประโยชน์
3. มีแผนการฟื้นฟูป่าชายเลน โดยมีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้น
4. มีเป้าหมายใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน
5. สร้างกิจกรรมการเรียนรู้ด้านการจัดการป่าชายเลนและประโยชน์จากป่าชายเลนให้นักท่องเที่ยว

ดังนั้นหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมตามหลักการและองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จควรประกอบด้วยหลักการจัดการดังนี้

แผนภาพที่ 2.4 หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม
ที่มา : ดัดแปลงโดยผู้วิจัย (2560)

สรุปจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดจากการอนุรักษ์ป่าชายเลน สามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งในการพิจารณารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ผู้วิจัยจึงได้สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เน้นความเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นจุดเด่น เช่น ความหลากหลายของระบบนิเวศป่าชายเลนในชุมชน ฐานเรียนรู้ที่สร้างการเรียนรู้ให้ผู้เยี่ยมชมได้เข้ามาเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ 2. ด้านบริการด้านการท่องเที่ยว เส้นทางศึกษาธรรมชาติที่แสดงป้ายสื่อความหมายต่าง ๆ ที่ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ด้วยตนเอง บริการอาหารกลางวันใส่ปิ่นโต หรือกล่องอาหารทานระหว่างเส้นทาง บริการยานพาหนะ ที่พัก และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สร้างความสนุกสนาน เช่น การพายเรือคายัค การดูนกป่าชายเลน การเล่นน้ำ เป็นต้น

3. ด้านการบริหารจัดการ มีโครงสร้างการทำงานและระบบการทำงานที่โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ มีมาตรการในการควบคุมผลกระทบทางด้านสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยการออกกฎระเบียบที่นักท่องเที่ยวพึงกระทำ หรือห้ามกระทำ กำหนดอัตราค่าบริการที่เป็นมาตรฐานและเป็นธรรมแก่นักท่องเที่ยว มีการประเมินผลความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยว โดยใช้แบบสอบถาม และเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวนนักท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาต่อไป

4. ด้านการให้ความรู้ มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน ประโยชน์ของพืชป่าชายเลนในด้านการใช้เป็นอาหารและ สมุนไพรรักษาโรค ด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน โดยผ่านฐานเรียนรู้ต่าง ๆ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน

ป่าชายเลนหรือป่าโกงกาง (mangrove forest หรือ intertribal forest) หมายถึง สังคมพืชที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด หลายตระกูล ซึ่งมีลักษณะทางสรีรวิทยา และความต้องการสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกัน และยังหมายถึงกลุ่มของสังคมพืชที่ขึ้นอยู่บริเวณปากแม่น้ำ ชายฝั่งทะเลหรืออ่าวในบริเวณที่มีระดับน้ำทะเลท่วมถึงในช่วงที่มีน้ำทะเลขึ้นสูงสุด ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้โกงกาง เป็นไม้สำคัญและมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่ด้วย ป่าชายเลนเป็นป่าที่อยู่ริมฝั่งทะเลในเขต

เมืองร้อน โดยเฉพาะบริเวณใกล้ปากแม่น้ำมีไม้ประเภทรากงอกออกไปจากลำต้น และกิ่งก้านสาขา เพื่อค้ำยันลำต้น ตามฝั่งที่เป็นเลนมีไม้โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ลูย รั้งกระแท้ ประสักแดง ตะบูนขาว ตะบูนดำ ลำพู ลำแพน แสมดำ แสมขาว ฝาดแดง ฝาดขาว โพธิ์ทะเล ตาค่อม เป็นต้น ไม้พื้นที่ลุ่มมี ประทล เหงือกปลาหมอ ต้นจาก และอื่น ๆ ปะปนอยู่ (สนธิ อักษรแก้วและคณะ, 2542) นักวิชาการได้รวบรวมคำนิยามและความหมายของป่าชายเลน ดังนี้

A.F.W. Schimper (1903) นักภูมิศาสตร์ทางพืชได้ให้ความหมาย“ป่าชายเลน” หรือ “Mangrove Forest” ไว้ว่า เป็นสังคมพืชที่ขึ้นอยู่ตามบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำหรืออ่าว ซึ่งเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำทะเลท่วมถึงในช่วงที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุด หรือ ใช้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “Tidal Forest”

Du (1962) ให้ความหมาย ป่าชายเลน 2 ประการ คือ ประการแรก หมายถึง สังคมพืชที่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลายชนิด หลากหลายตระกูล และเป็นกลุ่มพืชที่มีใบเขียวตลอดปี (Evergreen Specie) ซึ่งมีลักษณะทางสรีรวิทยาและต้องการสภาพแวดล้อมที่คล้ายกัน และประการที่สอง หมายถึงกลุ่มของพืชที่ขึ้นอยู่บริเวณปากอ่าว ชายฝั่งทะเลบริเวณเขตร้อน (Tropical Region) ส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้โกงกางและมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่

2.1 องค์ประกอบสำคัญของการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน

การจัดการป่าชายเลนมีนโยบายหลักในการจัดการ ได้แก่

1. การอนุรักษ์ป่าชายเลนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน โดยการสงวนรักษาไว้ และใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่าชายเลนในระยะยาว รวมทั้งการฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนขึ้นใหม่
2. ควบคุมและลดจำนวนกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์ป่าชายเลน โดยไม่ถูกหลักการอนุรักษ์ และนำไปสู่การทำลายทรัพยากรป่าชายเลน

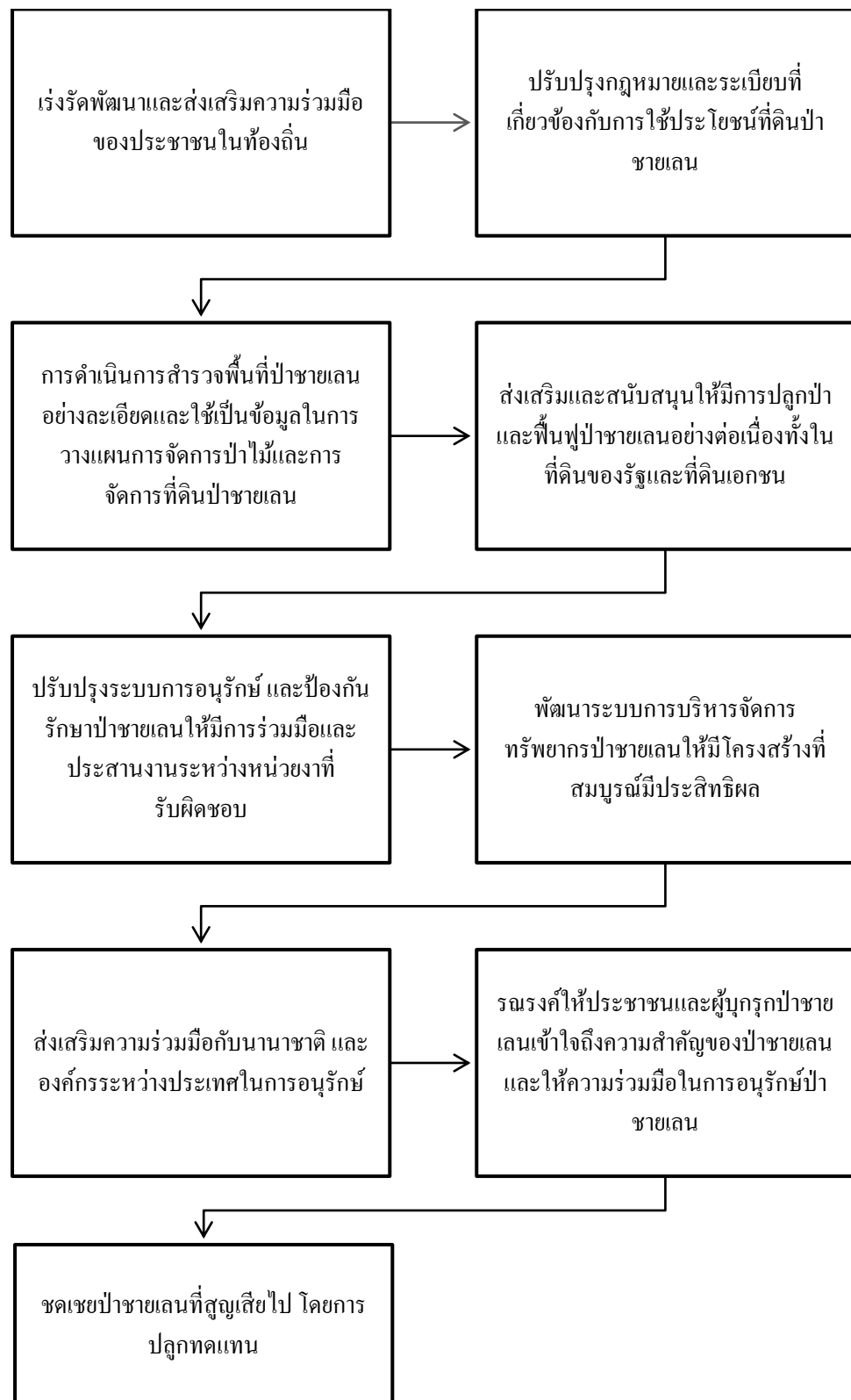
โดยองค์ประกอบสำคัญของการจัดการป่าชายเลน มีดังนี้

1. เผยแพร่ข่าวสารความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับป่าชายเลนแก่ประชาชนในชุมชนทุกกลุ่ม และทุกระดับที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชายเลน
2. สนับสนุนให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนตนเองในลักษณะการจัดการป่าชุมชน
3. จัดให้มีหน่วยพิทักษ์ป่าชายเลนพร้อมกำลังคน และอุปกรณ์ให้เพียงพอครอบคลุมพื้นที่ป่าชายเลนทั่วประเทศ และจับกุมลงโทษผู้บุกรุกอย่างเข้มงวด
4. ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับมูลค่า แท้จริงของป่าชายเลนและลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากป่าบก

5. การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนบริเวณหนึ่งบริเวณใด ควรเป็นลักษณะ
อเนกประสงค์
6. ปลูกฟื้นฟูป่าชายเลนที่เสื่อมสภาพขึ้นในบริเวณที่สภาพแวดล้อมเอื้ออำนวย ทั้งใน
ภาครัฐและเอกชน
7. ควรสนับสนุนงานวิจัยทุกสาขาเกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน โดยให้ความสำคัญ
เป็นพิเศษแก่งานวิจัยที่เป็นประโยชน์ในการวางแผนการจัดการและการฟื้นฟูป่าชายเลน
8. โครงการพัฒนาทุกชนิดและทุกขนาดที่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลน
อย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้จะต้องศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อกำหนดการป้องกันและ
แก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่คาดว่าจะเกิดจากโครงการอย่างเหมาะสม แต่ถ้าหลีกเลี่ยงได้ก็ไม่ควร
จัดทำโครงการในพื้นที่ป่าชายเลน
9. ส่งเสริมการสร้างสื่อที่เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับป่าชาย
เลนทั้งภาครัฐและเอกชน

2.2 แนวทางการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ปัญหาที่เกิดผลกระทบต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิด
จากมนุษย์เป็นผู้กระทำต่อแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น การแก้ไข
ปัญหานี้จึงต้องดำเนินการให้ถูกวิธี เพื่อให้แหล่งทรัพยากรธรรมชาติคงไว้ซึ่งคุณค่า ความสำคัญ
และให้การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนเป็นไปอย่างยั่งยืนและสามารถอำนวยประโยชน์
ตามเป้าหมาย ซึ่งมีแนวทางการจัดการดังนี้ (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2552)

แผนภาพที่ 2.5 แนวทางการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ที่มา: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (2552) และผู้วิจัย

จากแนวทางการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม (Community management in mangrove forest) ดังกล่าว สามารถนำไปเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาการเสื่อมโทรมของป่าชายเลน เพื่อให้สภาพป่าชายเลนกลับมาสมบูรณ์ โดยใช้หลักการจัดการป่าชายเลนตามกระบวนการต่าง ๆ

2.3 การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชนนับว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจและประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง เนื่องจากชุมชนมีการรวมตัวกันต่อสู้เพื่อปกป้อง ทรัพยากรธรรมชาติของตนเองกระทั่งสภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมกลับคืนสู่สภาพอุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งใช้ประโยชน์ของชุมชนได้ เนื่องจาก ชุมชนมีความเข้าใจถึงประโยชน์ของป่าชายเลน เข้าใจถึงคุณค่าของป่าชายเลนในการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ เป็นแหล่งใช้สอยในชีวิตประจำวัน ภาครัฐและเอกชนได้มีนโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น มีการผลิตสื่อรณรงค์และ การเรียนรู้มากมายเกี่ยวกับป่าชายเลน (สหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (IUCN) สำนักงานประเทส ไทย, 2550) เช่นเดียวกับการศึกษาของ Biswas et al. (2007) ที่ศึกษาเกี่ยวกับกรอบการฟื้นฟูป่า ชายเลนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเชื่อมโยง ระบบนิเวศ เศรษฐกิจและสังคม พบว่าการฟื้นฟู ระบบนิเวศป่าชายเลนต้องดำเนินการทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ไปพร้อม ๆ กัน ส่วน สนิท อักษรแก้ว (2542) ก็ได้ให้แนวทางในการการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนไว้ ดังนี้

2.3.1 การรักษาพื้นที่ป่าชายเลนที่มีอยู่ให้คงไว้ โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ต้องร่วมมือกันทั้ง การป้องกันอย่างจริงจังรวมทั้งการจัดการวางแผนการใช้ที่ดินชายฝั่งทะเลให้เหมาะสมจะเป็นทาง หนึ่งที่จะรักษาพื้นที่ป่าชายเลนไว้ได้ นอกจากนี้กฎหมายต่าง ๆ ตลอดจนมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการ ใช้พื้นที่ป่าชายเลนควรจะใช้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

2.3.2 การเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน โดยเฉพาะการปลูกป่า ปัจจุบันกรมป่าไม้มีนโยบายที่จะ ขยายและสนับสนุนการปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้น ทั้งในส่วนราชการและส่วนของเอกชนตามพื้นที่ว่าง เปล่าบริเวณชายฝั่งทะเล ทั้งที่ผ่านการทำเหมืองแร่ หรือพื้นที่นาุ้ง หรือนาข้าวที่เลิกไปแล้วซึ่งมีอยู่ มากมาย และมีโอกาสที่จะฟื้นฟูให้เป็นป่าชายเลนขึ้นมาได้ นอกจากนี้พื้นที่ที่มีการรอกของดิน ตามชายฝั่งทะเลก็เป็นพื้นที่ที่จะสามารถปลูกป่าชายเลนขึ้นมาได้

2.3.3 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดย การศึกษาวิจัยเพื่อหาวิธีการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการใช้ประโยชน์ทั้งทางด้าน ป่าไม้ ประมง และวิถีการผสมผสานระหว่างป่าไม้กับประมงให้มากขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้หากทางด้านผู้ ปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ที่ควบคุม และนักวิชาการได้ร่วมมือกันอย่างจริงจังเชื่อว่าการใช้ประโยชน์ จากป่าชายเลนจะประสบความสำเร็จมากขึ้นและให้ผลิตผลสูงขึ้น

สมศักดิ์ สุนทรวนภัทร (2550) ได้เสนอหลักการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการควรมีหลักการทำงานดังนี้

1) ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นของการฟื้นฟู นับตั้งแต่ขั้นตอนของการวางแผน เพื่อให้มั่นใจว่าอยู่บนพื้นฐานของความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง เช่น การให้ชุมชนมีความเข้าใจถึงเหตุผลว่าทำไมจึงต้องมีการฟื้นฟูป่าชายเลน การเลือกพื้นที่ที่จะทำการฟื้นฟู วิธีการฟื้นฟูที่ชุมชนจะทำได้และมีความเหมาะสม วันที่จะทำการปลูก ขั้นตอนของการดูแลบำรุงรักษาและการปลูกซ่อมแซม เป็นต้น

2) ควรนำองค์ความรู้ดั้งเดิมและวิถีชีวิตของชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เช่น การที่คนในชุมชนไม่ทำลายป่าชายเลน เพราะชุมชนถือว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งทรัพยากรของชุมชน เพื่อเป็นแหล่งไม้ใช้สอย เป็นแหล่งอาหาร และสมุนไพร เป็นแหล่งวางไข่และอนุบาลสัตว์น้ำตัวอ่อน เป็นแหล่งป้องกันอุบัติเหตุทางธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ การใช้เครื่องมือท้องถิ่นในการทำการประมง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ประมงที่ไม่มีอำนาจในการทำลายสูง ซึ่งเป็นระบบการจัดการตามแนวทางของชุมชน จะช่วยให้ทรัพยากรมีโอกาสในการฟื้นตัวขึ้นมา

3) ควรมีการสร้างจิตสำนึกและเสริมสร้างแรงจูงใจต่าง ๆ ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศและความสำคัญของป่าชายเลน และการทำให้ชุมชนทราบว่าตนเองเป็นผู้ที่จะได้รับผลประโยชน์จากการฟื้นฟู เช่น ป่าชายเลนจะเป็นกำแพงธรรมชาติเป็นแหล่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นแหล่งไม้ใช้สอยในอนาคต อย่างเช่น การปลูกต้นไม้จากวันนี้เพื่อให้ชุมชนทำการเก็บเกี่ยวได้จากไม้ตัดจากมุงหลังคาบ้าน เป็นต้น

4) ควรมีการให้ความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ชุมชนในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรป่าชายเลน เพื่อให้มีการนำประสบการณ์เหล่านี้มาทำงานในท้องถิ่นของตนเอง เช่น การฝึกอบรมและหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการและขาด การศึกษาดูงานต่าง ๆ และรวมไปถึงการให้ข้อมูลทางด้านงานวิจัยและทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาผสมผสานกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูโดยชุมชน เช่น ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะโลกร้อน เพื่อที่ชุมชนจะได้วางแผนและติดตามการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรได้อย่างเหมาะสมในอนาคต

5) ควรสร้างผู้นำและเครือข่ายเพื่อให้องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง เพื่อที่ชุมชนคนชายฝั่งจะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และหาแนวทางในการที่จะสนับสนุนการทำงานฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนระหว่างกัน เพื่อให้มีความเข้มแข็งและประสบผลสำเร็จมากขึ้นในการร่วมมือกันในอนาคต

จากแนวทาง การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน พบมีชุมชนหลาย ๆ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม รายละเอียดของชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลนแสดงในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

ชุมชน	การจัดการ	ผลสำเร็จ	ที่มา
1.บ้านเปรี๊ตใน ต.ห้วงน้ำขาว อ.เมือง จ.ตราด	-ปี พ.ศ. 2526 – 2534 สภาพป่าชายเลนมีความเสื่อมโทรมจากการทำนาเกลือ - ชุมชนจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ตใน ประกอบด้วย 6 กลุ่มย่อย กลุ่มละ 20 ครัวเรือน โดยแบ่งเขตรับผิดชอบดูแลพื้นที่ป่าชายเลนเป็น 5 โซน วางแผนการจัดการทรัพยากรในระยะยาว เน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ปลูกพันธุ์ไม้ซ่อมแซมป่าชายเลนอย่างน้อยปีละครั้งสำรวจทรัพยากรในป่าทุกๆ 3 ปี จัดเวทีระดมความคิดเห็นของชาวบ้านและผู้นำทุกกลุ่มในชุมชน เปิดโอกาสให้ทุกส่วนมีสิทธิมีเสียง และมีส่วนร่วมในการวางแผน	ชุมชนสามารถอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าชายเลน กลับคืนมาทำให้เกิดแนวป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งทะเล (Soft Break) แผ่นดินไม่เกิดการถอยร่น โดยมีชั้นป่าชายเลนที่ชุมชนเฝ้าดูแล 3 ชั้น ระยะทาง 1.8 กิโลเมตร ระบบรากของพันธุ์ไม้ป่าชายเลนเป็นเสมือนเครื่องกรองน้ำเสีย คัดกรองขยะ ดูดซับมลพิษที่ปะปนมากับน้ำ ทำให้น้ำกร่อยในป่าชายเลนมีสภาพดี สามารถช่วยบำบัดให้น้ำมีคุณภาพดีขึ้น ก่อนที่จะถูกระบายออกสู่ทะเล พื้นที่ป่าชายเลนช่วยป้องกันการรุกคืบเข้ามาของน้ำเค็มจากทะเล ทำให้แหล่งน้ำจืดซึ่งเป็นคลองขนาดสั้น จำนวน 12 คลองเชื่อมต่อกับทะเล มีปริมาณน้ำจืดในแผ่นดินเพียงพอ ระบบนิเวศได้รับการฟื้นฟูและได้ป่าชายเลนขนาดเนื้อที่ 12,000 ไร่ มีความอุดมสมบูรณ์เป็นลำดับที่ 2 ของประเทศไทย และเป็นลำดับที่ 20 ต้นๆ ของโลก กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลนตัวอย่าง และได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ปี พ.ศ. 2552 ชุมชนข้างเคียงเกิดความเข้าใจการจัดการป่าชายเลนมากขึ้น เกิดกิจกรรมธนาคารปูแสมและบ้านปลา โครงการ “หยุดจับรื้อยคอยจับล้าน”	รอยบุญ รัตมีเทศ (2555)

ตารางที่ 2.3 ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน (ต่อ)

ชุมชน	การจัดการ	ผลสำเร็จ	ที่มา
2.บ้านทุ่งตะเซาะ ต.ทุ่งกระบือ อ.ย่านตาขาว จ.ตรัง	<p>-พ.ศ. 2484 การสร้างป่าชายเลนชุมชนเกิดจากปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม ทั้งจากการสัมปทานป่าชายเลนให้กับธุรกิจเผาถ่าน</p> <p>-ปี พ.ศ. 2534 ชาวบ้านมีการปรึกษาหารือกันและเห็นร่วมกันถึงความจำเป็นในการกำหนดแนวเขตที่ชัดเจน</p> <p>-ปี พ.ศ. 2536 – 2538 คณะกรรมการป่าดำเนินการปลูกป่าชายเลนในบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน</p> <p>-พ.ศ. 2538 สมาคมหยาตฝนได้ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปทำการศึกษาชุมชนโดยได้รวบรวมแนวความคิดชุมชนและได้รับทราบว่าคุณชุมชนมีความต้องการที่จะจัดการพื้นที่ป่าใช้สอยของชุมชน</p> <p>-พ.ศ.2536 – 2539 ชุมชนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชายเลนชุมชนเป็นระยะ ทั้งกิจกรรมการปลูกป่าเสริมในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม</p> <p>-พ.ศ. 2538 – 2542 หน่วยงานต่างๆ การจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ในรูปแบบการประชุมสัมมนา</p>	<p>-ชุมชนได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์ ได้แก่ ห้ามใช้ประโยชน์ใดๆ จากป่าในแปลงอนุรักษ์, หากชาวบ้านคนใดต้องการใช้ไม้ ต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบ และต้องผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการของชุมชน ถึงความสมเหตุสมผลในการใช้ไม้ และมีการตรวจสอบจำนวนไม้ที่ขอตัด, ไม้อนุญาตให้ตัดไม้ในป่าชุมชนเพื่อนำไปค้าขาย, ชาวบ้านคนใดตัดไม้ไปใช้ประโยชน์ 1 ต้น ต้องมีการปลูกทดแทน 5 ต้น, ชาวบ้านคนใดไม่ร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน จะไม่อนุญาตให้ชาวบ้านคนนั้นได้ใช้ไม้, ถ้าบุคคลใดเข้าตัดไม้ โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าจะมีบทลงโทษปรับเป็นเงิน 5,000 – 10,000 บาท</p> <p>- ป่าชุมชนแห่งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชุมชนได้รับรู้ปัญหา ตระหนักถึงผลของปัญหา ต้องการแก้ปัญหา เรียนรู้และทดลอง โดยเริ่มจากการสร้างป่า เมื่อได้ผลเป็นที่น่าพอใจจึงเกิดความเชื่อมั่นที่จะดำเนินต่อและขยายผลต่อไป กิจกรรมป่าชายเลนชุมชนมิได้เป็นเป้าหมายสุดท้ายอย่างเดียว หากเป็นเพียงกิจกรรมนำทางสู่เป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งการพัฒนาคน ชุมชน เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม</p>	บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) 2555

ตารางที่ 2.3 ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน (ต่อ)

ชุมชน	การจัดการ	ผลสำเร็จ	ที่มา
3.บ้านบางคิบบ หมู่ 6 ต.บางวัน อ.กระบุรี จ.พังงา	<p>-ปี พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน มีป่าชายเลนเป็นแนวกว้าง เนื้อที่ประมาณ 6,000 ไร่ ที่ถูกทำลายจากการสัมปทาน การจับสัตว์น้ำโดยเครื่องมือผิดกฎหมาย ทำให้ทรัพยากรในชุมชนอยู่ในขั้นวิกฤติ</p> <p>-ปี พ.ศ. 2539 นายประชา คาวิจิตร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้นำแกนนำชาวบ้านและชาวบ้านที่สนใจเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรและอบรมหลักสูตรราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ทะเลและชายฝั่งกับสถานีพัฒนาชายฝั่งที่ 17 โดยเริ่มต้นชุมชนช่วยกันดูแลป่าชายเลนจำนวน 500 ไร่ ด้วยการปลูกต้นไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรม โดยจะช่วยกันปลูกเดือนละครั้ง</p>	<p>- ทำให้เกิดกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มสงเคราะห์สวนยางให้ชาวบ้าน ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ก็ช่วยสนับสนุนการเกษตร</p> <p>-ในปี พ.ศ. 2539 เจ้าหน้าที่กรมประมง ได้เข้ามาส่งเสริมและให้ความรู้การเลี้ยงหอยนางรม</p> <p>-ในปี พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน สถานีพัฒนาพัฒนาป่าชายเลนที่ 17 เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่าชายเลน รวมถึงการให้ความรู้เรื่องการเพาะชำกล้าไม้</p> <p>-ในปีพ.ศ. 2543 กองทุนเพื่อสังคมสนับสนุนงบประมาณให้ชุมชนบางคิบบจัดทำโครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม</p> <p>-ปี พ.ศ. 2544 สำนักงานการสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จังหวัดพังงา เข้ามาทำร่วมคิดเรื่องหัวข้อการทำวิจัย โดยศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการเพิ่มปริมาณปลูดา โดยพึ่งพาระบบนิเวศป่าโกงกางแบบยั่งยืน</p> <p>-ปี พ.ศ. 2546 สถาบันพัฒนาชุมชน (พอช.) สนับสนุนจัดทำป้ายแนวเขตการอนุรักษ์</p> <p>-ปี พ.ศ. 2548 มูลนิธิแอคต้า ได้สนับสนุนการทำประปาภูเขาจากป่าบกของชุมชนส่งผลชุมชนมีน้ำกิน</p>	บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) 2555

ตารางที่ 2.3 ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน (ต่อ)

ชุมชน	การจัดการ	ผลสำเร็จ	ที่มา
4.ชุมชนบ้าน สระแก้ว ต.ไทรทอง อ.ชัยบุรี จ.สุราษฎร์ธานี	การออกกฎระเบียบการดูแลป่า พื้นที่ 472 ไร่ ที่อยู่ในเขต สปก. -การใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน -ปลูกป่าเสริม -ทำแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน -แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลรักษาและจัดเวรยาม ลาดตระเวน -สืบทอดการดูแลสู่กลุ่มเยาวชน	-รักษาผืนป่าที่ราบต่ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุ์ไม้ดั้งเดิมไว้ได้ -ปี พ.ศ. 2542 รางวัลพระราชทานเข็มทองคำ โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รางวัล"ป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน" จากกรมป่าไม้ -ปี พ.ศ. 2544 รางวัล"ป่าชุมชนดีเด่น" จากกรมป่าไม้ -ปี พ.ศ. 2549 รางวัลธรรมจักร สาขาส่งเสริมสิ่งแวดล้อม	ชุมชนรางวัลโลกสีเขียว ปี พ.ศ.2552 ปตท.
5. บ้านไทรงาม และบ้านธารน้ำ ร้อน ต.เสม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี	-จัดทำวิจัยท้องถิ่น ส่งผลให้มีการบริหารจัดการพื้นที่ เพาะเลี้ยงปูเป็ยวเพิ่มปริมาณปูเป็ยว 1,500 ไร่ การบริหาร จัดการแปรรูป การตลาด และตั้งกฎเกณฑ์ร่วมกัน -จัดทำแนวไม้ไผ่แสดงเขตพื้นที่สาธารณะ "ทะเลชุมชน" พื้นที่ 6,582 ไร่ -มีการลาดตระเวนเฝ้าระวังเรืออวนลาก-อวนรุน ร่วมกับ เครือข่ายงานวิจัยในอำเภอบ้าน เปิดเวทีสาธารณะ เผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารสู่สาธารณะชน	-ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าชายเลนพื้นตัว สร้างรายได้ให้กับ ชุมชนได้รับการคัดเลือกให้เป็นงานวิจัยท้องถิ่นดีเด่น ประจำปี พ.ศ. 2549 เกิดแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชน -เกิดเครือข่ายงานชาวบ้าน 23 กลุ่ม ใน 7 อำเภอ บริเวณอำเภอบ้านดอน	ชุมชนรางวัลโลกสีเขียว ปี พ.ศ.2552 ปตท

จากการศึกษาชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วมจนประสบความสำเร็จ สรุปแนวทางการจัดการได้ว่า

1. ชุมชนรวมตัวกันจัดการป่าชายเลนเนื่องจากได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน
2. ชุมชนมีบทบาทในการจัดการป่าชายเลนร่วมกันหน่วยงานที่รับผิดชอบ
2. ชุมชนตั้งกลุ่มเพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลน โดยกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ
3. ชุมชนร่วมกันจัดทำแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟู และปฏิบัติกิจกรรมตามแผน
4. ชุมชนร่วมกันกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ กำหนดข้อตกลงการใช้ประโยชน์ กำหนดกฎระเบียบการจัดการ ร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดูแลทรัพยากรป่าชายเลน
5. ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร
6. ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในการดำรงชีพ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมตั้งแต่ระดับล่างไปสู่ระดับบน จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 เป็นต้นมา รัฐบาลได้ใช้การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการของรัฐ และเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมหรือที่เรียกว่าการบูรณาการร่วมกัน ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

Keith (1972) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วม คือ การเกี่ยวข้องทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลในสถานการณ์กลุ่ม และผลจากการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุผลเร้าใจให้นำไปสู่การกระทำ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย และก่อให้เกิดความรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

Erwin (1976, อ้างถึงใน ปรีดา เจษฎารางกุล, 2550) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ และการร่วมแก้ปัญหาของตนเองอย่างแข็งขัน โดยในการแก้ปัญหามีการใช้วิถีทางการที่เหมาะสม สนับสนุนและมีการติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Wine, T.A. (1982) และ Erwin, 1976 (อ้างถึงใน นิลมณี พิทักษ์, 2551) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ 3 มิติ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้เกี่ยวข้องว่าจะร่วมกันทำอะไรและทำอย่างไร 2) ลักษณะของการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องเป็นไปในลักษณะใด และ 3) มีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างไรจากการดำเนินการให้เท่าเทียมกันอย่างเป็นธรรมทุกภาค

ส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยการมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และการแก้ปัญหาโดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน ใช้ความชำนาญในการคิดสร้างสรรค์ และใช้วิทยาการที่เหมาะสม รวมไปถึงการติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องด้วย

William and Philip (2006 อ้างถึงใน ธนวัฒน์ คำภีลานนท์, 2550) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางสังคมด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลที่ร่วมกันในสถานการณ์ เป็นเหตุให้นำไปสู่เกิดการกระทำที่บรรลุจุดมุ่งหมาย และทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบต่อกัน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วม ใน 2 ลักษณะคือการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการร่วมรับประโยชน์ที่เกิดขึ้น โดยการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชน และการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค โดยการกระจายอำนาจในการวางแผน หรือเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง เนื่องจากการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของกระบวนการเสริมสร้างความชุมชนให้เข้มแข็ง

อรทัย ก๊กผล (2547) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดที่ชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการที่ประชาชน โดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับพื้นฐานของความเป็นอิสระในทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการดำเนินการ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมดำเนินการต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยที่กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด กล่าว คือ

1. การมีจิตสำนึกในตนเองและถือว่าเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนอยู่
2. การร่วมคิดสิ่งที่เห็นว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน ปัญหานั้นมีสาเหตุจากอะไร และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
3. การร่วมวางแผนการดำเนินงาน เกี่ยวกับกิจกรรมหรือโครงการ มีการแบ่งความรับผิดชอบของงานว่าใครทำอะไร ทำกันอย่างไร และใช้งบประมาณเท่าไร งบประมาณมาจากแหล่งใดและใครเป็นผู้ดูแลรักษา

4. การร่วมดำเนินงาน ประชาชนต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลัง ตามความรู้และความสามารถของตนเอง มีการจัดการและบริหารทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีการจัดสรรและควบคุมการเงิน รวมทั้งการบริการต่างๆ การค้นหารูปแบบและวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชนเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และการปฏิบัติ และดำเนินการนโยบายแผนงาน โครงการให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

5. การติดตามประเมินผล ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด มีการตรวจสอบสาเหตุของปัญหา อุปสรรค และการหาทางแก้ไขปัญหาเพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย มีการตรวจสอบ ติดตามหรือสังเกตการณ์ห้วงประมาณเป็นไปด้วยความคุ้มค่า และสรุปผลการปฏิบัติงาน

6. ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชน ควรที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง มีการร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ อย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ทั้งในด้านของวัตถุและจิตใจ

3.1 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการพัฒนาที่มีการร่วมกันดำเนินกิจกรรม โดยร่วมกันกำหนด เป้าหมาย ทิศทางของการพัฒนา วิธีการดำเนินงาน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกันมาร่วมแรงร่วมใจ หลังจากดำเนินการผ่านไปของให้ทุกคนร่วมกันประเมินว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร ดังนั้น องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมีดังนี้ (นิลฉนิ พิทักษ์, 2551)

1. ร่วมคิดและร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา โดยคนในชุมชนร่วมกันนำเสนอ สภาพการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นขั้นแรกของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ

2. ร่วมตัดสินใจ สมาชิกในชุมชนร่วมกันตัดสินใจว่าจะร่วมกันดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างไร เป็นความเห็นชอบของชุมชนร่วมกันที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยร่วมกันพิจารณาว่าจะเลือกแก้ไขปัญหาอะไรก่อน ซึ่งเป็นความต้องการของสมาชิกนั้น ๆ

3. ร่วมวางแผน เป็นการคิดที่จะดำเนินการ โครงการ ร่วมกันอย่างเป็นระบบตาม ขั้นตอนการปฏิบัติ

4. ร่วมกันดำเนินการ เป็นการร่วมกันลงแรงลงทุนในการปฏิบัติงาน กระทำกิจกรรม ต่างๆร่วมกันก่อให้เกิดความเป็นเจ้าของร่วมกัน

5. ร่วมกันใช้ประโยชน์ เป็นการแบ่งปันปันส่วนผลที่เกิดจากการร่วมกันกระทำ โดยร่วมกันกำหนดหรือวางระเบียบในการบริหารจัดการในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อสร้างจิตสำนึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน

6. ร่วมกันดูแลรักษา หลังจากการร่วมกันดำเนินการ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แล้ว ชุมชนต้องมีจิตสำนึกการเป็นเจ้าของร่วมกัน ต้องช่วยกันดูแลรักษา ทำนุบำรุง เพื่อสามารถใช้สิ่งเหล่านั้นร่วมกันได้นาน ๆ และถือเป็นสมบัติของชุมชนที่ทุกคนต้องร่วมกันดูแล

7. ร่วมติดตามประเมินผล สมาชิกของชุมชนต้องร่วมกันประเมินด้วยตัวของเขาเองว่ามีจุดเด่น จุดที่ควรพัฒนาแก้ไขในด้านใดบ้าง

3.2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยที่ผสมผสานการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) รวมทั้งการนำการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เข้ามาใช้ร่วมกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ใหม่ในการแก้ไขปัญหาโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคณะวิจัย ชุมชนและแกนนำชาวบ้าน ในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับประโยชน์ พร้อมทั้งเกิดการเรียนรู้ของชุมชนไปพร้อมกับกระบวนการวิจัย โดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Development) และแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ (Problem-Learning Process) การวิจัยวิธีนี้เป็นวิธีวิจัยประเภทหนึ่งในจำนวนหลายวิธีที่ใช้ในปัจจุบันที่เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วม (principles of participation) การสะท้อนกลับ(reflection) การเสริมพลังอำนาจ (empowerment) และการมีอิสรภาพ (emancipation) ของกลุ่ม หรือคณะบุคคลที่สามารถปรับปรุงสภาพสังคมของตนเอง โดยมีเคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) ซึ่งเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้สร้างสรรค์การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research: AR) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการวิจัยในลักษณะที่มีกระบวนการเป็น “บันไดเวียน” (spiral) ประกอบด้วย การวางแผน (plan) การปฏิบัติ (act) การสังเกต (observe) และการสะท้อนผล (reflect) (Kemmis and McTaggart, 1988 อ้างถึงใน นงนภัศ คุ้มรัญญู เทียงกมล, 2551) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงนับว่าเป็น กระบวนการประชาธิปไตยจากการที่ประชาชนได้เรียนรู้กระบวนการวิจัยด้วยตนเองและใช้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้นไปใช้เพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของตนโดยผ่านกระบวนการ 3 อย่าง คือ การสำรวจและศึกษาสังคม (social education) และมีการปฏิบัติทางสังคม (social action) เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปจัดการเปลี่ยนแปลงสังคม (social change) เพื่อปรับปรุงสถานะชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนสภาพโครงสร้าง (social structure) และความสัมพันธ์พื้นฐาน (fundamental relationship) ในสังคมของตน (นงนภัศ คุ้มรัญญู เทียงกมล, 2551)

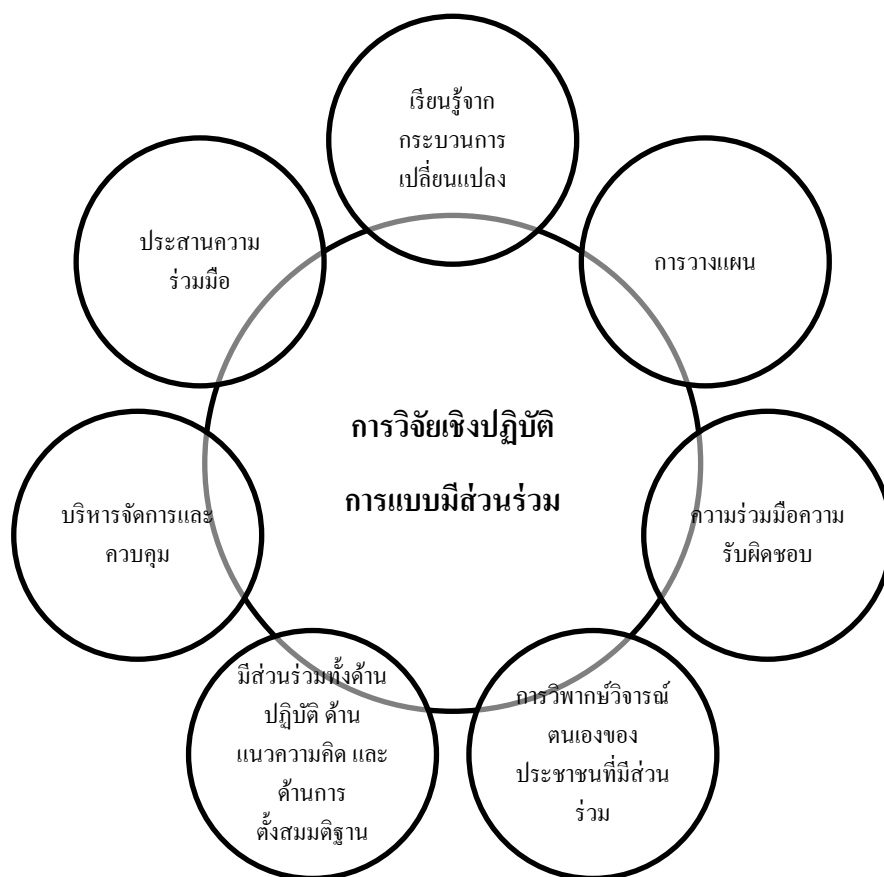
Whyte (1991) ได้ให้ความหมายของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ผู้คนจำนวนหนึ่งในองค์กรหรือชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมศึกษาปัญหาโดยกระทำ

ร่วมกันกับนักวิจัย ผ่านกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้นจนกระทั่งเสร็จสิ้นการเสนอผลและการอภิปรายผลการวิจัย เป็นการเริ่มต้นของผู้คนที่อยู่กับปัญหา ค้นหาปัญหาที่ตนเองมีอยู่ร่วมกับนักวิชาการจึงเป็นกระบวนการที่ผู้คนในองค์กรหรือชุมชนมิใช่ผู้กระทำ แต่เป็นผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีอำนาจร่วมกันในการวิจัย (อ้างถึงใน สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินิสาร, 2545) ซึ่งสอดคล้องกับ สุภางค์ จันทวานิช (2547) นลินี กังศิริกุล (2547) และ นงนภัส คู่วรัญญู เทียงกมล (2551) ที่ได้ให้ความหมายของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นับตั้งแต่ค้นหาสาเหตุของปัญหา การดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล การหาแนวทางในการแก้ปัญหา ประเมินผลและสรุปบทเรียนร่วมกัน เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดการพัฒนาในชุมชน ในสังคมต่อไป

3.2.1 หลักการและองค์ประกอบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Taggart (1991) ได้นำเสนอหลักการสำคัญของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 2.6 แสดงหลักการสำคัญของ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ที่มา: Taggart (1991) และผู้วิจัย

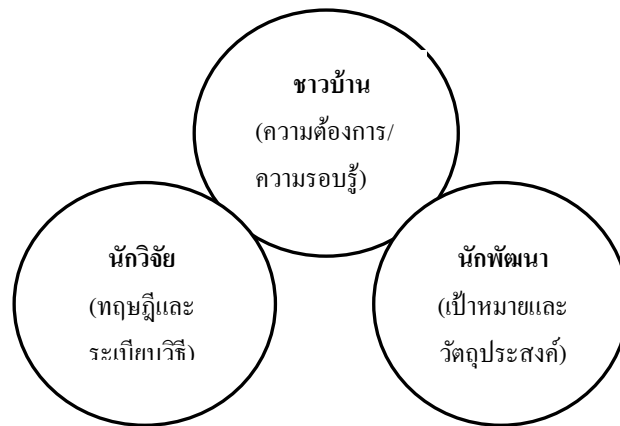
นอกจากนี้ สิทธิบัญญัติ ประพุทธนิตินิสาร (2545) ได้นำเสนอหลักการและองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 องค์ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาและการแสวงหาความรู้ โดยคนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด การวางแผน การปฏิบัติ ตามแผน การประเมินผล และการได้ประโยชน์ 2) การปฏิบัติ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญและเป็นสิ่ง ที่ทำให้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แตกต่างกับการวิจัยทั่วไป คือ มีการเชื่อมต่อระหว่าง องค์ความรู้กับการปฏิบัติ หรือการได้มาซึ่งผลของการวิจัย จะถูกเชื่อมต่อไปสู่การพัฒนาแบบวงจร 3) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของนักวิชาการ นักพัฒนา และชาวบ้าน ผ่านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การปฏิบัติการ และการติดตามผล

3.2.2 บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

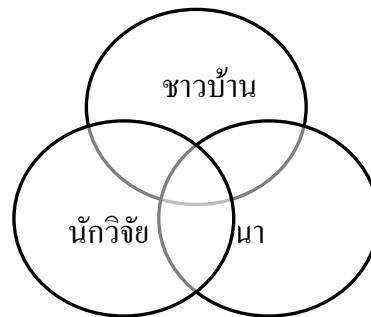
การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นการผสมผสานความรู้เชิงทฤษฎีและ กระบวนการรวมทั้งระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของนักวิจัยและนักพัฒนา ควบคู่ไปกับการความรู้ และประสบการณ์ ดังนั้นการดำเนินการและผลของการวิจัยจึงเป็นเรื่องที่ เกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มักจะประกอบไปด้วย บุคคล 3 ฝ่าย (สุภางค์ จันทวานิช, 2550) ดังนี้

- 1) บุคคลเป้าหมาย อาจเป็นผู้แทนของกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือชุมชนที่จะ ทำการศึกษา ซึ่งถือว่าคนในชุมชนหรือกลุ่มนั้น เป็นบุคคลที่รู้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเองดีที่สุด
- 2) นักวิจัยที่เป็นผู้แทนของนักวิชาการที่มีความสนใจในการวิจัยและต้องการเข้า ไปศึกษาหรือพัฒนาชุมชน ซึ่งนักวิจัยนี้ เป็นฝ่ายผู้รู้และเชี่ยวชาญเรื่องแนวความคิด ทฤษฎีและ ระเบียบวิธีการวิจัย
- 3) นักพัฒนา เป็นกลุ่มผู้มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนา ซึ่งมักจะเป็นผู้แทนของ ฝ่ายรัฐบาล หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ถือว่าเป็นคนนอก แต่ก็ยังเป็นบุคคลที่ค่อนข้าง จะใกล้ชิดกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด ซึ่งบางครั้งในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นักวิจัย และนักพัฒนาอาจเป็นบุคคลเดียวกันก็ได้ซึ่งแสดงไว้ดังภาพที่ 2.7

ก่อนทำ PAR

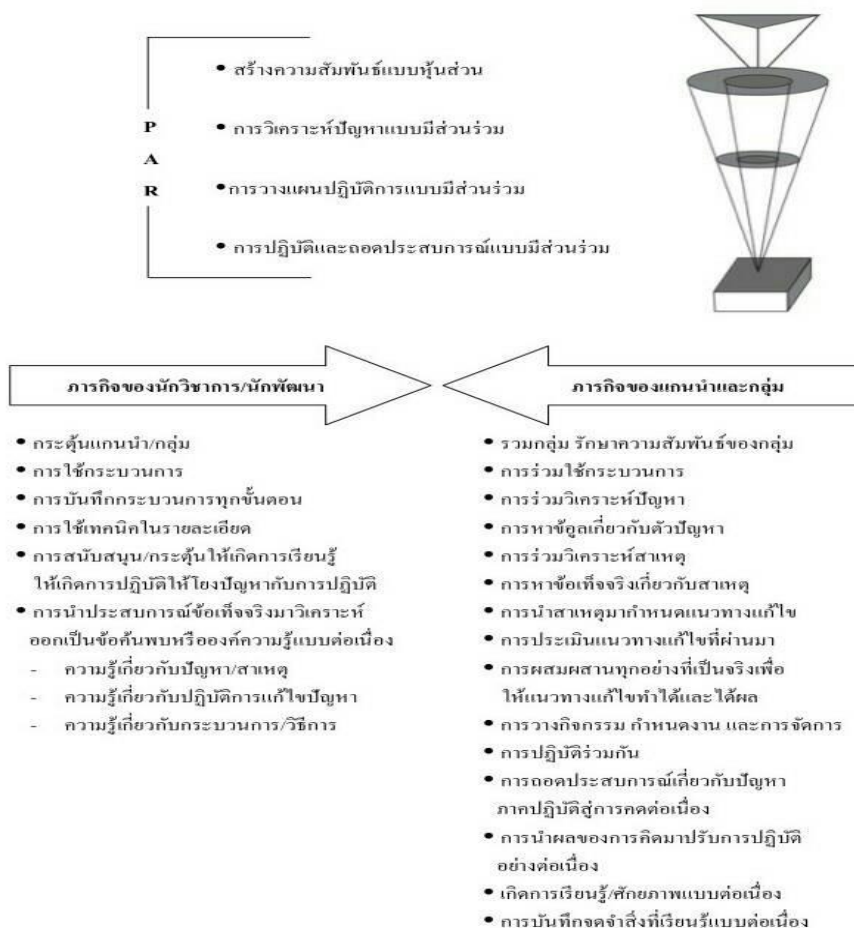
หลังทำ PAR

ภาพที่ 2.7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา ก่อนและหลังการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ที่มา: สุภางค์ จันทวานิช (2550)

จากภาพที่ 2.7 วงกลมแต่ละวง คือ โลกทัศน์ หรือวิธีมองปัญหาของคนแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โลกทัศน์ของแต่ละฝ่ายต่างกันไปตามกรอบแนวคิดที่ตนยึดถือ หลังจากที่ได้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้วคนทั้งสามกลุ่มจะมี “โลกทัศน์ร่วม” และความเข้าใจร่วมกันในเรื่องของการพัฒนา สิ่งที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งสำหรับความสำเร็จในการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจที่ได้จากการวิจัยจะเป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติการอย่างมีประสิทธิภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2550) เช่นเดียวกับ สิทธิรัฐ ประพุทธนิตินิสาร (2545) ที่ได้อธิบายไว้ว่า ภารกิจของหุ้นส่วนที่เข้าร่วมในกระบวนการ PAR ประกอบไปด้วยคนนอก คือ นักวิชาการ/นักพัฒนา และคนในแกนนำและสมาชิกของกลุ่มในชุมชนที่อยู่กับปัญหา และจะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเอาจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และที่สำคัญต้องให้บทบาทหลักในการ ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ เป็นของแกนนำและสมาชิกของกลุ่มที่อยู่กับปัญหาในชุมชนอย่างแท้จริง จึงจะ

เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดองค์ความรู้ที่ได้ประโยชน์สำหรับคนในและคนนอก และเกิดการสร้างขีดความสามารถให้กับแกนนำและสมาชิกในชุมชนในการแก้ปัญหาอย่างแท้จริงและต่อเนื่อง ดังแสดงในภาพที่ 2.8

ภาพที่ 2.8 แสดงภารกิจของนักวิชาการ/นักพัฒนากับของแกนนำและกลุ่มในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ที่มา: สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2545)

3.2.3 กระบวนการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการและขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ได้มีนักวิชาการได้นำเสนอไว้ ดังนี้

Kemmis et al (2007) ได้นำเสนอขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ต้องกำหนดจุดสนใจร่วมกันเมื่อได้จุดสนใจร่วมกันแล้วก็จะนำไปสู่การปฏิบัติที่สำคัญ 4 ประการที่เกี่ยวข้องกันเป็นวงจร คือ

- 1) การพัฒนาแผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งที่เป็นปัญหา ซึ่งเป็นการปฏิบัติงานที่มีโครงสร้างและแนวทาง การวางแผนต้องมีความยืดหยุ่น และต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อแผนที่กำหนดไว้ได้
- 2) การปฏิบัติตามแผน ซึ่งเป็นการดำเนินการตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้อย่างละเอียด รอบคอบ และมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์
- 3) การสังเกตผลการปฏิบัติ เป็นการบันทึกข้อมูลจากการปฏิบัติ การเก็บหลักฐานหรือร่องรอยต่าง ๆ อย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับผลการปฏิบัติ โดยใช้แบบวัดต่าง ๆ ซึ่งสารสนเทศจากการสังเกตนี้จะนำไปสู่การสะท้อนและปรับปรุงการปฏิบัติอย่างเข้าใจและถูกทิศทาง
- 4) การสะท้อนผลการปฏิบัติ เป็นกระบวนการทบทวนการปฏิบัติจากบันทึกที่ได้จากการสังเกตว่าได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาหรือข้อขัดแย้งอย่างไร เพื่อเป็นพื้นฐานการวางแผนในวงจรต่อไป

ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการ จึงประกอบด้วยจุดสำคัญทั้ง 4 จุดดังที่กล่าวมาคือ การวางแผน (plan) การปฏิบัติ (action) การสังเกตผล (observation) และการสะท้อนผล (reflection) ซึ่งมีการเคลื่อนไหวลักษณะ “เกลียวสว่าน” ไปในจุดทั้ง 4 จุด ไม่อยู่นิ่ง และไม่จบลงด้วยตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับ Taggart (2010) ที่ให้ทัศนะว่า แม้ว่ากระบวนการวิจัย PAR จะเป็นเพียงการอธิบาย ในลักษณะเป็นกลไก (mechanical) ของลำดับของขั้นตอน เท่านั้น แต่ก็ยังเป็นแนวคิดทั่วไป (general thought) ที่เกี่ยวกับเกลียววัฏจักรการสะท้อนผลของตนเอง (a spiral of self-reflective cycles) ที่ประกอบด้วย การวางแผนการเปลี่ยนแปลง (planning a change) การปฏิบัติการ (acting) และการสังเกต (observing) กระบวนการและลำดับของการเปลี่ยนแปลง การสะท้อนผล (reflecting) ในกระบวนการและลำดับ แล้ววางแผนใหม่อีกครั้ง (re-planning) ลงมือปฏิบัติและการสังเกต การสะท้อนผลและดำเนินการต่อไป (Kemmis et al., 2007 อ้างถึงใน ธนู ศิริจันทร์พันธุ์, 2554)

สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2545) ได้นำเสนอกระบวนการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

- 1) การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาและ แกนนำของชุมชน โดยต้องทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์และส่วนประกอบที่สำคัญของปัญหา โดยการทบทวนแนวคิด ยุทธศาสตร์ แนวทาง ที่เกี่ยวข้อง แนวทางทำงานวิจัยที่จะดำเนินการ ต้องทำความเข้าใจบริบทของปัญหา โดยวิธีการค้นคว้าศึกษาข้อมูลมือสอง ของชุมชน ตำบล เช่น ข้อมูลพื้นฐาน หรือการวิจัยที่เกี่ยวข้องในชุมชน ต้องเข้าหาแกนนำ เพื่อสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน และทำ

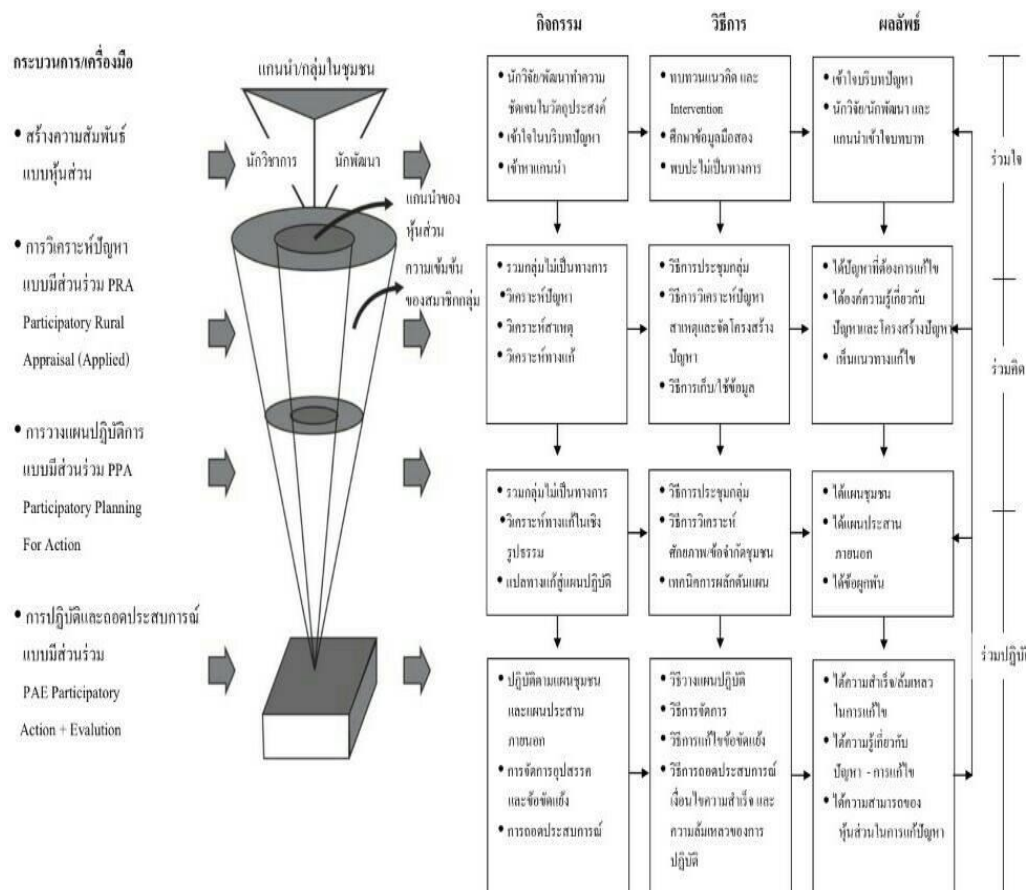
ความเข้าใจกับแกนนำในชุมชนเกี่ยวกับเนื้อหาของงาน บทบาทของแต่ละฝ่าย ใครจะช่วยอะไร ใครจะทำอะไร ดึงแนวร่วมทั้งในและนอกชุมชนให้มารับรู้และร่วมกระบวนการ

2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) เป็นการกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการศึกษาไว้ก่อนการทำกิจกรรม เพื่อเป็นแนวทางในระหว่างที่ทำการกิจกรรม ร่วมวิเคราะห์ปัญหาโดยใช้เทคนิคการประชุมกลุ่ม ในประเด็น สภาพปัญหา ผลกระทบของปัญหา ความเรื้อรังของปัญหา ความรุนแรงของปัญหา และประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปปัญหาโดยมีหลักฐานยืนยัน จากการตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์สาเหตุ รวบรวมสาเหตุจัดหาสาเหตุที่เชื่อมโยงกัน ออกเป็นกลุ่ม ๆ สรุปวิเคราะห์สาเหตุออกมาเป็น โครงสร้างปัญหา แล้วนำผลของโครงสร้างปัญหาเข้าสู่กระบวนการแปลสาเหตุสู่การวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรม แล้วนำข้อมูลองค์ความรู้ ผู้รู้และผู้มีประสบการณ์จากภายนอกเข้ามาเพิ่มเติมการวิเคราะห์ทางแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3) การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning for Action: PPA) เป็นการวิเคราะห์ทางแก้ไขปัญหาในเชิงรูปธรรม โดยนำแนวทางการแก้ไขสู่แผนปฏิบัติการประกอบด้วยกิจกรรมที่ทำได้ทันที บางส่วนของกิจกรรมหรืองานที่ชุมชนทำได้เลย แต่บางกิจกรรมต้องรอการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งต้องประสานงานต่อไปยังกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งคาดว่าจะทำได้ไม่ยาก เช่น ขอรับการสนับสนุนกล้าไม้ เครื่องจักรจากเทศบาล นักวิชาการ วิทยากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ส่วนแผนปฏิบัติเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับหลายชุมชน เกี่ยวข้องกับเงินลงทุนจำนวนมากหรือเกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎระเบียบ กฎหมาย ต้องขอความร่วมมือหรือทำเป็นโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก หลังจากนั้นกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ ออกเป็นกิจกรรมหลัก กิจกรรมย่อย และเชื่อมโยงเนื้องาน ว่าทำอะไรก่อนหลัง การจัดทรัพยากร คน เงิน นักวิชาการ หรืออุปกรณ์อื่น ๆ ลงไปในกิจกรรม เนื้องาน

4) การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action and Evaluation: PAE) เป็นขั้นตอนการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ โดยการนำแผนชุมชนที่ผ่านการวิเคราะห์มาแล้ว ร่วมพิจารณาระหว่างทีมวิจัยโดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย เพื่อเลือกกิจกรรมที่คิดว่าสามารถทำได้ทันที โดยแบ่งภารกิจกระจายการทำงานตามบทบาทและหน้าที่ ส่วนแผนที่ชุมชนทำได้เองบางส่วน และบางส่วนต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น การให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ การรับการสนับสนุนวิทยากร ส่วนแผนที่ชุมชนทำไม่ได้ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐ การถอดประสบการณ์ระหว่างปฏิบัติตามแผนชุมชน โดยทีมวิจัยบันทึกผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรคของแต่ละขั้นตอนระหว่างการทำงาน การถอดประสบการณ์หลังสิ้นสุดการปฏิบัติตามแผน โดยการนำเอาประเด็นและข้อมูลเกี่ยวกับความสำเร็จ และล้มเหลวของแต่ละเนื้องานและของทั้งแผนงานที่ได้บันทึกไว้ระหว่างการปฏิบัติงานมาทบทวน แล้วนำมาวิเคราะห์

ประสบการณ์ทั้งหมดตามประเด็น ปัจจัยสำคัญที่ทำให้แผนงานสำเร็จ เงื่อนไขข้อขัดแย้งและอุปสรรคที่พบตลอดโครงการ กระบวนการ/วิธีการจัดการที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมเพื่อทำให้ผลการสำเร็จ (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร, 2545) แสดงได้ดังในภาพที่ 2.9

ภาพที่ 2.9 แสดงกระบวนการและเครื่องมือของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ที่มา: สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2545)

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแนวทางของ สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร (2545) เนื่องจากวิธีการศึกษาเป็นการร่วมมือกันระหว่างนักวิจัย แกนนำในชุมชนและนักพัฒนาที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อร่วมกันดำเนินการตามขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหา ทำแผนปฏิบัติการ ปฏิบัติและประเมินผล เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

4. บริบทพื้นที่

4.1 ประวัติชุมชนบ้านหัวทาง

คำว่าบ้านหัวทางมาจากภาษามลายูคำว่า "เกอปาลาบาดัส" หมายถึง ต้นทางซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นถนนที่เชื่อมต่อกับท่าเทียบเรือเนื่องจากในอดีตชุมชนแห่งนี้ใช้เรือเป็นพาหนะสำหรับขนส่งไม้พินซิกและถ่านไม้โกองกางไปขายยังประเทศมาเลเซีย โดยผู้ที่เข้ามาอาศัยในชุมชนเป็นคนแรกคือ โต้ะตาอบ พระคง (คำว่า "โต้ะ" เป็นคำในภาษาอิสลามใช้เรียกคนสูงอายุ) ซึ่งอพยพมาจากบ้านพระม่วง ตำบลนาเกลือ อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ในช่วงปี พ.ศ. 2434 โดยมาประกอบอาชีพตัดไม้ทำพินซิกส่งไปขายยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ต่อมาได้มีชาวมุสลิมอพยพเข้ามาอาศัยเพิ่มอีก 2 ครอบครัว คือ ครอบครัวโต้ะนางและโต้ะชายหมาด กับครอบครัวโต้ะตูและโต้ะหมาดเลียบ หลังจากนั้นโต้ะนางได้นำลูกหลานเข้ามาอาศัยในชุมชนหัวทางและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น ตกปลา หาปู หาหอย วางอวน ดักโพงพาง และตัดไม้ป่าขายเลนส่งหลุมถ่าน

4.2 ลักษณะทางภูมิประเทศ

ชุมชนบ้านหัวทางเป็นพื้นที่ราบลุ่มติดชายฝั่งทะเลอันดามัน โดยด้านทิศตะวันออกเป็นภูเขาสลับซับซ้อนเรียงรายต่อเนื่องกัน ได้แก่ เขาโต้ะอีดำ เขาโต้ะปุมหมอ เขาสูง เขาโต้ะยาโงต และเขาโต้ะก้อง โดยมีลำคลอง 2 สาย คือ คลองเจ๊ะสมาดและคลองพร้าวล้อมรอบ มีป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์

4.3 ด้านศาสนาและวัฒนธรรม วิถีชีวิตของชาวบ้านหัวทาง

ชาวบ้านหัวทางเกือบทุกครัวเรือนนับถือศาสนาอิสลาม และยึดหลักศาสนาอิสลามเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เกือบทุกครัวเรือนให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมศาสนาทุกกิจกรรม มีการสอนการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานโดยใช้เวลาในช่วงกลางคืนระหว่างเวลา 18.30 - 19.30 น. และเรียนศาสนาในวันอาทิตย์ระหว่างเวลา 08.00 - 16.00 น. ที่มีสยิดเรอาอูตุลอุษูนนะฮ์ ให้กับเด็กและบุคคลทั่วไปที่สนใจ ไซม์สยิดเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้านในชุมชน เป็นที่รวมตัวกันเพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานบุญต่างๆ และศาลาเอนกประสงค์หรือศาลาทำเทียบเรือเป็นสถานที่จุดศูนย์รวมความร่วมมือในด้านกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุม การอบรม การเรียนรู้ และเป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

4.4 วิถีชีวิตของชาวบ้านหัวทาง

สมาชิกในชุมชนในส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ได้แก่ การวางอวนลอย เช่น อวนปลากระพง อวนปลากระบอก อวนกุ้ง (อวน 3 ชั้น) วางเบ็ดราว วางไซ เช่น ไซปลาเก๋า ไซปลาคุก ไซปู และประมงเพาะเลี้ยง ได้แก่ เลี้ยงปูนิ่ม และขุดบ่อเลี้ยงปลาตามธรรมชาติ

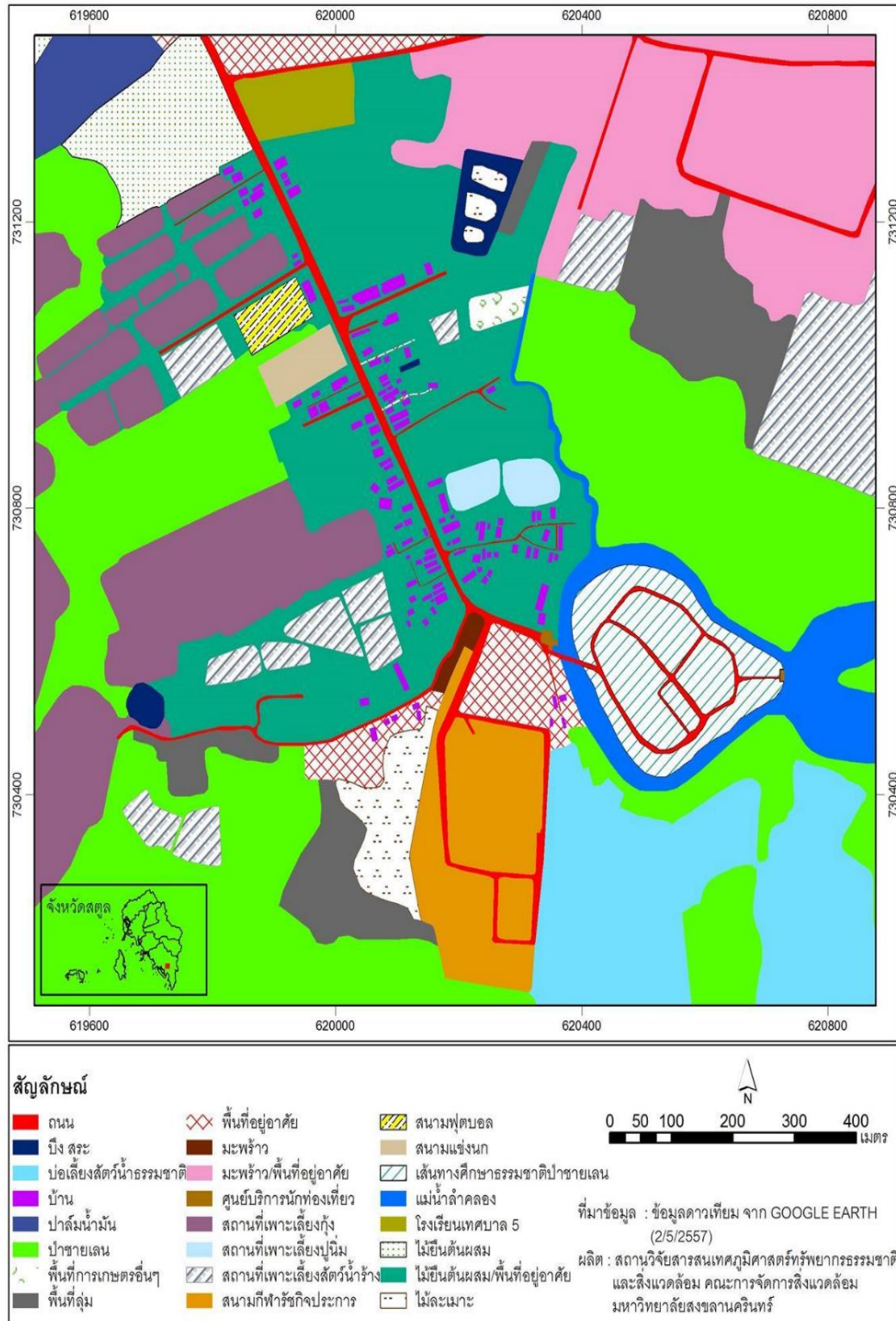

วิธีการทำประมงพื้นบ้าน แสดงได้ดังนี้

- การวางอวนลอย ในฤดูแล้ง (ธันวาคม - เมษายน) อวนปลากะพง (ขนาดตาอวน 4 นิ้ว ลึก 8 เมตร ยาว 100 เมตร) อวนปลากระบอก (ขนาดตาอวน 4 เซนติเมตร ลึก 2 เมตร ยาว 300 เมตร) อวนกุ้ง 3 ชั้น (ขนาดตาอวน 3.5 เซนติเมตร ลึก 1.5 เมตร ยาว 200 เมตร)
- การวางเบ็ดราว วางได้ตลอดทั้งปี ขนาดของตาเบ็ดเบอร์ 7 ตับละ 300 ตา ยาว 500 เมตร
- การวางไซ วางได้ตลอดทั้งปี เช่น ไซปลาเก๋า ขนาด 1 เมตร x 1.5 เมตร ไซปลาตุ๊กทะเล ขนาด 40 เซนติเมตร x 1.5 เมตร ไซปูหรือหอยงปู ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 30 เซนติเมตร ช่วงน้ำแล้งวางไซกลางคืน ช่วงน้ำฝนวางไซกลางวัน เนื่องจากการวางไซจะวางช่วงที่มีน้ำเยอะ
- การหาหอยตามธรรมชาติ เช่น หอยแครง หอยขาว หอยเตี๋ยบ หอยเข็ม หอยกัน หอยควาย หอยกะบัง หอยแมลงภู่ หอยกาบ หอยนางรม ส่วนใหญ่จะหาหอยในช่วงน้ำแล้ง โดยจะเริ่มหา 1 คำ - 5 คำ ช่วงเช้า 10.00 น. ส่วนหอยตาแดงหรือหอยจ๊อบแจง จะหาได้ตลอดปี โดยจะหาตอนช่วงน้ำขึ้น เพราะหอยจะขึ้นไปอยู่บนคัน โกงกาง
- การหาปูดำ ปูเปี้ยว ปูพร้าว ปูหิน ปูโม้ ในป่าชายเลน หาได้ตลอดทั้งปี โดยใช้วิธีการตกปู การวางลอบปู วางไซปู ถ้าเป็นช่วงน้ำตาย จะใช้วิธีการจตุรโดยใช้เหล็กยาว ๆ เกี่ยวปูออกจากกรู

4.5 ทรัพยากรป่าชายเลน

พื้นที่ป่าชายเลน ที่อยู่ในเขตบ้านหัวทางมีประมาณ 528 ไร่ เป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิที่ถูกต้องประมาณ 145 ไร่ พื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิแต่สามารถประกอบอาชีพได้ จำนวน 383 ไร่ โดยอยู่ในความดูแลของสถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (สตูล ตำบลัง) ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงปูบ่อธรรมชาติ เลี้ยงปลาในบ่อธรรมชาติ เลี้ยงแพะ สภาพพื้นที่ป่าชายเลนส่วนใหญ่มีความสมบูรณ์ มีพรรณไม้มากกว่า 20 ชนิด รวมทั้งพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านนำมาใช้ในการรักษาโรค 8 ชนิด มีสัตว์บก 30 ชนิด และสัตว์น้ำ มากกว่า 40 ชนิด มีป่าชายเลนเพียงบางส่วนของเสื่อมโทรมซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าที่ครอบครองโดยชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ และปล่อยให้ป่าเสื่อมโทรม โดยไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร โดยภาพแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินของบริเวณชุมชนบ้านหัวทางแสดงดังภาพที่ 2.10

ภาพที่ 2.10 การใช้ประโยชน์ที่ดินของบริเวณชุมชนบ้านหัวทาง
 ที่มา : ข้อมูลดาวเทียมจาก Google Earth (สืบค้นเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2557)

4.6 การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนบ้านหัวทาง

สถานการณ์ป่าชายเลนที่นำไปสู่การจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน เกิดจากความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนที่เกิดจากการตัดไม้เกินกำลังของป่าเพื่อนำไปทำถ่านไม้ส่งไปขายในประเทศมาเลเซีย รวมทั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อนำนากุ้ง ทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรมชาวบ้านเดือดร้อนหาเงินลำบาก เพราะสัตว์น้ำก็ลดน้อยลง ชาวประมงพื้นบ้านมีรายได้น้อยลงชาวบ้านเริ่มรู้สึกถึงความยากลำบากในการทำมาหากินจึงได้ร่วมกันคิดหาทางฟื้นฟูป่าชายเลนในปี 2547 และได้รับการสนับสนุนจากสถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) ตามโครงการเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์สัตว์น้ำในปี 2550 โดยมีรูปแบบการจัดการดังนี้

การจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชนบ้านหัวทาง

1. โครงสร้างคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประกอบด้วย คณะกรรมการ 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายอนุรักษ์ และฝ่ายฟื้นฟู โดยแต่ละฝ่ายมีบทบาทหน้าที่ ได้แก่ ฝ่ายบริหารมีหน้าที่จัดประชุม จัดทำแผน ประสานงาน ประชาสัมพันธ์ หางบประมาณ ฝ่ายอนุรักษ์มีหน้าที่ดำเนินการในเรื่อง การทำแนวเขต ทำป้ายบอกเขต สำรวจและจับกุมผู้กระทำผิด ฝ่ายฟื้นฟูมีหน้าที่จัดกิจกรรมการปลูกป่า เป็นต้น

2. แนวทางการจัดการป่าชายเลน

2.1) กำหนดขอบเขตพื้นที่และจัดสรรแบ่งโซนพื้นที่ป่าเป็น 3 เขต คือ

- 1) เขตป่าใช้สอย หมายถึง สามารถตัดไม้ใช้สอยได้ตามความเป็นจริงห้ามตัดไม้ไปขาย (เชิงพาณิชย์) แต่ต้องอยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการป่าและต้องมีการปลูกป่าทดแทน
- 2) เขตป่าอนุรักษ์ หมายถึง ป่าที่ห้ามตัดไม้และเอาพันธุ์ไม้แต่สามารถหาสัตว์น้ำได้ แต่ห้ามขุดเหยื่อ
- 3) เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และพันธุ์ไม้ หมายถึง ป่าที่ห้ามตัดไม้และเอาพันธุ์ไม้และไม่สามารถหาสัตว์น้ำได้

2.2) ข้อตกลงการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนร่วมกัน

2.2.1) เขตป่าใช้สอย จำนวน 250 ไร่ เนื้อที่จากคลองเขาถึงคลองเก่าแก่เสม

ข้อตกลงการใช้ประโยชน์ในเขตป่าใช้สอย

- 1) มีการแบ่งป่าไม้ใช้สอยจำนวน 4 แปลงแปลงละ 62.5 ไร่
- 2) การใช้ประโยชน์แปลงที่ 1 ตั้งแต่ปีที่ 1-3 , แปลงที่ 2 ปีที่ 4-6 , แปลงที่ 3 ปีที่ 7-9 , แปลงที่ 4 ปีที่ 10-12 และห่างจากคลอง 30 เมตร
- 3) ผู้ที่มีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากป่าไม้ใช้สอยต้องเป็นสมาชิกเท่านั้น

4) การตัดไม้ใช้สอยแต่ละครั้งต้องแจ้งให้คณะกรรมการทราบก่อน 7 วัน และต้องผ่านการพิจารณาหรือมติที่ประชุมของคณะกรรมการ

5) การตัดไม้ใช้สอยแต่ละครั้งไม่มีการกำหนดขนาดของต้นไม้และจำนวนของต้นไม้ ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของสมาชิก แต่ต้องผ่านการพิจารณาหรือมติที่ประชุมของคณะกรรมการ

6) การตัดไม้ใช้สอยต้องมีการปลูกทดแทน ถ้าหากตัด 1 ต้น ต้องปลูกทดแทนจำนวน 3 ต้น

7) การตัดไม้ใช้สอยแต่ละครั้งต้องเสียค่าธรรมเนียมตามจำนวนต้น คือ ตัดไม้เร็วปูดันละ 1 บาท ตัดไม้ใช้สอยทั่วไป ต้นละ 2 บาท

8) ถ้าหากสมาชิกที่ไม่สามารถตัดเองได้ หรือจ้างตัด ต้องจ้างผู้ที่เป็นสมาชิกเท่านั้น และคนจ้างต้องเป็นผู้ที่รับผิดชอบเสียค่าธรรมเนียมและปลูกป่าทดแทน

9) จับสัตว์น้ำได้ทุกชนิด

2.2.2) เขตป่าอนุรักษ์ จำนวน 285 ไร่ เนื้อที่จากคลองเก่าแก่เชื่อมถึงเขาโต๊ะอีดำ ข้อตกลงการใช้ประโยชน์ในเขตป่าอนุรักษ์

1) ห้ามตัดไม้และมีการปลูกป่าทดแทนที่เสื่อมโทรม

2) จับสัตว์น้ำได้ทุกชนิด

2.2.3) เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และพันธุ์ไม้ จำนวน 50 ไร่ เนื้อที่จาก ดินเขาโต๊ะอีดำถึงดินเขาโต๊ะปทุมมอ

ข้อตกลงว่าด้วยการใช้ประโยชน์ในเขตป่าอนุรักษ์

1) ห้ามขุดเหยื่อ

2) ห้ามตัดไม้

3) ห้ามจับสัตว์น้ำทุกชนิด (ห่างจากปากคลองลงไปในคลอง 5 เมตร)

4) ทำป้ายปักแนวเขต

2.3) กฎระเบียบการจัดการป่า ประกอบด้วย ข้อตกลงสำหรับการเป็นสมาชิกและสิ้นสุดการเป็นสมาชิก ข้อตกลงการลงโทษผู้กระทำผิด

2.3.1) กฎระเบียบการจัดการป่าชายเลน

ข้อตกลงว่าด้วยการเป็นสมาชิก

1) ต้องเป็นคนในชุมชนหัวทาง คราวเรือนละ 1คน

2) สมาชิกต้องเสียค่าสมัคร 10 บาท และเสียค่าบำรุงปีละ 10 บาท

3) สมาชิกต้องเข้าร่วมกิจกรรมประชุมหรือกิจกรรมปลูกป่า ทุกครั้ง หรือส่งตัวแทนมาเข้าร่วม ถ้าหากมีความจำเป็นจริงๆ ที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้ต้องแจ้งความจำนงให้คณะกรรมการทราบภายใน 7 วัน

4) สมาชิกใหม่ที่จะมีสิทธิ์ใช้ประโยชน์จากป่าใช้สอยได้ก็ต่อเมื่อเป็นสมาชิกครบ 3 เดือน นับตั้งแต่วันที่สมัคร หรือเข้าร่วมกิจกรรมอย่างน้อย 3 ครั้ง

5) ต้องสมัครด้วยตัวเองด้วยหลักฐานสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน
ข้อตกลงว่าด้วยการสิ้นสุดการเป็นสมาชิก

1) ตาย

2) ลาออก

3) ฝ่าฝืนข้อตกลงเกิน 4 ครั้ง

4) ไม่เข้าร่วมกิจกรรมเกิน 5 ครั้ง โดยไม่แจ้งความจำเป็น

5) หากสมาชิกมีความจำเป็นต้องไปอยู่ต่างจังหวัด จะสิ้นสุดการเป็นสมาชิกหรือไม่ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการ

ข้อตกลงว่าด้วยการฝ่าฝืน (บทลงโทษ)

1) สำหรับสมาชิก

- ครั้งที่ 1 ยึดไม้และว่ากล่าวตักเตือน

- ครั้งที่ 2 ยึดไม้และเสียค่าปรับต้นละ 5 บาท

- ครั้งที่ 3 ยึดไม้และเสียค่าปรับต้นละ 5 บาทและห้ามใช้ประโยชน์ 1 ปี

- ครั้งที่ 4 ดำเนินคดีตามกฎหมาย

2) สำหรับบุคคลภายนอกที่ไม่เป็นสมาชิก

- ครั้งที่ 1 ยึดไม้และว่ากล่าวตักเตือน

- ครั้งที่ 2 ยึดไม้และเสียค่าปรับต้นละ 10 บาท

- ครั้งที่ 3 ดำเนินคดีตามกฎหมาย

2.4) จัดทำแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

แผนปฏิบัติงานฝ่ายบริหาร

1) จัดประชุมคณะกรรมการ ฯ (2 เดือนครั้ง ทุกวันที่ 5 ของเดือน)

2) จัดประชุมสมาชิก (6 เดือนครั้ง ทุกวันที่ 5 ของเดือน)

3) จัดทำข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า

4) จัดทำบัญชีการเงิน

5) จัดทำเอกสาร ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่

- 6) ประสานงานกับหน่วยงานภาคีต่างๆ
- 7) จัดหาทุนในการดำเนินงาน
- 8) รับสมัครสมาชิก

แผนปฏิบัติงานฝ่ายอนุรักษ์

- 1) จัดทำแนวเขตและทำป้ายเขตป่าแต่ละประเภท
- 2) สำรวจ ตรวจสอบ และจับกุม อย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง

แผนปฏิบัติงานฝ่ายฟื้นฟู

- 1) กำหนดการปลูกป่าชายเลน ปีละ 3 ครั้ง ป่าบกปีละ 2 ครั้ง
- 2) เพาะพันธุ์กล้าไม้ ตลอดปี
- 3) ปลอ่ยพันธุ์สัตว์น้ำ ปีละ 1-2 ครั้ง
- 4) วางปะการังเทียม ปีละ 1 ครั้ง

หลังจากดำเนินงานตาม โครงการเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์สัตว์น้ำบ้านหัวทางเป็นระยะเวลา 1 ปี กลุ่มอนุรักษ์ได้รับทุนสนับสนุนงานวิจัยจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่น มาทำวิจัยเรื่องศึกษารูปแบบการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านหัวทาง ในปี 2551 - 2552 ทำให้หน่วยงานต่าง ๆ นำคณะเข้ามาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ต่อมาสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 13 (สงขลา) กรมป่าไม้ได้จัดตั้งโครงการป่าชุมชนในปี 2553 ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนดีขึ้น รวมทั้งมีหน่วยงานภายนอกต่าง ๆ ก็ได้เข้ามาสนับสนุนการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากป่าชายเลน และนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนขึ้น

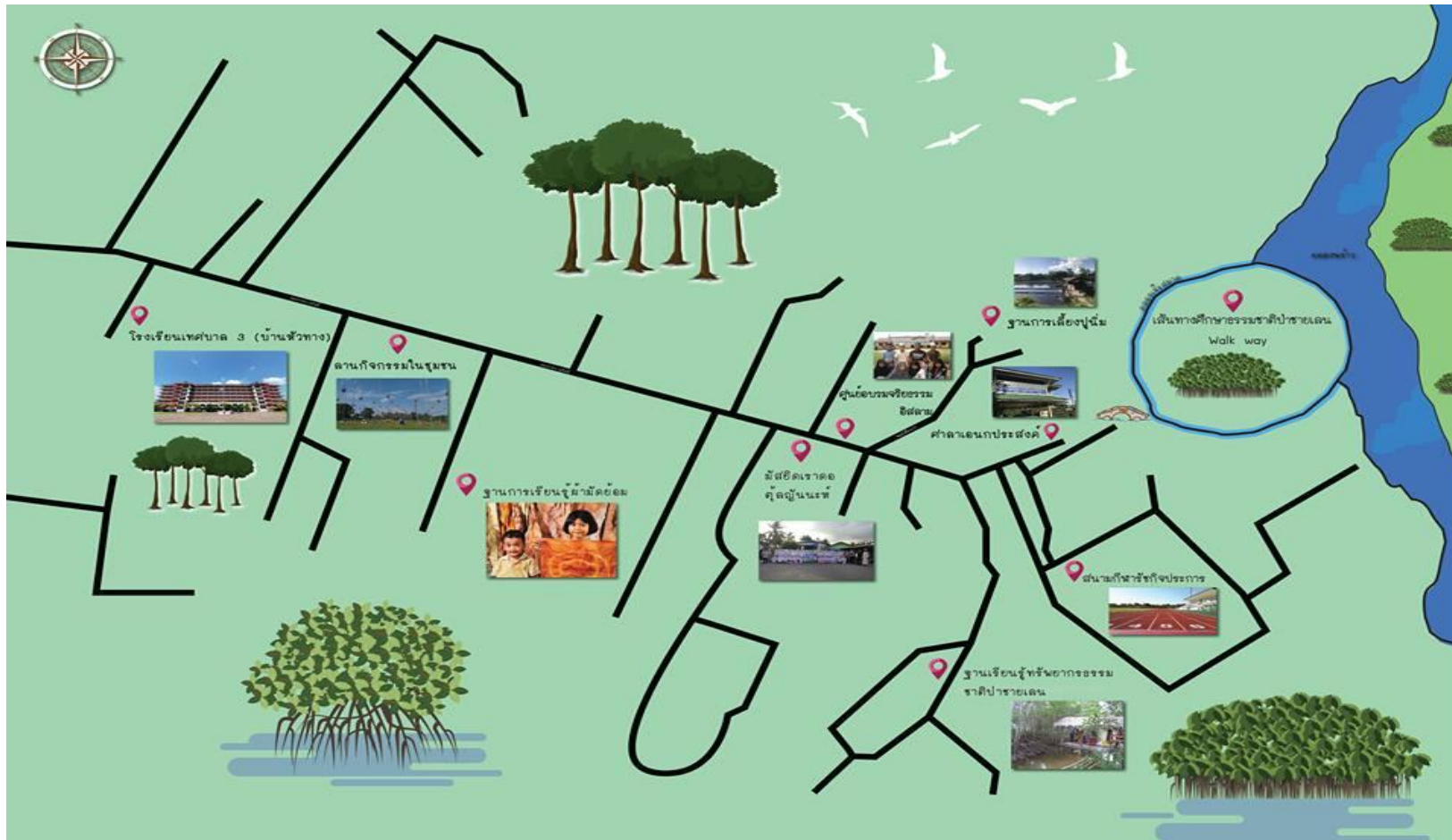
4.7 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านหัวทาง

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกิดขึ้นหลังจากมีคณะเข้ามาศึกษาดูงานด้านการจัดการป่าชายเลนมากขึ้นในช่วงปี 2552 - 2554 สมาชิกในชุมชนเริ่มต้นตัวเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มจัดการท่องเที่ยวขึ้น โครงสร้างกลุ่ม ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ฝ่ายกิจกรรม ฝ่ายยานพาหนะ ฝ่ายอาหาร มีการมอบหมายหน้าที่ทำงานตามข้อตกลงของกลุ่ม เพื่อให้บริการอาหาร อาหารว่าง ยานพาหนะ เรือหางยาว เรือคายัค ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวและคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน จัดฐานเรียนรู้จำนวน 3 ฐาน คือ ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานผ้ามัดย้อม และฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน จัดกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน เช่น หาหอยที่หาดหอยขาว พายเรือคายัคในคลองป่าชายเลน นั่งเรือหางยาวชมป่าชายเลน จัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน และปลอ่ยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น

สถานที่สำคัญในชุมชนบ้านหัวทาง ประกอบด้วย

1. มัสยิดประจำชุมชน (มัสยิดเราอุอ์ตุลญันนะฮ์)
2. โรงเรียนสอนศาสนา (ศูนย์อบรมจริยธรรมอิสลามนุรูลอิหม่าน)
3. โรงเรียนเทศบาล 3 บ้านหัวทาง
4. สนามกีฬากลางเทศบาลเมืองสตูล (สนามรัชกิจประการ)
5. ศาลาทำเทียบเรือ (ศาลาเอนกประสงค์ของชุมชน) เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยว
6. ฐานเรียนรู้การเลี้ยงปุน้ำม ฐานผ้ามัดย้อม ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน
7. ลานกิจกรรมในชุมชน

ดังแสดงในภาพที่ 2.11

ภาพที่ 2.11 สถานที่สำคัญในชุมชนบ้านหัวทาง
ที่มา: โดยผู้วิจัย

4.8 แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

1. จุดชมวิว บนเขาโต๊ะอีดำ

เป็นจุดชมวิวที่อยู่บนเขาโต๊ะอีดำหรืออีดำ โดยนั่งเรือหางยาวจากท่าเทียบเรือบ้านหัวทางมาประมาณ 5 นาที และเดินขึ้นจุดชมวิวใช้เวลาประมาณ 30 นาที ในหน้าฝนการเดินทางจะค่อนข้างลำบากเพราะภูเขามีสภาพชันสูง เมื่อขึ้นไปยังจุดสูงสุดของภูเขาจะมองเห็นวิวของตัวเมืองสตูล

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

2. เขาโต๊ะก้อง

เป็นภูเขาหินที่อยู่กลางน้ำ เป็นที่นับถือของคนในชุมชนเนื่องจากมีความเชื่อว่ามีเจ้าที่สิ่งสถิตอยู่เรือประมงพื้นบ้านก่อนจะออกเดินทางไปหาปลาจะต้องแวะทำความเคารพก่อนเพื่อขอพรให้ประสบความสำเร็จ

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

3. หาดหอยขาว

เป็นหาดทรายแห่งเดียวในบริเวณคลองป่าชายเลน เมื่อน้ำลดจะเห็นหาดทรายสีขาวอยู่กลางลำคลองป่าชายเลน โดยต้องพายเรือคายัค หรือเรือหางยาวจากท่าเทียบเรือไปประมาณ 5 นาที เด็ก ๆ ในชุมชนและนักท่องเที่ยวจะชอบไปเล่นน้ำและเป็นแหล่งหาหอยขาว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2556

4. ทางเดินชมศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน

เป็นเส้นทางเดินชมธรรมชาติป่าชายเลนที่มีป่าชายเลนล้อมรอบเป็นวงกลม บริเวณตรงกลางจะเป็นดงต้นจาก มีพันธุ์ไม้ป่าชายเลนหลากหลายชนิด และมีปูก้ามดาบ ปลาตีนและหอยต่าง ๆ มากมายให้เรียนรู้

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

5. คลองป่าชายเลน

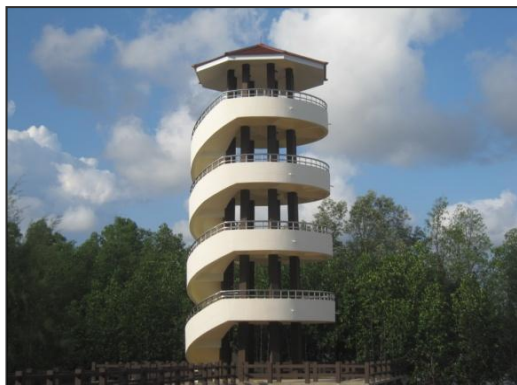
คลองพร้าวเป็นคลองที่ทอดยาวจากชุมชนไปยังอ่าวท่ามะลิ้งและออกสู่ทะเลอันดามัน บริเวณริมคลองจะเต็มไปด้วยป่าชายเลนหลากหลายชนิด ถ้าคลองมีความกว้างที่เรือขนาดใหญ่สามารถแล่นผ่านได้ ถือเป็นเส้นทางเรือที่ใหญ่ที่สำคัญที่หล่อเลี้ยงชุมชนบ้านหัวทางและใกล้เคียง

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

6. ถ้ำลอดปูยู

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม เป็นถ้ำลอดที่สามารถพายเรือผ่านทะลุได้ในช่วงน้ำลง เดินทางโดยเรือหางยาวจากชุมชนบ้านหัวทางไปใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ผ่านคลองป่าชายเลนที่มีป่าอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งตกปลาที่สำคัญของนักตกปลา

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

7. หอคูนกป่าชายเลน

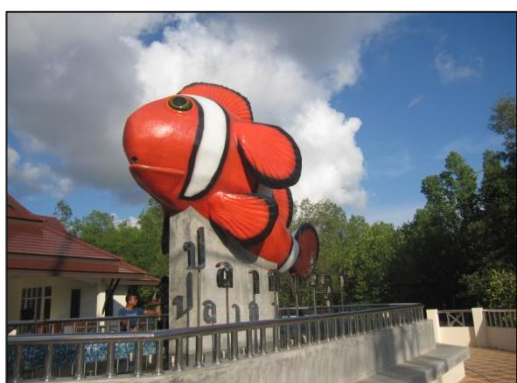
อยู่บริเวณใกล้ท่าเทียบเรือท่ามะลิ่ง เป็นจุดชมวิวที่มองเห็นอ่าวท่ามะลิ่งและชายแดนไทยกับรัฐเปอร์ลิสประเทศมาเลเซีย เป็นจุดชมนกป่าชายเลนหากินในช่วงเช้าและช่วงเย็น ๆ จำนวนมาก โดยอยู่ในการดูแลของสถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ท่ามะลิ่ง สตูล)

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

8. จุดถ่ายรูปปูก้ามดาบ

ปูก้ามดาบเป็นสัญลักษณ์ของสัตว์ที่อยู่ในป่าชายเลน โดยเฉพาะช่วงน้ำลงในบริเวณท่าเทียบเรือท่ามะลิ่งจะเห็นปูก้ามดาบหลากสีสันจำนวนมาก จังหวัดสตูลจึงได้สร้างจุดถ่ายรูปปูก้ามดาบเพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชมและถ่ายรูปเป็นที่ระลึก ตั้งอยู่บริเวณใกล้ ๆ ท่าเทียบเรือท่ามะลิ่ง

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

เขารูปปลานีโม

ปลานีโมหรือปลาการ์ตูนเป็นปลาที่มีอยู่ในทะเลสตูล โดยเฉพาะในแถบหมู่เกาะอาดัง ราวี หลีเป๊ะ ซึ่งเล็ก ๆ และนักท่องเที่ยวจะชอบเดินทางไปดำน้ำตื้นเพื่อดูปลานีโม จังหวัดสตูลจึงได้สร้างจุดถ่ายรูปปลานีโมเพื่อเป็นสัญลักษณ์การท่องเที่ยวทางทะเลไว้ให้นักท่องเที่ยวได้แวะถ่ายรูป ตั้งอยู่บริเวณใกล้ ๆ ท่าเทียบเรือท่ามะลิ่ง

ที่มา: โดยผู้วิจัย, 2557

10. ทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน ตั้งอยู่บริเวณท่าเทียบท่ามะลิ่ง เป็นทางเดินศึกษาธรรมชาติมาป่าชายเลนที่มีอุโมงค์ป่าชายเลนรอบเส้นทางเป็นวงกลม ความยาวประมาณ 800 เมตร เป็นป่าชายเลนที่ปลูกเพื่อใช้เป็นกำบังลมพายุ ให้กับท่าเทียบเรือท่ามะลิ่ง

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการศึกษาของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาจำนวน 3 ประเด็น ประกอบด้วย 1) ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม และ 3) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

5.1 ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นักวิจัยหลายท่านทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย

ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2551) ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า แนวทางการวางแผนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อปลูกจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดย และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนโดยยึดหลักการพัฒนาตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ เกษตรยั่งยืน และเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ชวลิตันต์ จันทร์เชื้อ (2551) ศึกษาเรื่องหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า สมรรถนะการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนจำเป็นต้องฝึกอบรมเพื่อให้สามารถดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่องและประสบความสำเร็จ มี 3 ด้าน คือ 1) สมรรถนะในการประสานงานและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) สมรรถนะในการวางแผน

พัฒนาการท่องเที่ยวและปฏิบัติตามแผนที่มีผลกระทบต่อด้านลบน้อยที่สุด 3) สมรรถนะในการบริการนักท่องเที่ยว และเมื่อชุมชนได้ผ่านการพัฒนาสมรรถนะทั้งสามด้านแล้วนำความรู้และทักษะไปใช้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชน แล้วสำรวจความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยว พบว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจมากขึ้น

วศิน ยูณะเตมิย์ และคณะ (2553) ศึกษาศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการท่องเที่ยว ของชุมชนบ้านบางสะแก อำเภอลำลูกเกด จังหวัดชลบุรี พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบโฮมสเตย์ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนโดยกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย 6 ฐาน ได้แก่ 1) การฟื้นฟูสัตว์น้ำ "ธนาคารปู" 2) การฟื้นฟูสัตว์น้ำ "บ้านปลา" 3) วิถีชีวิตคนประมงน้ำตื้น 4) สมุนไพรใกล้ตัว 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น การถนอมอาหาร และ 6) ภูมิปัญญาการทอเสื่อจากบางสะแก

สุภาพร สุกสีเหลือง และคณะ (2553) ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวและศึกษาเรียนรู้ชายฝั่งทะเล ตำบลม่วงกลวง อำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวควรอยู่บนพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ และด้านการมีส่วนร่วม แนวทางการศึกษาเรียนรู้ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ 1) ใช้เครื่องมือสื่อความหมายที่เหมาะสมมี 5 ชนิด ได้แก่ คู่มือและแผ่นพับเพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ป้ายสื่อความหมายทางพฤกษศาสตร์และแผนที่ระบุแหล่งที่อยู่ของสัตว์ แมลงเทศก่ท้องถิ่น และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว 2) กิจกรรมศึกษาเรียนรู้ที่เหมาะสม 5 กิจกรรม ประกอบไปด้วยการเดินทางเพื่อศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพตามชายฝั่งทะเล การนั่งเรือประมงไปตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพ และชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน การพายเรือคายัคไปตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพและศึกษาป่าชายเลน และกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน

ชนาธิป สวัสดิ์ (2554) ได้ศึกษาพัฒนาการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอลำลูกเกด จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า การสร้างกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนโดยดำเนินการคัดเลือกตัวแทนแบบเจาะจงเข้าร่วมประชุมจำนวน 50 คน 1) สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 2) ด้านทักษะฝึกปฏิบัติการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) ด้านเจตคติ ความตระหนักต่อการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และในการประเมิน

กระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ผลการทดสอบความรู้และเจตคติของแกนนำชุมชน หลังการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสูงกว่า ก่อนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนความพึงพอใจของแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ ปรากฏว่า มีความพึงพอใจต่อกระบวนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับมาก

วิระศักดิ์ กราปัญญา (2554) ได้ศึกษา รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษาพบว่า (1) ป่าชุมชนบ้านอ่าวท่าเลน - บ้านท่าพรุ ตำบลเขาทอง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ มีศักยภาพเหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แต่ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน (2) การกำหนดหลักเกณฑ์ กฎกติกา ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล และออกเป็นข้อบัญญัติตำบล เพื่อบังคับใช้ให้ครอบคลุมทุกด้าน (3) การบริหารจัดการป่าชุมชนควรบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการป่าชุมชน โดยมีผู้แทนของหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน (4) รูปแบบกิจกรรม ควรเกี่ยวเนื่องประเพณีท้องถิ่นหรือการประกอบอาชีพของชุมชน การพัฒนาควรพัฒนาในด้านการจัดการการท่องเที่ยว ด้านความรู้ในท้องถิ่น ด้านเครือข่ายการท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ และด้านความปลอดภัยและสิ่งอำนวยความสะดวก และ (5) ควรส่งเสริมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการป่าชุมชน

เพชรศรี นนทศิริ (2555) ศึกษา รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบว่ารูปแบบการจัดการท่องเที่ยว ควรมีการกระจายอำนาจ และกระจายรายได้อย่างทั่วถึง คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งในการจัดตั้ง วางแผนและดำเนินงาน

สุถี เสริฐศรี (2558) ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคกน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า 1) อัตลักษณ์ของชุมชน คือ ประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เก่าแก่ มีวิถีชีวิตริมน้ำ มีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ 2) กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสม คือ กำหนดขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่และส่งเสริมให้ชุมชนคลองโคกนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมนั่งเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำ กิจกรรมพายเรือคายัค กิจกรรมถีบกระดานเก็บหอยแครง กิจกรรมล่องเรือให้อาหารสัตว์ท้องถิ่น 3) แนวทางการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนคลองโคกน ควรให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชน ปลูกฝังชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ให้มีความสุข

ประโยชน์ สังกิ้น (2558) ได้ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวท้องถิ่น กรณีศึกษาบ้านชะชอม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า การจัดการท่องเที่ยวของบ้านชะชอมเกิดจากความต้องการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและต้องการสร้างรายได้เสริม โดยกระบวนการจัดการท่องเที่ยวประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การจัดการโครงการบริหาร การจัดการด้านที่พัก และการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และภาคีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวมี 3 ระดับคือ ระดับชุมชน ระดับอำเภอและจังหวัด ระดับชาติ บทบาทที่สำคัญของภาคีที่เข้ามาสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชนคือการให้องค์ความรู้ในการจัดการท่องเที่ยว ส่วนผลของการจัดการท่องเที่ยวต่อชุมชน แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

Salam et al. (2000) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศช่วยป้องกันพื้นที่พืชและสัตว์ ป่าชายเลน กรณีศึกษา มรดกโลก Sundarbans ประเทศบังกลาเทศ พบว่า หลังจากยูเนสโกได้ประกาศ ให้ป่าชายเลน Sundarbans เป็นมรดกโลกในปี 1987 แต่เนื่องจากมีประชากรหนาแน่นมากทำให้เป็นการยากที่จะปกป้องพืชและสัตว์ แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นช่วยให้บรรลุผลการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตป่าสงวนเพราะการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดีจะสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและการเมืองสำหรับการจัดการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์และสามารถนำมาซึ่งประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มเติมให้กับชุมชนในท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีศักยภาพมากที่สุดเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกพื้นที่อนุรักษ์ได้

Hshiang et al (2006) ศึกษาการประเมินความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาพของการบูรณาการ ทรัพยากร ชุมชน และนักท่องเที่ยว ของชุมชน Saviki ประเทศไต้หวัน พบว่าตัวชี้วัดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากร คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องลดการปลดปล่อยของเสียและลดการทำลายสิ่งแวดล้อม บริหารทรัพยากรโดยยึดหลักการใช้ประโยชน์อยู่บนฐานของความยั่งยืน การจัดการกิจกรรมนันทนาการต้องคำนึงถึงขีดจำกัด และควบคุมกิจกรรมที่ไม่จำเป็นให้มีน้อยที่สุด โดยสิ่งที่จะต้องคำนึงเป็นอันดับแรกคือต้องมีการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 2) ด้านชุมชนที่อาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวต้องได้รับการปกป้องในวิถีชีวิตของตนและต้องเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนด้วยความเป็นธรรม ซึ่งกระบวนการพัฒนาจะต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนและรับฟังข้อเสนอแนะของชุมชน รวมถึงต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สร้างโอกาสให้ชุมชนได้ให้บริการ ศิลปะ วัฒนธรรม และหัตถกรรมของชุมชน 3) ด้านนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความสนุกสนานจากกิจกรรมที่มีคุณภาพ และได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งวัดจากประสบการณ์ที่ได้รับเพิ่มขึ้น และเกิดการตระหนักเกี่ยวกับการอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

Bagul (2009) ศึกษาเกี่ยวกับตัวชี้วัดความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในรัฐซาร์บา มาเลเซีย พบว่า ตัวชี้วัดความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว มีจำนวน 15 ด้านคือ 1) ความมุ่งมั่นของชุมชนที่มองเห็นได้ 2) ประโยชน์ที่ได้รับ 3) จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพิ่มขึ้น 4) ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนสูงขึ้น 5) มาตรฐานคุณภาพชีวิตสูงขึ้น 6) รายได้เพิ่มขึ้น 7) เศรษฐกิจของชุมชนพัฒนาดีขึ้น 8) มีการอนุรักษ์และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรม 9) มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ 10) มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 11) มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 12) มีการพัฒนาชุมชน 13) ชุมชนมีอิสระในการจัดการ 14) ชุมชนมีความสุขและมีแรงบันดาลใจ 15) มีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

Susan and Rodger (2010) ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษาประเทศเทนซาเนีย พบว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาความอยุ่ใจและพัฒนาศักยภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน ภายใต้ข้อจำกัดด้านทุนเงิน ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนทรัพยากร ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหาพื้นที่ชนบท โดยการมีส่วนร่วมและกระแสรองอนุรักษ์

Maisarah and Hafidzi (2011) ได้ศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าชายเลนกรณีศึกษา อุทยาน khala Selangor ประเทศมาเลเซีย พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าชายเลน ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนวางแผน ประกอบด้วย การวิเคราะห์ EIA (Environmental Impact Assessment) และ SIA (Social Impact Assessment) ต้องมีผู้เชี่ยวชาญด้านป่าชายเลนด้านสิ่งแวดล้อมและด้านภูมิสถาปัตยกรรม ชุมชนในท้องถิ่นต้องให้ความร่วมมือ มีการแบ่งโซนในการพัฒนาและอนุรักษ์ สิ่งอำนวยความสะดวกและทางเข้าต้องห่างจากทะเลและชายฝั่งอย่างน้อย 400 เมตร 2) ขั้นตอนพัฒนา ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการก่อสร้าง เพื่อเป็นการจ้างงานและลดต้นทุน การสร้างเส้นทางในป่าชายเลนต้องพิจารณาต้นไม้เป็นหลัก ห้ามใช้เครื่องยนต์หนัก อุปกรณ์ที่ใช้ในการก่อสร้างต้องทนต่อสภาพความเค็มของน้ำทะเลซึ่งส่วนใหญ่จะใช้ไม้ ความสูงของทางเดินจะต้องสูงกว่าระดับน้ำขึ้นสูงสุด 3) ขั้นตอนบริหารจัดการ ประชาชนในท้องถิ่นต้องร่วมมือกันในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีกฎและควรปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของป่าชายเลนที่เหมาะสม การทำการตลาดและประชาสัมพันธ์ควรทำทั้งในระดับชุมชน ประเทศและนานาชาติ มีป้ายสื่อความหมายทางเดินในป่าชายเลน การจัดกิจกรรมต้องเกี่ยวการศึกษาธรรมชาติ และตระหนักถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต้องมีขีดจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยว

Zhang and Lei (2012) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบโครงสร้างความตั้งใจเข้าร่วม การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนนาเกลือ เมืองไทหนาน ประเทศไต้หวัน พบว่าปัจจัยที่ เกี่ยวข้องกับการร่วมกันจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ ทักษะคิดด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และภูมิทัศน์ด้านการท่องเที่ยวในชุมชน โดยความร่วมมือของชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) เพิ่มความรู้ด้านการจัดการ สิ่งแวดล้อม 2) สร้างทัศนคติด้านบวกของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 3) การวางแผนด้านสิ่งแวดล้อมที่ เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

สรุปจากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน พบว่า เป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ส่วนใหญ่เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม สร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เช่น งานของ Salam et al (2000); Susan and Rodger (2010); ปิยวรรณ คงประเสริฐ (2551) และวสิน ยวนะเดมิย์และคณะ (2553) เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจ งานของ Hshiang et al (2006) ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ ทรัพยากรต้องได้รับการปกป้องและอนุรักษ์ งาน ของ Bagul (2009) ชุมชนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตดีขึ้น และมี การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม และสุถิ เจริญศรี (2558) พบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วยการจัดการด้านทรัพยากร การท่องเที่ยวทั้งแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม กิจกรรม การให้บริการ โดยการจัดการแบบมีส่วนร่วม ของชุมชน จากผลการศึกษาของ สุภาพร สุทธิเหลืองและคณะ (2553) การพัฒนาการท่องเที่ยวควร อยู่บนพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านการมีส่วนร่วม และสุถิ เจริญศรี (2558) กล่าวว่ากระบวนการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม คือ กำหนดขีดความสามารถในการรองรับ และกิจกรรมการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชน Bagul (2009) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการจัดการ

5.2 ด้านการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน

ในการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน ให้มี ประสิทธิภาพของนักวิจัยทั้งชายไทยและชาวต่างชาติ ดังนี้

ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง และจินตนา ปลาทอง (2550) ได้ศึกษาพบว่า มาตรการเพื่อ การอนุรักษ์และการจัดการพื้นที่ป่าชายเลนในประเทศไทยควรมี 6 มาตรการ คือ 1) สนับสนุนการมี ส่วนร่วมของภาคประชาชนและเพิ่มความสามารถของภาครัฐในการบริหารจัดการระบบนิเวศป่า

ชายเลน 2) สนับสนุนการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการระบบนิเวศป่าชายเลนและการประเมินผลการดำเนินการในด้านต่างๆ 3) ให้องค์ความรู้และสร้างความตระหนักเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของระบบนิเวศป่าชายเลนแก่ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง 4) บังคับใช้และปรับปรุงกฎหมายที่มีอยู่ ตลอดจนตรากฎหมายที่มีความทันสมัยและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าชายเลน 5) ฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม ทั้งการฟื้นฟูป่าชายเลน และพันธุ์สัตว์น้ำ 6) ส่งเสริมอาชีพทดแทนหรืออาชีพเสริมเพื่อเป็นแหล่งรายได้ให้กับชุมชนเพื่อลดปริมาณการทำประมงในระบบนิเวศป่าชายเลน

นิยม ทองเหมือน (2550) ได้ศึกษา การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบ ตำบลบางวัน อำเภอบางขัน จังหวัดพัทลุง พบว่า บ้านบางดิบประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามประกอบอาชีพเกษตรและประมงพื้นบ้านหาสัตว์น้ำในป่าชายเลนชุมชนมีความร่วมมือกันในการดูแลฟื้นฟูอนุรักษ์ และใช้สอยทรัพยากรป่าชายเลน ตามกฎกติกา ที่ชุมชนกำหนด และร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยนำหลักของศาสนาอิสลามมาเป็นกลไกกำกับตามหลักคำสอนของอิสลามที่ว่ามนุษย์รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และร่วมมือกันปกป้องอนุรักษ์ เพื่อพัฒนาชีวิตที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ ผลจาก การจัดการป่าชายเลนทำให้มีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น และจากการวิเคราะห์ SWOT พบว่า จุดแข็งคือสมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือ จุดอ่อน คือ เกิดความขัดแย้งด้านความคิดกับหมู่บ้านใกล้เคียง โอกาสคือ มีความรู้และมีส่วนร่วมงานวิชาการมากขึ้น อุปสรรคคือ หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือมีหลากหลาย ไม่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องอย่างยั่งยืนต่อชุมชน

ทิพวรรณ ภูนาศ (2553) ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรีพบว่า รูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ 1) การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหาร การประกอบอาชีพประมง การทำสวนป่าโกงกางแบบหมุนเวียน และการผลิตถ่านโกงกาง 2) การควบคุมและบังคับใช้ระเบียบของชุมชน โดยชุมชนปฏิบัติตามที่กฎหมายของประเทศกำหนด และมีกฎของชุมชนที่ชุมชนตั้งขึ้น 3) การอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าชายเลน มีการตั้งศูนย์อนุรักษ์และศึกษาระบบนิเวศป่าชายเลน โรงเรียนบางตะบูนวิทยา 4) การฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลน โดยชุมชน โดยการปลูกทดแทน และมีกิจกรรมการฟื้นฟูตามภูมิปัญญาดั้งเดิม แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชนคือ ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนต้องคำนึงถึงฐานทรัพยากรชุมชนเป็นหลัก ได้แก่ วัฒนธรรม

ชุมชน สร้างกลุ่มเยาวชนและกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน เพื่อทำให้เกิดเครือข่าย และการจัดกิจกรรมในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

วรรณธิดา พันธุ์พงษ์ (2553) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงการจัดการป่าชายเลนของคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาล ตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษา พบว่าคณะกรรมการชุมชนมีจิตสำนึกหวงแหนและให้ความสำคัญต่อป่าชายเลน ทราบถึงประโยชน์ที่แท้จริงโดยประโยชน์ต้องควบคู่กับการเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน โดยการปลูกเพิ่มและช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูอย่างต่อเนื่อง ชุมชนยังขาดความรู้ในเรื่องป่าชายเลนควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ผู้นำชุมชนร่วมมือประสานงาน เพิ่มการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ให้ความรู้กับคนในชุมชนอย่างจริงจังและขยายแหล่งเรียนรู้ให้ครอบคลุมทั่วถึง โดยการใช้เสียงตามสายประชาสัมพันธ์ การเข้าร่วมในการจัดทำแผนการจัดการป้องกันฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลนกับหน่วยงานของรัฐ มีการส่งเสริมสนับสนุนการปลูกป่าชายเลนโดยมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชน ภาครัฐควรมีการบังคับใช้กฎหมายที่มีประสิทธิภาพและเพิ่มบทลงโทษผู้กระทำความผิดให้รุนแรงขึ้น และสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นหวงแหนช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน ช่วยกันสอดส่องดูแลพื้นที่ป่าชายเลน ร่วมกันเฝ้าระวังผู้มาบุกรุกทำลาย

สิทธิโชค เดชภิบาล (2554) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน ในจังหวัดภูเก็ตพบว่าประชาชนตำบลป่าคลอกเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่รวมกลุ่มกันเหนียวแน่น สามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนร่วมได้ดี ประกอบกับวิถีชุมชนมีความผูกพันกับป่าชายเลนทำให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลน จึงมีแนวคิดที่ต้องการอนุรักษ์ป่าชายเลนไว้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงได้รวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาการบุกรุกป่าชายเลน โดยร่วมกันคิดวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางแก้ไขระยะยาวเพื่อป้องกันมิให้ป่าชายเลนถูกทำลายเพิ่มเติม และวางแผนทำกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนที่ถูกทำลายไปแล้วกลับคืนมาปลูกป่าเพิ่มเติม จนทำให้เกิดโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนโดยมีองค์กรต่าง ๆ ร่วมดำเนินงานกว่าสิบองค์กร ผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้สามารถปกป้องทรัพยากรป่าชายเลน ทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนสมบูรณ์ ส่งผลให้ชุมชนขยายตัวออกไปดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมและส่วนรวมอื่น ๆ จนได้เป็นชุมชนต้นแบบแก่ท้องถิ่นอื่นในจังหวัดภูเก็ต

จิราพร โชติพานิช (2556) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านบากันเคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล พบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสัมพันธ์กับลักษณะภูมินิเวศและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งสำหรับการประกอบอาชีพประมง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัยทำให้เกิด

ความเลื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนจึงได้รวมตัวกันจัดการทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม คือ การสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สุ่มเสี่ยงต่อความเสียหายของทรัพยากร การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบ การกำหนดเขตอนุรักษ์และเขตควบคุมการทำประมงผิดกฎหมายทำลายล้าง ซึ่งการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนจำเป็นต้องให้ภาครัฐมีส่วนร่วม โดยการให้ความรู้ ส่งเสริม และสนับสนุนการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรตลอดจนเฝ้าระวังและฟื้นฟู และใช้กฎหมาย

จักรกฤษณ์ จันท์แจ่ม (2558) ศึกษากระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ตใน ตำบลห้วงน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด พบว่า กระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ตใน มี 2 ประการ คือ 1) มีการจัดการด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่เกิดจากความร่วมแรงร่วมใจของคนในชุมชน การตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน กลุ่มนี้จะออกมทรัพย์และการประสานความร่วมมือกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน 2) มีกระบวนการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนอย่างเป็นระบบ มีการสร้างกติกาสหชุมชนและการวางแผนกิจกรรม มีการใช้แนวปฏิบัติที่น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ผนวกกับการแสวงหาเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนได้เหมาะสม ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของชุมชนคือ ผู้นำมีความเข้มแข็ง ชาวบ้านในชุมชนมีความผูกพันกับป่าชายเลน และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน สำหรับแนวทางการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนมี 3 ด้าน คือ 1) การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน 2) การตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ 3) การแสวงหาความร่วมมือเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่มาปรับใช้ในการบูรณาการร่วมกับชุมชน

Stone et al. (2008) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นกุญแจสู่ความสำเร็จในการฟื้นฟูระบบนิเวศ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความตั้งใจของผู้ประกอบการในการฟื้นฟูป่าชายเลนในกลุ่มผู้ให้บริการ 3 ประเภท ในฝั่งตะวันตกของประเทศอินเดีย ได้แก่ ชาวประมงพื้นบ้าน ชาวประมงเพาะเลี้ยงและชาวนา โดยใช้เทคนิคการประเมินค่าที่เกิดขึ้นและใช้การวัดมูลค่าทางเศรษฐกิจของการรับรู้ประโยชน์ของป่าชายเลน กลุ่มผู้เห็นประโยชน์เต็มใจที่จะให้เงินสนับสนุนในการฟื้นฟู เนื่องจากรับรู้ว่ามีส่วนช่วยในการเพาะเลี้ยงปลา และป่าชายเลนเป็นแหล่งรายได้ของชุมชนสำหรับการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน มีเพียงเกษตรกรชาวสวนน้อยเท่านั้นที่เต็มใจที่จะสนับสนุนการฟื้นฟูป่าชายเลน เพราะรับรู้ว่ามีประโยชน์ในการช่วยควบคุมการพังทลายของดินและแมลงศัตรูพืชได้ สรุปได้ว่าการจัดการฟื้นฟูป่าชายเลนต้อง

ให้ความสำคัญกับการรับรู้ประโยชน์ของป่าชายเลนอย่างรอบคอบและเลือกชนิดของป่าชายเลนที่จะฟื้นฟูเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน

Datta et al. (2010) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ การประยุกต์เกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการจัดการป่าชายเลนที่ยั่งยืนของชุมชนในเมือง Sundarbans ประเทศอินเดีย โดยกรอบการพัฒนาประกอบด้วย หลักเกณฑ์การพัฒนา 6 ด้าน ประกอบด้วย 12 กลยุทธ์ และ 36 ตัวชี้วัด ผลการศึกษา พบว่า การใช้กลยุทธ์ การจัดการตามกฎหมายและสถาบันเพื่อปกป้องป่าชายเลนถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการบรรลุความยั่งยืน และประสิทธิภาพของกรอบการพัฒนาในบริบทของการจัดการป่าชุมชน ควร มีรูปแบบที่เรียบง่ายและมีความยืดหยุ่นเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการป่าโดยชุมชน

Baynes et al. (2015) ได้ศึกษา ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา โดยได้ทำการศึกษาการทำป่าชุมชนจาก 3 ประเทศ คือ เม็กซิโก เนปาล และฟิลิปปินส์ พบว่า ปัจจัย 5 ด้านที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชน บนแนวคิด "การเชื่อมโยงทุนทางสังคม" ที่เกี่ยวกับความสามารถของชุมชนในการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุ เป้าหมายและความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก เพราะถ้าหากว่าไม่เข้าใจถึงความซับซ้อนและการมีปฏิสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ อาจนำไปสู่ความล้มเหลวของการจัดการป่าชุมชนได้ซึ่งปัจจัยความสำเร็จ 5 ด้านประกอบด้วย 1) สภาพสังคม เศรษฐกิจและความเสมอภาคทางเพศ 2) ความชอบธรรมในการครอบครองป่าไม้ ที่ดินและสิทธิการได้รับประโยชน์ 3) การบริหารจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 4) การสนับสนุนของภาครัฐในการจัดการป่าชุมชน และ 5) ผลประโยชน์ที่ได้รับ

สรุปจากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของ ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง และจินตนา ปลาทอง (2550) ; นิยม ทองเหมือน (2550) ; วรณชิตา พันธุ์พงษ์ (2553); สิทธิโชค เดชภิบาล (2554) Datta et al (2010) และ Baynes et al (2015) พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน คือ 1) การบริหารจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและภาครัฐ 2) ให้องค์ความรู้และสร้างความตระหนักเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของระบบนิเวศป่าชายเลนแก่ประชาชน ชุมชนท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อให้นำไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริง 3) การปฏิบัติตามกฎกติกาที่ชุมชนกำหนดและบังคับใช้กฎหมายในการดูแลรักษาทรัพยากรป่าชายเลน 4) วางแผนดำเนินกิจกรรมการฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม ทั้งการปลูกป่าชายเลน ปลอ่ยพันธุ์สัตว์น้ำ และเฝ้าระวังผู้มาบุกรุกทำลาย 5) ส่งเสริมการเรียนรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน 6) สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน และ 7) ตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนสู่ชาวบ้านในชุมชนและผู้สนใจ

5.3 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมจากชุมชน

จากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย

อรุณศรี อื้อศรีวงศ์ (2551) ได้ศึกษา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วยแร่ จังหวัดตราด โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และประยุกต์ใช้รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวที่ได้ผลสูงสุด (TOMM) เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ในการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วยบุคลากร 4 กลุ่มที่เข้าร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนทุกขั้นตอน คือ กลุ่มตัวแทนภาครัฐ กลุ่มภาคเอกชน กลุ่มชุมชนห้วยแร่ และกลุ่มนักท่องเที่ยว ในการดำเนินการวิจัยได้ใช้เทคนิควิธีการหลายรูปแบบเข้ามาใช้ในการดำเนินการกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ผลของการวางแผนการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวของผู้มีส่วนร่วมทำให้สามารถพัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นในชุมชน อันประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวในลำคลองห้วยแร่ที่มีความยาวเป็นระยะ 7 กิโลเมตร การเที่ยวสวนผลไม้ การตกกุ้งหลวง ข้าวห่อกาบหมากและขนมจากจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่พักแบบโฮมสเตย์ ซึ่งการวางแผนดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ และทำให้เกิดโครงการพัฒนาที่ยั่งยืนอื่นๆ ในชุมชน เช่น ผลผลิตแปรรูปมังคุด การนวดบำบัด การฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นในการปลูกข้าว การละเล่นกลองยาว และเพลงรำพา และยังทำให้เกิดการดำเนินการธุรกิจการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากเปลือกผลไม้เป็นสบู่เครื่องสำอาง และจากวัสดุพืชเป็นยาแก้นิ่วและยาคุม

ทิพย์สุดา พุฒจร (2556) ได้ศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย หลักการ เป้าหมาย กระบวนการจัดการ กระบวนการพัฒนา การประเมินผล ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยภายในชุมชน และภายนอกชุมชนมาสนับสนุนเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

กุลวดี ละม้ายเงิน และเทิดชาย ช่วยบำรุง (2559) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า รูปแบบการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีกระบวนการ 9 ขั้นตอน คือ 1) การพัฒนาความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การพัฒนาการมีส่วนร่วม 3) การพัฒนาผู้นำ 4) การพัฒนาองค์กร 5) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว 6) การพัฒนา

ฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 7) การพัฒนาด้านการตลาด 8) การพัฒนาด้านการดำเนินงาน และ 9) การพัฒนาการติดตามประเมินผล

Garrod (2003) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า องค์ประกอบของความสำเร็จของการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 1) ต้องมีผู้นำ 2) เพิ่มศักยภาพชุมชน 3) เชื่อมโยงระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปสู่การอนุรักษ์ 4) ต้องมีความร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องในท้องถิ่นทุก ๆ ขั้นตอนของวงจรแผน 5) ชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผล ซึ่งได้รูปแบบการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอนคือ 1) กำหนดกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม 2) ต้องมีการพูดคุยและพยายามศึกษาร่วมกัน 3) สร้างเสริมและสนับสนุนกลไกในการทำงานร่วมกัน 4) ดำเนินการศึกษาเบื้องต้น 5) ร่วมกันตัดสินใจในการกำหนดขอบเขตการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6) ชุมชนต้องกำหนดแผนปฏิบัติการและโครงการที่จะดำเนินการ 7) ดำเนินการ และ 8) ตรวจสอบและประเมินผล รวมทั้งได้สรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้ 1) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติบนหลักการที่ยั่งยืนบนตามแนวคิดของชุมชนท้องถิ่น 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างพลังใจให้คนในท้องถิ่นเข้ามาสู่แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ 3) ความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนจึงจะทำให้เกิดคุณค่าและประสบความสำเร็จ 4) การดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในขอบเขตของปัญหาที่ซับซ้อนชุมชนจะต้องระบุและวางแผนหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และ 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสร้างคุณค่าอย่างยั่งยืนให้กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

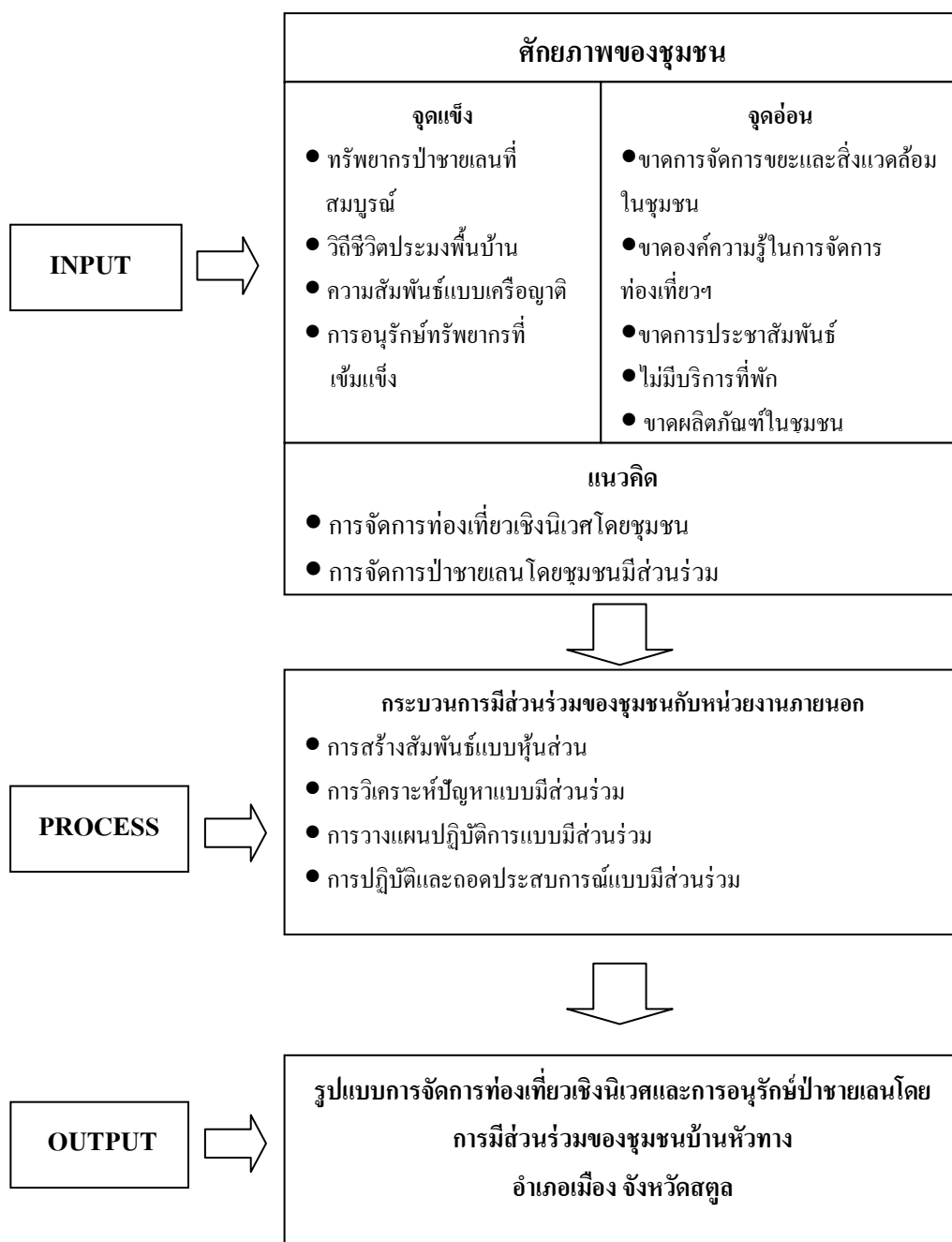
จากการทบทวนงานวิจัย ที่เกี่ยวกับการรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การวางแผน กำหนดเป้าหมาย กระบวนการจัดการแบบมีส่วนร่วม และการประเมินผล Garrod (2003) พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอนคือ 1) กำหนดกลไกการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม 2) ต้องมีการพูดคุยและพยายามศึกษาร่วมกัน 3) สร้างเสริมและสนับสนุนกลไกในการทำงานร่วมกัน 4) ดำเนินการศึกษาเบื้องต้น 5) ร่วมกันตัดสินใจในการกำหนดขอบเขตการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 6) ชุมชนต้องกำหนดแผนปฏิบัติการและโครงการที่จะดำเนินการ 7) ดำเนินการ และ 8) ตรวจสอบและประเมินผล ส่วน อรุณศรี อือศรีวงศ์ (2551) พบว่า รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสม ประกอบด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการวางแผนดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมช่วยเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เหมาะสม ทิพย์สุดา พุฒจร (2556) และกุลวดี ละม้ายจีน (2558) พบว่า

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย กระบวนการพัฒนา การจัดการแบบมีส่วนร่วม หลักการจัดการท่องเที่ยว เป้าหมายและการประเมินผล ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยภายในชุมชนและภายนอกชุมชนมาสนับสนุนเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

6. กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้าน การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม ผู้วิจัยสามารถสรุปกรอบแนวคิดเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาคั้งนี้ดังแสดงใน ภาพที่ 2.12

ภาพที่ 2.12 กรอบแนวคิดในการศึกษา

ที่มา: ผู้วิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการอนุรักษ์ป่าชายเลน และ 3) พัฒนารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนที่เหมาะสม การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีขั้นตอนการดำเนินการศึกษา 3 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสังเกต และการสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ประกอบด้วยการตรวจสอบคุณภาพน้ำและการสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน รายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ คือ ชาวบ้านในพื้นที่ชุมชนบ้านหัวทาง หมู่ที่ 3 ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล จำนวน 114 ครัวเรือน ซึ่งมีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินที่ถูกต้องตามกฎหมายในพื้นที่ และอาศัยอยู่ในพื้นที่ ระหว่างเดือนมิถุนายน 2556 – พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

1.2 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก เป็นผู้แทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านหัวทาง จำนวน 94 ครัวเรือน

1.3 การสุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

การสุ่มตัวอย่างครัวเรือนใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงทุกครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่ในช่วงเวลาระหว่างวันที่ 9 กรกฎาคม - 10 พฤศจิกายน 2556

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบสังเกตการณ์ และเครื่องมือสำรวจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ประกอบด้วย แบบตรวจสอบคุณภาพน้ำ และแบบสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน ซึ่งมีกระบวนการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับครัวเรือน

2.1.1 ศึกษาแนวทางการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ศึกษาข้อมูล สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และศึกษาการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดข้อคำถามให้ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

2.1.2 กำหนดประเด็นหลักของคำถามที่ต้องการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะของข้อคำถามที่ต้องการสัมภาษณ์ 3 ส่วน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับสภาพทั่วไป ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมภายในชุมชน

ส่วนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการจัดการ การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน

ส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

2.1.3 นำร่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหา ความเหมาะสมของภาษา แล้วปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2.1.4 นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่แก้ไขเรียบร้อยแล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาด้านเนื้อหา ภาษาและความครอบคลุมของเนื้อหาตามประเด็นที่ต้องการศึกษา ดังนี้

1) รศ.ดร.อุมพร มุณีแนม	ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2) ดร.นพรัตน์ บำรุงรักษ์	ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการป่าชายเลน

1) การทำแผนผังการกระจายของต้นไม้ (profile diagram) ในการเก็บข้อมูลได้แก่ การบันทึกชนิดพันธุ์ วัดขนาดความโต (DBH) ความสูงถึงกิ่งตกรั้งแรก (Hb) และความสูงทั้งหมด (Ht) นับจำนวนชนิดพันธุ์ไม้หนุ่ม (Sapling) และลูกไม้ (Seedling) สำหรับอุปกรณ์ที่ใช้ในการสำรวจ ได้แก่ สาววัดเส้นรอบวงต้นไม้ เครื่องมือวัดความสูงใช้ท่อ PVC เทปวัดระยะยาว 50 เมตร เชือกโยกซ์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3/8 นิ้ว และเครื่องหาพิกัดภูมิศาสตร์ด้วยดาวเทียม (GPS)

2) การวางแปลงขนาด 10x10 เมตร ในพื้นที่ป่าชายเลน 3 ประเภทโดยแบ่งพื้นที่การวางแปลงออกเป็น 3 พื้นที่ตามคุณภาพของป่าชายเลนในขนาดแปลงละ 10x10 เมตร คือ

- ป่าชายเลนเสื่อมโทรม (poor)
- ป่าชายเลนเสื่อมโทรมปานกลาง (medium)
- ป่าชายเลนสมบูรณ์ (good)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง มีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้วิจัยนำหนังสือแนะนำตัวนักศึกษาส่งให้ แก่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชุมชน เพื่อขอความอนุเคราะห์และความร่วมมือในการขอสัมภาษณ์ พร้อมบันทึกข้อมูลตัวอักษร ภาพและเสียง

2) ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 9 กรกฎาคม - 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 โดยเก็บในช่วงเวลาระหว่าง 17.00 - 19.00 น. ในวันจันทร์ - ศุกร์ และ เวลา 13.00 - 17.00 น. ในวันเสาร์ - อาทิตย์ เนื่องจากเป็นเวลาช่วงเลิกงานและวันหยุดของผู้ให้ข้อมูล

3.2 แบบตรวจสอบคุณภาพน้ำ

เก็บตัวอย่างน้ำจำนวน 2 จุด คือ บริเวณท่าเทียบบ้านหัวทาง และบริเวณคลองป่าชายเลนซึ่ง 2 จุดนี้มีระยะห่างกันประมาณ 300 เมตร โดยเก็บตัวอย่างน้ำจำนวน 2 ครั้ง คือ ช่วงน้ำตายวันที่ 24 พฤศจิกายน เวลา 10.00 น. พ.ศ. 2556 และช่วงน้ำเกิด วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2556 เวลา 10.00 น. โดยใช้วิธีเก็บตัวอย่างแบบจ้วง (Grab Sampling) ใส่กระบอกพลาสติกปริมาณ 500 มิลลิลิตร

3.3 แบบสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน โดยเก็บข้อมูลเชิงกายภาพเกี่ยวกับแปลง (Plot) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลน ตามคุณภาพป่าชายเลนทั้ง 3 แปลงและทำการเก็บข้อมูล 2 ครั้ง ระยะเวลาห่างกัน 1 ปี ครั้งที่ 1 วันที่ 28 สิงหาคมพ.ศ. 2556 ครั้งที่ 2 วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2557 โดยติดตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนในด้าน ประเภทพันธุ์ไม้ ความสูง เส้นรอบวง เส้นผ่านศูนย์กลาง โครงสร้างป่า และค่าดัชนีความสำคัญของไม้แต่ละชนิดทั้ง 3 แปลง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แปลงที่ 1 ป่าชายเลนเสื่อมโทรม ตั้งอยู่ในบ่อปูร้าง (การวางแปลงวัดจากขอบคันดินเข้ามา 10 เมตร) สภาพพื้นดินเป็นดินเลนปนทรายค่อนข้างแข็ง พืชชั้นล่างที่พบ ได้แก่ ถอบแถบน้ำและหญ้า

แปลงที่ 2 ป่าชายเลนเสื่อมโทรมปานกลาง ตั้งอยู่ในบ่อปูที่ยังมีการใช้ประโยชน์ (การวางแปลงวัดจากขอบคันดินเข้ามา 10 เมตร) สภาพพื้นที่เป็นดินเลนนิ่มเหนียว พืชชั้นล่างที่พบ ได้แก่ ประหนู เหงือกปลาหมอและถอบแถบน้ำ

แปลงที่ 3 ป่าชายเลนสมบูรณ์ ตั้งอยู่ริมคลองฝั่งตรงข้ามภูเขา (การวางแปลงวัดจากริมตลิ่งเข้ามา 10 เมตร) สภาพพื้นที่เป็นดินเลนนิ่มเหนียว พืชชั้นล่างที่พบ ได้แก่ ต้นถอบแถบน้ำและต้นกระเพาะปลา

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัยดังนี้ คือ

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

4.2 การวิเคราะห์แบบตรวจสอบคุณภาพน้ำ โดยการส่งตัวอย่างน้ำให้ศูนย์เครื่องมือวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เป็นหน่วยวิเคราะห์ รายละเอียดการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ค่าความเป็นกรดและด่าง (pH) ค่าความเค็ม ร้อยละของออกซิเจนที่ละลายในน้ำและสีของน้ำ จากนั้นนำค่าที่ได้ไปเปรียบเทียบกับค่ามาตรฐาน คุณภาพน้ำประเภทที่ 3 ของกรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน ใช้สถิติจำนวนในการวิเคราะห์ด้านประเภทพันธุ์ไม้ ความสูง เส้นรอบวง เส้นผ่านศูนย์กลาง โครงสร้างป่า และค่าดัชนีความสำคัญของไม้แต่ละชนิด

4.4 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) สภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านห้วยทางโดยนำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสังเกต การตรวจวัดคุณภาพน้ำ และการสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน มาจัดประชุมกลุ่มย่อย กับผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนในการสรุปศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยทาง เพื่อเป็นข้อมูลไปใช้ในกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อไป

3.2 วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

วัตถุประสงค์ข้อนี้ใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการค้นหาคำตอบ

1. ผู้วิจัยร่วม

ผู้วิจัยร่วมตามวัตถุประสงค์ข้อนี้เป็นตัวแทนจากกลุ่มเป้าหมายงานวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ ตัวแทนของสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนกับตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ผู้วิจัยร่วมที่เป็นตัวแทนของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ได้มาด้วยความสมัครใจเข้าร่วมเป็นทีมวิจัยมีจำนวนทั้งหมด 18 คน ประกอบด้วย

- 1) แกนนำชุมชนและผู้นำท้องถิ่น จำนวน 3 คน ได้แก่
  - ประธานชุมชน
  - ที่ปรึกษารัฐมนตรี
  - รองนายกเทศมนตรีเมืองสตูล
- 2) ผู้นำศาสนา จำนวน 1 คน คือ
  - โต๊ะอิหม่าม
- 3) กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน จำนวน 2 คน ได้แก่
  - ประธานกลุ่มอนุรักษ์
  - เลขากลุ่มอนุรักษ์
- 4) กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ จำนวน 2 คน ได้แก่
  - ประธานกลุ่มเพาะเลี้ยงปูน้ำจืด
  - ประธานกลุ่มเพาะเลี้ยงปลาในบ่อดิน
- 5) กลุ่มประมงพื้นบ้าน จำนวน 2 คน ได้แก่
  - ประธานกลุ่มประมงพื้นบ้าน
  - เลขากลุ่มประมงพื้นบ้าน
- 6) กลุ่มเยาวชน จำนวน 2 คน ได้แก่
  - ประธานกลุ่มเยาวชน
  - เลขากลุ่มเยาวชน
- 7) กลุ่มแม่บ้าน จำนวน 2 คน ได้แก่

- ประธานกลุ่มแม่บ้าน
  - เลขากลุ่มแม่บ้าน
- 8) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน จำนวน 4 คน ได้แก่
- ประธานกลุ่ม
  - หัวหน้ากลุ่มทำอาหาร
  - หัวหน้ากลุ่มกิจกรรมนำเที่ยว
  - หัวหน้ากลุ่มผ้ามัดย้อม

1.2 ผู้วิจัยร่วมที่ เป็นผู้แทน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มาจากกลุ่มของผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมในชุมชน หรือ นักพัฒนาที่เข้ามาทำงานในพื้นที่วิจัย มีจำนวนทั้งหมด 7 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้แทนจากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) จำนวน 1 คน คือ เจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34
- 2) ผู้แทนจากสำนักงานประมงจังหวัดสตูล จำนวน 1 คน คือ หัวหน้ากลุ่มพัฒนาและส่งเสริมอาชีพการประมง
- 3) ผู้แทนจากวิทยาลัยเทคนิคสตูลจำนวน 1 คน คือ หัวหน้าแผนกวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- 4) ผู้แทนจากศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสตูล จำนวน 1 คน คือ หัวหน้าโครงการศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสตูล
- 5) ผู้แทนจากศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) จำนวน 1 คน คือ นักวิชาการป่าไม้
- 6) ผู้แทนจากเทศบาลเมืองสตูล จำนวน 1 คน คือ นักพัฒนาการชุมชนชำนาญการ
- 7) ผู้แทนจากสถานศึกษาในพื้นที่ โรงเรียนเทศบาล 3 (บ้านหัวทาง) จำนวน 1 คน คือ อาจารย์

2. ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2.1 ประชากร

ประชากร คือ ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน วัดโดยแบบประเมินความพึงพอใจหลังเสร็จสิ้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

- สมาชิกในชุมชนจำนวน 114 ครั้วเรือน
- นักท่องเที่ยว จำนวน 240 คน (ระหว่าง กันยายน 2558 - มกราคม 2559)
- บริษัททัวร์ จำนวน 6 คน (จากตัวแทนบริษัท สตูล ซี.พี.เอส.แตรเวล จำกัด

มีสตรีแตรเวลเอนด์ทัวร์ สตูลแตรเวลจำกัด โรสนีย์แตรเวล สตูลเพรสซิเด็นท์ และสตูลเฟอร์เฟคทัวร์)

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 14 หน่วยงาน ประกอบด้วยสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) สำนักงานประมงจังหวัดสตูล วิทยาลัยเทคนิคสตูล ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสตูล ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) เทศบาลเมืองสตูล วิทยาลัยชุมชนสตูล โรงเรียนเทศบาล 3 สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดสตูล สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสตูล สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสตูล สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานตรัง

2.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบตามสะดวก (convenience sampling) รวมจำนวนตัวอย่าง 252 คน ดังนี้

2.2.1 ตัวแทนสมาชิกในชุมชน 103 ครั้วเรือน

2.2.2 นักท่องเที่ยว จำนวน 119 คน

2.2.3 บริษัททัวร์ จำนวน 6 คน จากบริษัททัวร์ที่จัดทำทัวร์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 6 บริษัท

2.2.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 24 คน จากจำนวนหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนทั้งหมด 14 หน่วยงาน ๆ ละ 1-2 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ 2 คือ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ของสิทธิรัฐ ประพุทธนิตินิสาร (2545) เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน มีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังนี้

3.1 การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน โดยผู้วิจัยเข้าหาแกนนำชุมชน และ นักพัฒนา ซึ่งเป็นผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาแนวร่วมในการร่วมทีมวิจัย

3.2 การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิคการประชุมกลุ่มย่อยที่วิจัยเพื่อร่วมกันนำเสนอปัญหาด้านต่าง ๆ จากนั้นจึงรวบรวมและสรุปเป็นประเด็น สดท้ายจึงวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาเพื่อนำไปหาแนวทางแก้ปัญหา

3.3 การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิคการประชุมกลุ่มย่อยที่วิจัยเพื่อร่วมจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา ได้แก่ แผนปฏิบัติการจำนวน 3 แผน คือ แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยกิจกรรมในแผนแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการได้เอง และกิจกรรมที่ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

3.4 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยปฏิบัติการตามแผนที่จัดทำในข้อ 2.3 โดยได้โปรแกรมการท่องเที่ยว จำนวน 2 โปรแกรม เมื่อสิ้นสุดแผนปฏิบัติจึงถอดบทเรียนและประเมินความพึงพอใจผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3.1 การสร้างแบบประเมินความพึงพอใจ

แบบประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กับการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม เป็นแบบสอบถามที่ต้องการวัดความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน 4 ด้าน

- ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- ด้านบริการด้านการท่องเที่ยว
- ด้านบริหารจัดการ
- ด้านการให้ความรู้

ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

กำหนดระดับคะแนนของการความพึงพอใจตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง พึงพอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง พึงพอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง พึงพอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง พึงพอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง พึงพอใจน้อยที่สุด

โดยเกณฑ์การยอมรับคุณภาพของแบบประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนพิจารณาจากค่าเฉลี่ยของข้อคำถามแต่ละข้อ เฉพาะข้อที่ได้ค่าเฉลี่ย “ดี” ถึง “ดีมาก” จึงจะอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ นอกจากนั้นค่าเฉลี่ยรวมต้องไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ “ดี” การกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยได้จากการคำนวณสูตรการหาค่าพิสัยช่วงชั้นตามสูตร ดังนี้

$$\frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้นที่ต้องการ}} = \frac{5-1}{5} = 0.8$$

ดังนั้นสามารถแบ่งคะแนนค่าเฉลี่ยเพื่อแปลผลได้ดังนี้

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.21 – 5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.41 – 4.20 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.61 – 3.40 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.81 – 2.60 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.80 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

จากนั้นนำไปทดสอบกับกลุ่มประชากรจำนวน 30 รายที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยสมาชิกในชุมชนจำนวน 10 คน นักท่องเที่ยวจำนวน 10 คน บริษัททัวร์จำนวน 3 คน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำนวน 7 คน เพื่อทดสอบความเที่ยงตรง (Validity) และ ความเชื่อถือได้ (Reliability) ของมาตรวัด ดังนี้

3.2 ความเที่ยงตรง

การทดสอบความแม่นยำตรงตามเนื้อหา (content validity) ของมาตรวัด ผู้ศึกษาได้ให้คำนิยามเชิงปฏิบัติการ (operational definition) ภายใต้อความหมายเชิงทฤษฎี (conceptual definition) ของแต่ละตัวแปรที่นำมาศึกษา จากนั้นจึงสร้างมาตรวัดขึ้น ซึ่งมีมาตรวัดบางส่วนที่คัดแปลงมาจากมาตรวัดที่ได้มีการศึกษามาก่อน และมาตรวัดดังกล่าวได้รับการพิจารณาตรวจสอบแก้ไขจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่านเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและตรวจสอบความสอดคล้อง (IOC) (รายละเอียดอยู่ในภาคผนวก ก) แล้วนำมาสร้างแบบสอบถามเพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลต่อไป

3.3 ความเชื่อถือได้

การศึกษาครั้งนี้มีการประเมินความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน จำนวน 4 ด้าน คือ 1) ด้านแหล่งท่องเที่ยว 2) ด้านการบริการการท่องเที่ยว 3) ด้านการบริหารจัดการ 4) ด้านการให้ความรู้ และด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วมโดยสร้างเป็นมาตรวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ ไปทำการทดสอบก่อนใช้จริง (Pre-out) กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเชื่อถือได้ และข้อบกพร่องของข้อคำถามดังกล่าว โดยได้นำโปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับสถิติสำหรับสังคมศาสตร์มาใช้ในการทดสอบความเชื่อถือได้ของมาตรวัด ด้วยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของ Cronbach ซึ่งเป็นค่าที่ใช้สำหรับประมาณค่าความเชื่อถือได้ด้วยการพิจารณาความสอดคล้องภายใน (Interval Consistency) ของมาตรวัด โดยผลจากการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของแบบสอบถาม ควรมีค่าในระดับ .70 ขึ้นไป (Hair et al., 2006) และเมื่อพิจารณา ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของแบบสอบถามแต่ละด้าน มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนรวมทั้ง 4 ด้าน ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.92

1) ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.70

2) ด้านบริการการท่องเที่ยว ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.81

3) ด้านการบริหารจัดการ ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.81

4) ด้านการให้ความรู้ ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.79

2. ด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ได้ค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาเท่ากับ 0.83

จากค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์อัลฟาที่ได้ มีค่าเกิน .70 ทั้งหมด แสดงว่าคำถามในแบบสอบถามสามารถวัดตัวแปรหลักในการวิจัยได้ในระดับที่มีความเชื่อมั่นสูง จึงนำแบบสอบถามดังกล่าวไปใช้เก็บข้อมูลจริงต่อไป

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะทำการเก็บรวบรวม ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 4 ขั้นตอน และแบบประเมินความพึงพอใจผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวม ตามกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน

1) ขั้นสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างผู้วิจัย นักพัฒนา และทีมวิจัยจากชุมชน รวมจำนวน 26 คน ประกอบด้วย ผู้วิจัย นักพัฒนาจำนวน 7 คน และแกนนำจากชุมชนจำนวน 18 คน รายละเอียดแสดงในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนระหว่างผู้วิจัย นักพัฒนาและทีมวิจัยจากชุมชน

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
1. ผู้วิจัยลงพื้นที่เข้าหาแกนนำในชุมชน	ประธานชุมชน ผู้นำทางศาสนา กลุ่มแม่บ้าน ผู้บริหารโรงเรียนในชุมชน	เพื่อทำความเข้าใจกับแกนนำในชุมชนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย	ทราบบทบาทของแต่ละฝ่าย ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร
2. ผู้วิจัยค้นหาแนวร่วมทีมวิจัยจากในชุมชน โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม และเทคนิคการอ้างอิงต่อเนื่องปากต่อปาก (snow ball sampling)	ประธานชุมชน ผู้นำศาสนา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ ผู้นำกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่ทำงานกันอยู่ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มท่องเที่ยว	เพื่อค้นหาทีมวิจัยในพื้นที่วิจัย	ทำให้เห็นโครงสร้างของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน และได้ทีมวิจัยที่เป็นผู้แทนจากชุมชน
3. ผู้วิจัยค้นหาแนวร่วมทีมวิจัยจากนอกชุมชน หรือนักพัฒนา โดยใช้เทคนิคเจาะจงที่ได้ข้อมูลมาจากกลุ่มทำงานต่างๆ ในชุมชนและการขอเข้า	ผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง	เพื่อค้นหาทีมวิจัยจากนอกชุมชนที่เป็นผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง	ทำให้เห็นหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในชุมชน และได้ทีมวิจัยที่เป็นผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
พบเพื่อกลุ่มอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และเชิญเข้าร่วมทีมวิจัย			
3. การดึงนักวิจัยร่วมทั้งในและนอกชุมชนให้มารับรู้และร่วมกระบวนการวิจัยโดยใช้เทคนิคการประชุมกลุ่มย่อย	ผู้วิจัย ผู้เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภายนอก และทีมวิจัยจากชุมชน	เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และกระบวนการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน	ได้ทีมผู้วิจัยจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกระบวนการวิจัย
4. การทำความเข้าใจบริบทของชุมชน โดยวิธีการค้นคว้าศึกษาข้อมูลทุติยภูมิของชุมชน เช่น ข้อมูลพื้นฐาน หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องในชุมชน และเทคนิคการสนทนากลุ่ม	ผู้วิจัย นักพัฒนา และทีมวิจัยจากชุมชน	เพื่อทราบสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชนในมิติต่างๆ ได้แก่ สภาพสังคม วัฒนธรรมวิถีชีวิต สภาพเศรษฐกิจ สถานการณ์ด้านการจัดการป่าชายเลน และการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน	ทราบประวัติ สภาพสังคม สถานการณ์ด้านการจัดการป่าชายเลน ศาสนา เศรษฐกิจ สุขภาพของคนในชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

2) ขั้นตอนการวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

ในขั้นตอนนี้ทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อร่วมวิเคราะห์สภาพปัญหาที่มีอยู่ในชุมชนแล้วร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา รายละเอียดดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
1. การอบรมทีมวิจัยอย่างไม่เป็นทางการโดยการจัดประชุม	ผู้วิจัย นักพัฒนา และทีมวิจัยจากชุมชน	เพื่อบอกวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ทำความเข้าใจกระบวนการ	ทราบบทบาทของแต่ละทีม ทำอะไร อย่างไร เพื่ออะไร

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
ร่วมกันระหว่างทีมวิจัย		ทำงานของงานวิจัยครั้งนี้และร่วมกำหนดวิธีการและรูปแบบในการจัดกิจกรรมแต่ละขั้นตอน	
2. การวิเคราะห์ปัญหาและวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา โดยการระดมสมองจากสมาชิก ของแต่ละกลุ่ม การจัดเวทีการสนทนากลุ่ม และเทคนิคแผนที่ความคิด	ทีมวิจัย ผู้เกี่ยวข้อง จากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนและ ผู้เกี่ยวข้อง กับปัญหาในชุมชน	เพื่อค้นหาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และรวบรวมปัญหาในแต่ละด้าน พร้อมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาในด้านนั้น ๆ	ได้ทราบสาเหตุของปัญหาของชุมชน พร้อมแนวทางแก้ไข
3. นำปัญหาและสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดการป่าชายเลนในประเด็นที่ ต้องการแก้ไขมาสรุป	ทีมวิจัย	เพื่อทราบสภาพปัญหาและ สรุปวิเคราะห์สาเหตุการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการป่าชายเลน	ได้รับทราบสภาพปัญหา และสาเหตุในด้านการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการป่าชายเลนของชุมชน
4. นำผล โครงสร้างปัญหาเข้าสู่กระบวนการแปลสาเหตุสู่การวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรม	ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง กับปัญหาในชุมชน	เพื่อวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม ด้วยการจัดลำดับของปัญหา พร้อมแนวทางแก้ไขที่สามารถทำได้ในชุมชน และปัญหาที่ต้องการสนับสนุนจากภายนอก	ได้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
5. นำข้อมูลและองค์ความรู้ของผู้รู้และผู้มีประสบการณ์ จากภายนอกเข้ามาเพิ่มเติมเพื่อวิเคราะห์ทางแก้ปัญหาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น	ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง กับปัญหาทั้งในและนอกชุมชน	เพื่อตรวจสอบข้อมูลจากผลการสรุปสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข ว่ามีความถูกต้อง เป็นจริงตามสภาพของชุมชนหรือไม่	ได้สาเหตุของปัญหาที่แท้จริง
6. สรุปปัญหาโดยมีหลักฐานยืนยัน จากการตรวจสอบข้อมูล และทำเวทีโดยเชิญผู้มีอำนาจตัดสินใจ มารับฟังแนวทางการแก้ไขปัญหา และเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัด	ทีมวิจัยและ ผู้มีอำนาจตัดสินใจ เช่น นักการเมืองท้องถิ่น หัวหน้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน หัวหน้าองค์กรที่สนับสนุนเงินทุน	เพื่อมารับฟังแนวทางการแก้ไขปัญหา และเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัด	ได้ข้อสรุปของปัญหา และแนวทางการแก้ไขปัญหา ที่สามารถดำเนินการได้ในด้านการจัดการท่องเที่ยวและการจัดการป่าชายเลน

3) ขั้นการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ทีมวิจัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนเพื่อพัฒนาแผนแนวทางการแก้ไขปัญหาไปสู่การปฏิบัติจริง รายละเอียดแสดงในตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
1. วิเคราะห์แนวทาง แก้ไขปัญหาเชิง รูปธรรมด้วยสนทนา กลุ่มโดยใช้เทคนิค แผนที่ความคิด	ทีมวิจัย ชาวบ้านและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับปัญหาในชุมชน	เพื่อ จัดทำ 1) แผนปฏิบัติที่ชุมชน สามารถทำได้ทันที 2) แผนปฏิบัติที่อาจ ต้องขอความร่วมมือ หรือการสนับสนุน จากหน่วยงาน ภายนอก 3) แผนปฏิบัติที่ เกี่ยวข้องกับ กฎระเบียบข้อ กฎหมาย	- แผนปฏิบัติที่ทำ ได้ทันที - แผนปฏิบัติที่มี กิจกรรมบางส่วนต้อง รอการสนับสนุนจาก ภายนอกชุมชน(ต้อง ประสานงานต่อไปยัง กลุ่มเป้าหมาย) - แผนปฏิบัติที่เป็น เรื่องใหญ่ เกี่ยวข้อง กับกฎระเบียบ กฎหมาย
2. กำหนดขั้นตอนการ ปฏิบัติหรือ แผนปฏิบัติการ โดย ใช้เทคนิคแผนที่ ความคิด และการ แปลงแผนปฏิบัติให้ อยู่ในรูปแบบ กิจกรรมหลัก กิจกรรมย่อย พร้อม จัดลำดับตาม ความสำคัญของ ปัญหา	ทีมวิจัย ชาวบ้านและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กับปัญหาในชุมชน	เพื่อจัดทำแผนปฏิบัติ การ กิจกรรมหลัก กิจกรรมย่อย และนำ กิจกรรมไปเขียนเป็น โครงการต่อไป	ได้แผนปฏิบัติการ แก้ไขปัญหา ที่มี กิจกรรมหลัก และ กิจกรรมย่อย พร้อม จัดลำดับตาม ความสำคัญของ ปัญหา พร้อมนำไป เขียนเป็นโครงการ
3. สรุปแผนปฏิบัติ การ ประกอบด้วย - แผนปฏิบัติการของ	ทีมวิจัยและ ผู้เกี่ยวข้องกับปัญหา ในชุมชนและ	เพื่อให้ข้อสรุปของ แผนปฏิบัติการและ โครงการต่างๆ	ได้แผนปฏิบัติการที่ ชุมชนสามารถดำเนิน การได้ทันที และ

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
ชุมชน ที่นำไป ดำเนินการได้เลย - แผนประสานงาน กับหน่วยงาน/องค์กร ภายนอกชุมชน จะ เขียนเป็น โครงการ เพื่อนำไปเสนอให้กับ องค์กรภายนอก	หน่วยงานภายนอก ชุมชน		โครงการเพื่อขอรับ การสนับสนุนจาก องค์กรภายนอก

4) ขั้นการปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานโครงการ จากนั้นทำการสรุปผลการดำเนินงาน พร้อมถอดประสบการณ์และประเมินความพึงพอใจผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รายละเอียดแสดงในตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
1. การปฏิบัติตาม แผนปฏิบัติการของ ชุมชน โดยใช้เวทีการ ประชุมกลุ่ม เพื่อ จัดลำดับกิจกรรมที่จะ ดำเนินการ พร้อม จัดสรรภารกิจตาม บทบาทการทำงาน ของ แต่ละฝ่าย	ทีมวิจัยและหน่วย รับผิดชอบกิจกรรม ตามที่ได้มอบหมาย	เพื่อร่วมกันตัดสินใจ เลือกแผนกิจกรรมที่คิด ว่าสามารถทำได้ทันที โดยใช้ทุนเดิมของ ชุมชนมาเป็นหลักใน การกำหนดงานหลัก งานย่อยของแต่ละ แผน โดยให้แบ่งภารกิจ กระจายกันทำงานตาม บทบาทของทีมวิจัยกับ กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน	ได้แผนปฏิบัติการที่ จัดลำดับไว้พร้อมระบุ หน่วยรับผิดชอบการ ดำเนินกิจกรรมใน ชุมชน
2. นำแผนงานที่ร้องขอ ความร่วมมือจาก	ทีมวิจัย และ ผู้รับผิดชอบตามที่ได้	เพื่อนำเสนอแผนงาน โครงการให้หน่วยงาน	ได้แผนงาน โครงการที่ สามารถนำไปเสนอ

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
<p>หน่วยงาน/องค์กร ภายนอกชุมชน มา ดำเนินการได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - เขียน โครงการเพื่อ ขอรับการสนับสนุน งบประมาณ - ขอรับการสนับสนุน จากหน่วยงานให้ มาร่วมดำเนินโครงการ ให้ เช่น การอบรมให้ ความรู้แก่ชุมชนในด้าน ต่างๆ - ทำหนังสือขอความ อนุเคราะห์ให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เข้ามาแก้ไขปัญหาเช่น ปัญหาการครอบครอง ที่ดินป่าชายเลนแล้ว ปล่อยให้เสื่อมโทรม การปล่อยน้ำเสียของ เขตเทศบาลลงสู่คลอง ป่าชายเลน 	มอบหมาย	<p>ภายนอกที่ต้องการ ขอรับการสนับสนุน</p>	<p>ให้กับหน่วยงาน ภายนอกเพื่อขอรับการ สนับสนุนต่อไป</p>
<p>3. การถอด ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้เทคนิคการ สนทนากลุ่ม แผนที่ ความคิด และเวทีคืน ข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ</p>	<p>ทีมวิจัยและ ผู้รับผิดชอบตามที่ได้ มอบหมาย</p>	<p>เพื่อประเมินผลการ ดำเนินงานในแต่ละ กิจกรรมตามแผนที่วาง ไว้ ว่ามีความสำเร็จ ระดับไหน มีปัญหาและ อุปสรรค อย่างไร และ จะหาทางแก้ไขปัญหา</p>	<p>ได้ผลการดำเนินงาน ของแต่ละกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการตาม แผนปฏิบัติงานของ กลุ่มต่างๆ และได้ ค้นพบปัจจัยสำคัญที่ทำ ให้แผนงานสำเร็จ</p>

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
<p>- ระหว่างการปฏิบัติ ตามแผนชุมชน โดยให้ แกนนำและสมาชิกกลุ่ม บันทึกผลสำเร็จและ ปัญหาอุปสรรคของแต่ละ ขั้นตอนในระหว่าง การปฏิบัติงาน ทุก กระบวนการที่ ดำเนินการด้วยการจด บันทึก บันทึกเทป ภาพถ่าย และการสังเกต - หลังสิ้นสุดการปฏิบัติ ตามแผนชุมชน โดย การนำเอาผลการ ดำเนินงานและข้อมูล ความสำเร็จและ ล้มเหลวของแต่ละเนื่อ งานที่ได้บันทึกไว้ ระหว่างการปฏิบัติงาน มาทบทวนจากนั้นนำมา ถอดประสบการณ์ที่ เกิดขึ้นจากกระบวนการ ที่ดำเนินการมา</p>		ต่อไปอย่างไร	<p>เงื่อนไขข้อ ขัดแย้งและ อุปสรรคที่เกิดขึ้น และ ได้ข้อสรุปเชิง ประสบการณ์ เพื่อใช้ในการ การดำเนินกิจกรรม เช่นนี้อีกในอนาคต และจะได้ปรับปรุงและ จัดการปัญหาและ อุปสรรคข้อขัดแย้งได้ เพื่อที่จะได้นำผล กลับไปใช้ในการ วางแผนเพื่อปฏิบัติใน กระบวนการรอบใหม่ ต่อไป</p>
<p>4. การวิเคราะห์ กระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วน มีดังนี้ - ปัจจัยการเข้าร่วม กระบวนการวิจัย</p>	<p>ทีมวิจัยและ ผู้รับผิดชอบตามที่ได้ มอบหมาย</p>	<p>เพื่อวิเคราะห์ กระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วน ร่วม</p>	<p>ได้ผลการวิเคราะห์ กระบวนการวิจัย และ ได้รูปแบบการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย ชุมชน</p>

กิจกรรม/เครื่องมือ	ผู้เกี่ยวข้อง	เป้าหมาย	ผลการดำเนินงาน
- รูปแบบการวิเคราะห์ สาเหตุของปัญหาและ แนวทางแก้ไข - กระบวนการจัดทำ แผนปฏิบัติการ - วิเคราะห์ผลการ ปฏิบัติการ - วิเคราะห์ปัจจัย ความสำเร็จ อุปสรรค			

5) การเก็บข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจ

ทีมวิจัยแนะนำตัวแก่กลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความอนุเคราะห์และร่วมมือในการตอบแบบประเมินความพึงพอใจ โดยเริ่มเก็บข้อมูล ระหว่าง เดือนกันยายน 2558 - มกราคม 2559

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน และการวิเคราะห์ความพึงพอใจจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากแบบประเมินความพึงพอใจ ดังนี้

3.5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน ดังนี้

1) การวิเคราะห์การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน

ผู้วิจัยนำผลที่ได้จากการบันทึกการเข้าหาแกนนำในชุมชน ไปค้นหาแนวร่วมทีมวิจัยจากชุมชนซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 7 กลุ่ม และทีมวิจัยจากหน่วยงานภายนอกที่สนับสนุนการดำเนินงานในชุมชนจำนวน 7 หน่วยงาน ได้ทีมวิจัยทั้งหมดจำนวน 25 คน

2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

ทีมวิจัยนำข้อมูลสรุปผลประเด็นปัญหาด้านต่าง ๆ จากการจัดประชุมกลุ่มย่อยและแผนที่ความคิดวิเคราะห์เป็นโครงสร้างของปัญหา (ปัญหาและสาเหตุของปัญหา)

3) การวิเคราะห์การจัดทำแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ทีมวิจัยโครงสร้างของปัญหาจัดทำแผนปฏิบัติการใน 2 กลุ่ม คือ ด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลน และด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน แต่ละกลุ่มแผนการแบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ แผนปฏิบัติที่ชุมชนดำเนินการได้เอง และแผนที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

4 การวิเคราะห์การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

ทีมวิจัยสรุปผลจากแผนปฏิบัติการในข้อ 4.3 จากข้อมูลบันทึกผลการดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ จากนั้นนำสรุปผลแผนปฏิบัติการมานำเสนอในเวทีคืนข้อมูล เพื่อถอดประสบการณ์และสรุปปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น สรุปผลการประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยสถิติเชิงปริมาณ และสร้างรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน

3.5.2 การวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมินความพึงพอใจจากโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการตีความหมายในการอธิบายข้อมูล

3.3 วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อพัฒนารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนที่เหมาะสม

การศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ใช้การพิจารณารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่ได้จากการสร้างกระบวนการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 มานำเสนอเพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ได้ให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ประชากร คือ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย

- 1) ดร.ปรัชญากร ไชยคช อาจารย์สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักวิจัยด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) นายสมพงษ์ หลีเคราะห์ ผู้เชี่ยวชาญด้านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ด้านการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 3) นางประนอม ชุมเรียง หัวหน้าศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนที่ได้จากการสร้างกระบวนการตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 และประเด็นการพิจารณาประกอบด้วย 4 หัวข้อ ดังนี้

1) เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน

2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน

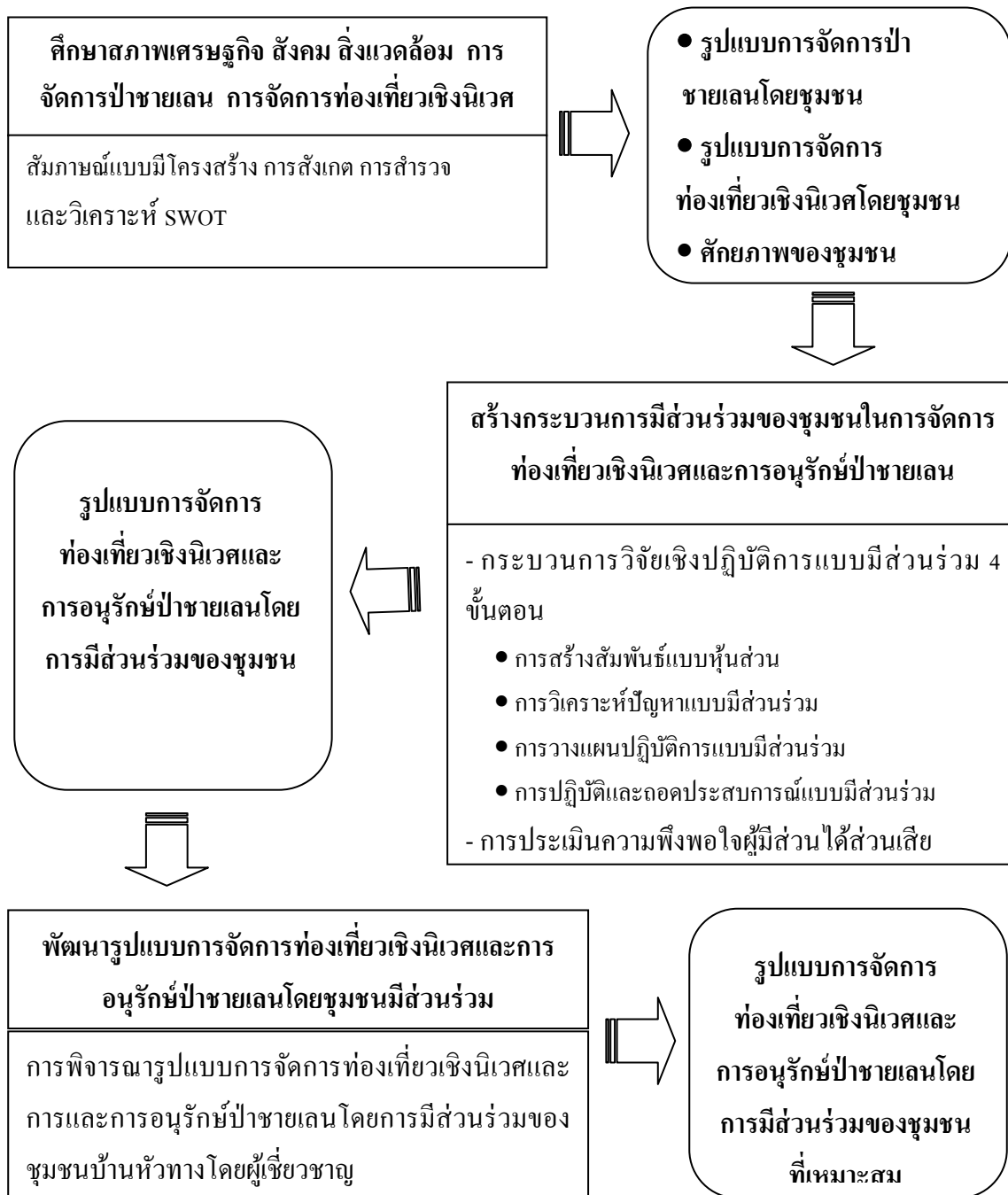
3) การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนในด้าน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

4) ปัจจัยความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการบันทึกผลจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้การบันทึกเสียง การจดบันทึก และการใช้แผนที่ความคิด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการสรุปผลจากการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญ และปรับปรุงรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนให้เหมาะสมและสามารถนำไปใช้กับชุมชนอื่นได้ต่อไป

ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังภาพที่ 3.1 ดังนี้

ภาพที่ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินงาน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่อง "รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล" โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษา ดังนี้

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชนและการจัดการ ป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง 94 ชุด การสังเกต การตรวจสอบคุณภาพน้ำและ การสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน แบ่งการนำเสนอออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนด้านสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของชุมชน

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชายเลน การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนแบบชุมชนมีส่วนร่วม

ตอนที่ 3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ตอนที่ 4 ศักยภาพของชุมชนบ้านหัวทางในด้าน สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดย ชุมชน

2. ผลการศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิง นิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ตอนที่ 1 ผลจากการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน

ตอนที่ 2 ผลจากแบบประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับการ จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม จำนวน 252 ชุด

3. ผลการศึกษาการพัฒนาารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยทาง

จากการใช้กระบวนการวิพากษ์รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฯ โดยผู้เชี่ยวชาญจากสาขาการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 3 ท่าน

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

สภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน การจัดการป่าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล แบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสภาพทั่วไปด้านสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านห้วยทาง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่และร้อยละ ดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	36	38.29
หญิง	58	61.71
อายุเฉลี่ย (ปี)		
ชาย	36	47.23
หญิง	58	39.70
สถานภาพ		
โสด	7	7.44

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล	จำนวน	ร้อยละ
สมรส	83	88.30
หม้าย	4	4.26
ศาสนา		
พุทธ	-	-
อิสลาม	94	100
ระดับการศึกษาขั้นสูงสุด		
ไม่ได้เรียนหนังสือ	5	5.32
ประถมศึกษา	30	31.91
มัธยมศึกษาตอนต้น	24	25.53
มัธยมศึกษาตอนปลาย	22	23.41
อนุปริญญา	8	8.51
ปริญญาตรีขึ้นไป	5	5.32
รวม	94	100

จากตารางที่ 4.1 พบว่า ตัวแทนครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 58 คน อายุเฉลี่ย 39.7 ปี เพศชายจำนวน 36 คน อายุเฉลี่ย 47.2 ปี สถานภาพสมรส 83 คน คิดเป็นร้อยละ 88.30 โสด 7 คน คิดเป็นร้อยละ 7.44 และหม้าย 4 คน คิดเป็นร้อยละ 4.26 นับถือศาสนาอิสลามทุกคน ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา ประถมศึกษา จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 31.91 รองลงมา มัธยมศึกษาตอนต้น 24 คน คิดเป็นร้อยละ 25.53 จำนวน และมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 23.41 ตามลำดับ

1.1 สภาพสังคมและวัฒนธรรม

สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวทาง วิเคราะห์ผลการศึกษาจากแบบ สัมภาษณ์มีโครงสร้างดังแสดงในตารางที่ 4.2 - 4.3

ตารางที่ 4.2 สภาพสังคมของชุมชนบ้านหัวทาง

สภาพสังคมของชุมชนบ้านหัวทาง	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)		
2	3	3.19
3	18	19.14
4	28	29.78
5	22	23.41
6	16	17.03
7	5	5.32
8	2	2.13
อาชีพหลัก		
ประมงพื้นบ้าน	28	29.78
ประมงเพาะเลี้ยง	23	24.47
รับจ้าง	18	19.14
ค้าขาย	16	17.03
รับราชการ	5	5.32
พนักงานเอกชน	4	4.26
การเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน		
กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรฯ (ทสม.)	16	17.02
กลุ่มประมงพื้นบ้าน	10	10.65
กลุ่มประมงเพาะเลี้ยง(ปูน้ำจืด บ่อปลา)	12	12.76
กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	13	13.83
กลุ่มศาสนา	8	8.51
กลุ่มออมทรัพย์	15	15.95
กลุ่มแม่บ้าน	20	21.28
รวม	94	100

จากตารางที่ 4.2 พบว่า สภาพสังคมของชุมชน คริวเรือนส่วนใหญ่มีสมาชิกจำนวน 4 คนจำนวน 28 คริวเรือน คิดเป็นร้อยละ 29.78 รองลงมามีสมาชิกจำนวน 5 คน จำนวน 22 คริวเรือน คิดเป็นร้อยละ 23.41 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักประมงพื้นบ้าน จำนวน 28 คริวเรือนคิดเป็นร้อยละ 29.78 รองลงมาประกอบอาชีพหลักประมงเพาะเลี้ยง จำนวน 23 คริวเรือน คิดเป็นร้อยละ 24.47 ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 21.28 รองลงมาเป็นสมาชิกกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน(ทสม.) จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 17.02 กลุ่มออมทรัพย์จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 15.95 กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 13.83 กลุ่มประมงเพาะเลี้ยง จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 12.76 กลุ่มประมงพื้นบ้าน จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 10.65 และกลุ่มศาสนา จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 8.51 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.3 สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวทาง

สภาพสังคมของชุมชนบ้านหัวทาง*	จำนวน	ร้อยละ
การเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม		
ประเพณีวันสารีรายอ	94	100.00
ประเพณีวันเมาลิด	94	100.00
ประเพณีการกวนอาซูลอ	92	97.88
ประเพณีการแต่งงาน (นิก๊ะ)	90	93.70
ประเพณีการเข้าสู่สูนัต(คิตาน)	87	92.55
ประเพณีการตาย	85	90.42
ประเพณีการเกิด	82	87.23
ประเพณีการขึ้นบ้านใหม่	74	78.72
การรู้จักสมาชิกในชุมชน		
ทั้งหมด	82	87.23
ไม่ทั้งหมด	12	12.77
สถานที่ในการทำกิจกรรม		
ศาลาเอนกประสงค์ (ท่าเทียบเรือ)	83	88.29
มัสยิด	80	85.10
ลานกิจกรรมในชุมชน	64	43.57
โรงเรียนสอนศาสนา	56	25.96
สนามรัชกิจประการ	37	39.36
โรงเรียนเทศบาล 3	18	19.14

* เลือกตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก

จากตารางที่ 4.3 สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่าชาวบ้านทุกครัวเรือนจะเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีทางศาสนา วันสารีรายอ วันเมาลิด การกวนอาซูลอ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีทางวัฒนธรรม การแต่งงาน การเข้าสู่สูนัต (คิตาน) การตาย การเกิด และการขึ้นบ้านใหม่ ตามลำดับ การรู้จักกันของสมาชิกในชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่ชาวบ้านรู้จักกันทุกครัวเรือน มีส่วนน้อยที่รู้จักกันในชุมชนไม่หมด สำหรับสถานที่ใช้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่จะจัดที่ศาลาเอนกประสงค์(ท่าเทียบเรือ) เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการประชุม การอบรม และการต้อนรับคณะมาศึกษาดูงาน มัสยิดจะจัดกิจกรรมทางประเพณีศาสนา ลานกิจกรรม

ในชุมชนจะจัดกิจกรรมทางนันทนาการ เช่นการแขวนนกเขาทุกวันอาทิตย์ กิจกรรมทางศาสนาจัดในโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม (โรงเรียนตาดีกา) และสนามรัชกิจประการ ใช้ในการออกกำลังกายและการแข่งกีฬาของชุมชน

1.2 สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านหัวทาง วิเคราะห์ผลการศึกษาจากแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างดังแสดงในตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพหลัก	จำนวน (คน)	รายได้เฉลี่ย (บาท)/เดือน	รายจ่ายเฉลี่ย (บาท)/เดือน	หนี้สินเฉลี่ย (บาท)/เดือน
ประมงพื้นบ้าน	28	15,000	10,000	3,000
ประมงเพาะเลี้ยง	23	23,000	12,000	5,000
รับจ้าง	18	20,000	15,000	3,000
ค้าขาย	16	13,000	8,000	5,000
รับราชการ	5	38,000	16,000	8,000
พนักงานเอกชน	4	14,000	8,000	4,000
รวม	94			

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ครัวเรือนที่มีอาชีพประมงพื้นบ้านมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนเดือนละประมาณ 15,000 บาท รายจ่ายเฉลี่ย 10,000 บาท หนี้สินเฉลี่ยเดือนละประมาณ 3,000 บาท ประมงเพาะเลี้ยงมีรายได้เฉลี่ย ครัวเรือนละประมาณ 23,000 บาท รายจ่ายเฉลี่ย 12,000 บาท หนี้สินเฉลี่ย 5,000 บาท

จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีการถือครองที่ดินทำกินมีเอกสารสิทธิ์เฉลี่ยครัวเรือนประมาณ 1ไร่ ไม่มีเอกสารสิทธิ์เฉลี่ยครัวเรือนละ 3ไร่ ที่ดินปลูกสร้างบ้านและบริเวณบ้านมีเอกสารสิทธิ์เฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 2 - 4 ไร่ (ห้องละประมาณ 5 x 20 ตรม.) การสร้างที่อยู่อาศัยจะมีการสร้างใกล้เคียงกันเป็นลักษณะครอบครัวขยายโดยครอบครัวลูก ๆ จะสร้างที่อยู่อาศัยแยกออกมาจากครอบครัวของบิดามารดาแต่อยู่ในบริเวณเดียวกัน

1.3 สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านหัวทางวิเคราะห์จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การตรวจสอบคุณภาพน้ำ และการสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน พบว่า ชุมชนบ้านหัวทางตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มมีป่าชายเลนล้อมรอบทั้งทางด้านทิศตะวันออกเหนือ และได้ มีคลอง 2 สาย คือ คลองเจ๊ะสมาดและคลองพร้าวล้อมรอบ ซึ่งถือเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ป่าชายเลนส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลของสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) และมีพื้นที่ส่วนน้อยที่มีเอกสารสิทธิ์ที่ชาวบ้านถือครองประมาณหนึ่งในสี่ของพื้นที่ทั้งหมด มีถนนสายหลักเข้าสู่ชุมชนสายเดียวสุดถนนจะมีลำคลองและพื้นที่ป่าชายเลน และมีการระบายน้ำเสียจากตัวเมืองผ่านทางท่อระบายน้ำของเทศบาลเมืองสตูลลงสู่คลองป่าชายเลน บริเวณท่าเทียบเรือบ้านหัวทาง เกิดผลกระทบต่อสัตว์น้ำในลำคลอง หอยและปลาบางชนิดมีจำนวนลดลง ผู้วิจัยจึงได้ทำการตรวจวัดคุณภาพน้ำ ผลการวิเคราะห์ดังแสดงในตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 แสดงผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำ

วัดครั้งที่	สถานที่	พิกัด		pH	Salinity (psu)	DO (mg/L)	ลักษณะทั่วไป
		X	Y				
1 (ช่วงน้ำตาย)	ท่าเทียบเรือ	620356	730609	6.98	27.6	3.69	น้ำสีเหลืองอ่อน ขุ่นเล็กน้อย
	คลองป่าชายเลน	620722	730562	7.20	28.7	3.73	น้ำสีเหลืองอ่อน ขุ่นเล็กน้อย
2 (ช่วงน้ำเกิด)	ท่าเทียบเรือ	620356	730609	7.10	28.0	4.06	น้ำสีเหลืองอ่อน ขุ่นเล็กน้อย
	คลองป่าชายเลน	620722	730562	7.60	30.00	4.15	น้ำสีเหลืองอ่อน ขุ่นเล็กน้อย

หมายเหตุ: ความเป็นกรดและด่าง (pH) ความเค็ม (Salinity) ค่าร้อยละของออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ (Dissolved Oxygen : DO)

* ค่ามาตรฐานคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่งประเภทที่ 3 ค่าความเป็นกรดและด่าง (pH) มีค่าระหว่าง 7 - 8.5 ค่าความเค็ม (Salinity) เปลี่ยนแปลงจากสภาพธรรมชาติได้ไม่เกินร้อยละ 10 (ความเค็มของน้ำที่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตในน้ำควรอยู่ในช่วง 20 - 35 psu) มีค่าร้อยละของออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ (DO) ไม่น้อยกว่า 4 (mg/L) และมีลักษณะสีของน้ำตามธรรมชาติ (ที่มา: <http://www.pcd.go.th>)

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ช่วงน้ำตายคุณภาพน้ำบริเวณท่าเทียบเรือมีค่าความเป็นกรดและด่าง (pH) เท่ากับ 6.98 ต่ำกว่าค่ามาตรฐานเล็กน้อย มีค่าความเค็ม เท่ากับ 27.6 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน มีค่าร้อยละของออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ (DO) เท่ากับ 3.69 (mg/L) ซึ่งต่ำกว่าค่ามาตรฐาน ส่วนในคลองป่าชายเลนมีค่าความเป็นกรดและด่าง (pH) เท่ากับ 7.20 ซึ่งอยู่ในช่วงค่ามาตรฐาน มีค่าความเค็ม เท่ากับ 28.7 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน มีค่าร้อยละของออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำ (DO) เท่ากับ 3.78 (mg/L) ซึ่งต่ำกว่าค่ามาตรฐาน แสดงว่า ช่วงน้ำตายน้ำจะขึ้น-ลงน้อยในช่วงวันทำให้น้ำไม่ไหลเวียนดังนั้นน้ำที่ไหลจากท่อระบายน้ำของเทศบาลเมืองสตูลลงสู่ท่าเทียบเรือและคลองป่าชายเลน จึงไม่ได้ไหลเวียนทำให้น้ำบริเวณดังกล่าวมีค่าความเป็นกรด และค่าร้อยละของออกซิเจนที่ละลายอยู่ในน้ำต่ำกว่าค่ามาตรฐาน ในช่วงน้ำเกิดน้ำจะขึ้น-ลง สูงมาก ทำให้การไหลเวียนของน้ำมาก คุณภาพของน้ำทั้งท่าเทียบเรือและคลองป่าชายเลนจึงอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งชาวบ้านก็มีความตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดจากการระบายน้ำเสียจากเขตเทศบาลเมืองลงสู่คลองป่าชายเลนจากบทสัมภาษณ์ที่ว่า

"...แต่ก่อนจะเห็นลูกปลากระบอกเป็นฝูงว่ายอยู่ตามริมคลองท่าเทียบเรือ ตั้งแต่มีการทำท่อระบายน้ำเสียจากเขตเทศบาลลงมาสู่คลองนี้ทำให้ปลาพวกนี้หายไปหมด¹ แต่ก่อนเวลาน้ำลงจะเห็นปลาตีน ปู ก้ามดาบ ตัวใหญ่ ๆ วิ่งเล่นตามโคลนแถวท่าเทียบเรือ แต่ตอนนี้ค่อยลงแล้ว²..."

ด้านการจัดการสภาพแวดล้อมภายในชุมชนยังไม่มีการจัดการขยะที่ดี จึงทำให้เห็นขยะบริเวณลำคลอง ป่าชายเลน และบริเวณที่ตั้งของบ้านเรือนในชุมชนก็ยังขาดการจัดระเบียบและปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม จากบทสัมภาษณ์ที่ว่า

¹ ชาวบ้านคนที่ 15, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2556

² ชาวบ้านคนที่ 21, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ.2556

"... วิทยุจากนอกชุมชนมานั่งเล่น และนำอาหารมารับประทานที่ศาลาในเส้นทาง walk way เยอะขึ้น แล้วทิ้งเศษอาหารและขยะลงในป่าชายเลน³ ขยะในชุมชนและในคลองป่าชายเลนเยอะขึ้น⁴..."

ด้านทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนในชุมชน พบว่า สภาพป่าชายเลนส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่มีเพียงบางส่วนที่มีความเสื่อมโทรม โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการครอบครองของชาวบ้าน ซึ่งบางแห่งปล่อยให้เป็นที่ร้างเสื่อมโทรมปล่อยให้แพะเข้ามากินพืชป่าชายเลน ดังนั้นเพื่อเป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของป่าชายเลนใน 3 สภาพ คือ ป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม ป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมปานกลาง และป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงได้ร่วมกับศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) ในการจัดวางแปลงเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนจำนวน 3 แปลง แสดงดังตารางที่ 4.6

---

³ ชาวบ้านคนที่ 11, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2556

⁴ ชาวบ้านคนที่ 12, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม พ.ศ.2556

ตารางที่ 4.6 การเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลน จำนวน 3 แปลง

แปลงที่	ประเภทไม้		ขนาด		ค่ามาตรฐาน*
1. ป่าชายเลน เสื่อมโทรม มาก	ตาตุ่มทะเล	ศก.เฉลี่ย	4.64 ซม.	ศก.เฉลี่ย	13.85 ซม.
		สูงเฉลี่ย	2.66 ม.	สูงเฉลี่ย	8.68 ม.
2. ป่าชายเลน เสื่อมโทรม ปานกลาง	โกงกางใบเล็ก	ศก.เฉลี่ย	6.02 ซม.	ศก.เฉลี่ย	7.53 ซม.
		สูงเฉลี่ย	6.36 ม.	สูงเฉลี่ย	9.76 ม.
	ตะบูนดำ	ศก.เฉลี่ย	5.56 ซม.	ศก.เฉลี่ย	13.30 ซม.
		สูงเฉลี่ย	4.20 ม.	สูงเฉลี่ย	9.52 ม.
3. ป่าชายเลน สมบูรณ์	โกงกางใบเล็ก	ศก.เฉลี่ย	14.18 ซม.	ศก.เฉลี่ย	7.53 ซม.
		สูงเฉลี่ย	12.15 ม.	สูงเฉลี่ย	9.76 ม.
	ถั่วดำ	ศก.เฉลี่ย	21.75 ซม.	ศก.เฉลี่ย	13.30 ซม.
		สูงเฉลี่ย	14 ม.	สูงเฉลี่ย	9.52 ม.
	พังกาหัวสุมดอกขาว	ศก.เฉลี่ย	7.90 ซม.	ศก.เฉลี่ย	10.03 ซม.
		สูงเฉลี่ย	9.67 ม.	สูงเฉลี่ย	04.75 ม.

หมายเหตุ : เส้นผ่านศูนย์กลาง (ศก)

*ค่ามาตรฐาน : ผลการสำรวจประเมินความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชายเลนฝั่งอ่าวไทยและอันดามันตอนล่าง
สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน (2553)

ผลการศึกษาจากตารางที่ 4.6 พบว่า แปลงที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรมมากพืชป่าชายเลนจะเป็นต้นตาตุ่มทะเล ซึ่งจะขึ้นในดินเลนปนทราย การเจริญเติบโตมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมากเมื่อระยะเวลาผ่านไป 1 ปี และเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ยและส่วนสูงเฉลี่ยต่ำกว่าค่ามาตรฐาน ส่วนแปลงที่ป่าชายเลนเสื่อมโทรมปานกลาง มีพืชป่าชายเลนประเภทโกงกางใบเล็ก และตะบูนดำ ซึ่งดินเลนมีลักษณะนุ่มเหนียว เมื่อระยะเวลาผ่านไป 1 ปี พบว่า พืชป่าชายเลนทั้ง 2 ชนิดมีการเติบโตน้อยโดยต้นโกงกางใบเล็กมีความสูงเฉลี่ย 6.02 เมตรและมีเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ย 6.36 เซนติเมตร ซึ่งน้อยกว่าค่ามาตรฐาน ส่วนต้นตะบูนดำมีความสูงเฉลี่ย 4.20 เมตรและมีเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ย 5.56 เซนติเมตร ซึ่งน้อยกว่าค่ามาตรฐานที่ได้สำรวจไว้เช่นเดียวกัน สำหรับแปลงป่าชายเลนสมบูรณ์

พบว่า พื้นดินเป็นดินเลนนิ่มเหนียวมีความลึกมาก พืชที่พบได้แก่ ต้นโกกวางใบเล็ก ต้นถั่วดำ และต้นพังกาหัวสุมดอกขาว โดยพืชทั้ง 3 ชนิดมีความสูงเฉลี่ย และเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ยสูงกว่า ค่ามาตรฐาน คือ ต้นโกกวางใบเล็กมีความสูงเฉลี่ย 12.15 เมตรและมีเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ย 14.18 เซนติเมตร ต้นถั่วดำมีความสูงเฉลี่ย 14 เมตรและมีเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ย 21.75 เซนติเมตร ต้นพังกาหัวสุมดอกขาว มีความสูงเฉลี่ย 9.67 เมตรและมีเส้นผ่านศูนย์กลางเฉลี่ย 7.9 เซนติเมตร จากผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สภาพป่าชายเลนที่สมบูรณ์จะมีความหลากหลายของพืชสูงกว่า สภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรม และมีอัตราการเจริญเติบโตได้ดีกว่า ดังนั้นผลการศึกษานี้จะช่วยให้ชุมชนได้มีความตระหนักในการช่วยกันฟื้นฟูป่าชายเลนให้สมบูรณ์มากขึ้น

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชายเลน การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนแบบชุมชนมีส่วนร่วม

ขั้นตอนนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากแบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างในประเด็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ประโยชน์จากป่าชายเลนที่ชุมชนได้รับและการจัดการป่าชาย การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนที่เหมาะสมเพื่อเกิดความยั่งยืน ดังนี้

2.1 การเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนอดีตถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะแรก ป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์มาก แต่หลังจากมีการให้สัมปทานตัดไม้ป่าชายเลนเพื่อทำถ่านไม้ส่งขายประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลง จากนั้นก็มีการขยายตัวของเมือง มีการตัดถนนเข้ามาในหมู่บ้าน คนในชุมชนเพิ่มมากขึ้นความต้องการที่อยู่อาศัยมากขึ้น จึงเริ่มมีการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนทำมาหากิน เช่น ขุดบ่อเลี้ยงปลา ทำนาเกลือ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าชายเลนเสื่อมโทรมยิ่งขึ้น ชาวบ้านจึงได้รับผลกระทบเนื่องจากสัตว์น้ำน้อยลง คนในชุมชนทำมาหากินลำบากเพราะรายได้จากการทำประมงน้อยลง

ระยะที่สอง จากสภาพความเสื่อมโทรมของป่าชายเลน สถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) จึงได้เข้ามาสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมตัวกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยจัดทำเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์สัตว์น้ำ ในปี พ.ศ. 2550 ในพื้นที่ 2,000 ไร่ ในพื้นที่ป่าชายเลนของ 3 ชุมชน คือ ชุมชนบ้านหัวทาง ชุมชนท่านายเนาว์ ชุมชนโคกพยอม โดยพื้นที่ในเขตบ้านหัวทางมีจำนวน 585

ไว้ หลังจากนั้นชาวบ้านหัวทางก็ได้ร่วมกันปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูป่าชายเลนจนมีสภาพดีขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านทำมาหากินได้ดีขึ้นเพราะสัตว์น้ำเยอะขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้น สภาพเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ ดังนี้

"... คนหัวทางที่มีอายุ 60 ปีไปจะเคยเห็นสมบูรณ์ของป่าชายเลนที่นี่ มีปูดำ ปลา กุ้ง หอย เยอะมาก แคเดินลงไปหาปู หาปลาตามข้างคลองก็ได้ปูปลามาทำกินแล้ว แต่หลังจากที่มีการตัดไม้โกงกางไปส่งเตาเผาถ่าน ป่าเริ่มเสื่อมโทรมลงชาวบ้านทำมาหากินลำบากขึ้นจนปี 2550 เจ้าหน้าที่จากป่าชายเลนมาชวนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน และทำกิจกรรมฟื้นฟูป่าอย่างต่อเนื่อง จนปัจจุบันนี้ ความสมบูรณ์ของป่าชายเลนก็กลับมา⁵ ตอนเราเด็ก ๆ ช่วงที่น้ำขึ้น เวลาเดินไปตามพงหญ้าต้องระวังปูดำจะหนีบเท้า เพราะปูดำเยอะมาก จะกินปูดำแค่เอาสวิงไปตักก็ได้ปูกลับมาต้มแล้ว แต่หลังจากมีการทำสัมปทานป่าชายเลน คนในชุมชนก็ตัดไม้ไปขายหรือส่งเตาเผาถ่านกันเยอะ ป่าชายเลนจึงเสื่อมโทรม ปู ปลา ก็หายากขึ้น จนมีการยกเลิกสัมปทานป่าชายเลน ชาวบ้านจึงช่วยกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าจนมีความสมบูรณ์กลับมา ตอนนี้ก็ทำมาหากินกันดีขึ้น⁶..."

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสรุปได้ว่า การจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนให้กลับมาสมบูรณ์ ทำได้โดยชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันปลูกป่าชายเลน โดยหน่วยงานหลักที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนควรเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบพื้นที่ป่าชายเลน เช่น สถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) และหน่วยงานสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมปลูกป่า เช่น หน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ สถาบันการศึกษาและภาคเอกชน โดยภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรม ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน และการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนเพื่อสร้างรายได้เสริม โดยชุมชนจะให้ความร่วมมือในการช่วยกันปลูกป่าชายเลน ไม่ตัดไม้ป่าชายเลนเพื่อนำไปขาย และไม่บุกรุกป่าชายเลน ซึ่งทำให้เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง

⁵ ชาวบ้านคนที่ 5 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

⁶ ชาวบ้านคนที่ 9 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

ชุมชนกับเจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ป่าชายเลน และประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลน ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

"...ช่วงแรกที่มีการส่งเสริมให้มีการฟื้นฟูป่าชายเลน ชาวบ้านบางคนก็ครอบครองที่ดินในป่าชายเลนไว้ กลัวว่าถ้าปลูกป่าชายเลนให้สมบูรณ์แล้ว เจ้าหน้าที่จะมายึดที่ดินคืน จึงไม่ให้ความร่วมมือในการปลูกป่า สถานีทรัพยากรป่าชายเลน ฯ จึงชี้แจงว่าถ้าไม่ปลูกป่าชายเลนให้สมบูรณ์ สถานีทรัพยากรป่าชายเลนฯ จะยึดพื้นที่ป่าชายเลนคืน เพื่อจะนำกลับมาฟื้นฟูและจะไม่ให้ชาวบ้านที่ครอบครองที่ดินนั้นกลับไปทำกินได้อีก⁷ สถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) จะเข้ามาทำกิจกรรมปลูกป่า ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน สนับสนุนต้นกล้าพันธุ์ไม้ป่าชายเลน⁸ สถานีประมงจังหวัดสตูลสนับสนุนพันธุ์ปลา พันธุ์กุ้ง เป็นประจำทุกปี เพื่อนำไปปล่อยในคลองป่าชายเลน โดยเฉลี่ยปีละ 2 ครั้ง ผลจากการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และชาวบ้านกำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ทำให้สัตว์น้ำได้มีโอกาสขยายพันธุ์มากขึ้น⁹ สถาบันการศึกษาหลายที่จะเข้ามาจัดกิจกรรมอนุรักษ์และปลูกป่าชายเลน เช่น วิทยาลัยเทคนิค วิทยาลัยชุมชน โรงเรียนพิมานพิทยาสรรค์ โรงเรียนสตูลวิทยา และโรงเรียนในเขตเทศบาลเมืองสตูล¹⁰ หน่วยงานราชการจะมาทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนตามวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันแม่ วันพ่อ วันสิ่งแวดล้อมไทย และปล่อยปลา ในวันประมงแห่งชาติ¹¹ บริษัทโตโยต้าสงขลา สาขาสตูล จะพาพนักงานมาร่วมกิจกรรมปลูกป่าเป็นประจำ¹² ..."

⁷ ชาวบ้านคนที่ 13 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

⁸ ชาวบ้านคนที่ 2 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

⁹ ชาวบ้านคนที่ 3 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹⁰ ชาวบ้านคนที่ 5 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹¹ ชาวบ้านคนที่ 9 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹² ชาวบ้านคนที่ 16 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

"...นับตั้งแต่ชาวบ้านได้มีการรวมกลุ่มกันจัดการป่าชายเลนอย่างเข้มแข็งทำให้พื้นที่ป่าชายเลนที่เคยเสื่อมโทรมดีขึ้น มีการปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้นทุกปี และกำหนดกติกาการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างยั่งยืน ทุกวันนี้สถานียักษ์ป่าชายเลนฯ ไม่ต้องมาจับกุมคนตัดไม้ หรือทำผิดกฎหมาย เพราะชาวบ้านจะช่วยกันดูแล เป็นหูเป็นตาให้ และพื้นที่ป่าชายเลนที่ชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ครอบครอง สถานียักษ์ป่าชายเลนฯ ก็อนุญาตให้ชาวบ้านเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ แต่ห้ามทำลายป่า คนในชุมชนเริ่มเข้าใจการทำงานของสถานียักษ์ป่าชายเลนฯ ดีขึ้น¹³..."

2.3 ประโยชน์จากป่าชายเลนที่ชุมชนบ้านห้วยทางได้รับจากการอนุรักษ์และฟื้นฟู

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า ชุมชนเห็นประโยชน์ของป่าชายเลนในด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นแหล่งจับสัตว์น้ำเพื่อเป็นอาหารและจำหน่าย สร้างรายได้แก่ครัวเรือน ใช้พืชป่าชายเลนทำอาหาร เช่น ลูกลำแพนนำมาทำน้ำพริก พักพังกาหัวสุมนำมาทำขนมใบโกกงนำมาชุบแป้งทอด ใบต้นจากนำมาทำขนมจาก ใช้พืชป่าชายเลนเป็นยาสมุนไพร เช่น ใบต้นเงือกปลาหมอรักษาแผลคันเป็นหนอง ใบโกกงช่วยการห้ามเลือด รากโกกงนำมาต้มแก้โรคความดันและเบาหวาน ลูกลำแพนกินแก้ท้องเสีย เมล็ดของต้นเงือกปลาหมอรักษาโรคฝีในท้อง ใช้ไม้จากป่าชายเลนมาทำที่อยู่อาศัย ทำเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ ทำไม้พิน ทำไม้เผาถ่าน ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม คือ ป่าชายเลนเป็นแหล่งผสมพันธุ์และอนุบาลสัตว์น้ำ ระบบรากป่าชายเลนช่วยยึดดินป้องกันการพังทลายของตลิ่ง ต้นไม้ป่าชายเลนช่วยป้องกันลมพายุพัดหลังคาบ้านเรือน ป่าชายเลนช่วยทำให้อากาศเย็นและร่มรื่น เหมาะเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งฟอกอากาศและเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

"...เมื่อป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ขึ้นทำให้สัตว์น้ำก็เยอะขึ้นด้วย เพราะป่าชายเลนเป็นแหล่งเพาะและแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ¹⁴ ชาวบ้านที่ทำประมงพื้นบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่ดีขึ้น ไม่ต้องออกเรือไปหาปลาไกล ๆ¹⁵..."

¹³ ชาวบ้านคนที่ 18 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹⁴ ชาวบ้านคนที่ 26 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2556

¹⁵ ชาวบ้านคนที่ 7 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

"... ชาวบ้านที่จับปูดำขาย ได้ปูดำเยอะขึ้นตัวใหญ่จะส่งตามร้านอาหารและถ้าเป็นปูหนุ่มจะขายให้กลุ่มเลี้ยงปูนี้¹⁶ ชาวบ้านสามารถนำไม้ป่าขายเลนมาใช้สอย เช่น ทำร้านขายของ ค้ำคอกสัตว์ ปรับปรุงบ้าน เช่นต่อระเบียง ทำครัว¹⁷ ชาวบ้านในชุมชนบ้านหัวทาง หาประโยชน์จากป่าขายเลนได้ทั้งพืชและสัตว์ แล้วแต่ว่าใครจะมีความสามารถหาได้มากกว่ากันไม่ทะเลาะกัน แต่ต้องอยู่ในกรอบของกฎหมายและกติกากของการจัดการป่าขายเลน¹⁸ คนในชุมชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่เห็นความสำคัญของป่าขายเลนมากขึ้น เพราะป่าขายเลนที่สมบูรณ์ทำให้เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้น¹⁹ ชาวบ้านในชุมชนจับปูแสมได้เยอะขึ้นเฉลี่ยวันละประมาณ 1,000 กิโลกรัม ราคา กิโลกรัมละ 30 - 50 บาท²⁰ ยามที่มีลมพายุมา ป่าขายเลนช่วยให้หลังคาบ้านเรือนไม่ถูกลมพายุพัดให้เสียหาย²¹ พอป่าเยอะขึ้น อากาศก็ดีขึ้น ร่มรื่นไม่ร้อน²² โชนที่เป็นเขตป่าอนุรักษ์ต้นไม้และสัตว์น้ำจะมีต้นไม้ใหญ่มากและมีสัตว์น้ำชุกชุม²³ ..."

2.4 การจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าขายเลนที่เหมาะสมเพื่อเกิดความยั่งยืน

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า การจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าขายเลนควรจัดการโดยให้ชุมชนร่วมกับหน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันสนับสนุน รูปแบบการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าขายเลนตามโครงการเขตพิทักษ์ป่าขายเลนรักษาสัตว์น้ำบ้านหัวทาง ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถานีทรัพยากรป่าขายเลนที่ 34

¹⁶ ชาวบ้านคนที่ 18 ,สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹⁷ ชาวบ้านคนที่ 10 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹⁸ ชาวบ้านคนที่ 19 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

¹⁹ ชาวบ้านคนที่ 22 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2556

²⁰ ชาวบ้านคนที่ 26 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2556

²¹ ชาวบ้านคนที่ 31 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2556

²² ชาวบ้านคนที่ 28 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2556

²³ ชาวบ้านคนที่ 4 , สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

(ตามะลิ่ง สตูล) มีคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ประกอบด้วย ฝ่ายอนุรักษ์ ฝ่ายฟื้นฟู ฝ่ายบริหารจัดการซึ่งแต่ละฝ่ายจะมีภารกิจที่ต้องดำเนินการตามบทบาทที่ได้ร่วมกันกำหนด เช่น ฝ่ายอนุรักษ์มีหน้าที่ดำเนินการเรื่อง การทำแนวเขต ทำป้ายบอกเขต สำรวจและจับกุมผู้กระทำผิด ฝ่ายฟื้นฟูมีหน้าที่จัดกิจกรรมการปลูกป่า ฝ่ายบริหารมีหน้าที่จัดประชุม จัดทำแผน ประสานงาน ประชาสัมพันธ์ หางบประมาณ และคณะกรรมการได้กำหนดกติกาการจัดการป่าชายเลน โดยจัดสรรแบ่งโซนพื้นที่ป่าเป็น 3 เขต คือ เขตป่าใช้สอย จำนวน 250 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าที่สามารถตัดไม้ใช้สอยได้ตามความเป็นจริงห้ามตัดไม้เพื่อจำหน่าย แต่การตัดไม้ต้องอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการและต้องมีการปลูกต้นไม้แทน เขตป่าอนุรักษ์จำนวน 285 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าที่ห้ามตัดไม้ ห้ามขุดเหยื่อ (เพรียง) แต่สามารถหาสัตว์น้ำได้ และเขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์ไม้ จำนวน 50 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าที่ห้ามตัดไม้และห้ามเข้าไปหาสัตว์น้ำซึ่งเป็นป่าชั้นในสุดที่มีความสมบูรณ์

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรอบรมให้ความรู้ เพื่อการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนแต่ไม่ทำลายป่า เช่น การเลี้ยงปูน้ำจืดในบ่อธรรมชาติ การเลี้ยงปลาในบ่อธรรมชาติ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป่าชายเลนเพื่อสร้างรายได้เสริม เช่น การทำครีมอาบน้ำจากสมุนไพรเปลือกปลาหมอ ทำแชมพูสระผมรักษาเหาจากต้นถอบแถบน้ำ แชมพูจากใบขลุ่ย ชาจากใบขลุ่ย เป็นต้น ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

"...ชุมชนบ้านหัวทางประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จึงได้รับรางวัลชุมชนดีเด่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมโดยชาวบ้านได้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม) และได้รับงบประมาณมาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน²⁴ ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนได้ติดตามการดำเนินงานฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน พบว่าแปลงป่าชายเลนที่เคยเสื่อมโทรมกลับสมบูรณ์ขึ้น พื้นที่ป่าที่รกร้างก็ได้รับการปลูกใหม่ พืชและสัตว์ในป่าชายเลนมีความหลากหลายมากขึ้น²⁵ ..."

²⁴ ชาวบ้านคนที่ 49, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

²⁵ ชาวบ้านคนที่ 43, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2556

ตอนที่ 3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ขั้นตอนนี้เป็น การนำเสนอผลการศึกษาจากการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนดังนี้

3.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า สมาชิกในชุมชนยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อย โดยเข้าใจว่าการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือการที่มีคนเข้ามาศึกษาดูงาน มีคนเข้ามาเที่ยวในธรรมชาติป่าชายเลน มีกิจกรรมพานักท่องเที่ยว นั่งเรือชมป่าชายเลน แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากชุมชนยังไม่เคยได้รับการอบรมให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวมาก่อน ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

“...การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทางเกิดขึ้นจากการที่มีคนเข้ามาศึกษาดูงานด้านการจัดการป่าชายเลนที่ประสบความสำเร็จ จนมีชื่อเสียง จึงทำให้มีคณะต่าง ๆ เข้ามาดูงานเป็นจำนวนมาก การให้บริการด้านท่องเที่ยวจึงเกิดขึ้น ชุมชนให้บริการแค่อาหารกลางวัน อาหารว่าง เพราะเป็นการมาศึกษาดูงานด้านการจัดการป่าชายเลน ยัง²⁶ ไม่มีที่พักให้บริการ เป็นกิจกรรมวันเดียวกลับ²⁷ สมาชิกในชุมชนบ้านห้วยทางได้รวมกลุ่มกันจัดการท่องเที่ยวขึ้นเนื่องจากมีคนเข้ามาศึกษาดูงานด้านการจัดการป่าชายเลนมากขึ้นแต่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังไม่ดีมากนักเพราะยังเป็นเรื่องใหม่ของชุมชน²⁸ ...”

3.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า จุดเด่นที่ทำให้คนสนใจเข้ามาในชุมชน คือ การจัดการป่าชายเลนที่เข้มแข็งของชุมชนจนประสบความสำเร็จ ทำให้มีชื่อเสียงและได้รับรางวัลด้านการจัดการป่าชายเลน จึงทำให้มีคนสนใจเข้ามาดูงานเป็นจำนวนมาก

²⁶ ชาวบ้านคนที่ 39, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2556

²⁷ ชาวบ้านคนที่ 33, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2556

²⁸ ชาวบ้านคนที่ 42, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2556

กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดำเนินการ ได้แก่ กิจกรรมการปลูกป่าชายเลน การเยี่ยมชมฐานการเรียนรู้ การเลี้ยงปูน้ำจืด การทำฟาร์มค็อยม และฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนการพายเรือคายัคในคลองป่าชายเลน การนั่งเรือหางยาวชมป่าชายเลน เล่นน้ำ หาดทราย ฯลฯ และแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนคือ เขาโต๊ะเก้อง จุดชมวิวกูเขาเฟื่องฟ้า คอนฮอยขาวและ ถ้ำลอดคูปู ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

“... กิจกรรมที่เสนอให้นักท่องเที่ยวคือ การนั่งเรือหางยาวไปตามคลองป่าชายเลน หาดทรายที่หาดคอนฮอยขาว เล่นน้ำ และพายเรือคายัคในคลอง²⁹ คณะศึกษาดูงานที่ส่วนราชการนำมา ส่วนใหญ่มาดูแลเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชายเลน และร่วมกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน³⁰ ฐานการเรียนรู้ที่คนสนใจเข้ามาดูงานคือฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานทำฟาร์มค็อยมจากป่าชายเลนและฐานทรัพยากรธรรมชาติ³¹ แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะอยู่ในเส้นทางคลองป่าชายเลน เช่น เขาโต๊ะเก้อง จุดชมวิวกูเขาเฟื่องฟ้า และคอนฮอยขาวช่วงน้ำลงจะเป็นชายหาดสามารถเล่นน้ำและหาดทรายได้ นักท่องเที่ยวบางคณะจะนั่งเรือหางยาวชมป่าชายเลนไปถึงถ้ำลอดคูปู^{32,33}...”

3.3 กลุ่มนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงานที่เข้ามาในชุมชน

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงานที่เข้ามาในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นคณะที่ส่วนราชการนำมาศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลน คณะครูและนักเรียน นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ นักศึกษาจากประเทศมาเลเซียที่เข้าร่วมโครงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม นักวิจัยที่เข้ามาศึกษาเกี่ยวกับป่าชายเลน นักท่องเที่ยวและนักตกปลา เป็นต้น ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ ดังนี้

²⁹ ชาวบ้านคนที่ 26, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2556

³⁰ ชาวบ้านคนที่ 24, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2556

³¹ ชาวบ้านคนที่ 2, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

³² ชาวบ้านคนที่ 49, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

³³ ชาวบ้านคนที่ 46, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

“...คณะครูและนักเรียนในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสตูลจะเข้ามาดูงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชายเลน และร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน³⁴ บางครั้งจะมี นักศึกษามาเรียนรู้และทำวิจัยเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลน โดยมาพักกินนอนกับ ชาวบ้านครั้งละ 4-5 วัน³⁵ นักศึกษาหญิงชาวฟิลิปปินส์มาศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของ ค้างคาวในการกินน้ำหวานของลูกลำพู โดยมาเก็บข้อมูลครั้งละ 2 สัปดาห์ ช่วงที่ลูก ลำพูสุก³⁶ คณะหน่วยงานที่มาร่วมกิจกรรมปลูกป่ามีเยอะ ส่วนใหญ่จะมาในช่วงวัน สำคัญ เช่น วันแม่ วันพ่อ วันสิ่งแวดล้อม³⁷ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวในชุมชน จะชอบนั่งเรือหางยาวเที่ยวในคลองป่าชายเลนและออกไปถึงถ้ำลอดคูปูบางครั้งมี โอกาสได้เห็นปลาโลมาด้วย³⁸ นักตกปลาเช่าเรือหางยาวไปตกปลาในคลองป่าชาย เลน³⁹ นักเรียนจากโรงเรียนในเขตเทศบาลเมือง จะมาเรียนรู้การทำฝ้ามัดล้อมจากไม้ ป่าชายเลน⁴⁰ โรงเรียนเทศบาล 3 บ้านหัวทาง ได้กำหนดหลักสูตร ห้องเรียน ธรรมชาติ โดยให้นักเรียนมาเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศป่าชายเลน ร่วมกิจกรรมเก็บ ขยะในป่าชายเลนและ ปลูกต้นไม้ ปล่อยพันธุ์ปลา เป็นประจำทุกปี⁴¹ คณะนักศึกษา จากประเทศมาเลเซียตาม โครงการบูรณบุญธรรมแลกเปลี่ยนมาพักกับชาวบ้านเป็นเวลา 1 สัปดาห์ และร่วมทำกิจกรรมทางศาสนาและศึกษาเรียนรู้วิถีชุมชนบ้านหัวทาง⁴² ชุมชนชายฝั่งอื่น ๆ เข้ามาศึกษาดูงานเรื่องการจัดการป่าชายเลนและการทำประมง พื้นบ้าน⁴³ ...”

³⁴ ชาวบ้านคนที่ 24, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2556

³⁵ ชาวบ้านคนที่ 2, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

³⁶ ชาวบ้านคนที่ 7, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

³⁷ ชาวบ้านคนที่ 19, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

³⁸ ชาวบ้านคนที่ 31, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2556

³⁹ ชาวบ้านคนที่ 46, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

⁴⁰ ชาวบ้านคนที่ 44, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁴¹ ชาวบ้านคนที่ 48, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

⁴² ชาวบ้านคนที่ 42, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁴³ ชาวบ้านคนที่ 38, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2556

"...คณะนักศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ เข้ามาทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน เช่น การปลูกป่า การเก็บขยะในป่าชายเลน และทำกิจกรรมตามฐานเรียนรู้ การเลี้ยงปูน้ำจืด การทำฝ้ามัคย้อม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม"⁴⁴ ..."

3.4 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่งผลต่อชุมชน

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนเพิ่มขึ้นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น ชุมชนมีชื่อเสียงจากการที่ช่วยกันอนุรักษ์ป่าชายเลนจนเกิดการท่องเที่ยวขึ้น คนในชุมชนตื่นตัวและให้การต้อนรับนักท่องเที่ยว สินค้าในชุมชนจำหน่ายได้มากขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกในการจัดการขยะ รักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบบริเวณบ้านและชุมชน ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

"... คนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ต่างก็เห็นด้วยที่มีการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เพราะเห็นว่าไม่ส่งผลกระทบต่อในด้านลบ และชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย"⁴⁵ ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มทำอาหาร กลุ่มยานพาหนะมีรายได้เพิ่มขึ้น⁴⁶ มีคนรู้จักชุมชนบ้านหัวทางมากขึ้น เป็นชุมชนแรกในเขตเทศบาลเมืองสตูลที่มีการจัดการเรื่องท่องเที่ยวโดยชุมชน⁴⁷ คนในชุมชนยิ้มแย้มแจ่มใส ให้การต้อนรับคนที่เข้ามาในชุมชนมากขึ้น กล้าพูด กล้าตอบคำถาม⁴⁸ สินค้าจากชุมชน ไม่ว่าจะเป็นอาหารทะเลสด ๆ เช่น ปลา ปู หอย ขายได้เยอะขึ้น ไม่ต้องเอาไปขายนอกชุมชน จะมีคนเข้ามาซื้อถึงที่⁴⁹ ..."

⁴⁴ ชาวบ้านคนที่ 34, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁴⁵ ชาวบ้านคนที่ 45, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

⁴⁶ ชาวบ้านคนที่ 30, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2556

⁴⁷ ชาวบ้านคนที่ 26, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2556

⁴⁸ ชาวบ้านคนที่ 39, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁴⁹ ชาวบ้านคนที่ 23, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

"...ชาวบ้านในชุมชนเริ่มมีจิตสำนึกในการจัดการขยะ ดูแลความสะอาด ความเป็นระเบียบบริเวณบ้านของตนเองมากขึ้น⁵⁰ เด็ก ๆ ในชุมชนรู้สึกสนุกและชอบเวลานักท่องเที่ยวมาอยู่ในชุมชน บางคนก็พานักท่องเที่ยวไปเดินที่ walk way ป่าชายเลน และอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับป่าชายเลนให้นักท่องเที่ยวเข้าใจได้⁵¹ หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทั้งในด้านการจัดอบรมให้ความรู้ให้อุปกรณ์ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก⁵²..."

3.5 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านหัวทาง

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ประกอบด้วย คณะกรรมการ ได้แก่ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการที่มาจากกลุ่มทำงานกลุ่มต่าง ๆ ประกอบด้วย กลุ่มยานพาหนะ (เรือหางยาว รถ) กลุ่มทำอาหาร กลุ่มกิจกรรมนำเที่ยว วิทยากรประจำฐานเรียนรู้ ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีภารกิจที่ต้องดำเนินการตามบทบาทที่ได้ร่วมกันกำหนด เช่น ประธานและรองประธาน มีหน้าที่ประสานงานกับกลุ่มผู้ติดต่อมาดูงานและหน่วยงานภายนอกในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เหรัญญิกมีหน้าที่จัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย จัดเก็บเงินที่ได้เป็นระบบ กลุ่มอาหารจัดเตรียมอาหารว่าง อาหารกลางวันสำหรับคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน กลุ่มกิจกรรมนำเที่ยวจะจัดเตรียมอุปกรณ์และประสานงานต่าง ๆ เพื่อให้คณะที่เข้ามาได้ทำกิจกรรมตามโปรแกรมที่กำหนด โดยคณะกรรมการจะร่วมกันกำหนดรายละเอียดกิจกรรมและค่าบริการ จัดประชุมวางแผนก่อนที่จะมีคณะมาศึกษาดูงานหรือมาทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน การทำงานของคณะกรรมการทุกคนทำงานด้วยความตั้งใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัย มีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและชัดเจน โดยนำผลกำไรส่วนหนึ่งเข้ากองกลางเพื่อนำไปใช้ประโยชน์แก่ชุมชน เช่น สนับสนุนเข้ามัสยิด ส่งเสริมกิจกรรมด้านกีฬาให้เยาวชน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชน ดังจะเห็นจากบทสัมภาษณ์ดังนี้

⁵⁰ ชาวบ้านคนที่ 20, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

⁵¹ ชาวบ้านคนที่ 25, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2556

⁵² ชาวบ้านคนที่ 1, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

"...กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มีสมาชิก ประมาณ 20 คน แต่ละคนก็มีบทบาทหน้าที่ทำงานตามข้อตกลงที่ได้วางไว้ และจะมีการประชุมพูดคุยหารือกันบ่อย⁵³ คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ ฝายกิจกรรม ฝายยานพาหนะ โดยแต่ละฝายจะทำหน้าที่ตามที่ได้รับผิดชอบ จากข้อตกลงของกลุ่ม⁵⁴ ก่อนที่จะมีคณะมาศึกษาดูงาน หรือมาทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ประธานกลุ่มจะเรียกคณะกรรมการมาประชุมเพื่อวางแผนการดำเนินงานก่อนทุกครั้ง⁵⁵ เมื่อมีคนเข้ามาดูงานมากขึ้น คนในชุมชนเริ่มตื่นตัวและยินดีให้การต้อนรับคนที่เข้ามา และให้ความร่วมมือในการทำงานร่วมกันมากขึ้น⁵⁶ คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวฯ ช่วยกันทำงานเพื่อให้บริการคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานอย่างกระตือรือร้น เต็มใจในการทำงาน⁵⁷ การทำงานร่วมกันไม่ค่อยมีปัญหาเพราะคณะกรรมการกลุ่มส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน ไม่ค่อยคัดแย้งกัน ทำงานแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย⁵⁸ มีการแบ่งรายได้อย่างชัดเจน และมีการนำผลกำไรที่ได้เข้ากองกลางเพื่อนำไปใช้ประโยชน์แก่ชุมชน เช่น เข้ามัสยิด ส่งเสริมกิจกรรมด้านกีฬาให้เยาวชน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชน⁵⁹ การจัดทำระบบการเงินมีความโปร่งใส ฝายเหรัญญิกจะทำบัญชีสรุปรายรับรายจ่ายไว้ให้คณะกรรมการให้ตรวจรับทุกครั้งที่มีการให้บริการนักท่องเที่ยวและจะจัดสรรเงินตามส่วนแบ่งของแต่ละฝายที่เหลือแล้วก็นำเข้ากองกลางต่อไป⁶⁰..."

⁵³ ชาวบ้านคนที่ 2, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2556

⁵⁴ ชาวบ้านคนที่ 27, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2556

⁵⁵ ชาวบ้านคนที่ 34, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁵⁶ ชาวบ้านคนที่ 38, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁵⁷ ชาวบ้านคนที่ 27, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2556

⁵⁸ ชาวบ้านคนที่ 24, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2556

⁵⁹ ชาวบ้านคนที่ 50, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2556

⁶⁰ ชาวบ้านคนที่ 34, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2556

ตอนที่ 4 ศักยภาพของชุมชนบ้านหัวทางในด้าน สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ผลการศึกษาสรุปจากการวิเคราะห์ สภาพของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อม การจัดการป่าชายเลนของชุมชนและจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ SWOT เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ของชุมชนบ้านหัวทาง ดังแสดงในตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 การวิเคราะห์ SWOT สภาพของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม การจัดการป่าชายเลนของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

	จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
ภายใน	<ol style="list-style-type: none"> 1. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ ทำให้มีความสามัคคีและรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้ง่าย 2. ชุมชนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดี 3. สมาชิกในชุมชนใช้หลักศาสนาอิสลามในการดำเนินชีวิต ให้ความสำคัญและเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน 4. สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมสูง 5. สมาชิกในชุมชนมีรายได้ส่วนใหญ่จากอาชีพประมงพื้นบ้าน และประมงเพาะเลี้ยง 6. มีทรัพยากรป่าชายเลนที่มีความหลากหลาย ทั้งพืชและสัตว์ 7. สมาชิกในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เต็มที่ตามข้อตกลงของการจัดการป่าชายเลน 8. สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน 9. จากการจัดการป่าชายเลนที่เข้มแข็งทำให้มีคนสนใจเข้ามาศึกษาดูงาน 10. สมาชิกในชุมชนมีความเต็มใจในการต้อนรับผู้เข้ามาดูงานในชุมชน 11. ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวทำให้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำเสียจากเทศบาลเมืองสตูล 2. ยังไม่มีการจัดการขยะที่ทิ้งในป่าชายเลนและในชุมชน 3. ป่าชายเลนบางพื้นที่เสื่อมโทรมเพราะสมาชิกบางส่วนที่ถือครองที่ดินไม่ให้ความร่วมมือในการฟื้นฟูป่าชายเลน 4. ชุมชนบางส่วนยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายในการถือครองที่ดินและสิทธิในการทำกินในพื้นที่ป่าชายเลน 5. การประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่แพร่หลาย 6. ชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว 7. ยังขาดการให้บริการด้านที่พักแก่นักท่องเที่ยว 8. ยังไม่มีผลิตภัณฑ์จากชุมชนจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาดูงาน 9. ภาวะหนี้สินในครัวเรือนมากขึ้น

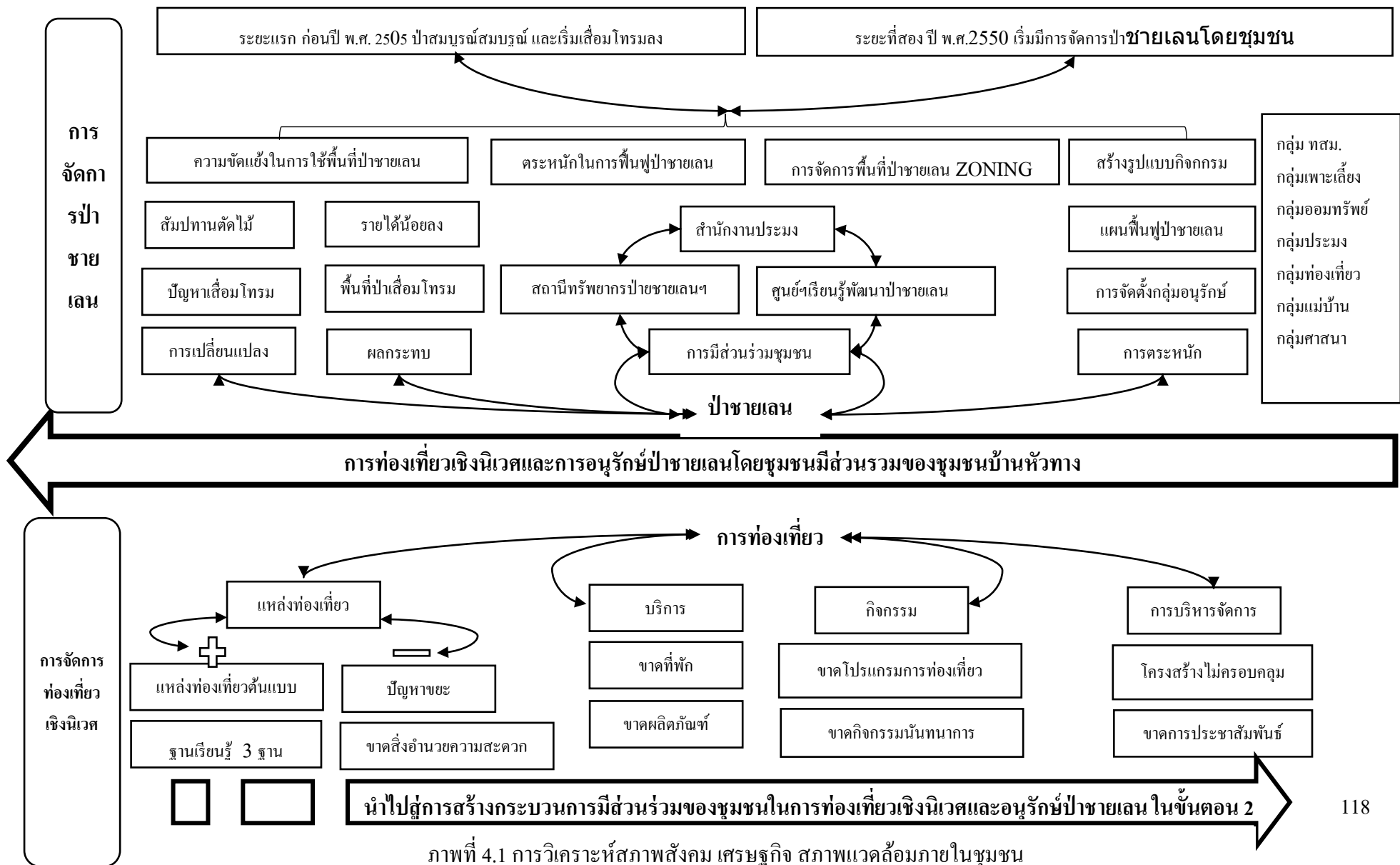
ตารางที่ 4.7 การวิเคราะห์ SWOT สภาพของชุมชนในด้านสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม การจัดการป่าชายเลนของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (ต่อ)

	โอกาส(Opportunities)	อุปสรรค(Threats)
ภายนอก	<ol style="list-style-type: none"> 1. นโยบายของรัฐด้านการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน และนโยบายด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2. มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง 3. ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดซื้ออุปกรณ์ด้านการท่องเที่ยว เช่น เรือคายัค 4. มีคณะผู้สนใจเข้ามาศึกษาดูงานทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสนใจเข้ามาศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนทางด้านการจัดการป่าชายเลนและวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ คณะศึกษาจากประเทศมาเลเซียซึ่งจะมาเป็นประจำทุกปี (โครงการบูรณอนุรักษ์ธรรม) 5. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยฝ่ายท้องถิ่นเข้ามาทำวิจัยร่วมกับชุมชนในเรื่องการจัดการป่าชายเลนทำให้ชุมชนมีความเข้าใจในเรื่องการจัดการป่าดีขึ้น 6. กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทางเป็นสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูลจึงได้รับโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของจังหวัด และระดับภาค 7. ได้รับการคัดเลือกเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการป่าชายเลนจากสถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. กลุ่มผู้เข้ามาศึกษาดูงานเข้ามาไม่ต่อเนื่องทำให้กลุ่มท่องเที่ยวขาดรายได้เสริม 2. สภาพเศรษฐกิจถดถอยและค่าครองชีพสูงขึ้น

จากตารางที่ 4.7 ผลจากการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยทาง พบว่า ชุมชนมีจุดแข็งด้านความเป็นเครือข่าย ความสามัคคี ความร่วมแรงร่วมใจ การให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ประสบความสำเร็จในการจัดการป่าชายเลน จนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์ขึ้นส่งผลให้มีความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลนสูง รวมทั้งได้รับโอกาสจากนโยบายของรัฐบาลด้านการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน และการจัดการท่องเที่ยวโดย

ชุมชน จึงได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ขาดการให้บริการที่พัก ขาดสินค้าที่จำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และขาดการจัดการขยะในชุมชนจากผลดังกล่าว จึงทำให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังไม่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัวลดลง ราคาสินค้าสูงขึ้น ค่าครองชีพของชาวบ้านสูงขึ้น กลุ่มผู้เข้ามาศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนน้อยลงทำให้กลุ่มท่องเที่ยวขาดรายได้

จากผลการวิเคราะห์สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน การจัดการป่าชายเลน และการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 การวิเคราะห์สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน

ดังนั้นเพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายโดยชุมชนมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมาย สร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน ชุมชนจึงต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง

2. ผลการศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของบ้านหัวทาง ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลจากการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน

ตอนที่ 2 ผลจากแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม จำนวน 252 ชุด

ตอนที่ 1 ผลจากการใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน

จากผลการวิเคราะห์ศักยภาพด้านสังคม เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อม การจัดการป่าชายเลนของชุมชนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านหัวทาง นำไปสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน 2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม 3) การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และ 4) การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน

การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน ระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับแกนนำของชุมชนมีขั้นตอนดังนี้ นักวิจัยเข้าพบกับแกนนำของชุมชน ได้แก่ ประธานชุมชน ผู้นำศาสนา และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จำนวน 7 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม

อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) กลุ่มเลี้ยงปุน้ำ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และกลุ่มศาสนา และค้นหาหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนการทำงานในชุมชนจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน การศึกษาสภาพของชุมชนในตอนต้น ทำให้ได้เห็นโครงสร้างของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จำนวน 7 หน่วยงาน รายละเอียดกระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วนดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 กระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน

ว/ด/ป	กระบวนการมีส่วนร่วม	ผลจากกระบวนการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้
4-15 ม.ค. 2557	ผู้วิจัยลงพื้นที่เข้าพบแกนนำ ประธานชุมชน และผู้นำศาสนา ในชุมชน โดยใช้ในการสัมภาษณ์แบบสนทนาไม่เป็นทางการ เพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ และข้อมูลเกี่ยวกับการเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในชุมชนของหน่วยงานต่างๆ หลังจากนั้นก็เข้าพบผู้นำของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ทั้ง 7 กลุ่ม และเข้าพบผู้แทนของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาดำเนินกิจกรรมในชุมชน จำนวน 7 หน่วยงานที่เข้ามาดำเนินงานสนับสนุนในชุมชนช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 - 2556 ได้แก่ สถานีทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) สำนักงานประมงจังหวัดสตูล วิทยาลัยเทคนิคสตูล ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสตูล เทศบาลเมืองสตูล และ โรงเรียนเทศบาล 3 (บ้านหัวทาง)	- ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้ความร่วมมือและยินดีที่จะเข้าร่วมกระบวนการวิจัยและมองเห็นเป้าหมายร่วมกันว่าการวิจัยในครั้งนี้จะช่วยทำให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพขึ้น และจะทำให้เกิดการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนดียิ่งขึ้นด้วย จึงมีผู้แทนจากกลุ่มต่าง ๆ ที่ยินดีเข้าร่วมวิจัยจำนวน 18 คน -ผู้แทนจากหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในชุมชนให้ความร่วมมือและเข้าร่วมกระบวนการ การวิจัยเนื่องจากมีหน้าที่ในการส่งเสริมการทำงานตามบทบาทของหน่วยงานในชุมชนจึงได้ทีมวิจัยจากจากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 7 คน	ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน และหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ เป็นลักษณะของการมีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยที่ผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมีความเข้าใจในปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหา ส่วนผู้แทนจากหน่วยงานภายนอกมีความเข้าใจและต้องการสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเพื่อใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ต่อไป

ตารางที่ 4.8 กระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน (ต่อ)

ว/ด/ป	กระบวนการมีส่วนร่วม	ผลจากกระบวนการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้
20 ม.ค. 2557	จัดประชุมกลุ่มย่อยอย่างไม่เป็นทางการของทีมวิจัย จากชุมชนและหน่วยงานสนับสนุนเพื่อทำความเข้าใจกระบวนการวิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของแต่ละฝ่าย ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ณ ศาลาเอนกประสงค์บ้านหัวทาง	-ทีมวิจัยจากชุมชนเข้าใจในกระบวนการ และพร้อมที่จะนำข้อมูลไปสร้างความเข้าใจ และสื่อสารให้กับสมาชิกในกลุ่ม ในชุมชนให้เข้าใจในวัตถุประสงค์ และยินดีเข้าร่วมกระบวนการวิจัย -ทีมวิจัยจากหน่วยงานภายนอกยินดีให้การสนับสนุนและให้ความร่วมมือในการช่วยกันกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน	-ทีมวิจัยในชุมชนมีความกระตือรือร้น และช่วยกันสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในกลุ่มและในชุมชนเข้าใจในกระบวนการและวัตถุประสงค์เนื่องจากลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นแบบเครือญาติจึงทำให้การติดต่อสื่อสารเป็นไป ด้วยความรวดเร็วและร่วมมือกันได้ดี
23 ม.ค. 2557	จัดประชุมกลุ่มย่อยอย่างเป็นทางการในชุมชน โดยเชิญแกนนำในชุมชน สมาชิกกลุ่มต่างๆ ผู้แทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมการประชุม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยครั้งนี้ ร่วมตรวจสอบข้อมูลบริบทของชุมชน ศักยภาพของชุมชน ที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	- ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในชุมชนและหน่วยงานภายนอกได้ร่วมกันพิจารณาข้อมูลบริบทของชุมชน และร่วมกันพิจารณาศักยภาพของชุมชนที่ได้จากการวิเคราะห์ SWOT เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลทั้งหมด นำผลสรุปไปใช้ในกระบวนการวิจัยขั้นต่อไป	สมาชิกในชุมชน ทีมวิจัย และผู้เกี่ยวข้อง ให้ความร่วมมือในการช่วยกันแสดงความคิดเห็นและยืนยันข้อมูล ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ และยอมรับในผลของศักยภาพสภาพแวดล้อมของชุมชน และต้องการมีส่วนร่วมในการร่วมกันแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการวิจัย

จากกระบวนการสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน ระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาจากหน่วยงานต่างๆ และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ร่วมประกอบด้วย ผู้นำกลุ่มในชุมชน จำนวน 7 กลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 4.9 และนักพัฒนาจากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 7 หน่วยงาน ดังแสดงในตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.9 กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนพร้อมเป้าหมายและการดำเนินกิจกรรม

ชื่อกลุ่ม	เป้าหมายของกลุ่ม	กิจกรรม
1. กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.)	- เพื่อร่วมกันอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในชุมชน - เพื่อได้รับประโยชน์จากป่าชายเลน ทั้งทางตรงและทางอ้อม	- ปลูกป่า ในวาระต่าง ๆ และมี หน่วยงานภายนอก เข้ามาร่วมกับ ชุมชน - นำเสนอกระบวนการจัดการป่าชาย เลน โดยชุมชนให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงาน
2. กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ปุนิม	- สร้างรายได้ให้กับสมาชิกที่เลี้ยงปุนิม - เป็นฐานเรียนรู้ของผู้สนใจที่เข้ามาดู งานการเลี้ยงปุนิม	- จัดทำบ่อเลี้ยงปุนิมให้เป็นแหล่ง เรียนรู้ แก่ผู้สนใจได้เข้ามาศึกษา - นำปุนิมไปทำเป็นอาหารเมนูเด่น ของชุมชน
3. กลุ่มออมทรัพย์	- สร้างนิสัยการออม ทำให้สมาชิกใน ชุมชนมีเงินสะสม ลดภาระการมี หนี้สินให้น้อยลง	- มีการออมเงินเป็นประจำทุกเดือน
4. กลุ่มประมงพื้นบ้าน	- เป็นรายได้หลักของคนในชุมชน - นำเสนอวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของ ชุมชน เน้นการใช้เครื่องมือหาลา หาปู ตกกุ้ง วางอวน ฯลฯ ตามแบบ วิถีดั้งเดิม	- จัดกิจกรรมให้ผู้สนใจที่เข้ามาศึกษา วิถีชีวิตของประมงพื้นบ้าน เช่น การ วางลอบปู วางไซปู
5. กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	- สร้างรายได้เสริมเข้าสู่สมาชิกใน ชุมชน เช่น กลุ่มอาหาร กลุ่มเรือนำ เที่ยว และร้านค้าในชุมชน - สร้างความมีชื่อเสียงให้กับชุมชน - สร้างจิตสำนึกให้คนในชุมชน ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	- ให้บริการท่องเที่ยว ตามรูปแบบการ จัดการท่องเที่ยวของชุมชน

ตารางที่ 4.9 กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนพร้อมเป้าหมายและการดำเนินงานกิจกรรม (ต่อ)

ชื่อกลุ่ม	วัตถุประสงค์(เป้าหมาย)	กิจกรรม
6. กลุ่มแม่บ้าน	- ร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิก และเป็นแกนนำในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อสังคม	- บริการด้านอาหารที่บ้านสำหรับผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน - บริการอาหารให้กับคณะนักกีฬาที่เข้ามาแข่งขันในสนามรัชภิเษกประการ
7. กลุ่มศาสนา	- ส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณีตามหลักศาสนาอิสลาม	- จัดประชุมในมัสยิดหลังจากการละหมาดตอนค่ำ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันหารือถึงปัญหาด้านต่าง ๆ ในชุมชนและช่วยกันหาแนวทางแก้ไข - จัดกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรมทางศาสนา เช่น งานเทศกาล ฮารีรายอ งานวันเมาลิด งานกวนอาชุลอ

ตารางที่ 4.10 หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่

ชื่อหน่วยงาน	กิจกรรมที่เข้ามาดำเนินงาน	ช่วงเวลา
1. สถานีทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 34 (ตำมะลัง สตูล)	- จัดทำเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์ สัตว์น้ำบ้านหัวทาง - ดำเนิน โครงการป่าชายเลน โดย ชุมชน - สนับสนุนกล้าไม้ป่าชายเลนเพื่อ การปลูกป่า	ปี 2550 ปี 2553 ปี 2551 - ปัจจุบัน
2. ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนา ทรัพยากรป่าชายเลนที่ 5 (สตูล)	- ติดตามประเมินผลการดำเนิน โครงการเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์ สัตว์น้ำบ้านหัวทาง	ปี 2553
3. สำนักงานประมงจังหวัดสตูล	- ดำเนิน โครงการปล่อยพันธุ์ สัตว์น้ำ	ปี 2551 - ปัจจุบัน
4. วิทยาลัยเทคนิคสตูล	- จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำผ้า มัดข้อมและตัดเย็บผ้ามัดข้อม	ปี 2552
5. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสตูล	- วิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการจัดการ ป่าชายเลนชุมชน	ปี 2552
6. เทศบาลเมืองสตูล	- สนับสนุนด้านสาธารณสุข ด้านประเพณี ภูมิปัญญาและ วัฒนธรรมของชุมชน	ตลอดปี
7. โรงเรียนเทศบาล 3 (บ้านหัวทาง)	- โครงการอนุรักษ์หอยกัน	ปี 2553- 2556

1.2 กระบวนการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA)

กระบวนการนี้ใช้การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นของ ผู้วิจัย ทีมวิจัยในชุมชน และนักพัฒนา มาร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา โดยการรวบรวมสาเหตุ ที่เชื่อมโยงกัน ออกเป็นกลุ่ม ๆ โดยใช้เทคนิคแผนที่ความคิดนำผลของ โครงสร้างปัญหาแต่ละด้านเข้าสู่

กระบวนการแปลสาเหตุ ผู้การวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถสรุป สภาพปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไขได้ เพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 กระบวนการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม

ว/ด/ป	กระบวนการมีส่วนร่วม	ผลจากกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อค้นพบ
3 ก.พ. 2557	การอบรมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการของทีมวิจัยเพื่อทำความเข้าใจ กระบวนการวิจัยและเพื่อให้ทราบบทบาทของแต่ละกลุ่มว่าทำอะไร อย่างไร เพื่ออะไร	ทีมวิจัย ได้รับทราบบทบาทของตนเอง และเข้าใจกระบวนการวิจัย เข้าใจวิธีการใช้อุปกรณ์ การเขียนแผนที่ความคิด การบันทึกข้อมูล การสรุปการประชุม	ผู้แทนจากกลุ่มต่าง ๆ จากชุมชนสนใจและพร้อมจะเรียนรู้ กระบวนการวิจัย
10 ก.พ. 2557	จัดประชุมระดมความคิดเห็นของทีมวิจัย และสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ โดยให้ทุกคนที่เข้าร่วมได้มีโอกาสเสนอสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการจัดการสภาพแวดล้อม ทรัพยากรป่าชายเลน และการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาในด้านต่าง ๆ ของชุมชน และเชื่อมโยงปัญหาเป็นโครงสร้างของปัญหา	ทีมวิจัยจากชุมชนได้นำเสนอสภาพของปัญหาจริง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีสมาชิกของชุมชนที่รู้ปัญหาที่ช่วยกันยืนยันสภาพปัญหา
17 ก.พ. 2557	ทีมวิจัยที่เป็นตัวแทนจากกลุ่มท่องเที่ยว และกลุ่มอนุรักษ์ได้นำประเด็นในด้าน การบริหารจัดการท่องเที่ยวและด้านการจัดการสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลน ไปประชุมกลุ่มย่อยแบบไม่เป็นทางการในกลุ่มของตนเอง เพื่อร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุ และแนวทางแก้ไข	ได้สาเหตุของปัญหาใน 2 ประเด็น เพื่อนำไปสู่กระบวนการวางแผนปฏิบัติการ คือ (1) สภาพแวดล้อม ทรัพยากรป่าชายเลน ของชุมชน และ(2) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน	กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการค้นหาสาเหตุของปัญหาทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยสมาชิกในแต่ละกลุ่มได้วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาร่วมกันจะช่วยให้ค้นพบสาเหตุปัญหาที่แท้จริง และจะให้ความร่วมมือในการช่วยกันแก้ไข ปัญหา

ตารางที่ 4.11 กระบวนการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ว/ด/ป	กระบวนการมีส่วนร่วม	ผลจากกระบวนการมีส่วนร่วม	ข้อค้นพบ
3 มี.ค. 2557	จัดประชุมกลุ่มย่อยที่มวิจัย เพื่อนำผลการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาจากกลุ่มทำงานต่าง ๆ ของชุมชน มาสรุปและหาแนวทางแก้ไข โดยให้ผู้เกี่ยวข้องและผู้มีประสบการณ์จากภายนอกได้มาช่วยเพิ่มเติมแนวทางการแก้ไขเพื่อนำไปจัดทำแผนการปฏิบัติในกระบวนการต่อไป	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาในด้านสภาพแวดล้อมทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนจำนวน 4 ประเด็น คือ (1) ปัญหาขยะบนบกและในป่าชายเลน (2) ปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรมในบางพื้นที่ (3) ปัญหาการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลอง และ(4) ปัญหามีลิงจำนวนมากขึ้น	ที่มวิจัยได้เรียนรู้กระบวนการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาสรุปออกมาเป็นโครงสร้างแล้วนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขซึ่งชุมชนอาจนำความรู้นี้ไปใช้ในการจัดการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในชุมชนต่อไปได้
		ในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนจำนวน 4 ประเด็น คือ (1) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังไม่ได้มาตรฐาน (2) ไม่มีผลิตภัณฑ์จากชุมชนจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว (3) นักท่องเที่ยวหรือคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานเป็นแบบวันเดียว และ(4) ผู้เข้ามาศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยวน้อยลงแล้วเชื่อมโยงปัญหาไปสู่แนวทางการแก้ไขเพื่อนำไปสู่การวางแผนปฏิบัติการ	

จากกระบวนการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปผลสภาพปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลน ได้ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 สภาพปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลน

สภาพปัญหา	สาเหตุของปัญหา	แนวทางแก้ไข
1. ขยะบนบกและในป่าชายเลน	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดจากการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ โดยเฉพาะบริเวณถนน ตามซอยต่าง ๆ และในทางเดินศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน (walk way) - สภาพภูมิทัศน์ในชุมชนไม่สวยงาม ไม่เป็นระเบียบ 	<ul style="list-style-type: none"> - จัดทำโครงการจัดเก็บขยะทั้งบนบก และในลำคลองป่าชายเลน - ปลูกต้นไม้เพื่อพำ บณภูเขาโต๊ะอีดำ (หินดำ) - ประกวหน้าบ้านนำมอง หลังบ้านสวนครัว
2. ป่าชายเลนเสื่อมโทรมในบางพื้นที่	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านที่ครอบครองพื้นที่ปล่อยให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม เพราะเข้าใจผิดว่าถ้าป่ากลับมาสมบูรณ์แล้วจะถูกเอาคืนกลับไปเป็นของราชการ 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนจัดทำแผนการปลูกป่าแบบมีส่วนร่วม และเชิญชวนให้หน่วยงานภายนอกเข้าร่วมปลูกป่าชายเลน ในวันสำคัญต่าง ๆ - เชิญให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเข้ามาสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มชาวบ้านที่มีปัญหา
3. มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลอง	<ul style="list-style-type: none"> - เนื่องจากเทศบาลเมืองสตูลได้ทำท่อระบายน้ำเสียจากเขตเมืองปล่อยลงสู่ลำคลองจะสมาดบริเวณข้างศาลาทำเทียบเรือทำให้มีน้ำเสียและส่งผลให้สัตว์น้ำลดน้อยลง 	<ul style="list-style-type: none"> - ขอความร่วมมือจากเทศบาลเมืองสตูลให้มีการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ลำคลองป่าชายเลน โดยนำผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำในบริเวณทำเทียบเรือและในลำคลองป่าชายเลนไปแสดง
4. มีลิงจำนวนมากขึ้นในป่าชายเลน บริเวณท่าเทียบเรือ	<ul style="list-style-type: none"> - เทศบาลเมืองสตูลนำลิงจากพื้นที่อื่นมาปล่อยและลิงขยายพันธุ์อย่างรวดเร็ว ทำให้จำนวนลิงเพิ่มมากขึ้น ทำความเดือนร้อนให้ชาวบ้านและผู้ผ่านไปมาบริเวณสะพาน 	<ul style="list-style-type: none"> - แจ้งให้เทศบาลเมืองสตูลดำเนินการแก้ไขปัญหาในการนำลิงออกจากพื้นที่ป่าชายเลนในชุมชน - สร้างความเข้าใจให้เด็ก ๆ และผู้ผ่านไปมาอย่างกว้างขวางของใส่ลิง เพราะลิงอาจจะทำร้ายได้ โดยให้ทำป้ายระวังลิงไว้ตามจุดต่าง ๆ

จากกระบวนการดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปผลสภาพปัญหาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

สภาพปัญหา	สาเหตุของปัญหา	แนวทางแก้ไข
1. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังไม่ได้มาตรฐาน	ชุมชนขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. ไม่มีผลิตภัณฑ์จากชุมชนจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวหรือผู้มาศึกษาดูงาน	สมาชิกในชุมชนยังไม่ทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เพื่อจำหน่าย	- จัดทำผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล เช่น ปลาตากแดดเคี้ยว ปลาต้ม หอยขาวอบแห้ง ปูดำและปูน้ำมึน - จัดทำผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อม - จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป้าชายเลน
3. นักท่องเที่ยวหรือคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานเป็นแบบวันเดียว	- ยังขาดการให้บริการด้านที่พัก - กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่สร้างความสนุกสนานและน่าสนใจ	- จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการให้บริการที่พักริมโฮมสเตย์ และค้นหาผู้สมัครใจที่จะเข้าร่วมการเป็นกลุ่มโฮมสเตย์ของชุมชน
4. ผู้เข้ามาศึกษาดูงาน และนักท่องเที่ยว น้อยลง	- ขาดการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวของชุมชน - ยังไม่มีโปรแกรมการท่องเที่ยว	- ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ ซีดี และจัดกิจกรรมให้บุคคลภายนอกให้เข้ามาทำกิจกรรม เช่น จัดกิจกรรมแข่งขันตกปลา " สมิลิ่งเกมส์" - จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบวันเดียวและแบบ 2 วัน 1 คืน

จากกระบวนการร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิดเห็นของทีมวิจัยจากชุมชน แกนนำชุมชน ได้แก่ ผู้นำศาสนาอิสลาม (โต๊ะอิหม่าม) ประธานชุมชน ปราชญ์ในชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ ในการร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขเพื่อนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการป้าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้ได้ข้อสรุปว่า สภาพปัญหาด้านการจัดการป้าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

โดยชุมชน ส่วนใหญ่เกิดจากจุดอ่อนหรือปัจจัยภายในของชุมชน จึงได้นำข้อสรุปของปัญหาและแนวทางแก้ไข ไปจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อไป

1.3 กระบวนการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Planning for Action: PPA)

เมื่อได้ทราบเกี่ยวกับสภาพปัญหา สาเหตุของปัญหาพร้อมแนวทางแก้ไขในข้างต้นแล้ว ทีมผู้ร่วมวิจัยจึงได้นำผลดังกล่าวเข้าสู่การจัดทำแผนเพื่อนำแนวทางการแก้ไขปัญหาไปสู่การปฏิบัติ โดยร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแผนปฏิบัติการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ประกอบด้วย 1) แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน 2) แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ 3) แผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยในกระบวนการวางแผนขั้นตอนนี้ได้หน่วยงานที่เข้าร่วมดำเนินงานกับชุมชนเพิ่มขึ้น เนื่องจากเมื่อกำหนดกิจกรรมได้แล้วชุมชนได้ไปประสาน โดยตรงเพื่อเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน สรุปรายชื่อหน่วยงานและกิจกรรมที่เข้ามาดำเนินงานและช่วงเวลาดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 หน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ตามแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ชื่อหน่วยงาน	กิจกรรมที่เข้ามาดำเนินงาน	ช่วงเวลา
1. วิทยาลัยชุมชนสตูล	- จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ โฮมสเตย์ - พัฒนาฐานเรียนรู้ในชุมชน	21 - 23 เมษายน 2557 4 พฤษภาคม 2557
2. ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาศูนย์พักพิงปาชายเลนที่ 5 สตูล	- จัดอบรมให้ความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	7 - 8 พฤษภาคม 2557
3. สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์สตูล	- กิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์หยอกกัน	10 สิงหาคม 2557
4. สำนักงานประมงจังหวัดสตูล	- กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ	12 สิงหาคม 2557
5. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดสตูล	- วิจัยเรื่องการเลี้ยงปูน้ำ	ปี 2557
6. สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	- จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของแผ่นพับ วิทยุทัศน์และโปสเตอร์	6 สิงหาคม 2558
7. สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดสตูล	- จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน - จัดทำโปรแกรมนำเที่ยวในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง - จัดอบรมยุวมัคคุเทศก์นำชมป่าชายเลน	16 - 18 กันยายน 2557 18 กันยายน 2557 26 - 28 กันยายน 2557
8. สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว จังหวัดสตูล	- ร่วมกิจกรรมทดลองนำเที่ยว	18 - 19 ตุลาคม 2557

จากกระบวนการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสรุปช่วงเวลาของแผนปฏิบัติการได้ดังตารางที่ 4.15

ตารางที่ 4.15 ช่วงเวลาของแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 แผน จำนวน 17 กิจกรรมย่อย จาก 3 แผนงาน

กิจกรรมย่อย	พ.ศ. 2557								
	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
1. จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการ บริการที่פקแบบโฮมสเตย์	■								
2. จัดอบรมให้ความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน		■							
3. พัฒนาฐานเรียนรู้ในชุมชน		■							
4. กิจกรรม "ชาวหัวทางร่วมใจ รักษาสิ่งแวดล้อม"		■							
5. ประกวดหน้าบ้านนำมอง หลังบ้านสวนครัว			■						
6. ปรับภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว (ปลูกต้นไม้เพื่อฟ้า บนนกเขาโต๊ะอีดำ)			■						
7. กิจกรรมปลูกป่าชายเลน					■				
8. กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ					■				
9. กิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์หอยกัน					■				
10. วางปะการังเทียม					■				
11. จัดทำประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว					■				
12. จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ						■			
13. จัดทำโปรแกรมนำเที่ยว						■			
14. จัดอบรมยุวมัคคุเทศก์						■			
15. การสร้างความตระหนักเรื่องน้ำเสีย						■			
16. จัดทำป้ายระวางลิง						■			
17. จัดทดลองนำเที่ยวตาม โปรแกรมนำเที่ยว							■		

■ แผนงานที่ 1 ปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน (5 กิจกรรมย่อย)

■ แผนงานที่ 2 อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ (4 กิจกรรมย่อย)

■ แผนงานที่ 3 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม (8 กิจกรรมย่อย)

ตารางที่ 4.16 กระบวนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ที่	แผนงาน/ โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ชุมชนดำเนินการเอง/ ผู้รับผิดชอบ	หน่วยงาน สนับสนุน
1	แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน	<p>1. กิจกรรม "ชาวหัวทางร่วมใจ รักษาสิ่งแวดล้อม"</p> <p>- เก็บขยะในบริเวณชุมชน walk way</p> <p>ป่าชายเลนบ้านหัวทาง</p> <p>- ทำอุปกรณ์การคัดแยกขยะ และจัดเก็บขยะรีไซเคิล</p> <p>- เรียนรู้การคัดแยกขยะประเภทต่าง ๆ และนำขยะที่ขายได้ไปขาย</p>	<p>เพื่อให้เด็ก เยาวชน ประชาชน มีจิตสำนึกใน การดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชน และช่วยกัน รักษาสภาพแวดล้อมในชุมชนให้สะอาด สวยงาม</p>	<p>เริ่มวันเสาร์ที่ 10 พ.ค. 2557</p> <p>สัปดาห์ละ 1 ครั้ง</p> <p>ทุก ๆ วันเสาร์</p> <p>เวลา</p> <p>09.00 - 12.00 น.</p>	<p>กลุ่มอนุรักษ์ฯ</p> <p>คณะกรรมการชุมชน และ</p> <p>กลุ่มเยาวชนในชุมชน</p>	เทศบาลเมืองสตูล
		2. กิจกรรมประกวดหน้าบ้านนำมองหลังบ้านสวนครัว	เพื่อสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนดูแลรักษาบ้านเรือนให้สะอาด น่าอยู่ และมีสุขอนามัยที่ดี	28 มิ.ย. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ และ	เทศบาลเมืองสตูล
		3. กิจกรรมปรับภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว (ปลูกต้นไม้ฟาง บนนกเขาโต๊ะอิตำ)	เพื่อสร้างจุดชมวิว และทัศนียภาพที่สวยงาม	15 มิ.ย. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ และ	สมาชิกในชุมชน

ตารางที่ 4.16 แผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ชุมชนดำเนินการ เอง/ผู้รับผิดชอบ	หน่วยงานสนับสนุน
	แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน	4. กิจกรรมสร้างความตระหนักเรื่องน้ำเสีย -ทำหนังสือขอความร่วมมือจากเทศบาลเมืองสตูลในการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ลำคลองป่าชายเลน	เพื่อลดน้ำเสียที่ระบายลงสู่คลองป่าชายเลน	22 ก.ย. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ	เทศบาลเมืองสตูล
		5. กิจกรรมจัดทำป้ายระวางลิง	เพื่อเตือนให้ชาวบ้านและนักท่องเที่ยวระวางลิง บริเวณท่าเทียบเรือบ้านหัวทาง	29 ก.ย. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ	เทศบาลเมืองสตูล
2	แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	1. กิจกรรมปลูกป่าชายเลน - ปลูกต้นโกงกาง ต้นจาก โดยเชิญชวนหน่วยงานภายนอกเข้ามาร่วมปลูกป่าชายเลน	เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนในพื้นที่ที่เสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์	12 ส.ค. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ	หน่วยงานต่างๆ และสถาบันการศึกษาในพื้นที่เข้าร่วมกิจกรรม
		2.กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ - ปล่อยพันธุ์ปลากระพง ร่วมกับหน่วยงานภายนอก - ทำข้อตกลงการจับสัตว์น้ำ	เพื่อเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำ	12 ส.ค. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ และสมาชิกในชุมชน	สำนักงานประมงจังหวัดสตูล

ตารางที่ 4.16 แผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/ โครงการ	กิจกรรม	เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ชุมชนดำเนินการ เอง/ผู้รับผิดชอบ	หน่วยงานสนับสนุน
		3. กิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ หอยกัน	เพื่ออนุรักษ์หอยกันที่ใกล้จะสูญพันธุ์	10 ส.ค. 2557	กลุ่มอนุรักษ์ฯ และ สมาชิกในชุมชน	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์สตูล
		- ปล่อยหอยกัน ในเขตป่าชายเลน อนุรักษ์สัตว์น้ำ				
3	แผนการ จัดการ ท่องเที่ยวเชิง นิเวศโดย ชุมชน	1. กิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ การบริการที่พักแบบโฮมสเตย์	เพื่อให้สมาชิกในชุมชนที่มีความพร้อมที่จะ ให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยวได้รับ ความรู้เกี่ยวกับการให้บริการด้านที่พัก ตาม เกณฑ์มาตรฐานโฮมสเตย์ไทย	21 - 23 เม.ย. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ และสมาชิกใน ชุมชนที่พร้อมเข้า ร่วมกิจกรรม โฮมสเตย์	- วิทยาลัยชุมชนสตูล
		2. กิจกรรมอบรมให้ความรู้การใช้ ประโยชน์จากป่าชายเลน	- เพื่อจำหน่ายให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงานและ นักท่องเที่ยว	7 - 8 พ.ค. 2557	กลุ่มแม่บ้าน	ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และ พัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 5 สตูล
		- การแปรรูปสมุนไพรจากป่าชาย ยาสะระพัด ครีมน้ำมัน				
		3. กิจกรรมพัฒนาฐานเรียนรู้ใน ชุมชน	เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงาน ได้รับความรู้และได้ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกับชุมชน	4 พ.ค. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ	วิทยาลัยชุมชนสตูล สำนักงานการท่องเที่ยวและ กีฬาจังหวัดสตูล
		- ทำความสะอาด ทำป้ายสื่อ ความหมายในแหล่งเรียนรู้				

ตารางที่ 4.16 แผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/ โครงการ	กิจกรรม	เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ชุมชนดำเนินการ เอง/ผู้รับผิดชอบ	หน่วยงานสนับสนุน
3	การจัดการ ท่องเที่ยว เชิงนิเวศ โดยชุมชน	4. กิจกรรมทำสื่อประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบของ แผ่นพับ วิทยุทัศน์และ โฟโต้บู๊ค	6 ส.ค. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ	สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว
		5. กิจกรรมอบรมให้ความรู้การ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	- เพื่อให้กลุ่มบริหารจัดการและสมาชิกกลุ่ม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชนและร่วมบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยกระบวนการมีส่วนร่วม	16 - 18 ก.ย. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ และสมาชิกกลุ่ม อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	- สำนักงานการท่องเที่ยวและ กีฬาจังหวัดสตูล - เครือข่ายการท่องเที่ยวโดย ชุมชนจังหวัดสตูล
		6. กิจกรรมจัดทำโปรแกรมนำเที่ยว	- เพื่อทำโปรแกรมนำเที่ยวนำเสนอแก่นัก ท่องเที่ยว จำนวน 2 โปรแกรม คือ โปรแกรมเที่ยววันเดียว โปรแกรมเที่ยว 2 วัน 1 คืน	18 ก.ย. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ	-
		7. กิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์	- เพื่อให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้มีความรู้ และทักษะในการเป็นผู้สื่อความหมาย ด้าน การท่องเที่ยว - สร้าง จิตสำนึกการเป็นเจ้าบ้านที่ดี	26 - 28 ก.ย. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ	สำนักงานการท่องเที่ยวและ กีฬาจังหวัดสตูล

ตารางที่ 4.16 แผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/ โครงการ	กิจกรรม	เป้าหมาย	ระยะเวลา ดำเนินการ	ชุมชนดำเนินการ เอง/ผู้รับผิดชอบ	หน่วยงานสนับสนุน
3	การจัดการ ท่องเที่ยว เชิงนิเวศ โดยชุมชน	8. กิจกรรมทดลอง นำเที่ยว	- เพื่อทดสอบเส้นทางท่องเที่ยวตาม โปรแกรมนำเที่ยวที่เสนอให้นักท่องเที่ยว	18 -19 ต.ค. 2557	กลุ่มท่องเที่ยวฯ	สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว จังหวัดสตูล ,สำนักงานการ ท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สตูล , เครือข่ายการท่องเที่ยว โดยชุมชนจังหวัดสตูล

1.4) การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action and Evaluation: PAE)

การดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 แผนงาน จำนวน 17 กิจกรรมมีรายละเอียดของลักษณะกิจกรรม ผลการดำเนินงานและปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข ดังตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 ผลการปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
1	แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน	<p>1. กิจกรรม "ชาวหัวทางร่วมใจ รักษาสิ่งแวดล้อม"</p> <p>- เก็บขยะในบริเวณชุมชน walk way ป่าชายเลนบ้านหัวทาง สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ทุก ๆ วันเสาร์ เวลา 09.00 - 12.00 น. หลังจากนั้น นำขยะ มาคัดแยกและจัดเก็บขยะรีไซเคิล ส่วนขยะที่ขายไม่ได้ก็นำไปส่งถึงของเทศบาล ขยะที่ขายได้จะรวบรวมไว้นำไปขายเดือนละ 1 ครั้ง นำเงินมารวบรวมได้เป็นกองทุนการจัดการสิ่งแวดล้อม</p> <p>2. กิจกรรมประกวดหน้าบ้านน่ามอง หลัง บ้านสวนครัว</p>	<p>- เด็ก เยาวชน ประชาชน เข้าร่วมกิจกรรมครั้งละ ประมาณ 50 คน</p> <p>- ได้ปริมาณขยะ ประมาณ สัปดาห์ละ 6 - 8 กระสอบช่วง 1 เดือนแรก และลดลงมาอยู่ที่ ประมาณ 3 - 4 กระสอบช่วงหลังจากนั้น ขยะที่ได้จากการคัดแยกส่วนใหญ่เป็นขวดพลาสติก และมีรายได้จากการขายขยะรีไซเคิลได้ประมาณเดือนละ 200 บาท</p> <p>- ได้บ้านที่ผ่านการประกวด เดือนละ 1 หลัง ซึ่งคณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นจะพิจารณาจากความเป็นระเบียบ ความสะอาด บรรยากาศร่มรื่น สมาชิกในครัวเรือน ร่วมแรงร่วมใจกันดูแลรักษาบ้าน และมีการจัดการขยะในครัวเรือน</p>	<p>- ไม่มีภาชนะที่ใช้จัดเก็บขยะรีไซเคิล หลังจากคัดแยกขยะของครัวเรือน และของชุมชน แนวทางแก้ไข คือ ครัวเรือนต้องจัดหาภาชนะหรือนำเศษวัสดุเหลือใช้จากเครื่องมือประมง เช่น อวนเก่ามาทำเป็นถุงใส่ขยะ ส่วนชุมชนได้มีการจัดทำเป็นกรงดาขายเหล็กมีหลังคาตั้งไว้บริเวณสถานที่ต่าง ๆ เช่น มัสยิด ท่าเทียบเรือ</p> <p>- สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ยอมเข้าร่วมโครงการ เพราะกลัวจะไม่ผ่านการประกวด จึงใช้วิธีให้คณะกรรมการพิจารณาแล้วตัดสินและมอบรางวัลเป็นแรงจูงใจ เช่น อุปกรณ์ทำความสะอาดบ้าน</p>

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
1	แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน	<p>3. กิจกรรมปลูกต้นไม้เพื่อทำบ่อน้ำกินน้ำใช้และปลูกต้นไม้ประดับ</p> <p>4. กิจกรรมสร้างความตระหนักรู้เรื่องน้ำเสีย</p> <p>- ทำหนังสือขอความร่วมมือจากเทศบาลเมืองสตูลในการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่ลำคลองป่าชายเลน</p> <p>5. กิจกรรมจัดทำป้ายระวางลิง</p> <p>- ทำป้ายเตือนระวางลิง</p>	<p>- ได้จุดชมวิวก่อนจากท่าเทียบเรือ เห็นต้นเฟื่องฟ้าบนเขาโต๊ะอีดำ และเป็นจุดชมวิวกุศุทัศน์ของหมู่บ้านได้ โดยใช้เวลาเดินขึ้นเขาประมาณครึ่งชั่วโมง</p> <p>- ทางฝ่ายสาธารณสุขของเทศบาลได้รับเรื่องและนำไปเข้าแผนงานของเทศบาลเมืองสตูลในปีต่อไป</p> <p>- จังหวัดสตูลได้มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำลิงจากพื้นที่บ้านหัวทางไปปล่อยที่เกาะเกวตามแผนการจัดการลิงของจังหวัดสตูล</p> <p>- นักท่องเที่ยวและสมาชิกในชุมชนระวางลิงมากขึ้น</p>	<p>- การขึ้นไปรดน้ำในช่วงหน้าแล้งจะลำบากมาก จึงทำให้ต้นไม้ส่วนหนึ่งตาย แนวทางแก้ไข คือ ต้องปลูกเพิ่มในช่วงหน้าฝน</p> <p>- ทางขึ้น-ลง เขา ลาดชันสูง ต้องมีการปรับปรุงทางให้สะดวกในการเดินขึ้นลง</p> <p>- การแก้ปัญหาโดยเทศบาลต้องเห็นความสำคัญ โดยบรรจุไว้ในแผนและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน</p> <p>- จากผลการตรวจวัดคุณภาพน้ำ ที่ได้ตรวจวัดคุณภาพประเภทที่ 3 พบว่าคุณภาพน้ำต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานเล็กน้อย แต่ชุมชนรู้สึกว่ามีจำนวนปลาและหอยบริเวณท่าเทียบเรื่อน้อยลงจึงต้องมีการหาสาเหตุดังกล่าวต่อไป</p> <p>- เทศบาลจับลิงไปบางส่วน แต่ส่วนที่เหลือก็ยังสร้างปัญหาอยู่ จึงได้แก้ไขในส่วนที่ชุมชนทำได้ โดยการทำป้ายระวางลิง และการงดให้อาหารลิง เพื่อให้ผู้ผ่านไปมาระวางลิงจะทำร้าย</p>

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
2	แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	<p>1.กิจกรรมปลูกป่าชายเลน</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำแผนการปลูกป่าชายเลน สามเดือนครั้ง เช่น ต้นโกงกาง ต้นจาก และเชิงชวน ให้นำหน่วยงานภายนอกเข้าร่วมปลูกป่าชายเลน ตามวันสำคัญ ต่าง ๆ <p>2. กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดทำแผนการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ โดยกลุ่มอนุรักษ์ได้ไปประสานงานกับสำนักงานประมงจังหวัด เพื่อการทำแผนร่วมกันในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ - ทำข้อตกลงการจับสัตว์น้ำ โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯ ร่วมประชุมกับกลุ่มประมงพื้นบ้านในการกำหนดข้อตกลงการจับสัตว์น้ำในพื้นที่ห้ามจับในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มดำเนินกิจกรรมวันที่ 12 สิงหาคม 2557 และจัดทำแผนการปลูกป่าชายเลนเพิ่ม ทุก ๆ 3 เดือน โดยสมาชิกในชุมชนทุกเพศทุกวัย จะช่วยกันปลูกป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม โดยกลุ่มอนุรักษ์ฯ จะเป็นผู้วางแผนการปลูกว่าจะปลูกวันไหน พื้นที่ไหน และมีหน่วยงานไหนมาเข้าร่วมบ้าง และจัดหาพันธุ์ปลูก ทั้งเป็นต้นกล้า ลูก หรือ ฝัก ของพืชป่าชายเลน - ได้แผนการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำประจำปี และมีการปล่อยพันธุ์ปลากระพง จำนวน 5,000 ตัว วันที่ 12 สิงหาคม 2557 บริเวณคลองป่าชายเลน - ได้ข้อตกลงร่วมกันของกลุ่มอนุรักษ์ฯและกลุ่มประมงพื้นบ้านในการกำหนดเขตการจับสัตว์น้ำ 	<ul style="list-style-type: none"> - กล้าไม้ป่าชายเลนบางส่วนตายเนื่องจากมีชาวบ้านนำแพะไปปล่อยในป่าชายเลน ทำให้แพะเข้าไปกินต้นกล้าที่เพิ่งปลูก เสียหาย ซึ่งมีการแก้ปัญหาโดยการไล่ตาข่ายไปกันพื้นที่ไม่ให้แพะเข้าไป แต่มีบ้างครั้งที่แพะหลุดเข้าไปจึงทำให้จัดการได้ยาก ดังนั้นวิธีการแก้ปัญหาอีกวิธี คือ การปลูกด้วยฝักหรือลูก เช่น ฝักโกงกาง และลูกจาก โอกาสรอดจะสูงกว่า ปลูกด้วยต้นกล้า - การกำหนดวันปล่อยสัตว์น้ำต้องดูช่วงเวลา น้ำขึ้น - ลง และน้ำตายช่วง 6 - 10 คำ เพื่อให้ปลา มีโอกาสรอดและอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ควรปล่อยช่วงเช้า เพราะอุณหภูมิของน้ำจะไม่ร้อนมากและไม่ควรปล่อยบริเวณท่าเทียบเรือเพราะโอกาสที่สัตว์น้ำรอดชีวิตน้อยลงเนื่องจากมีเรือสัญจรผ่านเยอะ ควรลงไปปล่อยในคลองป่าชายเลน

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
2	แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	3. กิจกรรมวางอนุรักษ์หอยกัน (ในอดีตพื้นที่บ้านหัวทางมีหอยกันจำนวนมาก แต่หลังจากป่าชายเลนเสื่อมโทรมทำให้หอยกันมีน้อยลง ชุมชนจึงได้ร่วมกันทำกิจกรรมเพื่ออนุรักษ์หอยกันนี้)	- สมาชิกในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันไปเก็บหอยกัน จากป่าชายเลนที่ใกล้เคียงได้มาประมาณ 50 กิโลกรัมซึ่งนำมาเป็นแม่พันธุ์และนำมาปล่อยในเขตป่าชายเลนในชุมชนและทำป้ายประกาศเป็นเขตอนุรักษ์หอยกันห้ามเก็บหอยกันในบริเวณนั้น เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์หอย เพื่อเพิ่มจำนวนหอยกันให้มากขึ้นเหมือนในอดีตที่เคยมีหอยกันจำนวนมาก	- มีชาวบ้านบางคนเข้าไปหาหอยกันในเขตอนุรักษ์ทำให้หอยกันบางส่วนถูกจับไป จึงได้มีการประชาสัมพันธ์ในชุมชนให้ทราบโดยทั่วกันและมีกลุ่มอนุรักษ์ฯ คอยเข้าไปเฝ้าดูอยู่เสมอ
		4. กิจกรรมวางปะการังเทียม - สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ฯ นำปะการังเทียมที่ทำจากล้อยางรถยนต์ผูกเป็นสี่เหลี่ยมซดละ 7 ล้อ จำนวน 4 ชุด ไปวางในแหล่งที่เป็นที่กำหนดเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ในบริเวณคลองที่ไม่กีดขวางเส้นทางสัญจรทางน้ำ โดยได้รับอนุญาตจากกรมเจ้าท่าแล้ว ปีละ 1 ครั้ง	- ได้เขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาต่าง ๆ และใช้เป็นเขตปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อให้มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น	- การขนย้ายปะการังเทียม ลงสู่ลำคลองต้องใช้เรือขนาดใหญ่และใช้แรงงานคนในชุมชนหลาย ๆ คน และต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มประมงพื้นบ้านทราบถึงตำแหน่งที่วางปะการังเทียมเพื่อเว้นไว้ให้เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
3	แผน การ จัด การ ห้องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน	1. กิจกรรมอบรมการบริหารจัดการโฮมสเตย์	- สมาชิกโฮมสเตย์จำนวน 19 ครัวเรือนได้รับการอบรมและนำความรู้ไปบริหารจัดการการให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ได้จำนวน 10 หลัง - กำหนดกฎระเบียบการบริหารจัดการกลุ่มโฮมสเตย์ - กำหนดกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้าพักโฮมสเตย์	- เจ้าของบ้านพักโฮมสเตย์เข้าใจในหลักการและนำความรู้ไปพัฒนาบ้านพักตามเกณฑ์มาตรฐาน และบางหลังต้องมีการซื้ออุปกรณ์บ้างอย่างเพิ่มเติมเช่น พัดลม อุปกรณ์เครื่องนอน สำหรับเป็นห้องพักโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยว
		2. กิจกรรมอบรมให้ความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน - การแปรรูปสมุนไพรจากป่าชายเลน ชาสระผม ครีมนวดน้ำ - การทำผ้ามัดย้อมจากเปลือกไม้ป่าชายเลน	- กลุ่มแม่บ้านได้เรียนรู้วิธีการทำยาสระผมจากต้นถอบแถบ น้ำ ซึ่งมีคุณสมบัติในการรักษาเหา และครีมนวดน้ำจากใบต้นเหงือกปลาหมอ มีคุณสมบัติในการแก้คัน รักษาแผลบริเวณผิวหนัง - กลุ่มผ้ามัดย้อมก็รับซื้อเมล็ดโดยใช้เปลือกไม้จากป่าชายเลน และย้อมผ้าฝ้ายเป็นผืนเพื่อนำไปตัดเย็บ - กลุ่มผ้าย้อมนำผ้าที่ย้อมแล้วมาตัดเย็บเป็นเสื้อ ผ้าเช็ดหน้า ผ้าคลุมผม	- กลุ่มทำผ้ามัดย้อมยังขาดเครื่องมือในการตัดเย็บ ต้องส่งไปให้ช่างตัดเย็บให้ ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
3	แผน การ จัด การ ห้องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน	3.กิจกรรม พัฒนาฐานเรียนรู้ในชุมชน - จัดทำป้ายสื่อความหมาย - จัดตั้งอำนาจความสะดวกในการรับฟัง บรรยาย ได้แก่ แก้วอี่ ทางเดินชมแหล่ง เครื่องขยายเสียง - ทำความสะอาดและปรับปรุง ภูมิทัศน์ใน บริเวณฐานเรียนรู้	- ฐานเรียนรู้ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ผู้เข้ามาศึกษาดูงานได้รับ การพัฒนาให้ดีขึ้น - ฐานการเลี้ยงปูน้ำม ได้พัฒนาภูมิทัศน์รอบ ๆ บ่อ และ ทำทางเดินให้สะดวกขึ้น ทำป้ายสื่อความหมายการเลี้ยงปูน้ำม - ฐานผ้ามัดย้อมเปลือกไม้จากป่าชายเลน ได้พัฒนาป้ายสื่อ ความหมายและสถานที่ในการทำผ้ามัดย้อม พร้อมอุปกรณ์ที่ ใช้ทำผ้ามัดย้อม - ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนได้จัดทำป้ายสื่อ ความหมาย และปรับปรุงภูมิทัศน์รอบ ๆ ฐานเรียนรู้ โดยแต่ละฐานจะมีวิทยากรประจำฐาน ในการบรรยายให้ นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงานได้เรียนรู้	- สภาพที่ตั้งของฐานเรียนรู้บาง ฐานมีข้อจำกัดในด้านพื้นที่ เช่น ฐานการเลี้ยงปูน้ำม มีทางเดินที่แคบ และไม่มีพื้นที่สำหรับบรรยาย ต้อง มีการปรับปรุงพื้นที่สำหรับการฟัง บรรยายก่อนลงบ่อปูน้ำมเพื่อความ ปลอดภัยและเหมาะสม - สิ่งอำนวยความสะดวกในฐาน เรียนรู้ไม่เพียงพอ เช่น แก้วอี่นั่งฟัง บรรยาย ป้ายสื่อความหมายที่ได้ มาตรฐานสวยงาม เครื่องขยาย เสียงที่ได้มาตรฐาน - งบประมาณในการจัดซื้อ อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก ไม่เพียงพอ ต้องขอรับการ สนับสนุน งบประมาณจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/ โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
		<p>4. กิจกรรมทำสื่อประชาสัมพันธ์การ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านหัวทาง</p> <p>- ทำแผ่นซีดีและโฟโตบุ๊ก โดยได้รับการ สนับสนุนงบประมาณจากกรมการ ท่องเที่ยว จำนวน 50,000 บาท</p> <p>- ร่วมออกบูทในงานมหกรรมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูล "มา แลด๊ะ ท่องเที่ยวโดยชุมชนสตูล"</p> <p>- นำข้อมูลลงใน เว็บไซต์เครือข่ายการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูล</p>	<p>- ได้สื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้หลาย ช่องทางมากขึ้น</p>	<p>- การประชาสัมพันธ์ ด้านการท่องเที่ยว ยังไม่ค่อยแพร่หลาย เนื่องจากสมาชิกใน กลุ่มท่องเที่ยวฯ ยังขาดทักษะการใช้ เครื่องมือ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการ เผยแพร่ เช่น การใช้เฟสบุ๊ก การติดตาม ข้อมูลทางเว็บไซต์ของเครือข่ายการ ท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูล ต้องให้ เด็ก ๆ ที่เป็นลูกหลานในชุมชนช่วยนำ ข้อมูล และภาพกิจกรรมไปเผยแพร่ใน สื่อต่าง ๆ</p>

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/ โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
3	แผนการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน	5. กิจกรรมอบรมให้ความรู้การจัดการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับ - หลักการบริการจัดการการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านห้วยทาง - โครงสร้างคณะกรรมการ - กำหนดกฎระเบียบการทำงานของกลุ่ม ท่องเที่ยวฯ - ระบบการเงินแสดงบัญชีรายรับรายจ่าย จัดสรรประโยชน์ - ระบบรักษาความปลอดภัยให้ นักท่องเที่ยว	คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวฯ ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ หลักการบริการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยทาง และได้ ปรับเปลี่ยนและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการตามโครงสร้างให้ เหมาะสมยิ่งขึ้น ได้ข้อกำหนดกฎระเบียบการทำงานของกลุ่ม ท่องเที่ยวฯ ได้จัดทำระบบการเงินแสดงบัญชีรายรับรายจ่าย จัดสรร ประโยชน์ และได้จัดทำระบบรักษาความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว	- คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวฯ บางคน ไม่สามารถเข้ารับการอบรมได้ - คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวฯ ส่วน ใหญ่ใช้คอมพิวเตอร์ไม่ได้ ทำให้ระบบ การจัดทำข้อมูล บันทึกข้อมูลต่าง ๆ ไม่ สมบูรณ์ ต้องหาผู้ที่สามารถใช้ คอมพิวเตอร์ได้และจัดทำข้อมูลได้ดีมา ช่วยดำเนินการ

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
3	แผน การ จัด การ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน	6.กิจกรรมทำโปรแกรมนำเที่ยวในชุมชน ท่องเที่ยวใกล้เคียง - กำหนดแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนและแหล่ง ท่องเที่ยวใกล้เคียงที่บรรจุในโปรแกรม - กำหนดและเตรียมกิจกรรมและฐานเรียนรู้ ที่จะนำเสนอลงในโปรแกรม เน้นให้เป็น กิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน ได้ความรู้ และปลอดภัย - กำหนดอัตราค่าบริการเหมาะสม และคุ้มทุน - ประสานงานกับผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ใกล้เคียงเกี่ยวกับกฎระเบียบ ช่วงเวลาที่ เหมาะสมในการเข้าแหล่งท่องเที่ยว	- ได้โปรแกรมการท่องเที่ยว 2 โปรแกรม - แบบวันเดียว - แบบ 2 วัน 1 คืน (รายละเอียดโปรแกรมในภาคผนวก)	ผู้รับผิดชอบฝ่ายนำเที่ยวต้องมีการ วางแผนและประสานงานกับ ผู้เกี่ยวข้องทุกครั้งก่อนมีการนำ เที่ยว โดยต้องมีการ ประชุม มอบหมายงานให้ผู้รับผิดชอบแต่ ละงานว่าใครทำอะไร ช่วงไหน เพราะการนำเที่ยวนอกพื้นที่ชุมชน ต้องทำกิจกรรมให้ตรงเวลาตาม โปรแกรมและนักท่องเที่ยวต้อง ได้รับความปลอดภัย จึงได้มีการ ทดสอบโปรแกรมการท่องเที่ยว ก่อนจัดให้มีการนำเที่ยวจริง

ตารางที่ 4.17 การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม (ต่อ)

ที่	แผนงาน/โครงการ	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน	ปัญหาอุปสรรค/แนวทางแก้ไข
3	แผน การ จัด การ ห้องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน	7. กิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์ ชุมชนบ้านหัว ทาง	- เด็กและเยาวชนในชุมชนเข้าร่วมการอบรมจำนวน 30 คน ระยะเวลา 3 วัน และมีการฝึกปฏิบัติหลังการอบรม ซึ่งส่วน ใหญ่เด็กและเยาวชนพึงพอใจในการเข้าร่วมการอบรมและ คิดว่าตนเองสามารถที่จะพานักท่องเที่ยวนำชมแหล่ง ท่องเที่ยวในชุมชนได้	- กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ไม่มีโอกาสได้ ต้อนรับกลุ่มผู้เข้ามาศึกษาดูงาน ช่วงวันจันทร์ - ศุกร์ เนื่องจากต้อง ไปโรงเรียน ได้บริการต้อนรับ นักท่องเที่ยวและกลุ่มผู้เข้ามาดู งาน เฉพาะในวันหยุดเสาร์อาทิตย์
		8. กิจกรรมทดลองนำเที่ยว - กลุ่มท่องเที่ยวฯ จัดกิจกรรมทดลองนำ เที่ยวตาม โปรแกรม 2 วัน 1 คืน	- นักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองประกอบด้วย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สื่อมวลชน เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริษัททัวร์ จำนวน 25 คน มีความพึงพอใจต่อโปรแกรมนี้ และให้ ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ ในการนำไปปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนดีขึ้น	- รายละเอียดแสดงในสรุป ประเมินผลการทดลองนำเที่ยว

สรุปประเมินผลการทดลองนำเที่ยว ตามโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ได้จากแผนงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เป็นกิจกรรมที่ประเมินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยทาง ผลจากการทดลองนำเที่ยวเพื่อทดสอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยทางได้ผลดังนี้

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง 2 วัน 1 คืน

วันเสาร์ที่ 18 ตุลาคม 2557 "เรียนรู้วิถีชีวิตป่าชายเลน เล่นน้ำ หาดทราย "

- 08.30 - 9.30 น. รับฟังการบรรยายเกี่ยวกับ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน โดยประธานกลุ่มท่องเที่ยวฯ
- 09.30 - 11.30 น. ลงพื้นที่ตามฐานเรียนรู้ ฐานปฐพี ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ฐานผ้ามัดย้อม นำชมโดยกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ และผู้บรรยายประจำฐานเรียนรู้
- 12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน / เข้าที่พักโฮมสเตย์
- 13.00 - 15.00 น. นั่งเรือชมป่าชายเลนและขึ้นจุดชมวิวยิวบริเวณเขาโต๊ะอีดำ เขาโต๊ะก้อง
- 15.30 - 17.00 น. เดินชมทางเดินธรรมชาติป่าชายเลน เพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน ลงหาดทรายบริเวณดอนทรายขาว พายเรือคายัค เล่นน้ำ ในคลองเจ๊ะสมาน
- 17.00 - 18.00 น. อาบน้ำ เตรียมทำอาหารเย็น จากหอย ปู ปลา กับครอบครัวโฮมสเตย์ เมนูเด่น แกงส้มปฐพี ผักหวานทะเลลวก น้ำพริกลูกตำแพน ยอดเป็งต้มกระทือ ปลาจรวดทอดขมิ้น ผัดหอยขาว
- 19.30 - 20.30 น. รับประทานอาหารค่ำ อร่อยล้ำกับอาหารที่ร่วมทำกับเจ้าบ้าน
- 21.00 . พักผ่อนในบ้านโฮมสเตย์ รับฟังเรื่องราวประวัติชุมชนห้วยทาง

วันอาทิตย์ที่ 19 ตุลาคม 2557 "เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน เที่ยวถ้ำลอดปูยู ถูนกป่าชายเลน "

- 07.00 - 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า (ข้าวต้ม/ ข้าวเหนียวไก่ทอด/ น้ำชา/ กาแฟ/ขนมพื้นเมือง)
- 08.00 - 12.00 น. นั่งเรือชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของคนห้วยทาง การวางไซปู การวางไซปลาผีเสื้อ หาดทรายแดง เดินทางไปถ้ำลอดปูยู ชมสองข้างทางที่เป็นป่าชายเลนธรรมชาติ
- 12.00 - 13.00 น. มื้อเที่ยงแสนอร่อยกับการกินข้าวห่อ ท่ามกลางป่าชายเลน
- 13.00 - 14.00 น. เดินทางกลับแวะท่าเรือคำมะลิ่ง ขึ้นชมหอดูนกและอุโมงค์ป่าชายเลน ถ่ายรูป กับปูก้ามดาบยักษ์และปลาน้ำโม
- 14.30 - 15.00 น. เดินทางกลับโดยรถยนต์จากท่าเรือคำมะลิ่ง ถึงชุมชนบ้านห้วยทาง เลือกรื้อของฝาก

จากชุมชน เข้าที่พักเก็บสัมภาระ เดินทางกลับภูมิลำเนาโดยสวัสดิภาพ

กิจกรรมครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมจำนวน 25 คน เป็นเพศชาย 8 คน หญิง 17 คน มีอายุเฉลี่ยประมาณ 32 ปี สถานะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นสมาชิกในชุมชนจำนวน 4 คน นักท่องเที่ยวจำนวน 7 คน นักเรียนนักศึกษา จำนวน 5 คน ผู้แทนจากบริษัททัวร์จำนวน 4 คน ผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 3 คน ผู้สื่อข่าว จำนวน 2 คน ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษา ระดับอนุปริญญาจำนวน 12 คน ปริญญาตรีขึ้นไปจำนวน 8 คนและมีมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 5 คน

ผลจากการประเมินความพึงพอใจผู้เข้าร่วมกิจกรรมตามโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านศูนย์บริการนักท่องเที่ยว พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับเหมาะสมมาก รายละเอียดเกี่ยวกับศูนย์บริการมีดังนี้ มีการต้อนรับโดยประธานกลุ่ม มีการบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและการจัดการป่าชายเลน โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ พร้อมนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวให้คณะที่มาทราบว่ามีกิจกรรมอะไรบ้างในโปรแกรมนำเที่ยว จัดสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่นั่งพักผ่อน ป้ายสื่อความหมาย ป้ายแสดงโครงสร้างคณะกรรมการ ห้องน้ำ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์และเครื่องขยายเสียง มีเอกสารประชาสัมพันธ์ มีจุดจำหน่ายของที่ระลึก และมีป้ายแสดงอัตราค่าบริการต่าง ๆ ด้านความพร้อมของฐานเรียนรู้ ทั้ง 3 ฐาน ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับเหมาะสมปานกลาง รายละเอียดเกี่ยวกับฐานเรียนรู้ ดังนี้

1. ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด มีผู้บรรยายกล่าวทักทายต้อนรับ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมของการเลี้ยงปูน้ำจืดพร้อมสาธิตการนำปูหนุ่มมาใส่กล่อง การให้อาหารปู การสังเกตการลอกคราบของปู และมีป้ายสื่อความหมายวิธีการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานนี้ทางเดินบนสะพานเพื่อชมการเลี้ยงปูไม่ค่อยสะดวก ที่นั่งพักผ่อนมีพื้นที่น้อย ไม่มีเครื่องขยายเสียงประกอบการให้ความรู้ ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ให้ข้อเสนอแนะ สิ่งที่ต้องมีการปรับปรุงเช่น ที่นั่งพักผ่อนไม่เพียงพอ และ ทางเดินชมฐานมีพื้นที่จำกัด ซึ่งจะต้องมีการนำไปปรับปรุงต่อไป

2. ฐานการทำผ้ามัดย้อม มีวิทยากรบรรยายให้ความรู้วิธีการทำผ้ามัดย้อมจาก เปลือกไม้ ต้น โกงกาง โดยให้นักท่องเที่ยวทดลอง มัดผ้าฝ้ายด้วยยาง และนำผ้าที่มัดแล้วไปต้มในถังที่มีเปลือกไม้ต้มอยู่ แช่ไว้และนำมาล้าง จะได้ผ้าสีน้ำตาลมีลวดลายตามลอมมัด นำมาล้างและตากให้แห้งจะได้ผ้ามัดย้อมที่นำไปตัดเป็นผ้าเช็ดหน้า หรือกระเป๋าถุงผ้าได้ ภายในฐานเรียนรู้มีป้ายสื่อความหมายวิธีการทำผ้ามัดย้อม ที่นั่งพักผ่อน มีเครื่องขยายเสียง ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ให้ข้อเสนอแนะควรมีห้องน้ำ ซึ่งจะต้องมีการนำไปปรับปรุงต่อไป

3. ฐานการเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน เป็นฐานที่ให้นักท่องเที่ยวเดินชมและเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน จากวิทยากรประจำฐาน มีป้ายแสดงชื่อพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มีทางเดินที่

สะดวก แต่ยังคงขาดเครื่องขยายเสียง เก้าอี้ที่นั่งฟังบรรยายไม่เพียงพอ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งจะต้องมีการนำไปปรับปรุงต่อไป

4. ด้านที่พักโฮมสเตย์ พบว่าผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับความพึงพอใจในระดับเหมาะสมมาก ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับ ห้องนอนสะอาดไม่มีกลิ่นอับ ห้องน้ำห้องส้วมสะอาด บ้านพักจัดเป็นระเบียบ ห้องครัวสะอาด เจ้าของบ้านมีอัธยาศัยดีเป็นกันเอง และอัตราค่าบริการเหมาะสม

5. ด้านการให้บริการอาหารพื้นบ้าน พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับความพึงพอใจในระดับเหมาะสมมาก ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับ ปริมาณอาหารแต่ละมื้อ อาหารที่ปรุงจากวัตถุดิบในชุมชน เมนูพื้นบ้าน ราคาอาหารมีความเหมาะสม จัดเตรียมอาหารตรงเวลา และได้เรียนรู้วิธีการประกอบอาหารที่มาจากป้าชายเลน

6. ด้านการให้บริการนั่งเรือชมแหล่งท่องเที่ยว ถ้ำลอดปุยู หอดูนกป่าชายเลน และ อุโมงค์ป่าชายเลนที่ทำเทียบเรือดำมะตัง พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจในระดับเหมาะสมมาก ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับ สภาพของเรือหางยาวนำเที่ยว เสื้อชูชีพ คนขับเรือให้บริการดี ระยะเวลาในการนั่งเรือมีความเหมาะสม แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีความสวยงาม ปลอดภัย มีจุดถ่ายรูป แต่สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำ และการจัดการขยะยังต้องปรับปรุง

7. ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวตามโปรแกรม พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความพึงพอใจในระดับเหมาะสมมาก ซึ่งมีรายละเอียดกิจกรรมประกอบด้วย พายเรือคายัค การหาหอย ดูการวางไข่ปู ขึ้นเขาดูจุดชมวิวยุทธศาสตร์ดำ การร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน และการเล่นน้ำชายหาด ซึ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างประทับใจและสนุกสนาน

หลังจากได้นำผลการประเมินมาสรุปและจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อนำเสนอผลให้สมาชิกในกลุ่มท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบ ก็ได้ร่วมกันสะท้อนผลการดำเนินงานและร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนตามกระบวนการต่อไป โดยผลสรุปของการทดลองนำเที่ยว ที่คณะกรรมการต้องนำไปปรับปรุงคือสิ่งอำนวยความสะดวกในฐานเรียนรู้ เช่น ที่นั่งฟังบรรยาย เครื่องขยายเสียง ทางเดินชมกิจกรรมในฐาน ห้องน้ำ และการจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว หลังจากการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมทดลองนำเที่ยวแล้ว ทีมวิจัยและกลุ่มที่รับผิดชอบกิจกรรม ได้ร่วมกันสรุปปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากผลการดำเนินการ เพื่อที่นำกลับไปปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวต่อไป

หลังจากการดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรม ทีมวิจัยได้ทำเวทีสรุปผลและถอดบทเรียน กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนการดำเนินกิจกรรม และเพื่อปรับปรุงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านหัวทาง ได้ดังนี้

การถอดบทเรียนจากการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม พบว่ามีประเด็นที่สำคัญดังนี้

1) การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน ระหว่างแกนนำในชุมชน และหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ คือ การมีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชน ในด้านการจัดการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยที่แกนนำในชุมชนมีความเข้าใจในปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหา ส่วนผู้แทนจากหน่วยงานภายนอกมีความเข้าใจและต้องการสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการวิจัยเพื่อใช้ในการพัฒนาและแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้ต่อไป

2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม โดยทีมวิจัยจากชุมชนทำการวิเคราะห์ปัญหาภายในกลุ่มของตนซึ่งสามารถสะท้อนภาพของปัญหาได้ดีเพราะเป็นผู้ได้รับผลของปัญหาจริง แล้วร่วมกันหาแนวทางแก้ไข แล้วนำมาเข้าสู่การประชุมกลุ่มย่อย โดยมีทีมวิจัยและผู้มีประสบการณ์จากภายนอกมาเข้าร่วมรับฟัง ทำให้ได้ข้อสรุปของปัญหาและแนวทางแก้ไขที่เหมาะสม นำไปจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหา

3) การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยทีมวิจัยได้ร่วมกันวิเคราะห์แนวทางแก้ไข ปัญหา ออกเป็นกิจกรรมที่ชุมชนทำได้ทันเอง กับกิจกรรมที่ชุมชนต้องขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งได้แผนปฏิบัติการจำนวน 3 แผนงาน แผนงานที่ 1) ปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย แผนงานที่ 2) อนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย และแผนงานที่ 3) การพัฒนาบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ประกอบด้วย 8 กิจกรรมย่อย

4) การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานที่วางไว้ โดยผู้รับผิดชอบตามที่ระบุไว้ในแผน ซึ่งปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นปัญหาจากภายในชุมชน จึงต้องมีการนำไปแก้ไขต่อไป

การถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านหัวทาง พบว่ามีการปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยว ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการ มีโครงสร้างคณะกรรมการประกอบด้วยฝ่ายต่าง ๆ จำนวน 5 ฝ่าย โดยเน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานในทุกเพศ ทุกวัย ประกอบด้วย

1.1) ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย ที่ปรึกษา ประธาน รองประธาน และเลขานุการ มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลการบริหารของทุกฝ่าย คอยประสานงานในกลุ่ม ในชุมชน และกับหน่วยงานภายนอก จัดให้มีการประชุมสมาชิกอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และจัดทำสรุปผลการดำเนินงานประจำปี และกำหนดกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว และกฎระเบียบสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ เข้มแข็งและยั่งยืน

1.2) ฝ่ายการเงินและบัญชีมีหน้าที่ จัดทำระบบการบริหารจัดการการเงินอย่าง โปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยมีการทำบัญชี รายรับ รายจ่าย ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าบริการ บริหารเงิน เข้ากองกลางเพื่อไว้ปรับปรุง จัดซื้ออุปกรณ์ สิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น และเป็นกองทุนในการ จัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ทั้งให้กับสมาชิกและสาธารณะประโยชน์อื่น ๆ ในชุมชน เช่น จัดซื้อวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นให้มัสยิด อุปกรณ์กีฬาให้เยาวชนใช้ในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมศาสนาและวัฒนธรรม

1.3) ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาดมีหน้าที่ ดำเนินการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทำวิดีโอ โฟโต้บู๊ค จัดทำฐานข้อมูลชุมชนเผยแพร่ในเว็บไซต์เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูล และร่วมออกงานในกิจกรรมต่าง ๆ ของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน เชื่อมโยงการทำตลาดการท่องเที่ยวระหว่างเครือข่าย

1.4) ฝ่ายประเมินผล มีหน้าที่ประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว หลังจากมีการเข้ามาเที่ยวในชุมชนบ้านหัวทาง โดยใช้แบบสอบถามวัดความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง และบ้านพักโฮมสเตย์จะมีสมุดเยี่ยมประจำบ้าน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เขียนความรู้สึกด้านต่าง ๆ ให้เป็นกำลังใจและข้อเสนอแนะให้กับกลุ่ม และทำการประเมินผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อชุมชน ในด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี เศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงการบริหารงานและวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มต่อไป

1.5) ฝ่ายรักษาความปลอดภัย มีหน้าที่ดูแลความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวขณะร่วมกิจกรรมตามแหล่งท่องเที่ยว พักค้างในโฮมสเตย์ และในหมู่บ้าน

2) ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคณะกรรมการบริหารทุกฝ่ายร่วมกันพัฒนา จัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ทางเดินชม ที่จอดรถ ที่นั่งพัก ป้ายสื่อความหมาย และการรักษาความสะอาด ในแหล่งท่องเที่ยวและในฐานเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงาน พัฒนาภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามและกลมกลืนกับธรรมชาติ นำความหลากหลายของทรัพยากรป่าชายเลน และจัดฐานเรียนรู้ที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยวมีจำนวน 3 ฐานที่เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากป่าชายเลน ฐานฝ้ามัดย้อม ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในชุมชนและใกล้เคียง เช่น ดอนหอยขาว จุดชมวิวกาโตะอีดำ กาโตะก้อง ถ้ำลอดปูยู หอคูนก ทางเดินป่าชายเลน บริเวณทำเทียบเรือท่ามะลิ่ง

3) ด้านการให้ความรู้ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชุมชน และการจัดการป่าชายเลน โดยชุมชน โดยกลุ่มผู้นำชม ให้นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนได้เรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวมุสลิม และการจัดการป่าชายเลน โดยชุมชน รวมทั้งร่วมกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น ร่วมทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ต่าง ๆ ปลูกต้นไม้โกงกาง และต้นจาก ร่วมกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์หอยกัน และปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ร่วมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมเทศกาลฮารีรายอ และประเพณีต่าง ๆ ในชุมชน เรียนรู้การประกอบอาชีพของวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน เช่น การวางอวน วางไซปู หาดอช หาดปูเปี้ยว เรียนรู้ฐานการเรียนรู้ 3 ฐานซึ่งเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มจากป่าชายเลน ฐานฝ้ามัดย้อม ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน เรียนรู้การบริหารจัดการป่าชายเลนของชุมชน ประโยชน์ของป่าชายเลนในเรื่องของสมุนไพร และอาหารพื้นบ้านจากพืชป่าชายเลน เช่น การทำน้ำพริกลูกคำแพน

4. ด้านการบริการการท่องเที่ยว โดยกลุ่มบริการด้านการท่องเที่ยวให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงาน โดยมีการนำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยว ตามโปรแกรมการท่องเที่ยว แบบ 2 วัน 1 คืน และ แบบเที่ยววันเดียว มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ปลาแดดเดียว ปลาต้ม หอยขาวอบแห้ง ปูดำ ปูน้ำจืด ฝ้ามัดย้อม จัดการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย กลุ่มต่าง ๆ จำนวน 6 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่มยานพาหนะ มีหน้าจัดยานพาหนะเพื่อพานักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ประกอบด้วย ทีมเรื่อนำเที่ยวและรถนำเที่ยวมีสมาชิกจำนวน 8 คน มีเรือหางยาวสำหรับ

บริการนักท่องเที่ยว ไปเที่ยวชมป่าชายเลน และแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงจำนวน 5 ถ้าเรือหางยาวสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 40 - 50 คน ถ้ามีนักท่องเที่ยวจำนวนมากกว่านี้สามารถนำเรือหางยาวจากชุมชนใกล้เคียงมาบริการเสริมได้ และมีรถนำเที่ยวในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง จำนวน 6 คัน

2) กลุ่มบริการที่พัก มีหน้าที่ให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ โดยใช้ชื่อกลุ่ม "เกอปลาบาตัสโฮมสเตย์" มีสมาชิกจำนวน 19 คน ประกอบด้วยผู้ประสานงานในการแจ้งสมาชิกว่ามีนักท่องเที่ยวเข้าพัก มีระบบการบริหารจัดการแบบคิว มีบ้านโฮมสเตย์รองรับนักท่องเที่ยวจำนวน 10 หลัง รองรับนักท่องเที่ยวได้ ประมาณครั้งละ 50 - 60 คน ถ้ามีนักท่องเที่ยวจำนวนมากกว่านี้สามารถให้บริการที่พักแบบเดย์ หรือที่พักรวมบริเวณโรงเรียนสอนศาสนาได้

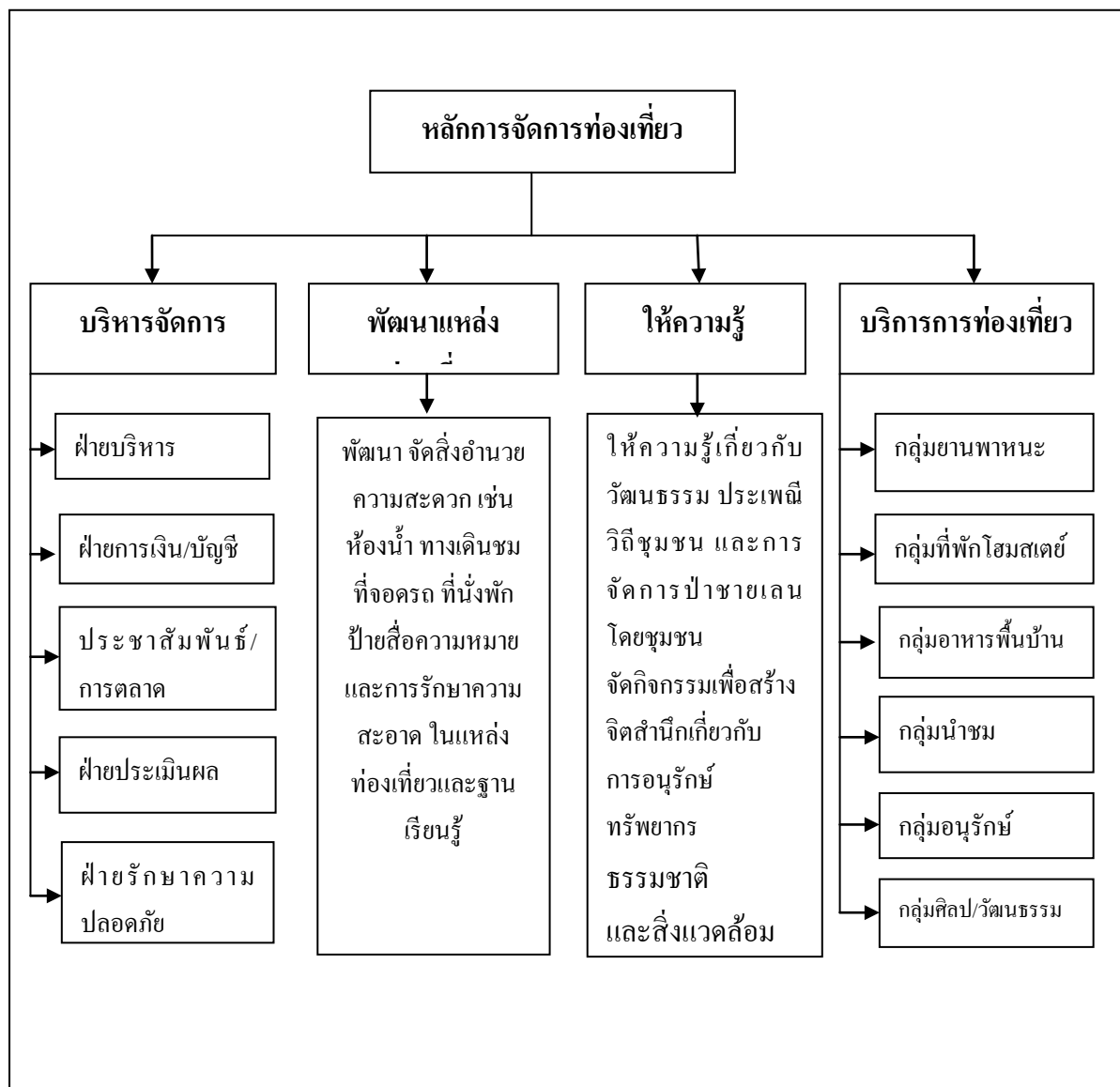
3) กลุ่มทำอาหารพื้นบ้าน มีหน้าที่จัดเตรียมอาหารให้นักท่องเที่ยว ประกอบด้วยสมาชิกจากกลุ่มแม่บ้าน จำนวน 18 คน โดยกลุ่มแม่บ้านจะผลัดเวรกัน 3 กลุ่ม มารับทำอาหารพื้นบ้าน ไว้บริการนักท่องเที่ยวเมื่อมีกลุ่มนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้ามาศึกษาดูงานมาพักแบบหมู่คณะ โดยแต่ละกลุ่มประกอบด้วย ทีมแม่ครัว 2 คน ทีมเสิร์ฟอาหารพร้อมจัดโต๊ะ เก้าอี้ 2 คน และทีมล้างจาน ล้างแก้ว 2 คน โดยแต่ละหน้าที่มีค่าตอบแทน คือ แม่ครัววันละ 400 บาทต่อคน คนเสิร์ฟอาหารและล้างจาน คนละ 300 บาทต่อวัน

4) กลุ่มผู้นำชมหรือนักสื่อความหมายและยุวมัคคุเทศก์ ประกอบด้วยสมาชิก จำนวน 10 คน ผู้นำชมหรือนักสื่อความหมาย 6 คน นำเที่ยวตามฐานเรียนรู้ต่าง ๆ และมีผู้บรรยายให้ความรู้ประจำฐาน แต่ละฐาน กรณีมีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน จะมีกลุ่มอนุรักษ์ฯ เข้ามาช่วยในการทำกิจกรรมด้วย ส่วนยุวมัคคุเทศก์ ถ้ามีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในวันหยุดจะมีทีมยุวมัคคุเทศก์ในชุมชน นำชมและร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับนักท่องเที่ยวด้วย

5) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยสมาชิก จำนวน 10 คน มีหน้าที่ในการจัดเตรียมพื้นที่ ต้นกล้า เมล็ดพันธุ์ พืชป่าชายเลนเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลน และพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อใช้ในกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

6) กลุ่มศิลปวัฒนธรรมประเพณี สมาชิกประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณีศาสนาอิสลาม มีหน้าที่ จัดการแสดงทางวัฒนธรรมเช่นการแสดงร้องเงี้ยวของเยาวชน ถ่ายทอดความสำคัญของประเพณีทางศาสนา และหลักการทางศาสนาอิสลาม ให้กลุ่มผู้ที่เข้ามาเรียนรู้

จากการถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านหัวทางสามารถสรุป หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง และโปรแกรมการท่องเที่ยว ได้ดังภาพที่ 4.2

ภาพที่ 4.2 รูปแบบหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง อำเภอเมืองสตูล

ที่มา : โดยผู้วิจัย

ท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยทาง

โรงเรียนเทศบาล 5

กลุ่มบ้านเมืองใหม่

อ.เมือง

อ.สุพรรณบุรี

อ.อู่ทอง

อ.ลาดบัวขาว

อ.ประจวบคีรีขันธ์

บ้านป้อม

บ้านอนุรักษ

ศาลาท้องเที่ยว

ฝายกั้นน้ำ

ป่าชายเลน

สวนกีฬาอเนกประสงค์

กิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลน

ห้วยทาง ใจมสคต

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านห้วยทาง
เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน
เที่ยวถ้ำลอดปลุก
ดูนกป่าชายเลน
โทร. 085-0800008 , 087-3936505

กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านห้วยทาง อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี
ผู้ติดต่อประสานงาน ด.ต. สมเกียรติ สະດน - 085 0800008 , นางศกุนตลา ต่อสี: 087 3936505

ที่มา : โดยผู้วิจัย

โปรแกรมการท่องเที่ยว One day Trip

- 09.30 น. รับฟังการบรรยายเกี่ยวกับ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 12.00 น. รับประทานอาหารแบบพื้นบ้าน
  - 13.00 น. ลงพื้นที่ตามฐานเรียนรู้
    - ฐานปูนิ่ม
    - ฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
    - ฐานผ้ามัดย้อม
  - 15.30 น. นั่งเรือชมป่าชายเลน
    - คลองจะสมหาด คลองจะหมาด
    - หาดอ้อมบริเวณดอนหอยขาว
    - พายเรือคายัค เล่นน้ำ
- ชื่อของฝากของที่ระลึก จากชุมชน ก่อนเดินทางกลับ

อัตราค่าบริการ

1. ค่าที่พักโฮมสเตย์
  - นักท่องเที่ยวต่างชาติ200 บาท /คน/คืน
  - นักท่องเที่ยวชาวไทย150 บาท /คน/คืน
  - นักเรียน/นักศึกษา100 บาท /คน/คืน
2. ค่าอาหาร
  - อาหารเช้า80 บาท /คน
  - อาหารกลางวัน120 บาท /คน
  - อาหารเย็น 150 บาท /คน
  - อาหารว่าง 30 บาท /คน / มื้อ
3. ค่าเรือหางยาวนำเที่ยวลำละ 1,500 บาท /วัน / นั่งได้ 8-10 คน
4. ค่ารถยนต์นำเที่ยวคันละ 1,000 บาท /วัน
5. ค่าเรือคายัค 100 บาท / ลำ
6. ค่าบริการนำชม 1,000 บาท /คน-
7. ค่าตอบแทนวิทยากรประจำฐาน 500 บาท / คน-
8. ค่าจัดกิจกรรมในการปลูกป่าชายเลน 1,000 บาท / คน-

กิจกรรมอนุรักษ์ ป่าชายเลน

โปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน

วันที่ 1

- 08.30 น. รับฟังการบรรยายเกี่ยวกับ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 09.30 น. ลงพื้นที่ตามฐานเรียนรู้ ฐานปูนิ่ม ฐานทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ฐานผ้ามัดย้อม
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน / เข้าที่พักโฮมสเตย์
- 13.00 น. นั่งเรือชมป่าชายเลนและขึ้นจุดชมวิวดมบริเวณเขาโต๊ะอีดำ เขาโต๊ะกอง
- 15.30 น. เดินทางชมดินธรรมชาติป่าชายเลน หาดอ้อมบริเวณดอนหอยขาว พายเรือคายัค เล่นน้ำ ในคลองจะสมหาด
- 17.00 น. อานน้ำ เติร์ยมทำอาหารเย็น จากหอยปู ปลา กับครอบครัวโฮมสเตย์
- 18.30 น. ดำตรงกันวันอาทิตย์ดีและชมตลาดริมน้ำบ้านห้วยทาง มีอาหารชุมชนอร่อยๆ มากมาย ให้เลือกชิม พร้อมชมการแสดงของเยาวชนในชุมชน / เดินเล่น ออกกำลังกาย
- 19.30 น. อาหารค่ำ อร่อยล้ำกับอาหารที่ร่วมทำกับเจ้าบ้าน หรือจะไปต่อ กับโรตีสายชักในร้าน น้ำชา ในชุมชน
- 21.00 น. พักผ่อนในบ้านโฮมสเตย์ รับฟังเรื่องราวประวัติชุมชนห้วยทาง

“เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน ที่ยวถ้ำลอดปูยู ดูนกป่าชายเลน ”

วันที่ 2

- 07.00 น. รับประทานอาหารเช้า (ข้าวต้ม/ ข้าวเหนียวไก่ทอด/น้ำชา/กาแฟ/ขนมพื้นเมือง)
- 08.00 น. ชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของคนห้วยทาง อาทิ การวางไข่ปู การวางไข่ปลา มีสิงหาหอยตาแดง ฯลฯ เป็นต้น เดินทางไปถ้ำลอดปูยู ไซคีดีอาให้พื้นปลาไหลมาเล่นน้ำ สองข้างทางเป็นป่าชายเลนธรรมชาติสวยงาม แวะชมหอดูนก และอุโมงค์ป่าชายเลน บริเวณท่าเรือท่ามะลิ้ง ถ่ายรูปกับปูก้ามดาบยักษ์และปลาผีเสื้อ สัญลักษณ์สัตว์น้ำของจังหวัดสตูล
- 12.00 น. มื้อเที่ยงแสนอร่อยกับการกินข้าวห่อท่ามกลางป่าชายเลน
- 13.00 น. เดินทางกลับถึงท่าเรือ บ้านห้วยทาง เลือกชมชื่อของฝากจากชุมชน
- 14.30 น. ถึงที่พักคืนสัมภาระ เดินทางกลับเดินทางโดยสวัสดิภาพ

กฎระเบียบ สำหรับนักท่องเที่ยว

1. ห้ามนำสัตว์เลี้ยง (สุนัข) เข้ามาในบ้านพักโฮมสเตย์
2. ห้ามนำเนื้อสัตว์ที่ต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม (เนื้อหมู) มารับประทานในบ้านโฮมสเตย์
3. ห้ามทิ้งขยะในชุมชน และในป่าชายเลน
4. ห้ามเสพหรือดื่มเครื่องดื่มมึนเมาในชุมชนบ้านห้วยทาง
5. ห้ามเล่นการพนัน
6. ห้ามนำอาวุธเข้ามาในชุมชน
7. ห้ามแต่งการด้วยชุดที่ไม่เหมาะสม เช่น บุนกวางเกงขาสั้น ใต้อีเสื้อกล้าม ใต้อู่ว่ายน้ำ
8. ห้ามแสดงพฤติกรรมที่ขัดต่อวัฒนธรรมตามหลักศาสนาอิสลาม
9. ห้ามเก็บพืช สัตว์ในป่าชายเลนที่ต้องห้าม เช่น ปูก้ามดาบ ปลาตีน นกในป่าชายเลน
10. ห้ามขายหญิงที่ไม่ใช่สามี ภรรยา พักในบ้านโฮมสเตย์ห้องเดียวกัน

ที่มา : โดยผู้วิจัย

ตอนที่ 2 ผลจากแบบประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกี่ยวกับการจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาจากการใช้แบบประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 252 คน เพื่อประเมินความพึงพอใจจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม แสดงผลดัง ตารางที่ 4.18 - 4.24

ตารางที่ 4.18 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

	ข้อมูลพื้นฐาน	จำนวน	ร้อยละ
สถานะ	1. สมาชิกในชุมชน	(103)	(40.87)
	- กลุ่มท่องเที่ยว	17	6.74
	- ประมงพื้นบ้าน	18	7.14
	- ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	16	6.35
	- รับราชการ	6	2.38
	- กลุ่มอื่น (ออมทรัพย์, แม่บ้าน, เพาะเลี้ยง)	9	3.57
	- เกษตรกร เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ	20	7.94
	- รับจ้าง/ทำงานเอกชน	15	5.95
	- อื่น ๆ (สื่อมวลชน)	2	0.79
	2. นักท่องเที่ยว/ผู้มาศึกษาดูงาน	(119)	(47.22)
	- นักเรียน นักศึกษา	32	12.70
	- ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	28	11.11
	- รับราชการ	20	7.94
	- เกษตรกร	18	7.14
	- รับจ้าง/ทำงานเอกชน	21	8.33
	3. บริษัททัวร์	(6)	(2.38)
	4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	(24)	(9.52)
- ส่วนราชการ	8	3.17	
- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น	4	1.59	
- องค์กรอิสระ	12	4.76	
	รวม	252	100.00

จากตาราง 4.18 ผู้ตอบแบบสอบถามซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 252 คน มีสถานะเป็นสมาชิกในชุมชน 103 คน ประกอบด้วย กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 20 คน ประมงพื้นบ้าน 18 คน กลุ่มท่องเที่ยว 17 คน ค้าขาย 16 และอื่น ๆ สถานะนักท่องเที่ยวจำนวน 119 คน ส่วนใหญ่เป็น

นักเรียนนักศึกษา 32 คน ค้าขาย 28 คน รับราชการ 20 คน ทำงานเอกชน 21 คน และเกษตรกร 18 คน
สถานะบริษัททัวร์ 6 คน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 24 คน ตามลำดับ

ตารางที่ 4.19 ระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ทั้ง 4 ด้าน

การจัดการ	Mean	S.D.	ระดับ
ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	4.15	0.47	มาก
ด้านการบริการการท่องเที่ยว	4.14	0.58	มาก
ด้านการบริหารจัดการ	4.05	0.54	มาก
ด้านการให้ความรู้	4.34	0.49	มากที่สุด
รวม	4.17	0.53	มาก

จากตารางที่ 4.19 พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีระดับความพึงพอใจต่อการจัดการ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนภาพรวม อยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย 4.17 และเมื่อพิจารณารายด้าน
พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ด้านการให้ความรู้ ส่วนด้านอื่นๆอยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ย
ดังนี้ ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านการบริการด้านการท่องเที่ยว และด้านการบริหารจัดการ
ตามลำดับ จากผลการประเมินข้างต้น สรุปได้ว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจต่อการจัดการ
ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านห้วยทางในด้านการให้ความรู้มากที่สุด รองลงมาเป็นด้านการจัดการแหล่ง
ท่องเที่ยว การบริการ และการบริหารจัดการตามลำดับ

ตารางที่ 4.20 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	Mean	S.D.	ระดับ
1. ความหลากหลายของพืชในป่าชายเลน	4.33	0.66	มากที่สุด
2. ความหลากหลายของสัตว์ในป่าชายเลน	4.14	0.76	มาก
3. ความสมบูรณ์ของสภาพป่าชายเลน	4.37	0.66	มากที่สุด
4. ความสวยงามของธรรมชาติในป่าชายเลน	4.26	0.80	มากที่สุด
5. ความสงบในป่าชายเลนในชุมชน	4.27	0.80	มากที่สุด
6. ความสะอาดในป่าชายเลนในชุมชน	3.68	0.40	มาก
7. ความสัมพันธ์ระหว่างป่าชายเลนกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย	4.21	0.86	มากที่สุด
8. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสม เช่น ห้องน้ำ ทางเดินเท้า สะพานข้าม ศาลาพักผ่อน ท่าลงเรือ	4.02	0.84	มาก
9. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านการท่องเที่ยว	4.12	0.72	มาก
10. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัย	4.13	0.79	มาก
รวม	4.15	0.47	มาก

จากตารางที่ 4.20 พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีระดับความพึงพอใจ ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ภาพรวมในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.15 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 5 ด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ คือ ความสมบูรณ์ของสภาพป่าชายเลน ความหลากหลายของพืชในป่าชายเลน ความสงบในป่าชายเลน ความสวยงามของธรรมชาติในป่าชายเลน และความสัมพันธ์ระหว่างป่าชายเลนกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน ส่วนด้านที่อยู่ในระดับมาก 5 ด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ความหลากหลายของสัตว์ในป่าชายเลน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัย ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านการท่องเที่ยว การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสม เช่น ห้องน้ำ ทางเดินเท้า สะพานข้าม ศาลาพักผ่อน ท่าลงเรือ และความสะอาดในป่าชายเลนตามลำดับ

ตารางที่ 4.21 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนด้านการบริการการท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านการบริการการท่องเที่ยว	Mean	S.D.	ระดับ
1. จุดบริการต้อนรับมีการบรรยาย เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการป่าชายเลน	4.18	0.81	มาก
2. เส้นทางการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมและปลอดภัย	4.5	0.80	มาก
3. ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว	4.04	0.86	มาก
4. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนมีความสนุกสนาน ประทับใจ ได้ความรู้ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	4.29	0.76	มากที่สุด
5. การใช้งานพาหนะในกิจกรรมการท่องเที่ยว	4.25	0.84	มาก
6. การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืช สัตว์ ระบบนิเวศของป่าชายเลน โดย ผู้นำชม/ยุวมัคคุเทศก์	4.09	0.77	มาก
7. ระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ของนักท่องเที่ยว	4.00	0.90	มาก
8. บริการด้าน อาหาร เครื่องดื่ม และสินค้าที่ระลึกมีความเหมาะสมทั้ง ด้านราคาและคุณภาพ และเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน	4.02	0.95	มาก
9. อัตราค่าบริการต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเหมาะสม	4.12	0.80	มาก
10. ที่พักรูปแบบโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว	4.27	0.79	มากที่สุด
รวม	4.14	0.58	มาก

จากตารางที่ 4.21 พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีระดับความพึงพอใจด้านการบริการการท่องเที่ยวภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.14 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนมีความสนุกสนาน ประทับใจ ได้ความรู้ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และที่พักรูปแบบโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับมากเรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ การใช้งานพาหนะในกิจกรรมการท่องเที่ยว จุดบริการต้อนรับมีการบรรยายเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการจัดการป่าชายเลน เส้นทางท่องเที่ยวมีความเหมาะสมและปลอดภัย อัตราค่าบริการต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเหมาะสม การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืช สัตว์ ระบบนิเวศของป่าชายเลนโดยผู้นำชม/มัคคุเทศก์ ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว บริการด้าน

อาหาร เครื่องดื่ม และสินค้าที่ระลึกมีความเหมาะสมทั้งด้านราคาและคุณภาพ และเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน ระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวตามลำดับ

ตารางที่ 4.22 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนด้านการบริหารจัดการ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านการบริหารจัดการ	Mean	S.D.	ระดับ
1. การจัดเก็บและแยกขยะ	3.66	0.99	มาก
2. การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ไม่มีขยะในแหล่งท่องเที่ยว พืช สัตว์ ในป่า ชายเลน ไม่ลดลง ชาวบ้านในชุมชนยังคงวัฒนธรรมเหมือนเดิม	3.85	0.83	มาก
3. กฎ กติกา ข้อห้าม สำหรับนักท่องเที่ยว	3.96	0.73	มาก
4. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่เปราะบาง เช่น แหล่งดูปลาตีน ปูก้ามดาบ คูนกป่าชายเลน	4.02	0.84	มาก
5. การมีส่วนร่วมในการจัดการ และมีบทบาทในการทำงานของคนใน ชุมชนทุกวัย (เยาวชน วัยทำงาน คนสูงอายุ)	4.18	0.76	มาก
6. การจัดสรรเงินรายได้อย่างเป็นธรรมและโปร่งใสตรวจสอบได้	4.07	0.91	มาก
7. การจัดสรรเงินรายได้เข้าสู่สาธารณะประโยชน์ในชุมชน	4.07	0.69	มาก
8. ชุมชนมีแผนงานและเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวชัดเจน	4.27	0.77	มากที่สุด
9. การประเมินความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม	4.23	0.87	มาก
10. จัดสภาพแวดล้อมในชุมชนเหมาะสมกับชุมชนท่องเที่ยว	4.27	0.72	มากที่สุด
รวม	4.05	0.54	มาก

จากตารางที่ 4.22 พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีระดับความพึงพอใจด้านการบริหารจัดการภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.05 และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้านเรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ จัดสภาพแวดล้อมในชุมชนเหมาะสมกับชุมชนท่องเที่ยว และชุมชนมีแผนงานและเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวชัดเจน ส่วนด้านอื่น ๆ มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากเรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ การประเมินความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม การมีส่วนร่วมในการจัดการและมีบทบาทในการทำงานของคนในชุมชนทุกวัย (เยาวชน วัยทำงาน คนสูงอายุ) การจัดสรรเงินรายได้เข้าสู่สาธารณะประโยชน์ในชุมชน การจัดสรรเงินรายได้อย่างเป็นธรรมและ

โปร่งใสตรวจสอบได้ การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่เปราะบาง เช่น แหล่ง
คูปลาดิน ปู่ก้ามดาบ ดูนกป่าชายเลน กฎ กติกา ข้อห้าม สำหรับนักท่องเที่ยว การประเมินผล
กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ไม่มีขยะในแหล่งท่องเที่ยว พืช สัตว์ ในป่า
ชายเลนไม่ลดลง ชาวบ้านในชุมชนยังคงวัฒนธรรมเหมือนเดิม การจัดเก็บและแยกขยะ ตามลำดับ

ตารางที่ 4.23 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนด้านการให้ความรู้

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ด้านการให้ความรู้	Mean	S.D.	ระดับ
1. การให้ความรู้ถึงประโยชน์ของป่าชายเลน	4.44	0.67	มากที่สุด
2. ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าชายเลน เช่น ป้ายห้ามตัดต้นไม้ ห้ามจับสัตว์น้ำ เป็นต้น	4.33	0.83	มากที่สุด
3. การให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลน	4.31	0.71	มากที่สุด
4. การให้ความรู้ด้านคุณค่าของพืชสมุนไพรป่าชายเลน	4.49	0.79	มากที่สุด
5. การให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ทรัพยากรป่า ชายเลน ในการประกอบอาชีพประมงและอาหารพื้นเมือง	4.69	0.51	มากที่สุด
6. การจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อจัดกิจกรรม เช่น ดูนก ศึกษาพันธุ์ไม้ สัตว์ป่าชายเลน สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความสนใจ	4.23	0.79	มากที่สุด
7. ฐานการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ เหมาะสม เรียนรู้ได้จริง	4.33	0.75	มากที่สุด
8. กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว	4.24	0.92	มากที่สุด
9. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	4.14	0.83	มาก
10. การให้ความรู้เกี่ยวกับ วิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน	4.27	0.72	มากที่สุด
รวม	4.34	0.49	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.23 พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีระดับความพึงพอใจด้านการให้ความรู้ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.34 และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 9 ด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ยดังนี้ ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ทรัพยากรป่าชายเลนในการประกอบอาชีพประมงและอาหารพื้นเมือง การให้ความรู้ด้านคุณค่าของพืชสมุนไพรป่าชายเลน ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชายเลน ฐานการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ เหมาะสมเรียนรู้ได้จริง ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าชายเลน ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลน ความรู้เกี่ยวกับ วิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เช่น ดูนก ศึกษาพันธุ์ไม้ สัตว์ป่าชายเลน สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความสนใจ ตามลำดับและระดับมากในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ตารางที่ 4.24 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความพึงพอใจต่อการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม

การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม	Mean	S.D.	ระดับ
1. ชุมชนรับรู้เกี่ยวกับโทษของการตัดไม้ทำลายป่าชายเลนซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างไร	4.28	0.81	มากที่สุด
2. ชุมชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน	4.45	0.72	มากที่สุด
3. ชุมชนร่วมกันจัดทำแผนงานการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน	4.49	0.67	มากที่สุด
4. ชุมชนร่วมกันตั้งกฎระเบียบในการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน	4.21	0.66	มากที่สุด
5. ชุมชนมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน	4.37	0.77	มากที่สุด
6. ชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูป่าชายเลน	4.23	0.77	มากที่สุด
7. ชุมชนได้จัดทำป้ายสื่อความหมายที่แสดงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน	4.07	0.77	มาก
8. ชุมชนมีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน	4.31	0.76	มากที่สุด
9. ชุมชนมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและป่าชายเลน	4.39	0.78	มากที่สุด
10. ชุมชนสามารถนำประโยชน์จากป่าชายเลนมาใช้อย่างคุ้มค่า (ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค การประกอบอาชีพ ฯลฯ)	4.56	0.69	มากที่สุด
11. ชุมชนสร้างรายได้ส่วนใหญ่จากป่าชายเลน เช่น การทำประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การแปรรูปอาหาร	4.50	0.66	มากที่สุด
12. ชุมชนได้สนับสนุนนักท่องเที่ยวในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชน	4.42	0.73	มากที่สุด
13. ชุมชนได้ใช้จุดขายด้านการท่องเที่ยวจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน	4.18	0.79	มาก
14. ชุมชนร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีส่วนช่วยให้ป่าชายเลนสมบูรณ์ขึ้น	4.33	0.73	มากที่สุด
15. ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลน	4.41	0.90	มากที่สุด
รวม	4.34	0.53	มากที่สุด

จากตารางที่ 4.24 พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีระดับความพึงพอใจด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมค่ารวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.34 และมีระดับความพึงพอใจในระดับมากที่สุด 13 ด้าน เรียงตามค่าเฉลี่ย คือ ชุมชนสามารถนำประโยชน์จากป่าชายเลนมาใช้อย่างคุ้มค่า (ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค การประกอบอาชีพ) ชุมชนสร้างรายได้ส่วนใหญ่จากป่าชายเลน เช่น การทำประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การแปรรูปอาหาร ชุมชนร่วมกันจัดทำแผนงานการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน ชุมชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน ชุมชน

ได้สนับสนุนนักท่องเที่ยวในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชน ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลน ชุมชนมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ชุมชนมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและป่าชายเลน ชุมชนร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีส่วนช่วยให้ป่าชายเลนสมบูรณ์ขึ้น ชุมชนมีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน ชุมชนรับรู้เกี่ยวกับโทษของการตัดไม้ทำลายป่าชายเลนซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างไร ส่วนด้านที่มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก 2 ด้านคือ ชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูป่าชายเลน และชุมชนได้จัดทำป้ายสื่อความหมายที่แสดงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ตามลำดับ

3. ผลการศึกษาการพัฒนาารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง

การพัฒนาารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง ทีมวิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการ จำนวน 3 ท่านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการจัดการป่าชายเลน ได้ร่วมกัน 1) พิจารณาและค้นหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่บ้านหัวทาง 2) สามารถนำไปใช้ได้จริง และ 3) เป็นแนวทางให้แก่ชุมชนต่าง ๆ ที่มีบริบทเช่นเดียวกับบ้านหัวทางนำไปประยุกต์ใช้ได้

จากรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดย การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง (ภาพที่ 4.2) สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาประกอบด้วย 4 ส่วนดังนี้

- ส่วนที่ 1 เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม
- ส่วนที่ 2 หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม
- ส่วนที่ 3 การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 4 ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ
การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 1 เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมี
ส่วนร่วมของชุมชน

เป้าหมายที่สำคัญที่ถือเป็นแนวทางของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนต้อง
ครอบคลุมการพัฒนาชุมชนในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม และ
ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ป่าชายเลน รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตที่
เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น วิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ประเพณีทางศาสนาอิสลาม และอาหาร
พื้นบ้านของชุมชน เป็นต้น

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้เสริมเข้าสู่ชุมชน
ทั้งในส่วนของค่าบริการที่ได้รับจากการให้บริการ และการจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ของชุมชน

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนด้วยการที่
มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ชุมชน ได้ช่วยกัน
จัดการและอนุรักษ์ไว้เป็นการสร้างความภาคภูมิใจต่อชุมชน

4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนสามารถสร้างการเรียนรู้จากการใช้การท่องเที่ยว
เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวข้องกับองค์กร และกลุ่มคนต่าง ๆ
มากมาย ทำให้ชุมชนที่ทำการท่องเที่ยวต้องเรียนรู้และพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น ระบบการบริหาร
จัดการ การเป็นมัคคุเทศก์ และการให้บริการด้านต่าง ๆ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมในชุมชนของตน รวมถึงการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการชุมชน การอนุรักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชนให้กับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมในชุมชน

5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เพราะการจัดการ
แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์แนวทางแก้ไข วางแผน
การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน และถอดบทเรียนความสำเร็จความล้มเหลวของการ
ปฏิบัติจนนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ กระบวนการมีส่วนร่วมนี้ถือเป็นรากฐานสำคัญ
ที่สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ส่วนที่ 2 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วยการจัดการ 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการบริหารจัดการ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นการจัดการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้สำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) กำหนดโครงสร้างการบริหารและบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

1.1) ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย ที่ปรึกษา ประธาน รองประธาน และ เลขานุการ ฝ่ายบริหารมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลการบริหารของทุกฝ่าย คอยประสานงานในกลุ่มจากชุมชน และหน่วยงานภายนอก จัดให้มีการประชุมสมาชิกตามความเหมาะสม และจัดทำสรุปผลการดำเนินงานประจำปี และกำหนดกฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว รวมถึงกฎระเบียบสมาชิกภายในกลุ่มเพื่อใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มให้มีประสิทธิภาพ เข้มแข็งและยั่งยืน

1.2) ฝ่ายการเงินและบัญชี มีหน้าที่จัดทำระบบการบริหารจัดการการเงินอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ โดยมีการทำบัญชี รายรับ รายจ่าย ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าบริการ บริหารเงินเข้ากองกลางเพื่อเป็นกองทุนในการจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ ทั้งให้กับสมาชิกและสาธารณชนประโยชน์อื่น ๆ ในชุมชน เช่น จัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นให้มัสยิด อุปกรณ์กีฬาให้เยาวชนใช้ในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น

1.3) ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาด มีหน้าที่ดำเนินการติดต่อสื่อสารและเผยแพร่ข่าวกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนให้เป็นที่รู้จักและเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม ในรูปแบบต่าง ๆ พร้อมจัดทำฐานข้อมูลชุมชนเพื่อใช้ในการเผยแพร่ และรวบรวมเพื่อการพัฒนาต่อไป

1.4) ฝ่ายประเมินผล มีหน้าที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินการ ความคาดหวัง ความต้องการ ข้อร้องเรียนต่างๆ รวมถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทุกครั้งที่มีการรับนักท่องเที่ยวหรือคณะศึกษาดูงาน โดยใช้แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับนักท่องเที่ยว และบ้านพักแบบโฮมสเตย์จะมีสมุดเยี่ยมประจำบ้าน เพื่อให้

นักท่องเที่ยวยังได้เขียนความรู้สึกด้านต่าง ๆ ให้เป็นกำลังใจและข้อเสนอแนะให้กับกลุ่ม เพื่อนำไปใช้ในการสรุปผลการดำเนินงานประจำเดือนของกลุ่ม และปรับปรุงการบริหารงานและวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของกลุ่มต่อไป

1.5) ฝ่ายรักษาความปลอดภัย มีหน้าที่ปกป้องดูแลปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงานไม่ให้ได้รับความเสียหาย รวมถึงการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและคณะศึกษาดูงานตามโปรแกรมการท่องเที่ยว

2.2 ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

คณะกรรมการบริหารทุกฝ่ายร่วมกันพัฒนา ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ทางเดินชม ที่จอดรถ ที่นั่งพัก ป้ายสื่อความหมาย การจัดการขยะและการรักษาความสะอาดในแหล่งท่องเที่ยวและในฐานะเรียนรู้ ปรับปรุงภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามและกลมกลืนกับธรรมชาติ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนให้สะอาด สวยงาม

2.3 ด้านการให้ความรู้

ชุมชนดำเนินการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน และการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน ให้นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนได้เรียนรู้และทดลองปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่แปลกใหม่ นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับนักท่องเที่ยว

2.4 ด้านการบริการการท่องเที่ยว

ชุมชนมีการจัดบริการด้านต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงานตามโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงการจัดให้มีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนและการจัดการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนด้วยการแบ่งกลุ่มบริการการท่องเที่ยวออกเป็น 3 กลุ่มโดยแต่ละกลุ่มจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มที่ชัดเจน มีรายละเอียดดังนี้

1) กลุ่มยานพาหนะ มีการจัดยานพาหนะพร้อมเจ้าหน้าที่ เพื่อพานักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตามโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น เรือหางยาวนำเที่ยว รถยนต์เรือคายัค เป็นต้น

2) กลุ่มบริการที่พัก มีการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ ใช้ระบบการบริหารจัดการแบบคิวเพื่อจัดนักท่องเที่ยวเข้าบ้าน โฮมสเตย์แต่ละหลัง และให้บริการที่พักแบบเดินท์ กรณีมีคณะเข้ามาพักจำนวนมาก เช่น การเข้าค่ายพักแรมของนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

3) กลุ่มทำอาหารพื้นบ้าน มีการจัดเตรียมอาหารพื้นบ้าน อาหารว่างและเครื่องดื่มให้นักท่องเที่ยวและคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน โดยผลัดเวรกันทำงานของทีมแม่ครัว ทีมเสิร์ฟ และทีมล้างจาน ส่วนการทานอาหารในบ้านพักโฮมสเตย์เจ้าของบ้านแต่ละหลังจะจัดเตรียมอาหารให้นักท่องเที่ยวที่พักในบ้านของตน

4) กลุ่มผู้นำชมหรือนักสื่อความหมายและยุวมัคคุเทศก์ มีการจัดนำเที่ยวตามฐานเรียนรู้ต่าง ๆ และมีผู้บรรยายให้ความรู้ประจำฐาน แต่ละฐาน กรณีมีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน จะมีกลุ่มอนุรักษ์ฯ เข้ามาช่วยในการทำกิจกรรมด้วย ส่วนยุวมัคคุเทศก์ ถ้ามีกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในวันหยุดจะมีทีม ยุวมัคคุเทศก์ในชุมชน นำชมและร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับนักท่องเที่ยว

5) กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่ในการจัดเตรียมพื้นที่ต้นกล้า เมล็ดพันธุ์พืชป่าชายเลนเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูป่าชายเลน และพันธุ์สัตว์น้ำสำหรับใช้ในกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

6) กลุ่มศิลปวัฒนธรรมประเพณี สมาชิกของกลุ่มนี้ประกอบด้วย ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชุมชนด้านวัฒนธรรมประเพณีมุสลิม โดยทำหน้าที่จัดการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น การแสดงร้องเงี้ยวของเยาวชน ถ่ายทอดความสำคัญของประเพณีทางศาสนา และหลักการทางศาสนาอิสลามให้กลุ่มผู้ที่เข้ามาเรียนรู้

ส่วนที่ 3 การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมมีเป้าประสงค์เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฯ เป็นไปตามเป้าหมาย และเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชุมชน ต้องมีการประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการท่องเที่ยว ตามวิธีการประเมิน ดังนี้

3.1 การวางแผนการประเมิน โดยคณะกรรมการกลุ่มต้องวางแผนการประเมินการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เกี่ยวกับ กำหนดช่วงระยะเวลาการประเมิน ปีละกี่ครั้ง กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการประเมิน ประเด็นการประเมินตามเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยว วิธีการ

ประเมินผล การวิเคราะห์ผล และการนำสรุปผลการประเมินไปใช้ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศฯ ของชุมชนต่อไป

3.2 การกำหนดประเด็นการประเมิน คณะกรรมการกลุ่มฯ ต้องร่วมกันกำหนดประเด็นการประเมินให้ชัดเจนและต้องสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการ ของการจัดการท่องเที่ยวท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ต้องมีความสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย คือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยออกแบบเครื่องมือการประเมินให้ครอบคลุมประเด็นที่ต้องการประเมิน รวมทั้งเลือกใช้วิธีการประเมินที่เหมาะสม เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต หรือแบบประเมินความพึงพอใจ เป็นต้น

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ตามลักษณะของข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ แล้วจัดทำรายงานสรุปผล

3.5 การนำสรุปผลการประเมิน และข้อเสนอแนะมานำเสนอให้สมาชิกในชุมชนได้รับทราบ และส่งให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

ส่วนที่ 4 ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการถอดบทเรียนกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1. ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ มีดังนี้

1) ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชน ประกอบด้วยแกนนำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน กลุ่มทำงานต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่ติดต่อกัน มีความร่วมแรงร่วมใจกัน ประเด็นสำคัญ คือ โครงสร้างสังคมที่มีความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ (primary relationship) ทำให้การรวมกลุ่ม หรือการทำงานต่าง ๆ มีการร่วมมือเป็นอย่างดี

2) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยที่ควบคุมการดำเนินงานของกลุ่ม ให้บรรลุเป้าหมาย โดยมีการแบ่งบทบาทกันทำงานตามความสามารถและทุกเพศ ทุกวัย มีระบบ การจัดการการเงินที่โปร่งใสและเป็นธรรม มีระบบกองทุนเพื่อสาธารณประโยชน์

3) การจัดการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและศักยภาพของชุมชน โดยกำหนด กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ใช้ทุนของชุมชนที่มีอยู่ ทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี มาสร้างมูลค่าเพิ่มโดยทำเป็นฐานการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมของชุมชน และมีการทดลองนำเที่ยวเพื่อศึกษาความเหมาะสม

4) การมีจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดการด้าน สังคม และสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

5) ศักยภาพของชุมชนในด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และ วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์

4.2. ปัจจัยภายนอก

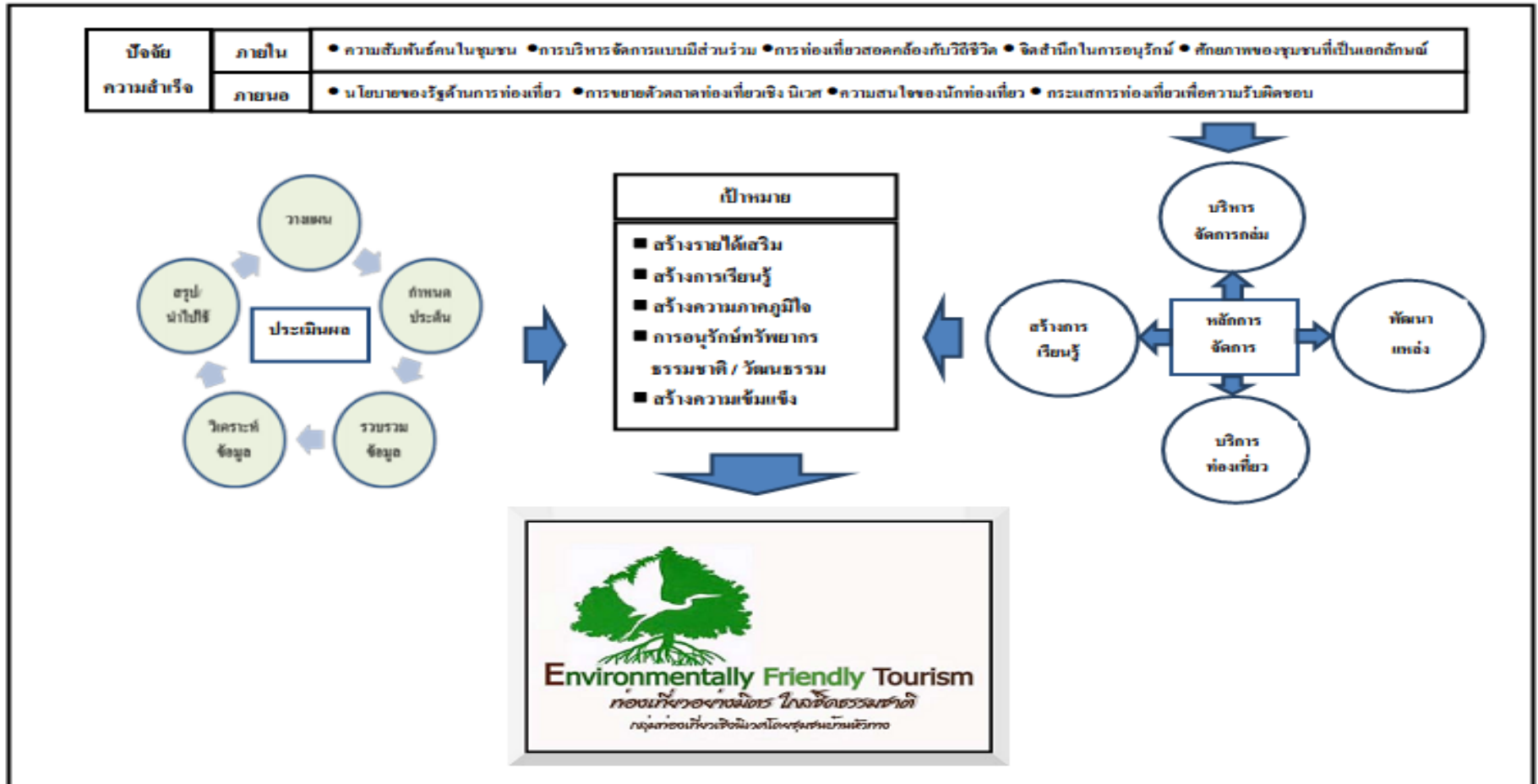
1) นโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยววิถีไทย เป็นวาระแห่งชาติ และได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559 - 2563 โดยสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวในชุมชน และจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว โดยชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อสนับสนุนให้การท่องเที่ยวกระจายไปสู่ชนบทมากขึ้น

2) การขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในรูปแบบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต เช่น การท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้

3) นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนชนบทเพื่อ สัมผัสวัฒนธรรม วิถีชีวิต ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์แปลกใหม่ที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนกับชุมชนต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

4) กระแสการท่องเที่ยวเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่าง ๆ ซึ่งเน้นการเข้ามาทำกิจกรรมด้านจิตอาสาร่วมกับชุมชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม และเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน

ผลจากการพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังภาพที่ 4.3

ภาพที่ 4.3 รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
 ที่มา : โดยผู้วิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล 2) ศึกษาการสร้างความร่วมมือของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน และ 3) พัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม วิธีการในการศึกษามีดังนี้ 1) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านห้วยทาง จำนวน 94 ครัวเรือน สังเกตสภาพแวดล้อมในชุมชน ใช้เครื่องมือตรวจสอบคุณภาพน้ำ และการวางแผนสำรวจโครงสร้างป่าชายเลน 2) ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน กับทีมวิจัยจากชุมชน จำนวน 18 คน จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 คน และประเมินความพึงพอใจกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 252 คน และ 3) พิจารณารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ได้ผลการศึกษา และอภิปรายผลรวมทั้งข้อเสนอแนะจากการศึกษาดังนี้

5.1 สภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมภายในชุมชน และการจัดการป่าชายเลนของชุมชนบ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

บ้านห้วยทาง เป็นชุมชนขนาดเล็กตั้งอยู่ในพื้นที่ล้อมรอบด้วยลำคลอง 2 สาย คือ คลองพร้าว และคลองเจ๊ะสมาด มีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพประมงพื้นบ้านและประมงเพาะเลี้ยง รายได้อยู่ในระดับปานกลาง เป็นชุมชนมุสลิมที่ให้อิทธิพลการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมและวิถีมุสลิม ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ

การจัดการป่าชายเลนโดยชุมชนเกิดจากความตระหนักของคนในชุมชนที่เคยได้ประโยชน์จากป่าชายเลนที่สมบูรณ์แล้วได้รับผลกระทบจากสภาพป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมลง สาเหตุจากการตัดไม้ ทำฟืนเผาถ่านส่งขายต่างประเทศ การขยายตัวของชุมชน การตัดถนนเข้ามาในชุมชนและการทำนาเกลือ ทำให้ชาวบ้านมีรายได้น้อยลง และสภาพแวดล้อมในชุมชนแย่ลง หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านป่าชายเลนได้แก่ สถานีทรัพยากรป่าชายเลนที่ 34 (ตำมะลัง สตูล) และศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และ

พัฒนาป่าชายเลนที่ 5 (สตูล) จึงได้เข้ามาสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมตัวกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน จำนวน 585 ไร่ จนประสบความสำเร็จทำให้สภาพป่าชายเลนมีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้นชาวบ้านทำมาหากินได้ดีขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็งในการจัดการป่าชายเลนได้รับการยกย่องเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการป่าชายเลน

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเกิดจากความเข้มแข็งของชุมชนที่ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ทำให้มีคนเข้ามาศึกษาดูงานด้านการจัดการป่าชายเลน คนในชุมชนจึงรวมกลุ่มกันให้บริการด้านการท่องเที่ยว มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ และกรรมการที่มาจากกลุ่มต่าง ๆ ได้แก่ กลุ่มยานพาหนะ กลุ่มทำอาหาร กลุ่มกิจกรรมนำเที่ยว มีการให้บริการอาหารกลางวัน อาหารว่างและเครื่องดื่ม จัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน และการเรียนรู้ตามฐานเรียนรู้ 3 ฐาน คือ ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานฝ้ายมัดย้อม และฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ให้กับคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน มีการจัดสรรรายได้อย่างเป็นธรรมและนารายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองกลางของชุมชนเพื่อนำไปใช้เป็นสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนมีรายได้เสริมเข้าสู่ชุมชนมากขึ้น แต่เมื่อดำเนินการมาให้ช่วงระยะเวลาหนึ่งคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานลดน้อยลง เนื่องจากชุมชนยังขาดองค์ความรู้และประสบการณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงรุก เช่น ขาดการประชาสัมพันธ์ ไม่มีการให้บริการด้านที่พักและขาดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนบ้านห้วยทาง พบว่า การที่สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติจึงทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นไปได้ง่าย และคนในชุมชนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกด้วยดี คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนทำให้ป่าชายเลนสมบูรณ์มีความหลากหลายของพืชและสัตว์สูง รวมทั้งได้รับโอกาสจากนโยบายของรัฐบาลด้านการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และชุมชนได้รับการยกย่องเป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการป่าชายเลน ทำให้มีผู้สนใจทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาศึกษาดูงานด้านการจัดการป่าชายเลนและวัฒนธรรมของชุมชน มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าชุมชนจะประสบความสำเร็จด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเป็นอย่างดี แต่ชุมชนยังขาดองค์ความรู้ในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนอยู่หลายด้าน ได้แก่ ความรู้ด้านการบริหารจัดการ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการบริการที่พัก และยังไม่มียุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง ทำให้ชุมชนต้องการพัฒนาการ

จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้ต้นทุนจากการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้สำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายและสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

5.2 การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน

จากความต้องการของชุมชนที่ต้องการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้สำเร็จ จึงร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน

1) การสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน ทำให้ได้ทีมวิจัยที่เกิดจากผู้วิจัย สมาชิกในชุมชนและผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาชุมชนด้านการจัดการท่องเที่ยว การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

2) การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วมได้ปัญหา 2 ประเด็น คือ 1) ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลน สาเหตุมาจากมิชชะบนบกและในป่าชายเลน ป่าชายเลนเสื่อมโทรมในบางพื้นที่ มีการปล่อยน้ำเสียลงสู่ลำคลอง และมีสิ่งจำนวนมากขึ้นในเส้นทางเดินชมธรรมชาติป่าชายเลน 2) ปัญหาด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มีสาเหตุมาจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังไม่ได้มาตรฐาน คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวยังขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ไม่มีผลิตภัณฑ์จากชุมชนจำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ขาดการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว ขาดการให้บริการที่พัก และขาดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

3) การวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้แผนปฏิบัติการจำนวน 3 แผน คือ 1) แผนปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน ประกอบด้วย 5 กิจกรรมย่อย ได้แก่ กิจกรรมชาวหัวทางร่วมใจรักษาสิ่งแวดล้อม กิจกรรมประกวดหน้าบ้านน่ามอง กิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรมสร้างความตระหนักเรื่องน้ำเสีย กิจกรรมทำป้ายระวังลิง 2) แผนอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย 4 กิจกรรมย่อย ได้แก่ กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ กิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์หอยกัน กิจกรรมวางปะการังเทียม และ 3) แผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ประกอบด้วย 8 กิจกรรมย่อย ได้แก่ กิจกรรมอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการบริการที่พักแบบโฮมสเตย์ กิจกรรมให้ความรู้การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน กิจกรรมพัฒนาฐานเรียนรู้ในชุมชน กิจกรรมทำสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว กิจกรรมอบรมให้ความรู้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กิจกรรมจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว กิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์

และกิจกรรมทดลองนำเที่ยว โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จำนวน 10 หน่วยงาน

4) การปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่าผลจากการดำเนินกิจกรรมปรับปรุงภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมในชุมชน ทำให้ขยะในป่าชายเลนและขยะในบริเวณชุมชนลดน้อยลง สภาพบ้านเรือนในชุมชนสะอาดและเป็นระเบียบมากขึ้น ภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว สวยงาม สวยงามขึ้น นักท่องเที่ยวและคนในชุมชนระวังถึงและงดการให้อาหารลิง ส่วนเรื่องการปล่อยน้ำเสียจากท่อระบายน้ำจากเขตเมืองต้องให้เทศบาลเมืองรับเรื่องไปดำเนินการต่อไป ผลจากการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้มีการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่เสื่อมโทรม มีสัตว์น้ำในลำคลองป่าชายเลนมากขึ้น มีแหล่งอนุรักษ์หอยกัน มีปลาในพื้นที่วางปะการังเทียมมากขึ้น ผลจากการดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ทำให้มีผู้ให้บริการที่พัก จำนวน 10 หลังและมีความเข้าใจในการให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ ได้ผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพรจากป่าชายเลน ยาสมุนไพรและครีมอาบน้ำจากต้นเงือกปลาหมอ และผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อม ทำให้ฐานเรียนรู้สะอาดเป็นระเบียบมีป้ายสื่อความหมายและสิ่งอำนวยความสะดวก ได้ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบซีดี แผ่นพับ เว็บไซต์และการออกบูธ สมาชิกในกลุ่มท่องเที่ยวได้ความรู้ในด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การเงิน การรักษาความปลอดภัย กฎระเบียบการทำงานและการแบ่งบทบาทการทำงานเป็นฝ่ายต่างๆ ได้โปรแกรมการท่องเที่ยวแบบวันเดียว และแบบ 2 วัน 1 คืน มีขุมักุเทศก์ไว้บริการนักท่องเที่ยว และได้ทดลองนำเที่ยวตามโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อทดสอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน หลังจากมีการดำเนินกิจกรรมทุกกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ ได้ถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วมของบ้านหัวทาง ได้หลักการจัดการ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการบริหารจัดการ มีคณะทำงาน 5 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายการเงินและบัญชี ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาด ฝ่ายประเมินผล และฝ่ายรักษาความปลอดภัย 2) ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ปรับปรุงภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว ดูแลความสะอาดและจัดการขยะ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกในฐานเรียนรู้ 3) ด้านการให้ความรู้ผ่านฐานทรัพยากรป่าชายเลน กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน เช่น การปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ และการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน เช่น ฐานเรียนรู้ผ้ามัดย้อม ฐานการเลี้ยงปูนิ่ม และการเรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน และ 4) ด้านการบริการการท่องเที่ยว มีคณะทำงาน 6 กลุ่ม คือ กลุ่มยานพาหนะ กลุ่มบริการที่พักโฮมสเตย์ กลุ่มทำอาหารพื้นบ้าน กลุ่มผู้นำชม กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มศิลปวัฒนธรรมประเพณี

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 252 คน ประกอบด้วย สมาชิกในชุมชน 102 คน นักท่องเที่ยว 119 คน บริษัททัวร์ 6 คนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 24 คน ต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน ของชุมชนบ้านหัวทาง พบว่า ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุดคือ ด้านการให้ความรู้ รองลงมาด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านการบริการการท่องเที่ยวและด้านการบริหารจัดการตามลำดับ ส่วนด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนพบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด รายละเอียดดังนี้

ด้านการให้ความรู้ พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพึงพอใจด้านการให้ความรู้ เรียงตามลำดับดังนี้ ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพประมง อาหารพื้นเมืองและยา รักษาโรค สมุนไพรจากป่าชายเลน ความรู้เกี่ยวกับประโยชน์จากป่าชายเลนและฐานการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ มีความเหมาะสมสามารถเรียนรู้ได้จริง การให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลน

ด้านแหล่งท่องเที่ยว พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพึงพอใจด้านแหล่งท่องเที่ยว เรียงตามลำดับดังนี้ ความสมบูรณ์ของป่าชายเลน ความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลน ความสงบและความสวยงามของธรรมชาติในป่าชายเลน ความสัมพันธ์ระหว่างป่าชายเลนกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ แหล่งอาหารและที่อยู่อาศัย

ด้านการบริการการท่องเที่ยว พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพึงพอใจด้านการบริการการท่องเที่ยว เรียงตามลำดับดังนี้ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนที่มีความสนุกสนานประทับใจ ได้ความรู้ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม บริการที่พักรูปแบบโฮมสเตย์เหมาะสม การใช้ยานพาหนะเหมาะสม และจุดต้อนรับมีการบรรยายเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและการจัดการป่าชายเลน และเส้นทางท่องเที่ยวเหมาะสมและปลอดภัย

ด้านการบริหารจัดการ พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพึงพอใจด้านการบริหารจัดการ เรียงตามลำดับดังนี้ มีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของคนทุกเพศ ทุกวัยตามบทบาทที่กำหนด มีการแบ่งรายได้อย่างเป็นธรรมและนำไปสนับสนุนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชุมชน มีกฎกติกาสำหรับนักท่องเที่ยว มีการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวและประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน พบว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพึงพอใจด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน เรียงตามลำดับดังนี้ ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่างคุ้มค่า ทั้งในด้านการนำไปทำที่อยู่อาศัย ทำอาหาร ทำยา รักษาโรค และการประกอบอาชีพจากป่าชายเลน การสร้าง

รายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนอาศัยป่าชายเลน เช่น การทำประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การแปรรูปอาหาร มีการร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน มีแผนงานการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน มีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนให้กับนักท่องเที่ยวและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และชุมชนภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลน

ผลจากการประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนสามารถประเมินการจัดการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนและนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม

5.3 การพัฒนารูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสม

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน การประเมินผลความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม นำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยทีมวิจัยได้จัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการ จำนวน 3 ท่านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการจัดการป่าชายเลน ร่วมกันพิจารณารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับบ้านหัวทาง และสามารถนำไปเป็นแนวทางให้แก่ชุมชนอื่น ๆ ที่มีบริบทเช่นเดียวกับบ้านหัวทาง ผลการศึกษาประกอบด้วย 4 ส่วนดังนี้

1) เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต สร้างรายได้เสริมเข้าสู่ชุมชน สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน สร้างการเรียนรู้ และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้ 1) การบริหารจัดการ มีคณะทำงาน 5 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายการเงินและบัญชี ฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาด ฝ่ายประเมินผล และฝ่ายรักษาความปลอดภัย 2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว 3) การให้ความรู้ และ 4) การบริการการท่องเที่ยว มีคณะทำงาน 6 กลุ่ม

คือ กลุ่มยานพาหนะ กลุ่มบริการที่พักโฮมสเตย์ กลุ่มทำอาหารพื้นบ้าน กลุ่มผู้นำชม กลุ่มอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มศิลปวัฒนธรรมประเพณี

3) การประเมินผลการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชุมชนขึ้นตอนดำเนินงานมีดังนี้ 1) การวางแผนการประเมิน 2) การกำหนดประเด็นการประเมิน ให้ชัดเจนและสอดคล้องกับเป้าหมายและหลักการ 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การวิเคราะห์ข้อมูล และ 5) การนำผลการประเมินไปพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไป

4) ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนประกอบด้วยปัจจัยภายใน ได้แก่ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม การจัดการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตและศักยภาพของชุมชน การมีจิตสำนึกของคนในชุมชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมและวิถีชีวิต และศักยภาพของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ ส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ การขยายตัวของตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสนใจของนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์แปลกใหม่ และกระแสการท่องเที่ยวเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม

5.4 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง สามารถอภิปรายผลการศึกษาดังนี้

สภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมในชุมชน

จากบริบทของบ้านหัวทางสภาพสังคมมีลักษณะความสัมพันธ์เป็นแบบเครือญาติยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลามและวิถีมุสลิม จากลักษณะดังกล่าว ทำให้คนในชุมชนมีความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ส่วนสภาพเศรษฐกิจของชุมชนพบว่ารายได้ส่วนใหญ่จากการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านและประมงเพาะเลี้ยง ซึ่งพึ่งพาความสมบูรณ์ของป่าชายเลน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนทำให้มีสภาพแวดล้อมที่ดีมีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ นิยม ทองเหมือน (2550) ที่ได้ศึกษาการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา พบว่า บ้านบางติบประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพเกษตรและประมงพื้นบ้านหาสัตว์น้ำในป่าชายเลน ชุมชนมีความร่วมมือกันในการดูแลฟื้นฟูอนุรักษ์ และใช้สอยทรัพยากรป่าชายเลน ตามกฎกติกา ที่ชุมชนกำหนด และร่วมมือกับองค์กรที่

เกี่ยวข้อง โดยนำหลักของศาสนาอิสลามมาเป็นกลไกกำกับตามหลักคำสอนของอิสลามที่ว่ามนุษย์รู้จักการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม โดยถือว่าเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ และร่วมมือกันปกป้องอนุรักษ์ เพื่อพัฒนาชีวิตที่ครอบคลุมและสมบูรณ์ ผลจากการจัดการป่าชายเลนทำให้มีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น เช่นเดียวกับ ภนิกา หอมชื่น (2552) ได้ศึกษาระบบนิเวศชุมชนกรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านเกาะกลาง ตำบลคลองประมง จังหวัดกระบี่ พบว่า สภาพปัญหาที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพระบบนิเวศชุมชนประมงพื้นบ้านเกิดจากการทำนาุ้งที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนจึงเริ่มต้นตัวในการฟื้นฟูดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยใช้การรวมกลุ่มและกฎเกณฑ์ทางสังคมของชุมชนมุสลิมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีฐานความเชื่อมาจากศาสนา และได้สั่งสมสืบทอดกันมาเป็นภูมิปัญญาในการกำหนดแบบแผนร่วมกันจัดการประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ชุมชนอย่างยั่งยืน

การปรับเปลี่ยนวิถีคิดของคนในชุมชนกับการใช้ทรัพยากร

การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านหัวทาง เกิดจากความตระหนักของคนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนจากสาเหตุการตัดไม้เกินกำลังของป่าเพื่อนำไปทำถ่านไม้ส่งไปขายในประเทศมาเลเซีย รวมทั้งการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อนำนาุ้งส่งผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม สัตว์น้ำน้อยลงชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงพื้นบ้านทำมาหากินลำบากมีรายได้ลดลง เมื่อรัฐมนตรีโยบายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนร่วมกับหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่นสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนและศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนจึงนำไปสู่จุดเปลี่ยน "จากคนตัดป่า มาเป็นคนปลูกป่า" ทำให้คนในชุมชนปรับเปลี่ยนความคิดกลับมาร่วมกันช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนจนมีสภาพป่าชายเลนสมบูรณ์ขึ้น ดังผลของการศึกษา Baynes et al (2015) ที่ได้ศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา โดยได้ทำการศึกษาการจัดการป่าชุมชนจาก 3 ประเทศ คือ เม็กซิโก เนปาลและฟิลิปปินส์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการป่าชุมชนบนแนวคิด "การเชื่อมโยงทุนทางสังคม" ที่เกี่ยวกับความสามารถของชุมชนในการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐเพื่อสนับสนุนในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์

ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยขอใช้ทฤษฎี "สามเหลี่ยม เข็มนกภูเขา" ของอาจารย์ประเวศ วะสี กล่าวคือการเคลื่อนสิ่งยาก ๆ ที่เปรียบเป็น "ภูเขา" ให้ได้นั้น จะต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามด้าน คือด้านการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการที่ถูกต้อง สองด้านการเคลื่อนไหวภาคสังคมคือประชาชนจะต้องอาศัยความรู้เป็นฐานและเข้ามามีส่วนร่วม และสามด้านฝ่ายการเมืองหรือหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดัน หากขาดองค์ประกอบด้านใดไปมักจะทำสิ่งที่ยากไม่สำเร็จ ซึ่งแนวคิดทฤษฎีนี้เองสามารถนำไปใช้อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นของกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทาง กล่าวคือ สมาชิกในชุมชนร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาด้านสภาพแวดล้อมและทรัพยากรป่าชายเลนและปัญหาด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ การสร้างความเป็นหุ้นส่วนระหว่างคนในชุมชนกับหน่วยงานภายนอกที่มีเป้าหมายร่วมกัน โดยที่ภาคชุมชนต้องการแก้ไขปัญหา ภาควิชาการสนับสนุนองค์ความรู้ ส่วนภาครัฐและท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนตามภารกิจของหน่วยงาน ดังนั้นจึงเกิดกระบวนการร่วมวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ไข นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาและประเมินผล จากการใช้กระบวนการดังกล่าวทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ และทำให้ชุมชนมองเห็นช่องทางการแก้ไขปัญห่อื่น ๆ ในชุมชนต่อไป

เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

เป้าหมายประการแรกเพื่อ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมวิถีชีวิต เนื่องจากชุมชนบ้านหัวทางเป็นชุมชนมุสลิมและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านซึ่งต้องอาศัยความสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าชายเลนในการดำเนินชีวิต ทำให้ชุมชนต้องช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพ ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนโดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนให้แก่นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงานได้เรียนรู้และร่วมกิจกรรม ได้แก่ ฐานเรียนรู้ฝ้ามืดข้อม การเลี้ยงปูน้ำม การปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การนั่งเรือชมป่าชายเลน การศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน ล้วนเป็นกิจกรรมที่ไม่สร้างผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ สุถิ เสริฐศรี (2558) ที่ได้ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคกน อำเภอมือง จังหวัด

สมุทรสงคราม พบว่า ชุมชนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เก่าแก่ มีวิถีชีวิตริมน้ำ มีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ ซึ่งกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสม คือ กำหนดขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่และส่งเสริมให้ชุมชนคลองโคนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ได้แก่ กิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมนั่งเรือชมวิถีชีวิตริมน้ำ กิจกรรมพายเรือคายัค กิจกรรมถีบกระดานถีบหอยแครง กิจกรรมล่องเรือให้อาหารสัตว์ท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนคลองโคน ควรให้ความสำคัญในการอนุรักษ์ป่าชายเลนปลูกฝังชาวบ้านให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต

ประการที่สองเพื่อ การสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน นั้นพบว่ากิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ชุมชนจัดให้นักท่องเที่ยวและผู้เข้ามาศึกษาดูงานสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชนทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับ Salam et al (2000) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศช่วยป้องกันพื้นที่พืชและสัตว์ป่าชายเลน กรณีศึกษา มรดกโลก Sundarbans ประเทศบังกลาเทศ พบว่าหลังจากยูเนสโกได้ประกาศ ให้ป่าชายเลน Sundarbans เป็นมรดกโลกในปี 1987 แต่เนื่องจากมีประชากรหนาแน่นมากทำให้เป็นการยากที่จะปกป้องพืชและสัตว์ แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นช่วยให้บรรลุผลการพัฒนาอย่างยั่งยืนในเขตป่าสงวนเพราะการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนที่ดีจะสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้มีการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรและสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มเติมให้กับชุมชนในท้องถิ่นและระดับภูมิภาค ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีศักยภาพมากที่สุดที่ช่วยแก้ไขปัญหาคาบทกรุกพื้นที่อนุรักษ์ได้

ประการที่สาม การสร้างการเรียนรู้ ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มีการเรียนรู้ในสองกลุ่มคือ คนในชุมชนต้องได้รับองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนให้ประสบความสำเร็จ และคนนอกชุมชนที่เข้ามาเรียนรู้คือ นักท่องเที่ยวควรได้รับความรู้ผ่านกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวตามฐานเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ฐานผ้ามัดย้อม ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด และฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน การศึกษาวิถีชีวิตประมงพื้นบ้าน และการร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ซึ่งชุมชนสามารถถ่ายทอดความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ระบบนิเวศของป่าชายเลนทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความสนุกสนาน แล้วนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ชนาธิป สวัสดิ์ (2554) ได้ศึกษาพัฒนาการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ชุมชนต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว ส่วน Hshiang et al (2006) ได้ศึกษาการประเมิน

ความยั่งยืนของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาพของการบูรณาการ ทรัพยากร ชุมชน และนักท่องเที่ยว ของชุมชน Saviki ประเทศไต้หวันพบว่า ตัวชี้วัดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศประกอบด้วย 3 ด้านคือ 1) ด้านทรัพยากร คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องลดการปลดปล่อยของเสีย และลดการทำลายสิ่งแวดล้อม บริหารทรัพยากรโดยยึดหลักการใช้ประโยชน์ต้องอยู่บนฐานของความยั่งยืน การจัดการกิจกรรมนันทนาการต้องคำนึงถึงขีดจำกัด และควบคุมกิจกรรมที่ไม่จำเป็นให้มีน้อยที่สุด โดยสิ่งที่จะต้องคำนึงเป็นอันดับแรกคือต้องมีการป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 2) ด้านชุมชน ที่อาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวต้องได้รับการปกป้องในวิถีชีวิตของตนและต้องเพิ่มมูลค่าให้กับชุมชน ด้วยความเป็นธรรม และสร้างโอกาสให้ชุมชนได้ให้บริการ ศิลปะ วัฒนธรรม และหัตถกรรมของชุมชน 3) ด้านนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับความสนุกสนานจากกิจกรรมที่มีคุณภาพและได้เรียนรู้เกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งวัดจากประสบการณ์ที่ได้รับเพิ่มขึ้นและเกิดการตระหนัก เกี่ยวกับการอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ประการที่สี่ ความเข้มแข็งของชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยชุมชนมีส่วนร่วม พบว่าชุมชนบ้านหัวทางได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งภายในชุมชนและร่วมกับหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานในชุมชน รวมไปถึงเครือข่ายอื่น ๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเครือข่ายการจัดการป่าชายเลน โดยชุมชนซึ่งการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนบ้านหัวทางเกิดจากฐานความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากร และการกันใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์อย่างยั่งยืนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ จึงนำไปสู่การได้รับการยอมรับจากบุคคลภายนอก ทำให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ

หลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านหัวทาง

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มี 4 องค์ประกอบคือ (1) การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านหัวทางเกิดจากการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันจัดการท่องเที่ยว โดยแบ่งบทบาทหน้าที่การทำงานตามความถนัดและความเหมาะสม ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบ กติกาในการทำงานร่วมกัน ร่วมกันจัดสรรรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง แล้วนำรายได้ส่วนหนึ่งจากการท่องเที่ยวเข้ากองทุนของชุมชนเพื่อนำไปใช้เป็นสาธารณประโยชน์ด้านต่าง ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการบริหารดังกล่าวทำให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้เสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (2) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง

ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการจัดการ เพื่อเตรียมความพร้อมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว ทั้งในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะอาด ความปลอดภัย และสร้างกิจกรรม (3) การให้ความรู้ ให้กับนักท่องเที่ยวโดยใช้ต้นทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ทรัพยากรป่าชายเลน วิถีประมงพื้นบ้าน ฐานเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งจากการประเมินความพึงพอใจจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนพบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีความพึงพอใจในด้านการให้ความรู้มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนสามารถถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน สมุนไพรจากป่าชายเลน ประโยชน์จากป่าชายเลน ระบบนิเวศป่าชายเลน ความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลนให้นักท่องเที่ยวได้อย่างดี ส่วนด้าน (4) การบริการการท่องเที่ยว ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดรายได้เข้าสู่ชุมชนและสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนบ้านหัวทางมีกลุ่มที่คอยให้บริการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 6 กลุ่ม ซึ่งทุกกลุ่มต่างทำงานเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบทำให้การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับ สุภาพร สุทธิเหลือง และคณะ (2553) พบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรอยู่บนพื้นฐาน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม ด้านการมีส่วนร่วมและมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม และประโยชน์ ส่งกลิ่น (2558) พบว่า กระบวนการจัดการท่องเที่ยว มี 4 ด้าน คือ การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ การจัดการด้านที่พัก และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

ปัจจัยภายใน คือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติทำให้สามารถบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมได้ดี ไม่มีความขัดแย้งกัน และใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติที่ช่วยกันดูแลรักษาทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนา นำไปสู่การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ Garrod (2003) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวทางธรรมชาติบนหลักการที่ยั่งยืนบนตามแนวคิดของชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างพลังใจให้คนในท้องถิ่นเข้ามาสู่แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ และ ความสำเร็จของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนจึงจะทำให้เกิดคุณค่าและประสบความสำเร็จ และภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสร้างคุณค่าอย่างยั่งยืนให้กับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัจจัยภายนอก ถือเป็นปัจจัยหนุนเสริมที่สำคัญ โดยเฉพาะ นโยบายของภาครัฐที่ ต้องการให้คนในท้องถิ่นมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมจึง กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเมืองรอง การท่องเที่ยววิถีไทย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้ง ปัจจุบันนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ชอบความท้าทายต้องการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ในพื้นที่ชนบท เพื่อมีโอกาสได้ใกล้ชิดธรรมชาติ และร่วมกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประกาศให้ปี 2561 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยววิถีไทยแก้ไขอย่าง ยั่งยืน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสุคา พุฒเจอร์ (2556) พบว่า รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ต้องอาศัยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมาสนับสนุน เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน

จากเป้าหมาย หลักการจัดการ และปัจจัยความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ การอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหัวทางสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่าง ยั่งยืนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ด้านเศรษฐกิจและด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

ความยั่งยืนในการจัดการ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนส่งผลให้เกิดความยั่งยืนด้านสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การแสวงหาคำความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ของคนในชุมชน และ การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ของชุมชนกับคนภายนอกชุมชน โดยผ่านกิจกรรมการ ท่องเที่ยว
- 2) เกิดแหล่งเรียนรู้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้คนนอกได้เข้ามาเรียนรู้ อันเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนสู่คนรุ่นต่อไป เช่น ฐานเรียนรู้ที่ใช้ ทรัพยากรของชุมชน ภูมิปัญญา วิถีชีวิตมานำเสนอให้แก่นักท่องเที่ยว
- 3) ชุมชนมีความเข้มแข็งจากกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ทำให้ สมาชิกในชุมชนมีการพัฒนาด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านบทบาทหน้าที่ในการทำงานร่วมกัน สามารถ กำหนดกฎ กติกาในการจัดการทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเกิดความสามัคคี เกิดระบบเครือข่ายในการทำงานหลายระดับ ดังจะเห็นได้จากการที่ชุมชนได้ร่วมกันจัดการ ท่องเที่ยวและมีการทำงานเชื่อมโยงกันทุกกลุ่ม ทั้งภายในชุมชนและเครือข่ายชุมชนท่องเที่ยวในระดับ จังหวัดและระดับภูมิภาค

4) ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ในวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาเรียนรู้ นำไปสู่การสร้างความรักความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตน จากการที่ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนจนได้รับการยกย่องให้เป็นชุมชนต้นแบบด้านการจัดการป่าชายเลนทำให้คนเข้ามาศึกษาดูงานและเข้าท่องเที่ยว สร้างงานสร้างรายได้เข้าสู่ชุมชน และสร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชน

ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

- 1) สร้างรายได้เสริมเข้าสู่ชุมชน จากการให้บริการด้านต่าง ๆ ทำให้สมาชิกในชุมชนได้รับค่าตอบแทนจากการทำงาน ให้บริการอาหาร ที่พักและจำหน่ายสินค้า เป็นต้น
- 2) เกิดการกระจายรายได้ทุกภาคส่วนตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ที่มีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม
- 3) สร้างความมั่นคงด้านการพัฒนาเศรษฐกิจภาพรวมของชุมชน เช่น การสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลผลิตของชุมชน การพัฒนาสินค้าชุมชนเป็นสินค้าโอท็อป
- 4) เกิดระบบกองทุนที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและสร้างโอกาสในการเข้าถึงแหล่งทุนจากภายนอกได้ ชุมชนได้นำรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่กองทุนสาธารณประโยชน์ของชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น สนับสนุนด้านศาสนา สวัสดิการคนด้อยโอกาสในชุมชน และสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ความยั่งยืนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

- 1) เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- 2) สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คนในชุมชนและคนภายนอก โดยใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากร เช่น กิจกรรมการปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นต้น
- 3) สร้างประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติ

และสิ่งแวดลอมให้นักท่องเที่ยวได้รวมกิจกรรม เช่น การปลูกป่าชายเลน การพายเรือคายัค การนั่งเรือชมป่าชายเลน การชมฐานเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นกิจกรรมที่ไม่ทำลายทรัพยากรแต่ยังได้ประโยชน์ที่ทำให้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น

5.5 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชนบ้านหัวทาง

1.1) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านหัวทาง ควรให้ความสำคัญในการเข้าร่วมประชุมตามวาระการประชุมของกลุ่มฯ เนื่องจากการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเป็นการให้บริการที่สร้างความพึงพอใจต่อผู้รับบริการ ดังนั้นผู้รับผิดชอบแต่ละฝ่ายต้องพร้อมเพรียงกันและต้องมีการเตรียมการแต่ละด้าน ตามแผนการปฏิบัติงาน เช่น ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายอาหาร ฝ่ายที่พัก ฝ่ายนำชม ฝ่ายยานพาหนะ ต้องมีการประสานงานกันเป็นระบบ

1.2) ชุมชนบ้านหัวทางควรพัฒนาด้านภาษาอังกฤษ หรือภาษามลายูเพื่อใช้ในการสื่อสาร และต้อนรับนักท่องเที่ยวจากประเทศมาเลเซีย ซึ่งเดินทางเข้ามาแลกเปลี่ยนกับชุมชนบ้านหัวทางเป็นประจำทุกปี

2) ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในชุมชน

2.1) หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานจังหวัด และสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว ควรมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหัวทางให้แพร่หลายมากขึ้น

2.2) สถาบันการศึกษา ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่สนใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิต เพื่อนำมาปรับปรุงโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนให้เหมาะสม

2.3) หน่วยงานที่รับผิดชอบและดูแลด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน ได้แก่ สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน และศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนควรมีการสนับสนุนการทำงานในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในด้านองค์ความรู้ และงบประมาณเพราะชุมชนจะให้ความสำคัญกับหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน ควรมีการส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากป่าชายเลน เพื่อให้ชาวบ้านนำผลผลิตจากมาป่าชายเลนมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้ได้มากขึ้น เช่น อาหารจากป่าชายเลน สมุนไพรจากป่าชายเลน เครื่องใช้จากป่าชายเลน เป็นต้น

3) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวเช่น กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรดำเนินโครงการตามนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีไทย โดยเน้นให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนผ่านทางกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวและกิจกรรมส่งเสริมการตลาดเพื่อกระตุ้นการท่องเที่ยวในรูปแบบการท่องเที่ยววิถีไทย วิถีชุมชนให้แพร่หลายมากขึ้น

4) ข้อเสนอแนะต่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

4.1) ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆ เพื่อเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาด้านอื่น ๆ

4.2) ควรมีการวิจัยประเมินผลการนำรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชน กับชุมชนที่ได้้นำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ เพื่อเป็นการทดสอบและพัฒนา รูปแบบในประเด็นอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

บรรณานุกรม

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. 2552. *แผนแม่บทการจัดการป่าชายเลนประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2559. *แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2559-2563*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

กุลวดี ละม้ายจีน และ เทิดชาย ช่วยบำรุง. 2559. ศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในเขตพื้นที่พิเศษเมืองโบราณอู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรี. *บทความวิจัย (มนุษย์ฯ)*, 17(1), 190-199.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. 2559. *เกณฑ์การพัฒนากการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

จักรกฤษณ์ จันทรแจ่ม. 2558. *กระบวนการฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบบ้านเปรี๊ตในตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

จิราพร โชติพานิช. 2556. *การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านกันเคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.

จุลสารวิชาการท่องเที่ยว ททท. 2561. เล่มที่ 4 ฉบับที่ 2. เดือน เมษายน-มิถุนายน.

ชนาธิป สวัสดิ์. 2554. *พัฒนาการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, สุราษฎร์ธานี.

- ชลธีรัตน์ จันทร์เชื้อ. 2551. การวิจัยเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการพัฒนาสมรรถนะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ทิพย์สุดา พุฒจร. 2556. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ชุมชนสลักคอก จังหวัดตราด. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุชฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- ทิพวรรณ ภู่นาค. 2553. การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านคลองลัด ตำบลบางตะบูนออก อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. 2550. การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชน ในการพัฒนาท้องถิ่น เขตเทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ธนู ศิริจันทร์พันธุ์. 2554. การประสานพลังเพื่อการจัดการศึกษาในโรงเรียนโคกสูงประชาสรรค์ องค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุชฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- นางนภัส คำรัฐญู เทียงกมล. 2551. การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นลินี กังศิริกุล. 2547. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เรียนและรู้จากวังน้ำเขียว. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- นิยม ทองเหมือน. 2550. การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ ตำบลบางวัน อำเภอคูระบุรี จังหวัดพังงา. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพฯ.
- นิลมณี พิทักษ์. 2551. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บริษัท ปตท จำกัด มหาชน. 2552. ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 11 ประจำปี 2552. ค้นจาก

https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/winner_2552.html

_____. 2555. ผลงานรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 2 ประจำปี 2543. ค้นจาก

<http://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2548/community-02.html/>

เบญจมาศ โชติทอง และคณะ. 2556. จากต้นน้ำและปลายน้ำ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สิ่งแวดลอม.

ประชิด สกณะพัฒน์ และคณะ. 2554. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: แสงดาว.

ประโยชน์ ส่งกลิ่น. 2558. การจัดการการท่องเที่ยวท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยว บ้านชะ
ชอม อ. โขงเจียม จ.อุบลราชธานี. วารสารการเมืองการปกครอง, 5(1), 105-11.

ปรีดา เจษฎารางกุล. 2550. การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาล
เมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น
, ขอนแก่น.

ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ปิยวรรณ คงประเสริฐ. 2551. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผน พัฒนาการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

พจนา สวนศรี. 2546. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต
และธรรมชาติ.

พจนา สวนศรี. 2554. บทบาทของประชาชนในท้องถิ่นต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. เอกสาร
การสอนชุดวิชาการจัดการนันทนาการและการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- พลูศรี วันธงไชย และคณะ. 2556. คู่มือความรู้เรื่องป่าชายเลน. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง.
- เพชรศรี นนทศิริ. 2555. รูปแบบการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, (8)2, 47-50.
- รชดา เครือทิวา. 2554. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยการใช้มีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในจังหวัดอ่างทอง. กรุงเทพฯ: สถาบันการพลศึกษา.
- รอยบุญ รัศมีเทศ. 2555. การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชน ตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน).
- ราณี อธิชัยกุล. 2546. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เอกสารการสอนชุดฝึกอบรมทางไกล หลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2544. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นหน้าที่ของชุมชน. อนุสาร อ.ส.ท, (42)5, 113.
- วรรณธิดา พันธุ์พงษ์. 2553. การปรับปรุงการจัดการทรัพยากรจัดการป่าชายเลนของคณะกรรมการชุมชนในเขตเทศบาลตำบลบางปู อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). วิทยาลัยการปกครอง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- วสิน ยวนะเดมิย์ ธชณัฐ ภัทรสถาพรกุล และสฤติย์ แสนเสนาะ. 2553. ศักยภาพชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งเพื่อการท่องเที่ยว :กรณีศึกษาของชุมชนบ้านบางสะแก อำเภอลาดสมิธิ จังหวัดจันทบุรี. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสารสนเทศจันทบุรี.
- วีระพล ทองมา. 2550. การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism :CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้. ค้นจาก www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc.

ศักดิ์อนันต์ ปลาทอง และจินตนา ปลาทอง. 2550. ภัยคุกคามในอดีตและปัจจุบันต่อระบบนิเวศ ป่าชายเลนในคาบสมุทรไทย: ข้อเสนอแนะเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน. ใน *ประมวลผลงานวิจัยการประชุมวิชาการระบบนิเวศป่าชายเลนแห่งชาติ “ป่าชายเลน: รากฐานเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนชายฝั่ง”*. กรุงเทพฯ: กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540. *การดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542. *รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการกำหนดนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

สหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ สำนักงานประเทศไทย. 2550. *แนวทางการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นเขตพื้นที่จังหวัดระนอง พังงา และตรัง*. ค้นจาก http://cmsdata.iucn.org/downloads/magrove_rehabilitation_by_community.pdf

สนิท อักษรแก้ว และคณะ. 2542. *การฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนเพื่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนของประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรสยามการพิมพ์.

สมศักดิ์ สุนทรวนภักดิ์. 2550. *แนวทางการฟื้นฟูป่าชายเลนโดยชุมชน*. กรุงเทพฯ: สหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ สำนักงานประเทศไทย.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น. 2554. *โครงการศึกษารูปแบบการจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านหัวทาง ตำบลพิมาน อำเภอเมือง จังหวัดสตูล*. (เอกสารทางวิชาการ หมายเลข RDG49S0017). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน. 2553. *ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าชายเลนฝั่งอ่าวไทยและอันดามันตอนล่าง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง.

- สิทธิโชค เดชภิบาล. 2554. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการและรักษาคุณภาพ
สิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ป่าชายเลน: ศึกษาเฉพาะชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต. (วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สิทธิณัฐ ประพุทธนิตินสาร. 2545. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ.
(พิมพ์ครั้งที่ 4). เชียงใหม่: หจก.วนิดาการพิมพ์.
- สินธุ์ สโรบล. 2546. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ.
กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- สุถี เสริฐศรี. 2558. แนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลองโคกน อำเภอมือง จังหวัด
สมุทรสงคราม. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรุงเทพฯ.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2547. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. 2550. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาพร สุกสีเหลือง และคณะ. 2553. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ.
กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ.
- อรทัย กักผล .2547. การพัฒนาระบบการจัดซื้อจัดจ้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น: รายงาน
ผลการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.
- อรุณศรี อื้อศรีวงศ์. 2551. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วย
แครง จังหวัดตราด. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์,
นราธิวาส.
- อิทธิพล โกมิล, 2553. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: กรณีศึกษา บ้านวังน้ำมอกจังหวัด
หนองคาย. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม.

- Bagul, A.H.B.P. 2009. Success of ecotourism sites and local and local community participation in sabah. (Doctoral dissertation). Victoria University of Wellington, New Zealand.
- Baynes, J., Herbohn, J. and Smith, C. 2015. Key factor which influence the success of community forestry in developing countries. *Global Environmental Chang*, 35, 226 – 238.
- Biswas, S.R., Choudhury, J.K., Nishat, A. and Rahman, M.M. 2007. Do invasive plants threaten the Sundarbans mangrove forest of Bangladesh. *Forest Ecology and Management*, 245, 1-9.
- Boo, E. 1992. *The Ecotourism Boom: Planning for Development and Management*. Wildlands and Human Needs Program.
- Chiutsi, S., Mukoroverwa, M., Karigambe, P. and Mudzengi, B.K. 2011. The theory and practice of ecotourism in Southern Africa. *Journal of Hospitality and Tourism*, 2(2), 14-21.
- Datta, D., Guha, P. and Chattopadhyay, R.N. 2010. Application of criteria and indicators in community based sustainable mangrove management in the Sunderbans, India. *Ocean & Coastal Management*, 53, 468-477.
- Du, L.V. 1962. *Ecology and Silviculture of Mangrove*. the United States: Yale University.
- Engström, D., Leffler, F. 2012. *Perceptions of climate change at ski resorts in midsouth of Sweden*. Thesis (BTech). Dalarna University, Sweden.
- Erwin, W. 1976. *Participation Management: Concept Theory and Implementation*. the United States: Georgia State University.
- Garrod. 2003. Local Participation in the Planning and Management of Ecotourism: A Revised Model Approach. *Journal of Ecotourism*, 2, 33-35.

- Giesen, W., Wulffraat, S., Zieren, M. and Scholten, L. 2006. *Mangrove guidebook for Southeast Asia*. Thailand: Dharmasarn Co., Ltd.
- Hair, J. F., Jr. Black, W. C., Babin, B. J. Anderson, R. E. and Tatham, R. L. 2006. *Multivariate data analysis*. (6th ed). New Jersey: Prentice Hall.
- Hshiang, T., Lin, Y.C. and Lin, J.H. 2006. Evaluating ecotourism sustainability from the integrated perspective of resource community and tourism. *Tourism Management*, 27, 640 – 653.
- Keith, D. D. 1972. Human behavior at work- human relations and organization behavior. *New Planner*, 35, 216-224.
- Kemmis, L., Hall, J. K., Kingston, R., and Morgan, M. J. 2007. Impaired fear recognition in regular recreational cocaine users. *Psychopharmacology (Berlin)*, 194 (2), 151-159.
- Kemmis, S. and McTaggart, R. (Eds.). 1988. *The action research planner*. (3rd ed.). Geelong, Victoria: Deakin University Press.
- Lascrain, H.C. 1998. *Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The State of Nature-based Tourism and the World and Guideline for its Development*. UK: EUCN, Cambridge.
- Maisarah, B. and Hafidzi M.N. 2011. Ranging behaviour of edible nest swiftlet (*Aerodramus* sp.) in Kuala Langat district, Selangor, Malaysia. *Malaysian Applied Biology*, 46(2), 59-66.
- McIntosh, R. W. and Goeldner, C. R. 1986. *Tourism: Principles, practices and philosophies*. (5th ed.) New York: John Wiley & Sons, Inc.
- McTaggart, R. 1991. Principles for participatory action research. *Adult Education Quarterly*, 41 (3), 168-187.

- Mizal, K., Fabeil, N.F. and Pazim, K.H. 2014. Financial sustainability of Community-based tourism (CBT): The case of tourism cooperative limited (KOPEL BERHAD). *International Journal of Research in Management and Business Studies*, 2(1), 23-32.
- Moore A.S. and Rodger, K. 2010. Wildlife tourism as a common pool resource issue: enabling conditions for sustainability governance. *Journal of Sustainable Tourism*, 18(7), 831-844.
- Okazaki, E. 2008. A Community-Based Tourism Model: Its Conception and Use. *Journal of Sustainable Tourism*, 16, 511-529.
- Salam, M. A., Ross, L.G., and Beveridge, M.C.M. 2000. Eco-tourism to protect the reserve mangrove forest the Sundarbans and its flora and fauna. *Anatolia*, 11(1), 56-66.
- Schimper, A.F.W. 1903. *Plant-geography upon a physiological basis: Plant geography*. Oxford Clarendon Press.
- TIES. 1991. *The International Ecotourism Society*. Retrieved from <http://www.ecotourism.org/>.
- The Travel Industry Associations of America. 2003. *Geotourism: The New Trend on Travel*. Washington, DC: TIA.
- Western, D. 1993. Defining Ecotourism. In Lindberg, K. and Hawkins, D.E. (Ed.), *Ecotourism: A guide for planners and managers*. (pp. 7-11). North Bennington: The Ecotourism Society.
- Whyte, W.F. 1991. *Participatory action research*. n.p.
- William, C. and Philip, H.P. 2006. The Modes of Participation Revisited. *Political Research Quarterly*, 59, 593-600.
- Zhang, H. and Lei, S. 2012. A structural model of residents' intention to participate in ecotourism: The case of a wetland community. *Tourism Management*. 33 (4), 916-925.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ วิสุทธิสมจารย์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.แสงอรุณ อิศระมาลัย อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
3. รองศาสตราจารย์ ดร.นพรัตน์ บำรุงรักษ์ เชี่ยวชาญด้านการจัดการป่าชายเลน
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อุมาพร มุณีแนม เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ป๋องศักดิ์ ทองเนื้อแข็ง เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แบบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เรื่องรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
บ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

การสัมภาษณ์ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ สํารวจสภาพสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม
การจัดการป่าชายเลนและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของชุมชนบ้านห้วยทาง
อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยผู้มีส่วนร่วมที่ตอบแบบสัมภาษณ์ คือ สมาชิกในชุมชนบ้านห้วยทาง
วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์.....

คำชี้แจง แบบการสัมภาษณ์ประกอบด้วย 3 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 สภาพทั่วไป ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
- ตอนที่ 2 การจัดการป่าชายเลนและการฟื้นฟูป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม
- ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชายเลน

ตอนที่ 1 ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน ทางด้านสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ของชุมชน

1. เพศ   ( ) ชาย   ( ) หญิง
2. อายุ ..... ปี
3. สถานภาพ ( ) โสด   ( ) สมรส   ( ) หม้าย / หย่าร้าง ( ) แยกกันอยู่
4. ศาสนา   ( ) พุทธ   ( ) อิสลาม   ( ) คริสต์   ( ) อื่น ๆ (ระบุ).....
5. ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด
( ) ไม่ได้เรียนหนังสือ   ( ) ประถมศึกษา

- ( ) มัธยมศึกษาตอนต้น   ( ) มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.
 ( ) อนุปริญญา / ปวส.   ( ) ปริญญาตรี ขึ้นไป   ( ) อื่น ๆ
6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อยู่อาศัยร่วมกันในปัจจุบัน ..... คน
7. จำนวนผู้สมาชิกที่ทำงานในครัวเรือน .....คน
 ( ) พ่อบ้าน   ( ) แม่บ้าน
 ( ) ลูก..... คน   ( ) อื่น ๆ (ระบุ).....คน
8. อาชีพ ( ) ประมงพื้นบ้าน (ระบุ).....
 ( ) ประมงเพาะเลี้ยง (ระบุ).....
 ( ) สวน (ระบุ) .....
 ( ) ค้าขาย (ระบุ) .....
 ( ) รับราชการ (ระบุ).....
 ( ) รับจ้าง (ระบุ).....
 ( ) อื่น ๆ (ระบุ).....
9. รายได้รวมในครัวเรือนทั้งหมด ต่อเดือน ..... บาท
10. หนี้สินครัวเรือน เฉลี่ยเดือนละ ..... บาท
11. ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยเดือนละ.....บาท
12. จำนวนที่ดินทำกินที่ถือครองทั้งหมด .....ไร่
 มีเอกสารสิทธิ์.....ไร่
 ไม่มีเอกสารสิทธิ์ .....ไร่
13. ท่านเป็นสมาชิกของกลุ่มใดบ้าง ในชุมชน (ตอบได้มากกว่า 1 กลุ่ม)
 ( ) กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรฯ (ทสม.)
 ( ) กลุ่มประมงพื้นบ้าน
 ( ) กลุ่มเพาะเลี้ยง ปูน้ำม บ่อปลา
 ( ) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
 ( ) กลุ่มศาสนา
 ( ) กลุ่มออมทรัพย์
 ( ) กลุ่มแม่บ้าน

( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

14. ท่านเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชนอะไรบ้าง

- ( ) ประเพณีการเกิด
- ( ) ประเพณีงานรับขวัญเด็ก
- ( ) ประเพณีการแต่งงาน(นิกะ)
- ( ) ประเพณีขึ้นบ้านใหม่
- ( ) ประเพณีการเข้าสู่หนัด (กิดาน)
- ( ) ประเพณีการตาย
- ( ) ประเพณีวันฮารีรายอ
- ( ) ประเพณีวันเมาลิด
- ( ) ประเพณีการกวนอาซูลอ
- ( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

15. ท่านรู้จักสมาชิกในชุมชน

- ( ) ทั้งหมด
- ( ) ไม่ทั้งหมด ประมาณกี่ครัวเรือนที่ท่านรู้จัก .....

16. ในชุมชนของท่าน ใช้สถานที่ใดเป็นที่ชุมนุม ทำกิจกรรมต่าง ๆ

- ( ) มัสยิด
- ( ) โรงเรียนสอนศาสนา
- ( ) โรงเรียนในชุมชน
- ( ) ลานกิจกรรม
- ( ) ศาลาเอนกประสงค์ในหมู่บ้าน
- ( ) สนามรชกิจประการ
- ( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชายเลนและการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนแบบชุมชนมีส่วนร่วม
(กระบวนการมีส่วนร่วม : ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมตัดสินใจ , ร่วมปฏิบัติ , ร่วมรับผลประโยชน์ ,
และร่วมประเมินผล)

2.1 ท่านเห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนจากอดีต จนถึงปัจจุบัน อย่างไรบ้าง

( ) เหมือนเดิม ไม่เปลี่ยนแปลง

( ) เปลี่ยนแปลง ดีขึ้น เพราะอะไร

.....
 .....
 .....

( ) เปลี่ยนแปลง เสื่อมโทรมลง เพราะอะไร

.....
 .....
 .....

- ท่านคิดว่าการเปลี่ยนแปลง ของป่าชายเลนในชุมชนของท่านส่งผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร

.....
 .....
 .....

2.2 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน

- ท่านคิดว่าควรมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมให้กลับมาสมบูรณ์ ได้อย่างไร

.....
 .....
 .....

- ถ้าทำแล้วท่านคิดว่าจะเกิดผลอย่างไร

.....
 .....

- ถ้าไม่ทำแล้วท่านคิดว่าจะเกิดผลต่อสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ในชุมชนอย่างไร

.....
.....
.....

- ท่านมีความรู้และเข้าใจดั้งเดิมเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

- ท่าน ได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนอย่างไร กรณีที่มี
ส่วนร่วม กิจกรรมที่ท่านมีส่วนร่วมมีอะไรบ้าง

.....
.....
.....

- ท่านคิดว่าต้องมีการจัดการป่าชายเลนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนอย่างไรบ้าง
เช่น การปลูกป่าเพิ่มในพื้นที่ที่เสื่อมโทรม , การช่วยกันดูแลไม่ให้มีการตัดเพิ่ม , การให้ความรู้แก่
สมาชิกในชุมชนให้เห็นประโยชน์ของป่า

.....
.....
.....

- ท่านคิดว่ามีหน่วยงานใดบ้างที่ควรจะมีส่วนร่วมในการจัดการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน.

.....
.....
.....

- ท่านคิดว่าชุมชนของท่านสามารถที่จะรวมตัวกันเพื่อจัดการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนได้
อย่างไร ระบุแนวทางในการร่วมมือกันและแนวทางในการอนุรักษ์และจัดการฟื้นฟูป่าชายเลน

.....
.....
.....

2.3 ท่านคิดว่าป่าชายเลนมีประโยชน์อย่างไรบ้าง / ท่านได้รับประโยชน์จากป่าชายเลนด้านใดบ้าง

- ( ) เป็นอาหาร (ระบุ).....
- ( ) ยาสมุนไพร (ระบุ).....
- ( ) ป้องกันการพังทลายของตลิ่งจากการกัดเซาะชายฝั่ง
- ( ) เป็นที่วางไข่และอนุบาลสัตว์น้ำ
- ( ) แหล่งรายได้จากการจับสัตว์น้ำ
- ( ) ใช้ไม้จากป่าเพื่อสร้างบ้านเรือน เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ
- ( ) เป็นที่กรองน้ำเสียจากบกลงสู่ทะเล
- ( ) เป็นแหล่งฟอกอากาศ
- ( ) เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ
- ( ) เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาป่าชายเลน
- ( ) ใช้ป่าชายเลนเป็นเชื้อเพลิง
- ( ) อื่น ๆ(ระบุ).....

2.4 ในอนาคตท่านอยากให้มีการจัดการ อนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลนในรูปแบบใด ? ที่เหมาะสม เพื่อเกิดความยั่งยืน

- ( ) จัดการ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
- ( ) จัดการ โดยหน่วยงานที่รับผิดชอบของรัฐ ท้องถิ่น
- ( ) จัดการ โดยให้ชุมชนร่วมกับ หน่วยงานของรัฐ ท้องถิ่น และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง
- ( ) ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่ใช้ประโยชน์จากป่าแต่ไม่ทำลายป่า เช่น การเลี้ยงปูกุ้งในป่าชายเลน การเลี้ยงปลาในบ่อธรรมชาติ ฯลฯ
- ( ) อื่น ๆ (ระบุ) .....

ตอนที่ 3 รูปแบบการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชายเลน

3.1 ท่านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่า ถ้าชุมชนของท่านเปิดเป็นชุมชนท่องเที่ยว จะมีคนเข้ามาท่องเที่ยวเพราะอะไร ?
และคิดว่ามีอะไรเป็นจุดเด่นของชุมชนที่ทำให้คนสนใจเข้ามาท่องเที่ยว.

.....

.....

.....

3.3 ท่านคิดว่าป่าชายเลนมีลักษณะใดที่โดดเด่นและแตกต่างจากป่าประเภทอื่นๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาศึกษาและเที่ยวชมธรรมชาติ เช่น ระบบราก ต้น ใบ ผล ฯลฯ

.....

.....

.....

3.4 ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวใด ? ที่ชุมชนสามารถจะดำเนินการจัดให้นักท่องเที่ยวได้

- ( ) นั่งเรือชมป่าชายเลน สัตว์ในป่าชายเลน
- ( ) พายเรือคายัค
- ( ) ดูนก ดูหิ่งห้อย
- ( ) เก็บหอย
- ( ) เล่นน้ำ
- ( ) ตกปู ตกปลา
- ( ) ปลุกป่าชายเลน
- ( ) ศึกษาวิธีการเลี้ยงปูน้ำม ปลาในกระชัง
- ( ) เรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาป่าชายเลน
- ( ) เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น สานตะกร้า หาถูจาก ยาสุมไพร ฯลฯ
- ( ) อื่น ๆ(ระบุ).....

3.5 ถ้าชุมชนท่านจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนท่านจะมีส่วนร่วมอย่างไร

.....

.....

.....

3.6 ท่านคิดว่า การที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวชมในชุมชนมีผลดี ผลเสีย อะไรบ้าง

.....

.....

.....

3.7 ท่านมีความรู้สึกอย่างไรที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชน และท่านจะเป็นเจ้าบ้านที่ดี ช่วยเหลือนักท่องเที่ยวได้อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3.8 ท่านคิดว่าควรมีสิ่งใด ? ในชุมชนที่ควรมีการปรับปรุงพัฒนา เพื่อเป็นการรองรับนักท่องเที่ยว

.....

.....

.....

3.9 ท่านอยากให้หน่วยงาน ภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น เข้ามาสนับสนุน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

3.10 ถ้าท่านเป็นผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ท่านจะอย่างไร ? เพื่อให้ นักท่องเที่ยวประทับใจและกลับมาเที่ยวอีก

.....

.....

.....

แบบสอบถามงานวิจัย

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
บ้านห้วยทาง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

แบบสอบถามชุดนี้เป็นการวัดความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยทาง อำเภอเมืองจังหวัดสตูล ซึ่งใช้สอบถาม นักท่องเที่ยว บริษัททัวร์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ เพื่อวัดความพึงพอใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยเนื้อหาประกอบด้วย 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ประกอบด้วย 4 ด้านคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. บริการด้านการท่องเที่ยว
3. การบริหารจัดการ
4. การให้ความรู้

ตอนที่ 3 การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยขอความร่วมมือทุกท่านตอบแบบสอบถาม ตามความรู้สึกละและเป็นจริงเพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวิเคราะห์และปรับปรุงรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนและการอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วมต่อไป

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

นางสาวภัสกุล ตริพันธ์

นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

1. เพศ   ( ) ชาย   ( ) หญิง
2. อายุ ..... ปี
3. สถานะ   ( ) สมาชิกในชุมชน   ( ) กลุ่มท่องเที่ยว   ( ) กลุ่มอื่น ๆ .....
- ท่านประกอบอาชีพ   ( ) ประมงพื้นบ้าน   ( ) เกษตรกร เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- ( ) ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว   ( ) รับจ้าง / ทำงานเอกชน
- ( ) รับราชการ   ( ) อื่น ๆ
- ( ) นักท่องเที่ยว / ผู้เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน
- ท่านประกอบอาชีพ   ( ) นักเรียน นักศึกษา   ( ) เกษตรกร
- ( ) ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว   ( ) รับจ้าง / ทำงานเอกชน
- ( ) รับราชการ   ( ) อื่น ๆ
- ( ) บริษัททัวร์
- ( ) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- ( ) ส่วนราชการ .....
- ( ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ( ) องค์กรอิสระ (NGOs)
- ( ) อื่น ๆ
4. ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด
- ( ) ไม่ได้เรียนหนังสือ   ( ) ประถมศึกษา
- ( ) มัธยมศึกษาตอนต้น   ( ) มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.
- ( ) อนุปริญญา / ปวส.   ( ) ปริญญาตรี ขึ้นไป

ตอนที่ 2 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

คำชี้แจง ขอให้ท่านประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่าน

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
<u>ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ</u>					
1. ความหลากหลายของพืชในป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
2. ความหลากหลายของสัตว์ในป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
3. ความสมบูรณ์ของสภาพป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
4. ความสวยงามของธรรมชาติในป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
5. ความสงบในป่าชายเลนในชุมชน	.....	.....	.....	.....	.....
6. ความสะอาดในป่าชายเลนในชุมชน	.....	.....	.....	.....	.....
7. ความสัมพันธ์ระหว่างป่าชายเลนกับทางการดำเนิน ชีวิตของผู้คนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย	.....	.....	.....	.....	.....
8. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เหมาะสม เช่น ห้องน้ำ ทางเดินเท้า สะพานข้าม ศาลา นั่งพัก ท่าลงเรือ	.....	.....	.....	.....	.....
9. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านการท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....
10. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัย	.....	.....	.....	.....	.....

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
ด้านการบริการการท่องเที่ยว					
1. จุดบริการต้อนรับมีการบรรยาย เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
2. เส้นทางการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมและปลอดภัย	.....	.....	.....	.....	.....
3. ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....
4. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนมีความสนุก สนุกสนาน ประทับใจ ได้ความรู้ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	.....	.....	.....	.....	.....
5. การใช้งานพาหนะในกิจกรรมการท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....
6. การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืช สัตว์ ระบบนิเวศของป่าชายเลนโดยมัคคุเทศก์	.....	.....	.....	.....	.....
7. ระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....
8. บริการด้าน อาหาร เครื่องดื่ม และสินค้าที่ระลึกมีความเหมาะสมทั้งด้านราคาและคุณภาพ และเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน	.....	.....	.....	.....	.....
9. อัตราค่าบริการต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเหมาะสม	.....	.....	.....	.....	.....
10. ที่พักรูปแบบโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
<u>ด้านการบริหารจัดการ</u>					
1. การจัดเก็บและแยกขยะ	.....	.....	.....	.....	.....
2. การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ของชุมชน เช่น ไม่มีขยะในแหล่งท่องเที่ยว พืช สัตว์ใน ป่าชายเลนไม่ลดลง ชาวบ้านในชุมชนยังคงวัฒนธรรม เหมือนเดิม	.....	.....	.....	.....	.....
3. กฎ กติกา ข้อห้าม สำหรับนักท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....
4. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่ เปราะบาง เช่น แหล่งคูปลาดิน ปูก้ามดาบ ดูนกป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
5. การมีส่วนร่วมในการจัดการ และมีบทบาทในการ ทำงานของคนในชุมชนทุกวัย (เยาวชน วัยทำงาน คน สูงอายุ)	.....	.....	.....	.....	.....
6. การจัดสรรเงินรายได้อย่างเป็นธรรมและโปร่งใส ตรวจสอบได้	.....	.....	.....	.....	.....
7. การจัดสรรเงินรายได้เข้าสู่สาธารณะประโยชน์ในชุมชน	.....	.....	.....	.....	.....
8. ชุมชนมีแผนงานและเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวชัดเจน	.....	.....	.....	.....	.....
9. การประเมินความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม	.....	.....	.....	.....	.....
10. จัดสภาพแวดล้อมในชุมชนเหมาะสมกับชุมชนท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
<u>ด้านการให้ความรู้</u>					
1. การให้ความรู้ถึงประโยชน์ของป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
2. ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน เช่น ป้ายห้ามตัดต้นไม้ ห้ามจับสัตว์น้ำ เป็นต้น	.....	.....	.....	.....	.....
3. การให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ความหลากหลายของพืช และสัตว์ในป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
4. การให้ความรู้ด้านคุณค่าของพืชสมุนไพรป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
5. การให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ทรัพยากรป่า ชายเลน ในการประกอบอาชีพประมงและอาหารพื้นเมือง	.....	.....	.....	.....	.....
6. การจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อจัดกิจกรรม เช่น ดูนก ศึกษาพันธุ์ไม้ สัตว์ป่าชายเลน สำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มี	.....	.....	.....	.....	.....
7. ฐานการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ เหมาะสม เรียนรู้ได้จริง	.....	.....	.....	.....	.....
8. กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว	.....	.....	.....	.....	.....
9. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	.....	.....	.....	.....	.....
10. การให้ความรู้เกี่ยวกับ วิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรมของ ชุมชน	.....	.....	.....	.....	.....

ตอนที่ 3 การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม (ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์)

คำชี้แจง ขอให้ท่านประเมินความพึงพอใจต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน โดยใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่าน

การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
1. ชุมชนรับรู้เกี่ยวกับโทษของการตัดไม้ทำลายป่าชายเลนซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างไร	.....	.....	.....	.....	.....
2. ชุมชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
3. ชุมชนร่วมกันจัดทำแผนงานการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
4. ชุมชนร่วมกันตั้งกฎระเบียบในการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
5. ชุมชนมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
6. ชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
7. ชุมชนได้จัดทำป้ายสื่อความหมายที่แสดงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
8. ชุมชนมีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน	.....	.....	.....	.....	.....
9. ชุมชนมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
10. ชุมชนสามารถนำประโยชน์จากป่าชายเลนมาใช้อย่างคุ้มค่า (ที่อยู่อาศัย อาหาร ยา รักษาโรค การประกอบอาชีพ ฯลฯ)เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนสมบูรณ์ขึ้น	.....	.....	.....	.....	.....

การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม	ระดับความพึงพอใจ				
	5	4	3	2	1
11. ชุมชนสร้างรายได้ส่วนใหญ่จากป่าชายเลน เช่น การทำ ประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การแปรรูปอาหาร	.....	.....	.....	.....	.....
12. ชุมชนได้สนับสนุนนักท่องเที่ยวในการเผยแพร่ข้อมูล	.....	.....	.....	.....	.....
13. ชุมชนได้ใช้จุดขายด้านการท่องเที่ยวจากความอุดม สมบูรณ์ของป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....
14. ชุมชนร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีส่วนช่วยให้ ป่าชายเลนสมบูรณ์ขึ้น	.....	.....	.....	.....	.....
15. ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลน	.....	.....	.....	.....	.....

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

ตารางการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญต่อแบบสอบถาม

ข้อคำถาม	ค่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	1	2	3	4	5		
ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ							
1. ความหลากหลายของพืชในป่าชายเลน	+1	0	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
2. ความหลากหลายของสัตว์ในป่าชายเลน	+1	-1	+1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
3. ความสมบูรณ์ของสภาพป่าชายเลน	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
4. ความสวยงามของธรรมชาติในป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	0	0.8	ใช้ได้
5. ความสงบในป่าชายเลนในชุมชน	+1	+1	-1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
6. ความสะอาดในป่าชายเลนในชุมชน	+1	+1	+1	+1	0	0.8	ใช้ได้
7. ความสัมพันธ์ระหว่างป่าชายเลนกับการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพ แหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย	-1	+1	+1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
8. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม เช่น ห้องน้ำ ทางเดินเท้า สะพานข้าม ศาลาพักผ่อน ท่าลงเรือ	+1	+1	+1	0	+1	0.8	ใช้ได้
9. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวมีข้อมูลด้านการท่องเที่ยว	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
10. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวสะดวกและปลอดภัย	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
ด้านการบริการการท่องเที่ยว							
1. จุดบริการต้อนรับมีการบรรยายเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการป่าชายเลน	+1	0	+1	+1	0	0.6	ใช้ได้
2. เส้นทางการท่องเที่ยวมีความเหมาะสมและปลอดภัย	+1	+1	0	0	+1	0.6	ใช้ได้
3. ป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว	+1	-1	+1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
4. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนมีความสนุก สนุกสนาน ประทับใจ ได้รับความรู้ และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
5. การใช้ยานพาหนะในกิจกรรมการท่องเที่ยว	0	+1	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
6. การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืช สัตว์ ระบบนิเวศของป่าชายเลนโดยมัลติมีเดีย	+1	0	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้

ข้อคำถาม	ค่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	1	2	3	4	5		
ด้านการบริการการท่องเที่ยว							
7. ระบบเตือนภัย และระบบรักษาความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว	+1	+1	+1	0	+1	0.8	ใช้ได้
ด้านการบริการการท่องเที่ยว							
8. บริการด้าน อาหาร เครื่องดื่ม และสินค้าที่ระลึกมีความเหมาะสมทั้งด้านราคาและคุณภาพ และเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชน	+1	+1	+1	+1	-1	0.6	ใช้ได้
9. อัตราค่าบริการต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยวเหมาะสม	+1	+1	+1	0	+1	0.8	ใช้ได้
10. ที่พักรูปแบบโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว	0	+1	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
ด้านการบริหารจัดการ							
1. การจัดเก็บและแยกขยะ	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
2. การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ไม่มีขยะในแหล่งท่องเที่ยว พืช สัตว์ในป่าชายเลนไม่ลดลง ชาวบ้านในชุมชนยังคงวัฒนธรรมเหมือนเดิม	+1	+1	+1	-1	+1	0.6	ใช้ได้
3. กฎ กติกา ข้อห้าม สำหรับนักท่องเที่ยว	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
4. การจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่เปราะบาง เช่น แหล่งดูปลาตีน ปูก้ามดาบ ศูนย์กีฬาชายเลน	+1	0	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
5. การมีส่วนร่วมในการจัดการ และมีบทบาทในการทำงานของคนในชุมชนทุกวัย (เยาวชน วัยทำงาน คนสูงอายุ)	+1	+1	+1	+1	0	0.8	ใช้ได้
6. การจัดสรรเงินรายได้อย่างเป็นธรรมและโปร่งใส ตรวจสอบได้	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
7. การจัดสรรเงินรายได้เข้าสู่สาธารณะประโยชน์ในชุมชน	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
8. ชุมชนมีแผนงานและเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวชัดเจน	+1	+1	+1	+1	-1	0.6	ใช้ได้
9. การประเมินความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
10. จัดสภาพแวดล้อมในชุมชนเหมาะสมกับชุมชนท่องเที่ยว	-1	0	+1	+1	+1	0.6	ใช้ได้

ข้อคำถาม	ค่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	1	2	3	4	5		
ด้านการให้ความรู้							
1. การให้ความรู้ถึงประโยชน์ของป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	0	0.8	ใช้ได้
2. ป้ายข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ป่าชายเลน เช่น ป้ายห้ามตัดต้นไม้ ห้ามจับสัตว์น้ำ เป็นต้น	+1	+1	-1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
3. การให้ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ความหลากหลายของพืชและสัตว์ในป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
4. การให้ความรู้ด้านคุณค่าของพืชสมุนไพรป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
5. การให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ทรัพยากรป่าชายเลน ในการประกอบอาชีพประมง อาหารพื้นเมือง และยารักษาโรค	+1	0	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
6. การจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อจัดกิจกรรม เช่น คุณก ศึกษาพันธุ์ไม้ สัตว์ป่าชายเลน สำหรับนักท่องเที่ยว	+1	+1	+1	0	+1	0.8	ใช้ได้
7. ฐานการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ เหมาะสม เรียนรู้ได้จริง	+1	+1	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
8. กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยว	+1	+1	-1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
9. การให้ความรู้ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน	+1	+1	+1	-1	+1	0.6	ใช้ได้
10. การให้ความรู้เกี่ยวกับ วิถีชีวิต ศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน	+1	+1	0	0	+1	0.6	ใช้ได้

ข้อคำถาม	ค่าความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	แปลผล
	1	2	3	4	5		
การอนุรักษ์ป่าชายเลนโดยชุมชนมีส่วนร่วม							
1. ชุมชนรับรู้เกี่ยวกับโทษของการตัดไม้ทำลายป่าชายเลนซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมอย่างไร	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
2. ชุมชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
3. ชุมชนร่วมกันจัดทำแผนงานการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน	+1	+1	+1	-1	+1	0.6	ใช้ได้
4. ชุมชนร่วมกันตั้งกฎระเบียบในการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	0	0.8	ใช้ได้
5. ชุมชนมีความรู้เรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
6. ชุมชนร่วมกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
7. ชุมชนได้จัดทำป้ายสื่อความหมายที่แสดงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน	+1	+1	-1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
8. ชุมชนมีการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลนระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้าน	+1	+1	+1	0	+1	0.8	ใช้ได้
9. ชุมชนมีวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและป่าชายเลน	0	+1	+1	+1	+1	0.8	ใช้ได้
10. ชุมชนสามารถนำประโยชน์จากป่าชายเลนมาใช้อย่างคุ้มค่า (ที่อยู่อาศัย อาหาร ยารักษาโรค การประกอบอาชีพ ฯลฯ) เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชายเลนของชุมชนสมบูรณ์ขึ้น	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้
11. ชุมชนสร้างรายได้ส่วนใหญ่จากป่าชายเลน เช่น การทำประมงพื้นบ้าน การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การแปรรูปอาหาร	+1	+1	0	+1	+1	0.8	ใช้ได้
12. ชุมชนได้สนับสนุนนักท่องเที่ยวในการเผยแพร่ข้อมูล	+1	+1	0	0	+1	0.6	ใช้ได้
13. ชุมชนได้ใช้จุดขายด้านการท่องเที่ยวจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลน	+1	-1	+1	+1	+1	0.6	ใช้ได้
14. ชุมชนร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีส่วนช่วยให้ป่าชายเลนสมบูรณ์ขึ้น	+1	+1	+1	+1	0	0.8	ใช้ได้
15. ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ป่าชายเลน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	ใช้ได้

ภาคผนวก ข

รูปภาพการลงพื้นที่ และรูปภาพกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

สำรวจสภาพแวดล้อมป่าชายเลนและสภาพแวดล้อมในชุมชน

ฐานเรียนรู้ผ้ามัดย้อม

ฐานเรียนรู้การเลี้ยงปูน้ำจืด

ฐานเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน

ภาพประกอบการสร้างความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน

ผู้วิจัยเข้าพบแกนนำในชุมชนเพื่อค้นหาทีมวิจัยจากชุมชน

ผู้วิจัยเข้าพบผู้แทนจากหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนชุมชนเพื่อค้นหาทีมวิจัยจากหน่วยงาน

จัดประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับแกนนำในชุมชนและผู้แทนจากหน่วยงานภายนอก

ภาพประกอบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

อบรมทีมวิจัยอย่างไม่เป็นทางการ

ประชุมกลุ่มย่อยระดมความคิดเห็นเพื่อกันหาสภาพปัญหา

ภาพประกอบการวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ประชุมกลุ่มย่อยวางแผนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภาพประกอบการปฏิบัติและถอดประสบการณ์แบบมีส่วนร่วม

เวทีถอดบทเรียน โดยทีมวิจัย เชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมรับฟังและ
แลกเปลี่ยนผลสรุปจากการปฏิบัติกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ

ภาพประกอบกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการ

ที่พักแบบ โฮมสเตย์

การแปรรูปสมุนไพรป่าชายเลน ครีมอาบน้ำจากต้นเงือกปลาหมอ

กิจกรรมชาวหัวทางร่วมใจ รักษาสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมประกวดหน้าบ้านนำมอง หลังบ้านสวนครัว

กิจกรรมปรับภูมิทัศน์ในแหล่งท่องเที่ยว(ปลุกต้นไม้ฟางบนภูเขาโต๊ะอีตำ)

กิจกรรมปลูกป่าชายเลน

กิจกรรมวางปะการังเทียม

กิจกรรมทดลองนำเที่ยวตามโปรแกรมนำเที่ยว

กิจกรรมจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์

กิจกรรมอนุรักษ์หอยกัน

กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

จัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ภาคผนวก ค

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

1. นายอุเส็น สารพรรณ (2556, 9 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/8
2. ด.ต. สมัคร สะคน (2556, 9 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ ศาลาเอนกประสงค์
3. นายกริม เก็บกาเม็น (2556, 10 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 300/1
4. น.ส.สัตพร เบ็นกะชั้นมะหมัด (2556, 13 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 301
5. นางนันทวัน หาดเนิน (2556, 13 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 500/2
6. นางสาวเรียง ศรีนวลเอียด (2556 , 14 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ลานกิจกรรมของชุมชน
7. นางศกุตตา ด่อละ (2556, 14 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่393/18
8. น.ส.ฤทัยรัตน์ สารพรรณ (2556, 14 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/16
9. นายวิระ สารพรรณ (2556, 14 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/18
10. นายสมศักดิ์ บูลงลี (2556, 14 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 393/1
11. นายสาขันติ หมาดสง่า (2556, 15 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 324/3
12. นายอุเทน บุญศิริ (2556, 15 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 324/5
13. น.ส.ศุทธิรัตน์ รัตนสำเนียง (2556, 16 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่342/6
14. นายฮาเต๊ะ สาดัน (2556, 16 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 324
15. นายสยาม นาวาเดช (2556, 16 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 326/6
16. นายสุพิสินธ์ พูลสวัสดิ์ (2556, 17 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 328/1
17. นายพิสิษฐ์ พูลสวัสดิ์ (2556, 17 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 330/5
18. นายชาติรี แซ่บู๊ (2556, 21 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/32
19. น.ส.ชุตินา ยังปากน้ำ (2556, 21 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 326/10
20. นางเกษมศรี ช่างนุ้ย (2556, 28 กรกฎาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 342
21. นางมาลิกา อบทอง (2556, 4 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่347/3
22. นางแสงจันทร์ สตามัน (2556, 4 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 349
23. นางศศิมา จินดา (2556, 11 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 371/1
24. นายฮาหมาด จินดา (2556, 11 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ ศาลาเอนกประสงค์
25. นายยูซุฟ อบทอง(2556, 18 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ ศาลาเอนกประสงค์
26. นายเจษฎา เต็นห๊ะ (2556, 24 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์

27. นางสาวลรัตน์ เส้นหลิះ (2556, 25 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 937/35
28. นางจอมขวัญ เส้นหลิះ(2556, 25 สิงหาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์
29. นางกาญจนา ยังปากน้ำ (2556, 18 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 328
30. นางสาวฟารีดา สะคน (2556, 18 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/34
31. นายประดิษฐ์ สาดัน (2556, 29 กันยายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ฐานเลี้ยงปูน้ำ
32. น.ส.ไมมุนี้อาลี (2556, 6 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/41
33. น.ส.นุศรา อาลี (2556, 6 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/36
34. นางรอนีย์ ยังปากน้ำ (2556, 10 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์
35. ค.ต.มานะ สันสาบ (2556, 10 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/38
36. น.ส.สลัยนะ เป็นกะชั้นมะหมัด (2556, 13 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 301/3
37. นางริศา โรจนรัตน์ (2556, 13 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 395/1
38. นายกรีฮ่า จินดา (2556, 13 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 395
39. นางตอยเราะห์ มะแซ (2556, 20 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/33
40. นายรอฮีม อบทอง (2556, 20 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์
41. นางนภาพร อานับ (2556, 20 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ลานกิจกรรมของชุมชน
42. นายอุกฤษฏ์ อิสมาแอล (2556, 21 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่โรงเรียนตาดีกา
43. นางสาวจันทิมา สะคน (2556, 21 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์
44. นางวิราวรรณ ทองคำ (2556, 27 ตุลาคม) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์
45. นายวัชรินทร์ อบทอง (2556, 10 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีสยิด
46. นายประเสริฐ ยีกาเซ็ม (2556, 10 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีสยิด
47. น.ส.อัสสา เก็บกาเม็น (2556, 16 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่391/5
48. นางสันเทียะ ปูหยัง (2556, 16 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่ศาลาเอนกประสงค์
49. นายสุรินทร์ เตะปยู (2556, 24 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 393/17
50. น.ส.ภาวิณี สารพรรณ (2556, 24 พฤศจิกายน) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 391/19

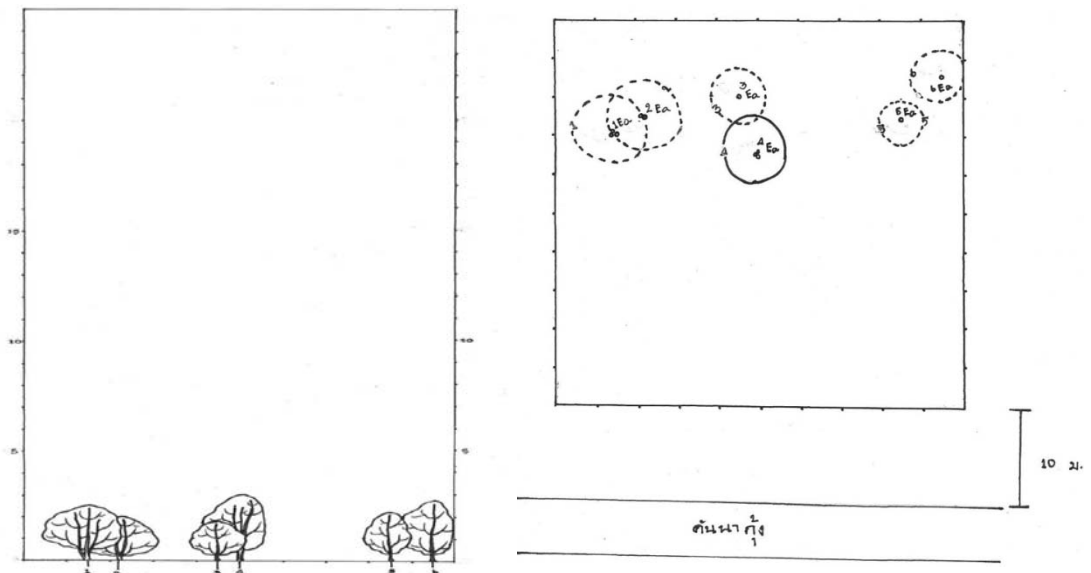
ภาคผนวก ง

รูปภาพการวางแปลงโครงสร้างป่าชายเลน

รูปภาพการวางแผนเพื่อศึกษาโครงสร้างป่าชายเลน

แปลงที่ 1 ป่าชายเลนเสื่อมโทรมมาก

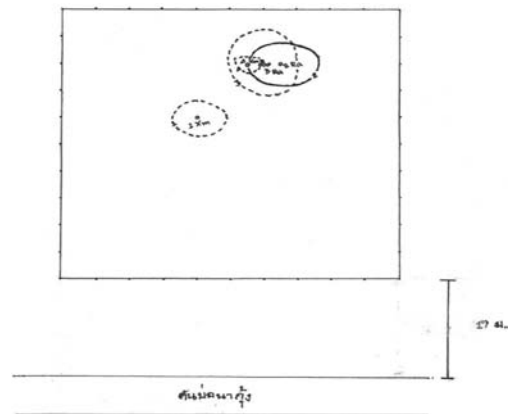
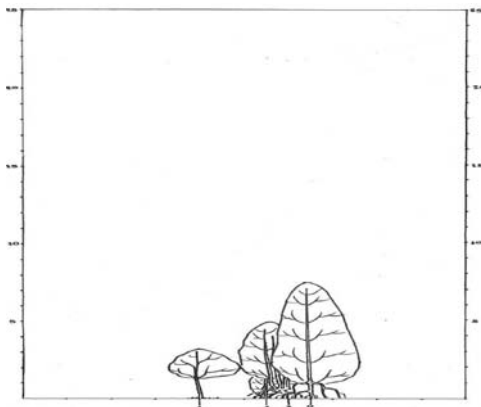
ตั้งอยู่ในบ่อปุ๋ยร้าง (การวางแผนวัดจากขอบคันดินเข้ามา 10 เมตร) สภาพพื้นที่เป็นดินเลนปนทรายค่อนข้างแข็ง พืชชั้นล่างที่พบ ได้แก่ ถอบแถบน้ำและหญ้า ไม่พบไม้ใหญ่ พบเฉพาะลูกไม้ (วัดความโตที่ความสูงจากพื้นดิน 50 เซนติเมตร) และกล้าไม้

ภาพที่ 1 แสดงโครงสร้างป่า แปลงที่ 1 ป่าชายเลนเสื่อมโทรมมาก

แปลงที่ 2 ป่าชายเลนเสื่อมโทรมปานกลาง

ตั้งอยู่ในบ่อปุ๋ยที่ยังมีการใช้ประโยชน์ (การวางแปลงวัดจากขอบคันดินเข้ามา 10 เมตร) สภาพพื้นที่เป็นดินเลนนิ่มเหนียว พืชชั้นล่างที่พบ ได้แก่ ปรงหนู เหงือกปลาหมอและ ถอบแถบน้ำ พบไม้ใหญ่จำนวน 2 ชนิด 2 วงศ์ ลูกไม้จำนวน 1 ชนิด 1 วงศ์ และกล้าไม้จำนวน 1 ชนิด 1 วงศ์

ภาพที่ 2 แสดง โครงสร้างป่า แปลงที่ 2 ป่าชายเลนเสื่อมโทรมปานกลาง

ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่าชายเลนแปลงที่ 2 เลื่อมโทรมปานกลาง

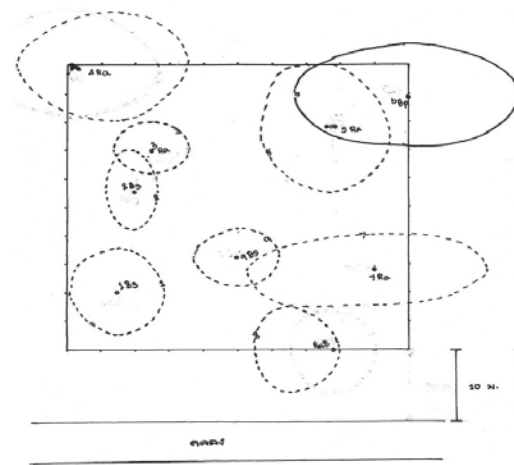
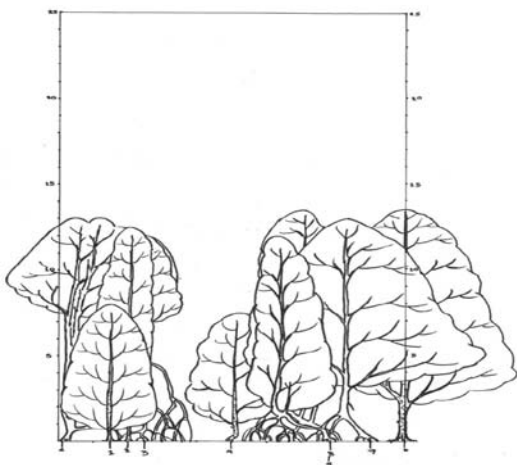
ตารางที่ 1 แสดงการเปลี่ยนแปลงของแปลงที่ 2 ป่าชายเลน โทรมเลื่อมปานกลาง

ประเภท	วัดครั้งที่ 1 จำนวน(ต้น)	วัดครั้งที่ 2 จำนวน(ต้น)	การเปลี่ยนแปลง	
ไม้ใหญ่	โกก่างใบเล็ก	2	โกก่างใบเล็ก 2	-
	ตะบูนดำ	2	ตะบูนดำ 2	
ลูกไม้	โกก่างใบเล็ก	8	โกก่างใบเล็ก 8	-
	ตะบูนดำ	-	ตะบูนดำ -	
กล้าไม้	โกก่างใบเล็ก	-	โกก่างใบเล็ก -	-
	ตะบูนดำ	5	ตะบูนดำ 2	ลดลง
การเปลี่ยนแปลง	โกก่างใบเล็ก		โกก่างใบเล็ก	
	ศก.เฉลี่ย	5.02 ซม.	ศก.เฉลี่ย 6.02 ซม.	1.0
	สูงเฉลี่ย	5.50 ม.	สูงเฉลี่ย 6.36 ม.	0.86
	ตะบูนดำ		ตะบูนดำ	
	ศก.เฉลี่ย	5.16 ซม.	ศก.เฉลี่ย 5.56 ซม.	0.4
	สูงเฉลี่ย	3.35 ม.	สูงเฉลี่ย 4.20 ม.	0.85
ความหนาแน่น (ต้นต่อไร่)	โกก่างใบเล็ก	32	โกก่างใบเล็ก 32	-
	ตะบูนดำ	32	ตะบูนดำ 32	-
ค่าดัชนีความสำคัญของ พันธุ์ไม้ป่าชายเลน	โกก่างใบเล็ก	170.46	โกก่างใบเล็ก 174.71	0.25
	ตะบูนดำ	129.54	ตะบูนดำ 125.29	-4.25

จากตารางที่ 1 พบว่า การเปลี่ยนแปลงด้านการเจริญเติบโตของป่าชายเลนในสภาพป่าชายเลน เลื่อมโทรมปานกลางมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นน้อย โดยต้นโกก่างใบเล็กมีขนาดของลำต้นขยายขึ้น 1 เซนติเมตรและมีความสูงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 86 เซนติเมตร ส่วนต้นตะบูนดำมีขนาดของลำต้นขยายขึ้น 0.4 เซนติเมตรและมีความสูงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 85 เซนติเมตรในด้านของค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ของต้นโกก่างใบเล็กมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 0.25 แต่ต้นตะบูนดำมีการเปลี่ยนแปลงลดลง 4.25 เนื่องจากต้นตะบูนดำตายไปจำนวน 3 ต้น

แปลงที่ 3 ป่าชายเลนสมบูรณ

ตั้งอยู่ริมคลองฝั่งตรงข้ามภูเขา (การวางแปลงวัดจากริมตลิ่งเข้ามา 10 เมตร) สภาพพื้นที่เป็นดินเลนนิ่มเหนียว พืชชั้นล่างที่พบ ได้แก่ ต้นถอบแถบน้ำ และต้นกระเพาะปลา นอกจากนี้พบไม้ใหญ่จำนวน 3 ชนิด 1 วงศ์ พบลูกไม้จำนวน 2 ชนิด 1 วงศ์ และพบกล้าไม้จำนวน 3 ชนิด 1 วงศ์

ภาพที่ 3 แสดงโครงสร้างป่า แปลงที่ 3 ป่าชายเลนสมบูรณ

ผลการเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงของแปลงที่ 3 สภาพป่าชายเลนสมบูรณ์

ตารางที่ 2 แสดงการเปลี่ยนแปลงที่ 3 สภาพป่าชายเลนสมบูรณ์

ประเภท	วัดครั้งที่ 1 จำนวน(ตัน)		วัดครั้งที่ 2 จำนวน(ตัน)		การเปลี่ยนแปลง	
ไม้ใหญ่	โก่งกางใบเล็ก	5	โก่งกางใบเล็ก	5	-	
	ถั่วดำ	1	ถั่วดำ	1		
	พังกาหัวสุมดอกขาว	3	พังกาหัวสุมดอกขาว	3		
ลูกไม้	โก่งกางใบเล็ก	-	โก่งกางใบเล็ก	1	เพิ่มขึ้น	
	ถั่วดำ	-	ถั่วดำ	-		
	พังกาหัวสุมดอกขาว	-	พังกาหัวสุมดอกขาว	5		
กล้าไม้	โก่งกางใบเล็ก	3	โก่งกางใบเล็ก	3	-	
	ถั่วดำ	40	ถั่วดำ	40		
	พังกาหัวสุมดอกขาว	3	พังกาหัวสุมดอกขาว	3		
การเปลี่ยนแปลง	โก่งกางใบเล็ก		โก่งกางใบเล็ก			
	สก.เฉลี่ย	13.66 ซม.	สก.เฉลี่ย	14.18 ซม.	0.52	
	สูงเฉลี่ย	12.05 ม.	สูงเฉลี่ย	12.15 ม.	0.1	
	ถั่วดำ		ถั่วดำ			
	สก.เฉลี่ย	20.76 ซม	สก.เฉลี่ย	21.75 ซม	1.05	
	สูงเฉลี่ย	13.50 ม.	สูงเฉลี่ย	14 ม.	0.5	
	พังกาหัวสุมดอกขาว		พังกาหัวสุมดอกขาว			
	สก.เฉลี่ย	7.81 ซม	สก.เฉลี่ย	7.9 ซม	0.09	
	สูงเฉลี่ย	9.33 ม.	สูงเฉลี่ย	9.67 ม.	0.34	
	ความหนาแน่น (ต้นต่อไร่)	โก่งกางใบเล็ก	80	โก่งกางใบเล็ก	80	-
		ถั่วดำ	16	ถั่วดำ	16	-
		พังกาหัวสุมดอกขาว	48	พังกาหัวสุมดอกขาว	48	-
ค่าดัชนีความสำคัญของ	โก่งกางใบเล็ก	164.70	โก่งกางใบเล็ก	164.80	0.10	

พันธุ์ไม้ป่าชายเลน	ถั่วดำ	61.00	ถั่วดำ	61.34	0.34
	พังกาหัวสุมดอกขาว	74.29	พังกาหัวสุมดอกขาว	73.96	0.67

จากตารางที่ 2 พบว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการเจริญเติบโตของป่าชายเลนในสภาพป่าชายเลนสมบูรณ์มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นน้อย โดยต้นโกงกางใบเล็กมีขนาดของลำต้นขยายขึ้น 0.52 เซนติเมตรและมีความสูงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 1 เมตร ส่วนต้นถั่วดำมีขนาดของลำต้นขยายขึ้น 1.05 เซนติเมตรและมีความสูงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 50 เซนติเมตรและต้นพังกาหัวสุมดอกขาวมีขนาดลำต้นขยายขึ้น 0.09 เซนติเมตร และมีความสูงเฉลี่ยเพิ่มขึ้น 34 เซนติเมตร ในด้านของค่าดัชนีความสำคัญของพันธุ์ไม้ป่าชายเลน ของต้นโกงกางใบเล็กมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 0.10 ต้นถั่วดำมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 0.34 และต้นพังกาหัวสุมดอกขาวมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น 0.67

ภาคผนวก จ

ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง

คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง

ชื่อ สกุล	ตำแหน่ง	บทบาทหน้าที่
1. นายอุกฤษฏ์ อีสมาแอล	ที่ปรึกษา	ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนา ภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ
2. นายวัชรินทร์ ออบทอง	ที่ปรึกษา	โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดเรากล่อคู่ลัญนະ
3. นายฮาเต๊ะ สาดัน	ที่ปรึกษา	ปราชญ์ในชุมชน ด้านวิถีประมงพื้นบ้าน
4. นายเจษฎา เส้นหลิះ	ประธาน	กล่าวต้อนรับ และบรรยายเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
5. นายสาหมาด จินดา	รองประธาน	บรรยายเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน และวิทยากรประจำฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน
6. นางศกุลธิดา ค้อละ	เลขานุการ	บันทึกการประชุม ประสานงาน และหัวหน้ากลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์
7. นางรอนีย์ ชังปากน้ำ	หัวหน้าฝ่ายการเงินและบัญชี	จัดทำบัญชีรายรับ รายจ่าย จัดสรรเงินไปใช้ประโยชน์ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการ
8. ด.ต.สมักร สะดุน	หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์และการตลาด	ประสานงานภายในกลุ่มและกับหน่วยงานภายนอก เป็นตัวแทนเข้าร่วมประชุม เวทีต่าง ๆ
9. นางจอมขวัญ เส้นหลิះ	หัวหน้าฝ่ายประเมินผล	ประเมินความพึงพอใจจากผู้เข้ามาศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยว โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ นักท่องเที่ยว รวบรวมผลการประเมินเพื่อนำไปพัฒนาและปรับปรุงการบริหารจัดการท่องเที่ยว
10. นายกรีซ่า จินดา	หัวหน้าฝ่ายรักษาความปลอดภัย	จัดเวรยามดูแลความปลอดภัย อำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ ให้กับนักท่องเที่ยว
11. นายประเสริฐ ยีกาเซ็ม	หัวหน้ากลุ่มยานพาหนะ	จัดทีมยานพาหนะ เรือหางยาว รถนำเที่ยวในชุมชน เรือคายัค ไว้บริการนักท่องเที่ยว
12. นางศกุลธิดา ค้อละ	หัวหน้ากลุ่มที่พักโฮมสเตย์	จัดระบบการเข้าพักแบบคิวให้กับสมาชิกบ้านพักโฮมสเตย์
13. น.ส.สุมลรัตน์ เส้นหลิះ	หัวหน้ากลุ่มอาหารพื้นบ้าน	จัดเตรียมอาหารหลัก อาหารว่างและเครื่องดื่มให้คณะที่เข้ามาในชุมชน จัดทีมการเตรียมอาหาร แม่ครัว คนเสิร์ฟล้างจาน

ชื่อ สกุล	ตำแหน่ง	บทบาทหน้าที่
14. ค.ต.มานะ สันสาบุ	หัวหน้ากลุ่มผู้นำชม	จัดทีมผู้นำชมเพื่อทำกิจกรรมตามฐานเรียนรู้ ประสานงานกับวิทยากรแต่ละฐาน และฝ่ายยานพาหนะ
15. นายชูชีพ อบอุ่น	หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติฯ	จัดเตรียมพื้นที่ทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลน ต้นกล้าป่าชาย เลนและ พันธุ์สัตว์น้ำ
16. น.ส.สันติยะ ปุหยัง	หัวหน้ากลุ่ม ศิลปวัฒนธรรมฯ	จัดเตรียมการแสดงทางวัฒนธรรมของชุมชน
17. นายประดิษฐ์ สาดัน	วิทยากรประจำฐาน เลี้ยงปูน้ำ	หัวหน้ากลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และวิทยากรประจำฐาน การเลี้ยงปูน้ำ
18. นางวิราวรรณ ทองคำ	วิทยากรประจำฐานฝ้าย มัดข้อม	บรรยายวิธีการขั้นตอนการทำฝ้ายมัดข้อม จากเปลือกไม้ ป่าชายเลน
19. นายสุรินทร์ เตชะปุย	กรรมการ	กลุ่มประมงพื้นบ้าน
20. น.ส.จันทิมา สะคน	กรรมการ	กลุ่มเยาวชน

กฎระเบียบ สำหรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนบ้านหัวทาง

- .....
1. ห้ามนำสัตว์เลี้ยง (สุนัข) เข้ามาในบ้านพักโฮมสเตย์
  2. ห้ามนำเนื้อสัตว์ที่ต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม (เนื้อหมู) มารับประทานใน
บ้านโฮมสเตย์
  3. ห้ามทิ้งขยะในชุมชน และในป่าชายเลน
  4. ห้ามเสพหรือดื่มเครื่องดื่มมึนเมาในชุมชนบ้านหัวทาง
  5. ห้ามเล่นการพนัน
  6. ห้ามนำอาวุธเข้ามาในชุมชน
  7. ห้ามแต่งการด้วยชุดที่ไม่เหมาะสม เช่น นุ่งกางเกงขาสั้น ใส่เสื้อกล้าม ใส่ชุดว่ายน้ำ
  8. ห้ามแสดงพฤติกรรมที่ขัดต่อวัฒนธรรมตามหลักศาสนาอิสลาม
  9. ห้ามเก็บพืช สัตว์ในป่าชายเลนที่ต้องห้าม เช่น ปูก้ามดาบ ปลาตีน นกในป่าชายเลน
  10. ห้ามขายหญิงที่ไม่ใช่สามี ภรรยา พักในบ้านโฮมสเตย์ห้องเดียวกัน

**กฎระเบียบ ข้อบังคับกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
ตำบลพิมาน อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล**

- ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า ระเบียบข้อบังคับ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง ต.พิมาน อ.เมือง จังหวัดสตูล
- ข้อ 2. ในระเบียบนี้
- “คณะกรรมการ” หมายถึง คณะกรรมการบริหารกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
- “ประธาน” หมายถึง ประธานกรรมการบริหารกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
- “กรรมการ” หมายถึง กรรมการกรรรมบริหารกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
- “สมาชิก” หมายถึง สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
- ส่วนที่ 1 วัตถุประสงค์ บทบาทหน้าที่
- ข้อ 3. วัตถุประสงค์ของกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง
- 3.1 พัฒนาและเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชน และเป็นศูนย์แห่งการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรป่าชายเลน
- 3.2 ส่งเสริมและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยทาง
- 3.3 ส่งเสริมพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
- 3.4 ส่งเสริมสนับสนุน ฟื้นฟู วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม
- 3.5 ส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
- 3.6 ส่งเสริมการเรียนรู้ประชาธิปไตยชุมชน
- 3.7 ส่งเสริมสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
- 3.8 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชนในการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์และการพัฒนา
- 3.9 ส่งเสริมสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน

3.10 การแก้ไขปัญหา การเฝ้าระวังทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและภัยพิบัติที่อาจจะเกิดขึ้น

3.11 ส่งเสริมสวัสดิการสังคมแก่ชุมชน

ข้อ 4. บทบาทหน้าที่ของกลุ่ม

4.1 เป็นศูนย์รวมแหล่งเรียนรู้ด้านการทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

4.2 จัดกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ด้านการทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

4.3 ประสานงานเครือข่ายทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

4.4 ทำแผนงาน/โครงการพัฒนากลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง

4.5 จัดหางบประมาณต่างๆ จากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน หรือองค์กรต่าง ๆ

4.6 จัดให้มีสวัสดิการสังคมแก่ชุมชนแก่ เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการและผู้ด้อยโอกาส

4.7 สนับสนุนงบประมาณเพื่อบำรุงมัสยิดและจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน

ส่วนที่ 2 คณะกรรมการกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง

ข้อ 5. ให้มีคณะกรรมการบริหารกลุ่ม จำนวน 15 - 20 คน ประกอบด้วย ที่ปรึกษา ประธาน รองประธาน เลขานุการ หัวหน้าฝ่าย 5 ฝ่าย และหัวหน้ากลุ่ม 6 กลุ่ม

ข้อ 6. คุณสมบัติของคณะกรรมการ

6.1 เป็นผู้อยู่อาศัยในชุมชนบ้านห้วยทาง

6.2 มีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เป็นผู้ประพฤติตนผิดกฎหมายหรือเสื่อมเสียในศีลธรรม

6.3 กรรมการต้องเป็นสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง

ข้อ 7. สถานภาพของคณะกรรมการ

7.1 ให้มีวาระการดำรงตำแหน่งของคณะกรรมการ คราวละ 4 ปี

7.2 กรรมการที่เคยดำรงตำแหน่งสามารถรับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการใหม่ได้

ข้อ 8. การพ้นจากตำแหน่งของคณะกรรมการ

8.1 ครบวาระ

8.2 ถึงแก่กรรม

8.3 ลาออก โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการด้วยเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของคณะกรรมการ

8.4 คณะกรรมการมีมติให้ออกด้วยเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของคณะกรรมการ

ข้อ 9. ตำแหน่งและอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ

9.1 ฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย

9.1.1 ประธาน ทำหน้าที่ควบคุมดูแลและรับผิดชอบการปฏิบัติงานของคณะกรรมการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป็นประธานในที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารและทำหน้าที่อื่น ๆ ตามมติที่ประชุม

9.1.2 รองประธาน ทำหน้าที่แทนประธาน ในกรณีที่ประธานไม่สามารถทำหน้าที่ได้และ ทำหน้าที่อื่น ๆ ที่ประธานมอบหมาย

9.1.3 เลขานุการ ทำหน้าที่จัดบันทึกรายงานการประชุม จัดทำวาระการประชุม และออกหนังสือเชิญประชุมประจำเดือน หรือวาระเร่งด่วน

9.2 หัวหน้าฝ่ายการเงินและบัญชี ทำหน้าที่จัดทำบัญชี ควบคุมการเงิน และจัดทำเอกสารทางการเงิน เบิกจ่ายเงินตามมติของคณะกรรมการ และรายงานสถานะการเงินแก่ที่ประชุมของคณะกรรมการกลุ่มทุกเดือน การเบิกจ่ายเงินต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสองในสามของผู้มีอำนาจเบิกจ่าย ซึ่งกำหนดให้มีสามคน ประกอบด้วย ประธาน หัวหน้าฝ่ายการเงินและกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้ง ให้มีการตรวจสอบการเงินและทรัพย์สินของกลุ่มปีละครั้ง

9.3 หัวหน้าฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของกลุ่ม จัดสมาชิกในกลุ่มร่วมออกบูธเพื่อทำการตลาดในงานเทศกาลต่าง ๆ ของจังหวัดสตูลและใกล้เคียง

9.4 หัวหน้าฝ่ายประเมินผล ทำหน้าที่ ประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทุกครั้งที่มีการรับนักท่องเที่ยวหรือคณะศึกษาดูงาน โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ แล้วสรุปผลการประเมินเข้าที่ประชุมคณะกรรมการประจำเดือน

9.5 หัวหน้าฝ่ายรักษาความปลอดภัย ทำหน้าที่ จัดเวรยามโดยให้สมาชิกในกลุ่มดูแลความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและคณะที่เข้ามาศึกษาดูงาน

9.6 หัวหน้ากลุ่มยานพาหนะ ทำหน้าที่ ประสานงานกับสมาชิกในกลุ่มจัดยานพาหนะ พร้อมคนขับเรือหางยาว หรือรถยนต์สำหรับนักท่องเที่ยวตาม โปรแกรมการท่องเที่ยว

9.7 หัวหน้ากลุ่มที่พักโฮมสเตย์ ทำหน้าที่จัดระบบคิวการเข้าพักบ้านโฮมสเตย์ของสมาชิก ในกลุ่ม จำนวน 10 หลัง จัดทำทะเบียนการเข้าพักและสรุปผลการประเมินความพึงพอใจและ ข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวที่เข้าพักโฮมสเตย์ให้ฝ่ายประเมินผลเพื่อสรุปผลในการประชุม ประจำเดือน

9.8 หัวหน้ากลุ่มทำอาหาร ทำหน้าที่จัดคิวการทำอาหารของแม่ครัว คนเสิร์ฟ และคนล้างจาน ในการเตรียมทำอาหารและเครื่องดื่มสำหรับคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนบ้านหัวทาง

9.9 หัวหน้ากลุ่มผู้นำชม ทำหน้าที่จัดเตรียมสมาชิกในกลุ่มต้อนรับคณะที่เข้ามาท่องเที่ยว และศึกษาดูงานในชุมชน และประสานงานกับฐานเรียนรู้แต่ละฐานเรียนรู้

9.10 หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่จัดเตรียมสมาชิกในกลุ่มในการเตรียมสถานที่ปลูกป่า กล้าไม้ เมล็ดพันธุ์ป่าชายเลน และพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวและคณะที่เข้ามาศึกษาดูงานร่วมทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ

9.11 หัวหน้ากลุ่มศิลปวัฒนธรรมประเพณี ทำหน้าที่จัดหานักแสดงทางวัฒนธรรม ต้อนรับ นักท่องเที่ยว ประสานกับคณะกรรมการมัสยิด กลุ่มผู้นำศาสนาในการจัดกิจกรรมประเพณีทาง ศาสนา

9.12 สมาชิกอื่น ๆ มีหน้าที่ เข้าร่วมประชุม/เสนอแนะ/วางแผนการ การบริหารงานของ คณะกรรมการ ออกเสียงสนับสนุน/คัดค้าน ต่อมติที่ประชุม และให้ดำเนินงานตามหน้าที่ ที่ได้รับ มอบหมายจากมติคณะกรรมการ

ส่วนที่ 4 การประชุม

ข้อ 10. การประชุมของคณะกรรมการ

10.1 การประชุมคณะกรรมการ กำหนดให้มีการประชุมอย่างน้อยเดือนละครั้ง

10.2 องค์กรประชุมต้องไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของคณะกรรมการ

10.3 การเปิดประชุมวาระเร่งด่วนให้เสนอต่อประธานหรือคณะกรรมการหนึ่งในสามร้อง ขอให้มีการเปิด ประชุม

ส่วนที่ 5 การจัดทำแผน

ข้อ 11. การจัดทำแผน

- 11.1 กำหนดให้คณะกรรมการจัดทำแผนงานประจำปี
- 11.2 จะต้องนำแผนงานเสนอต่อที่ประชุมเพื่อทราบและพิจารณาปรับปรุง
- 11.3 แผนงานประจำปีจะต้องมีมติรับรองด้วยเสียงเกินกึ่งหนึ่งของผู้เข้าร่วมประชุม

ส่วนที่ 6

การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อที่ 12. กฎระเบียบว่าด้วยทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

- 12.1 ให้ยึดถือระเบียบตามโครงการเขตพิทักษ์ป่าชายเลนรักษ์สัตว์น้ำ
- 12.2 ห้ามทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 12.3 ห้ามล่าสัตว์หรือจับสัตว์ในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์และที่ชุมชนกำหนด
- 12.4 ห้ามใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย เช่น การใช้ไฟฟ้าน็อคปลา วางยาเบื่อปลา การวาง โพงพาง
- 12.5 ให้สมาชิกในกลุ่มช่วยกันดูแลรักษาป่าและส่งเสริมการปลูกป่าชายเลนและขยายพันธุ์ สัตว์น้ำ

ให้ไว้ ณ วันที่ 18 เดือน กันยายน พ.ศ. 2557

ประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านหัวทาง

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง 2 วัน 1 คืน

วันที่ 1 "เรียนรู้วิถีชีวิตป่าชายเลน เล่นน้ำ หาดทราย "

- 08.30 - 9.30 น. รับฟังการบรรยายเกี่ยวกับ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการป่าชายเลนโดยชุมชน
- 09.30 - 11.30 น. ลงพื้นที่ตามฐานเรียนรู้ ฐานปูน้ำมู ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ฐานฝ้ายค้อย่อม
- 12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน / เข้าที่พักโฮมสเตย์
- 13.00 - 15.00 น. นั่งเรือชมป่าชายเลนและขึ้นจุดชมวิวบริเวณเขาโต๊ะอีดำ เขาโต๊ะก้อง
- 15.30 - 17.00 น. เดินชมทางเดินธรรมชาติป่าชายเลน เพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน ลงหาดทราย บริเวณ คอนทรายขาว พายเรือคายัค เล่นน้ำ ในคลองแจ๊ะสมาด
- 17.00 - 18.00 น. เตรียมทำอาหารเย็น จากหอย ปู ปลา กับครอบครัวโฮมสเตย์ เมนูเด่น เช่น แกงส้มปูน้ำมู ผักหวานทะเลลวก น้ำพริกลูกตำแพน ยอดเป็งต้มกระทิ และผักสด ปลาจรวดทอดขมิ้น ผัดหอยขาว
- 19.30 - 20.30 น. รับประทานอาหารค่ำ อร่อยล้ำกับอาหารที่ร่วมทำกับเจ้าบ้าน หรือจะไปต่อ กับโรตีสายชัก ร้านน้ำชา ในชุมชน
- 21.00 น. พักผ่อนในบ้านโฮมสเตย์ รับฟังเรื่องราวประวัติชุมชนห้วยทาง

วันที่ 2 "เรียนรู้วิถีประมงพื้นบ้าน เทียวถ้ำลอดปูยู ดูนกป่าชายเลน "

- 07.00 - 08.00 น. รับประทานอาหารเช้า (ข้าวต้ม/ ข้าวเหนียวไก่ทอด/ น้ำชา/ กาแฟ/ขนมพื้นเมือง)
- 08.00 - 09.00 น. ร่วมปลูกป่าชายเลน กับสมาชิกในชุมชน
- 09.00 - 12.00 น. ชมวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านของคนห้วยทาง อาทิ การวางไซปู การวางไซปลาหมึก หาดทรายแดง ฯลฯ เป็นต้น เดินทางไปถ้ำลอดปูยู โชคดีอาจให้เห็นปลาโลมา เล่นน้ำ ชมสองข้างทางที่เป็นป่าชายเลนธรรมชาติสวยงาม / ขึ้นชมหอดูนก และ อุโมงค์ป่าชายเลน บริเวณท่าเรือตำมะลัง ถ่ายรูปกับปูก้ามดาบยักษ์และปลาน้ำโม
- 12.00 - 13.00 น. มือเที่ยงแสนอร่อยกับการกินข้าวห่อ ท่ามกลางป่าชายเลน

- 13.00 - 14.00 น. เดินทางกลับถึงท่าเรือ บ้านหัวทาง เลือกชม ชื่อของฝากจากชุมชน
 14.30 น. ถึงที่พักเก็บสัมภาระ เดินทางกลับ เดินทางโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านแบบ 1 วัน (วันเดียวทริป)

"เรียนรู้นิเวศป่าชายเลน เล่นน้ำ หาดทราย "

เวลา

- 08.30 - 9.30 น. รับฟังการบรรยายเกี่ยวกับ การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
 และการจัดการป่าชายเลน โดยชุมชน
 09.30 - 10.30 น. ร่วมปลูกป่าชายเลน กับสมาชิกในชุมชน
 10.30 - 12.00 น. ลงพื้นที่เรียนรู้ ฐานการเลี้ยงปูน้ำจืด ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน
 ฐานฝ้ามืดย้อม
 12.00 - 13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
 13.00 - 15.30 น. เดินชมทางเดินธรรมชาติป่าชายเลน เพื่อเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน
 ลงหาดทรายบริเวณดอนทรายขาว พายเรือคายัค เล่นน้ำ ในคลองเจ๊ะสมาน
 16.00 น. ชื่อของฝากจากชุมชน เดินทางกลับ โดยสวัสดิภาพ

หมายเหตุ สำหรับคณะนักท่องเที่ยวที่ต้องการปลูกป่าชายเลน ขอให้แจ้งกับผู้ประสานงานก่อนการ
 เดินทางมาที่ชุมชนบ้านหัวทาง ประมาณ 2 สัปดาห์ เพื่อการเตรียมสถานที่การปลูกป่า

ผู้ติดต่อประสานงาน

นายเจษฎา เสินหิระ	เบอร์ติดต่อ	089 - 7372214
ค.ต. สมัคร สะคน	เบอร์ติดต่อ	085 - 0800008
นางศกุนตลา ค้อลิ๊ะ	เบอร์ติดต่อ	087 - 3936505

อัตราค่าบริการ

1. ค่าที่พักโฮมสเตย์

นักท่องเที่ยวต่างชาติ	200 บาท /คน/คืน
นักท่องเที่ยวชาวไทย	150 บาท /คน/คืน
นักเรียน/นักศึกษา	100 บาท /คน/คืน

2. ค่าอาหาร

<u>อาหารเช้า</u>	80 บาท /คน
เมนูหลัก	ข้าวต้ม ข้าวเหนียวไก่ทอด โรตีสาน้ำแกง ข้าวยำ

อาหารกลางวัน 120 บาท /คน (กับข้าว 4 อย่าง รวมผลไม้หรือขนมหวาน)

เมนูหลัก	1. แกงคั่วปูนิ่มสับปะรด /แกงส้มปลานิลกับลูกเต้าหู้ 2. ผัดผัก 3. ปลาจรวดทอดขมิ้น 4. น้ำพริกกะปิ และยอดเป็้งต้มน้กะทิ 5. ผลไม้ หรือ ขนมหวาน
----------	---

อาหารเย็น 150 บาท /คน (กับข้าว 5 อย่าง รวมผลไม้)

เมนูหลัก	1. แกงส้มปูนิ่มยอดมะพร้าว 2. ผัดเผ็ดปลามิถัง 3. ปลากระบอกทอด / ปลาแดดเดียวทอด 4. หอยขาวผัด โหระพา 5. น้ำพริกลูกตำแพนกับยอดตำหรั่ง 6. ผลไม้
----------	---

อาหารว่างและเครื่องดื่ม 30 บาท /คน / มื้อ

เครื่องดื่ม และขนมพื้นเมือง หรือ ผลไม้

หมายเหตุ ค่าอาหารทุกมื้อ สำหรับนักเรียน นักศึกษา ลดคนละ 10 บาท

3. ค่าเรือหางขวานำเที่ยว (ลำละ)	1,500 บาท /วัน / นั่งได้ 8 - 10 คน
4. ค่ารถยนต์นำเที่ยวคันละ	1,000 บาท /วัน
5. ค่าเรือคายัค	100 บาท / ลำ
6. ค่าบริการนำชม	1,000 บาท /คณะ
7. ค่าตอบแทนวิทยากรประจำฐาน	500 บาท / คณะ
8. ค่าจัดกิจกรรมในการปลูกป่าชายเลน	2,000 บาท / คณะ (จัดทำป้าย เตรียมพันธุ์ไม้ ขุดหลุม)

แบบประเมินความพึงพอใจต่อโปรแกรมทดลองนำเที่ยว
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยทาง 2 วัน 1 คืน
เรียนรู้วิถีอาชีพชาวนา ชุมชนวิถีประมง เที่ยวถ้ำลอดคูปูยูนู ดูนกป่าชายเลน

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

5. เพศ   ( ) ชาย   ( ) หญิง
6. อายุ ..... ปี
7. สถานะ   ( ) สมาชิกในชุมชน
                  ( ) นักท่องเที่ยว
                  ( ) นักเรียน นักศึกษา
                  ( ) บริษัททัวร์/มัคคุเทศก์
                  ( ) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
                  ( ) ผู้สื่อข่าว
                  ( ) อื่น
8. ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด
                  ( ) ประถมศึกษา   ( ) อนุปริญญา / ปวส.
                  ( ) มัธยมศึกษาตอนต้น   ( ) ปริญญาตรี ขึ้นไป
                  ( ) มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.

คำชี้แจง ขอให้ท่านประเมินความพึงพอใจต่อการจัดการท่องเที่ยวตามโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิง
 นิเวศโดยชุมชน
 โดยใช้เครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่าน

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว				
1. การต้อนรับผู้มาเที่ยวหรือมาศึกษาดูงาน และมีสมาชิกฝ่ายต่างๆ มากคอยต้อนรับ				
2. ผู้บรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โครงสร้างของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ บทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ การบริหาร ด้านการเงิน ด้านการดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเรื่อนำเที่ยว กลุ่มบริการที่พักโฮมสเตย์ กลุ่มทำอาหาร กลุ่มผู้นำชมฐานต่าง ๆ กฎระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยว และ กฎระเบียบของกลุ่ม มาตรการด้านความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว นำเสนอกิจกรรมการท่องเที่ยวให้คณะที่มาทราบว่ามิกิจกรรมอะไรบ้างในโปรแกรมที่นักท่องเที่ยวจะได้รับ				
3. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่นั่งเพียงพอ มีห้องน้ำที่สะอาด มีป้ายสื่อความหมายข้อมูลต่าง ๆ มีป้ายแสดงโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มท่องเที่ยว มีอุปกรณ์ช่วยในการบรรยายเช่น เครื่องฉาย โปรเจคเตอร์ มีเครื่องขยายเสียง				
4. มีแผ่นพับ วิดีทัศน์ เอกสารคู่มือการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ในชุมชนและอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง				
5. มีจุดจำหน่ายของที่ระลึก				
6. มีจุดถ่ายรูป หรือป้ายแสดงกลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน				
7. การติดต่อประสานงานสะดวก รวดเร็ว ชัดเจน				
8. อัตราค่าบริการต่างๆ มีความเหมาะสม				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ฐานเรียนรู้ การเลี้ยงปูน้ำจืด				
1. ผู้บรรยายมีการกล่าวทักทายต้อนรับ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของฐานนี้ พร้อมให้เห็นภาพโดยการสาธิตจากของจริง หรือป้ายสื่อความหมาย				
2. ให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองให้อาหารปูน้ำจืด เปิดกล่องปูน้ำจืด และเห็นการลอกคราบของปู				
3. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่นั่งเพียงพอ มีทางเดินชมฐาน มีป้ายสื่อความหมายข้อมูลต่าง ๆ มีป้ายแสดงโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม มีอุปกรณ์ช่วยในการบรรยายเช่น เครื่องฉาย โปรเจคเตอร์ มีเครื่องขยายเสียง				
4. จุดจำหน่ายของที่ระลึกของฐานเรียนรู้				
5. เอกสารประกอบการให้ความรู้ของฐาน				
6. ป้ายแสดงฐานเรียนรู้				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ฐานเรียนรู้ การทำผ้ามัดย้อม				
1. ผู้บรรยายมีการกล่าวทักทายต้อนรับ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของฐานนี้ พร้อมให้เห็นภาพโดยการสาธิตจากของจริง หรือป้ายสื่อความหมาย				
2. ให้นักท่องเที่ยวได้ทดลองทำผ้ามัดย้อมตามขั้นตอนต่างๆ และอาจจะนำผลงานของตนเองกลับไปได้				
3. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่นั่งเพียงพอ มีป้ายสื่อความหมาย ข้อมูลต่าง ๆ มีป้ายแสดงโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม มีอุปกรณ์ช่วยในการบรรยายเช่น เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ มีเครื่องขยายเสียง				
4. จุดจำหน่ายของที่ระลึกของฐานเรียนรู้				
5. เอกสารประกอบการให้ความรู้ของฐาน				
6. ป้ายแสดงฐานเรียนรู้				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
ฐานเรียนรู้ ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน				
1. ผู้บรรยายมีการกล่าวทักทายต้อนรับ และบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานของฐานนี้ พร้อมให้เห็นภาพโดยการสาธิตจากของจริง หรือป้ายสื่อความหมาย				
2. ให้นักท่องเที่ยวได้เดินชมและค้นหาสัตว์ พืช ในป่าชายเลน ฐานเรียนรู้ระบบนิเวศป่าชายเลน การอาศัยอยู่ร่วมกันของพืชและสัตว์				
3. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่นั่งเพียงพอ มีทางเดินชมฐาน มีป้ายสื่อความหมาย ข้อมูลต่าง ๆ มีป้ายแสดงโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่ม มีอุปกรณ์ช่วยในการบรรยายเช่น เครื่องฉายโปรเจคเตอร์ มีเครื่องขยายเสียง				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
4.จุดจำหน่ายของที่ระลึกของฐานเรียนรู้				
5. เอกสารประกอบการให้ความรู้ของฐาน				
6.ป้ายแสดงฐานเรียนรู้				
ที่พักแบบโฮมสเตย์				
1. ห้องนอนสะอาด ไม่มีกลิ่นอับ มีความเป็นสัดส่วน				
2. ห้องน้ำห้องส้วมสะอาดมีคิซิด				
3.ที่นั่งพักผ่อนภายในบ้าน หรือบริเวณบ้าน				
4.สภาพบ้านพักโดยรวมสะอาดเป็นระเบียบภูมิทัศน์รอบบ้านน่าอยู่				
5. ห้องครัวสะอาด ไม่มีกลิ่น อุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวสะอาด				
6.มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาลเบื้องต้น				
7. มีอาหารที่ปรุงสดใหม่ใช้วัตถุดิบที่สด หาได้จากชุมชน เช่น ปลา กุ้ง หอย ผักจากป่าชายเลน				
8.เจ้าของบ้านให้การต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรีที่ดี				
9. อัตราค่าบริการที่พักเหมาะสมกับสภาพ				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
บริการอาหารพื้นบ้าน				
1. มีอาหารเช้ามีปริมาณอาหารเพียงพอ เป็นเมนูพื้นบ้าน				
2. มีอาหารกลางวันมีปริมาณอาหารเพียงพอ เป็นเมนูพื้นบ้าน				
3. มีอาหารเย็นมีปริมาณอาหารเพียงพอ เป็นเมนูพื้นบ้าน				
4.อาหารว่าง และเครื่องดื่มมีปริมาณอาหารเพียงพอ				
5.ราคาอาหารเหมาะสม				
6. การจัดเตรียมอาหารตรงเวลา				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
บริการอาหารพื้นบ้าน				
7.มีอุปกรณ์การกินอาหารสะอาด เหมาะสม				
8.ได้เรียนรู้วิธีการประกอบอาหาร รู้คุณค่าของอาหารที่มาจากป่าชายเลน เช่น ผักต่าง ๆ สมุนไพร				
9. สินค้าจากการแปรรูปอาหารทะเล เช่น ปลาแห้ง กุ้งแห้ง กะปิ				
การให้บริการนั่งเรือชมแหล่งท่องเที่ยว				
1. สภาพเรือมีความเหมาะสม มีอุปกรณ์เสื้อชูชีพ ที่นั่งภายในเรือ เรือมีหลังคา				
2.ผู้ขับเรือมีวิทยาสภาพ अच्छาศัยดี มีจิตใจบริการ ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้				
3.ระยะทางและระยะเวลาในการนั่งเรือมีความเหมาะสม				
4. แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เช่น ถ้ำลอดปูยู หอดูนก อุโมงค์ป่าชายเลน สะอาดและสวยงาม				
5. หอดูนกมีทางเดินขึ้นปลอดภัย ได้เห็นวิวัฒนาการชาติสวยงาม และเห็นนกชนิดต่าง ๆ				
6.จุดถ่ายรูป ปูกำมดาบ ปลาน้ำโม สะอาดและสวยงาม				
7. อุโมงค์ป่าชายเลนดำมะลัง สะอาดและปลอดภัย				
8. สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งอื่น ๆ เช่น ท่าเทียบเรือ ห้องน้ำ สะอาด มีการจัดการขยะในแหล่งท่องเที่ยว				

แหล่ง/บริการ	ความเหมาะสม			ข้อเสนอแนะ
	น้อย	ปานกลาง	มาก	
กิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ				
1. พายเรือคายัคในคลองป่าชายเลน สนุกสนานและปลอดภัย มีเสื้อชูชีพเพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว				
2. การหาหอยขาว หอยตาแดง สนุกได้เรียนรู้วิธีการหา				
3. เล่นน้ำชายหาดสนุกสนานและปลอดภัย				
4. คู่มือชีวิตประมงพื้นบ้าน ไชโป ไชปلامีลัง(คูกทะเล)				
5. ขึ้นจุดชมวิวบริเวณเขาโต๊ะอีดำ เขาโต๊ะก้อง				
6. กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชายเลน เช่น การปลูกป่าชายเลน การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ				

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล นางสาวภัชกุล ตรีพันธ์

รหัสประจำตัวนักศึกษา 6010930029

วุฒิการศึกษา

วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
วิทยาศาสตร์บัณฑิต (สถิติ)	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้	2536
การศึกษามหาบัณฑิต (วิจัยและสถิติทางการศึกษา)	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร	2546

ทุนการศึกษา (ที่ได้รับในระหว่างการศึกษา)

1. ทุนอุดหนุนการวิจัยเพื่อทำวิทยานิพนธ์ ประจำปีการศึกษา 2554
2. ทุนสนับสนุนค่าธรรมเนียมการศึกษา จากสถานวิจัยการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพื้นที่ภาคใต้แบบบูรณาการ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ประจำปีการศึกษา 2555 ถึงปีการศึกษา 2559

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

นักวิเคราะห์นโยบายและแผน ระดับชำนาญการ

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสตูล

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

Patchakul Treephan, Parichart Visuthismajarn. 2015. Study of Potential Resources for Ecotourism: Baan Hua Thang, Mueang District, Satun Province *International Journal of Agricultural Travel and Tourism*. 6(1): 94-101.

Patchakul Treephan, Parichart Visuthismajarn. 2017. Participatory Community Based Ecotourism and Mangrove Forest Conservation in Baan Hua Thang, Muang District, Satun Province. *International Journal of Asian Tourism Management* . 8(2) : 54-57